

**ASOCIAȚIA MOLDOVENEASCĂ DE ȘTIINȚĂ POLITICĂ
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STUDII POLITICE ȘI ECONOMICE
EUROPENE "CONSTANTIN STERE"**

CATEGORIA "C"

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2 (LXXXI), 2018

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIȘINĂU – 2018

**MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – nr.2
(LXXXI), 2018. - Chișinău: USM, USPEE, AMSP, 2018. – 207 p.**

COLEGIUL DE REDACȚIE:

prof. Gheorghe Rusnac (redactor-șef);
prof. Victor Saca (redactor-șef adjunct)
conf. Rodica Rusu (secretar);
prof. Gheorghe Avornic;
prof. Vladimir Gutorov (Rusia);
prof. Cristian Haerpfer (Regatul Unit);
conf. Valeriu Efremov;
prof. Andrey Korobkov (SUA);
prof. Anatoliy Kruglașov (Ucraina);
prof. Constantin Marin;
prof. Victor Moraru;
prof. Valeriu Moșneaga;
prof. Joao Peixoto (Portugalia);
prof. Serghey Reșetnikov (Belarus);
prof. Adrian Pop (România);
conf. Aurel Sâmboteanu;
prof. Alexander Șîrineanț (Rusia);
prof. Constantin Solomon;
prof. Georg Sootla (Estonia)
conf. Vasile Tabară (România);
prof. Valentina Teosa
prof. Stefan Troebst (Germania)

Ideile și opiniile expuse în materialele prezentate aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al colegiului de redacție

Articolele apar în redacția autorilor, sunt recenzate

versiunea electronică:

<http://uspee.md/ro/2013-03-18-08-28-54/2013-03-18-08-32-27.html>

<http://usm.md/cercetare/reviste/moldoscopie/>

S U M A R

<i>Compartimentul PORTRERE ÎN MIȘCARE</i>		<i>7</i>
<i>Lescu M.</i>	<i>Profesor Ion SANDU la 80 de ani Au gust amintirile din august</i>	<i>7</i>
<i>Compartimentul GUVERNAREA POLITICĂ ȘI ADMINISTRAREA PUBLICĂ</i>		<i>11</i>
<i>Neagu Gh., Cojocaru I.</i>	<i>Cercetare-dezvoltare-inovare: prioritate în politica publică a Regiunii de Dezvoltare Nord (RDN) a Republicii Moldova (sinteza sociologică a studiului de politici publice)</i>	<i>11</i>
<i>Compartimentul SOCIOLOGIA POLITICĂ</i>		<i>31</i>
<i>Блажко В.</i>	<i>Особенности трансграничного сотрудничества стран в рамках еврорегионов (на примере Республики Молдова)</i>	<i>31</i>
<i>Budurina-Goreacii C.</i>	<i>Dimensiunile corelative dintre „instituțiile societății civile” și „dezvoltarea comunității locale”</i>	<i>44</i>
<i>Cheianu-Andrei D.</i>	<i>Portretul psihosocial al migranților în dificultate reîntorși de peste hotare</i>	<i>57</i>
<i>Garbuz O.</i>	<i>Influența mass-media asupra mentalității și comportamentului politic în cadrul procesului electoral: cazul alegerilor prezidențiale din 2016</i>	<i>66</i>
<i>Moraru V., Pintilii I.</i>	<i>Jurnalismul cetățenesc - reflecție a inovațiilor actuale în sfera mediatică</i>	<i>76</i>
<i>Мошняга В.</i>	<i>Политика молдавского государства в области миграции и диаспоры: специфика современного этапа (по результатам социологического опроса)</i>	<i>86</i>
<i>Мошняга В., Мошняга Г.</i>	<i>Безвизовый режим стран Восточного Партнерства с ЕС: эффекты и политики</i>	<i>106</i>
<i>Rusnac Gh., Moraru V.</i>	<i>Globalizarea ca emblemă a realității</i>	<i>133</i>

<i>Putina N., Caraman A.</i>	<i>Mecanisme de realizare a referendumului în practica internațională – cazul statelor cu demo- crații consolidate și statele din spațiul post-sovie- tic</i>	<i>141</i>
<i>Сиволясова С.</i>	<i>Трансформация брачной эмиграции женщин из России</i>	<i>163</i>
<i>Compartimentul RELAȚII INTERNAȚIONALE</i>		<i>176</i>
<i>Plop S., Cebotari S.</i>	<i>Securitatea Republicii Moldova în contextul unui eventual proiect “Novorossia”</i>	<i>176</i>
<i>Стеркул Н.</i>	<i>О концепции модернизации в современном политическом дискурсе</i>	<i>194</i>

SUMMARY

CHAPTER:PORTRETSIN MOVEMENT		7
Lescu M.	Professor Ion SANDU 80 years old Memories from August have a taste	7
CHAPTER:POLITICALGOVERNING ANDPUBLICADMINISTRATION		11
Neagu Gh., Cojocaru I.	Research-Development-Innovation: Priority in Public Policy of the North Development Region (RDN) of the Republic of Moldova (sociological synthesis of the public policy study)	11
CHAPTER: POLITICAL SOCIOLOGY		31
Blajco V.	Experience of transformational cooperation of countries in the euroregions(case study – the Republic of Moldova)	31
Budurina- Goreacii C.	Correlative dimensions between "civil society in- stitutions" and "local community development"	44
Cheianu-Andrei D.	The psychosocial portrait of migrants in difficul- ty returned from abroad	57
Garbuz O.	The influence of the media on the mentality and political behavior in the electoral process: the presidential election in 2016	66
Moraru V., Pintilii I.	Citizen journalism - as a reflection of current in- novations in the media	76
Mosneaga V.	The policy of the Moldovan state in the field of migration and the diaspora: the specifics of the current stage (based on the results of a sociolog- ical poll)	86
Mosneaga V., Mosneaga Gh.	Visa-free regime of the Eastern Partnership cou- ntries with the EU: effects and policies	106
Rusnac Gh.,	Globalization as a symbol of reality	133

<i>Moraru V.</i>		
<i>Putina N., Caraman A</i>	<i>Referendum Making Mechanisms in International Practice - States with Enhanced Democracies and Post-Soviet States</i>	<i>141</i>
<i>Sivopleasova S.</i>	<i>Transformation of the marriage emigration of women from Russia</i>	<i>163</i>
CHAPTER: INTERNATIONAL RELATIONS		<i>176</i>
<i>Plop S., Cebotari S.</i>	<i>The Republic of Moldova's security in the context of the eventual project „Novorossia”</i>	<i>176</i>
<i>Stercul N.</i>	<i>On the concept of modernization in contemporary political discourse</i>	<i>194</i>

COMPARTIMENTUL PORTRETE ÎN MIȘCARE

AU GUST AMINTIRILE DIN AUGUST

Casa lui de vacanță, mai bine de două decenii, este cea părintească din Trifești, Rezina. Aici a văzut lumina zilei și a copilărit alături de fratele Gheorghe și sora Maria, care îi purtau de grijă. Încoace revine în fiecare an împreună cu soția Ludmila, la fiecare început de primăvară, fiind preocupat de gospodărie. Nu mai sunt în viață nici părinții Pintilie și Zinovia Sandu, nici fratele și nici sora. Înainte îi era mai ușor să parcurgă distanța de aproape 100 de km de la Chișinău până la Trifești la volanul autoturismului, iar acum, de când îl dă de sminteală sănătatea, îl ajută nepotul Alexei, care îl duce și aduce când este necesar.

Ar fi putut repara capital casa, cu atât mai mult că soția era de acord. Dar n-a făcut-o. Și acum se bucură că a rezistat ispitei și i-a păstrat suflul de pe vremuri. I-a reparat acoperișul ciuruit de vânt și ploi, i-a uns pereții, vopsindu-i în culoare albastră deschisă, cum plăcea părinților. La drept vorbind, modernitatea totuși a poposit în ograda părintească. Demult visa să aibă în ogradă un bazin, cu atât mai mult că la țoți cei din sat, care au casele mai pe șes, apa din izvoarele ce pornesc din stâncă dealului le ajunge până în grădini, în intenția de a răzbate către râpa din vale. Așa că s-a bucurat de acest privilegiu și și-a construit un bazin, care îi servește și pentru baie, și pentru a uda plantele din grădină.

De-a lungul anilor și-a făcut o grădină și livadă de-l invidiază mulți. Chiar dacă are în livadă și meri, și peri, și pruni, mai dragi inimii i-au rămas nucii, pe care i-a sădit împreună cu fratele Gheorghe sub îndrumarea tatălui. Să fi fost asta pe când era în clasa a treia sau a patra, deoarece cam grea s-a dovedit a fi atunci căldarea cu apă ce o aducea din râpa din fundul grădinii, care își duce lucoarea spre râul Cogâlnic de lângă sat. Și acum își aduce aminte povața tatălui: „Acest nuc e al tău, Gheorghică, iar celălalt -a lui Ionică! Să îngrijești de pomi, măi băieți!” Și ei au purtat de grijă nucarilor până aceștea și-au tras coroane impunătoare. Multe destăinuiuri au fost făcute la umbra celor doi nuci și multe amintiri au mai fost depănate în anii copilăriei sub coroanele lor. Împreună cu fratele își făcuse un hamac și chiar și o colibă, că de, dacă plouă sau îi toropește somnil să nu mai alerge acasă.

Din păcate, în anul trecut nucul fratelui nu a mai înverzit. Primăverile din ultimii ani i-au jucat festa, uscându-i sevele și măduva. Fiindcă s-a schimbat în ultimul timp ceva și în natură. Vine cu călduri netradiționale de până la 20-25 de grade prin martie, apoi când mugurii pomilor închipuie primele frunze aduce pe la sfârșitul lunii aprilie surprize de minus câteva grade, ba și ninsori. Dar nu

s-a grăbit sa taie nucul. Că s-a mai întâmplat așa și în alți ani. Însă, până la urmă, pomii au dat lăstari din ochiurile adormite, restabilindu-și vegetația și coroana. De data aceasta așteptările s-au dovedit zădărnice. Așa că toamna târziu, ajutat și de vecini i-a retezar coroana și i-a dezhădăcinat trunchiul înalt, de câțiva metri. Cei de-l ajutau l-au sfătuit să vândă nucul pentru parchet sau mobilă, că sunt acum firme care plătesc bani grei pentru aceasta. Dar cum putea el duce din ograda părintească nucul fratelui?! Așa că l-a îndemnat pe cel cu fereastră electrică, care descurcase tulpina de crengi, să împarte și trunchiul în bucăți egale, chitind o bucată mai de la rădăcină drept masă, iar restul – de scaune, pe care după ce le-a instalat în forma unei mese, aidoma celei a Tăcerii a lui Brâncuși, căreia i-a făcut pe loc pocinogul, mulțumind-și vecinii pentru ajutorul acordat cu câte un pahăruț cu vin.

A doua zi, când i-a venit feciorul Alexandru și nepotul Alexei de la Chișinău s-au dus cu toții în grădină au nivelat groapa și au sădit un nou puieț de nuc în locul pomului scos. Cât au lucrat el nu a încetat să depeze copiilor în glas amintiri. Le-a mărturisit despre tainele copilăriei legate de cei doi pomi, unde verile îi povestea amănunțit fratelui Gheorghe cum îi merg treburile la școală, iar surorii Maria - despre „mersul la scădat” la râu fără voia ei, ca într-un târziu să le spună dezinvolt băeților că peste ani și ei, și copii lor vor avea multe amintiri interesante legate și de nucul numai ce sădit.

Dragostea de pedagog, pare-se a deprins-o pe neprins de veste de la sora Maria, care era învățătoare la clasele primare. După ce sora s-a căsătorit stabilindu-se împreună cu soțul, și el învățător, cu traiul în Brăviceni, Orhei, el a intrat la școala pedagogică din Orhei și venea deseori la sora în Brăviceni, ca să asiste la lecțiile ei și să obțină deprinderi practice în ale pedagogiei. Se bucura când i se permitea să asiste la ore. Se așeza în ultima bancă și asculta vorba mocomă și liniștită a surorii, care ulterior pentru merite pe tărâmul instruirii tinerilor s-a învrednicit de titlul „Învățător emerit”. Din îndemnul surorii a acces la studii la Institutul Pedagogic din Bălți, pe care l-a absolvit în 1961.

Revenit din armată, în anul 1963, era convins că-și v-a dedica toate capacitățile educației tinerii generații. A activat în organizațiile pentru tineret, apoi în organele de partid, dar cea mai interesantă perioadă pentru el a început după ce în 1978 a susținut la Odesa teza de doctor în istorie, fiind numit în funcția de vice-ministru al Învățământului din Moldova. Pe această cale a avut posibilitatea să pună activ umărul la dezvoltarea învățământului în țară, în mod special venind cu mai multe inițiative privind ridicarea la un nou nivel a studiilor în domeniul instruirii tehnico-profesionale. Dar, oricum, i se părea că e cam departe de copii și tineri, de ceea ce numim cu adevărat predare-învățare. Astfel, după câțiva ani de muncă la minister s-a hotărât să-și dedice experiența teoretică și deprinderile practice instruirii tineretului studios.

În 1985 obține titlul didactic de conferențiar universitar, încadrându-se în munca pedagogică de la mai multe instituții de învățământ superior din Chișinău: Universitatea Agrară, ASEM, Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport, dar cea mai longevivă activitate a avut-o la USM unde în calitate de profesor universitar, titlu didactic pe care l-a obținut în 1999, a predat studenților de la ciclul I, licență de la Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, de la Facultatea Sociologie și Asistență Socială și de la Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării mai multe discipline: Politologia; Istoria și filosofia culturii; Fundamentele științei și ideologiei politice contemporane, iar pentru masteranzi – disciplinele: Analiza culturii actorului politic și Ideologii și doctrine politice contemporane.

Paralel cu instruirea studenților, profesorul universitar Ion Sandu a fost preocupat și de activitatea științifică. El a fost cel care printre primii a editat la noi un ciclu de prelegeri la Politologie, și unul altul consacrat Sociologiei sportului, a scris zeci de articole privind cercetarea sistemului politic al societății moldovenești în anii de tranziție, a investigării comportamentului politic al elitelor și maselor în contextul democratizării societății, a evoluției relațiilor politice și economice de integrare a Republicii Moldova în structurile Uniunii Europene. Sub îndrumarea lui au susținut tezele de doctor în științe politice Ioan Iacob din România în anul 1996, subsemnatul, Mihail Lescu - în 1997, Maria Proca - în 2000, Rodica Rusu și Eduard Țugui, respectiv în anii 2007 și 2011. Se bucură de succesele discipolilor săi, cât și de a celor la care le-a fost referent oficial la susținerea tezelor sau i-a încurajat la momentul oportun cu o recenzie la studiile sau monografiile ce le-au scris. E împăcat cu gândul că ambii copii - fiica Angela Colațchi și feciorul Alexandru au urmat drumul lui, ambii devenind doctori în științe, conferențieri universitari. Dealtfel, fiica continuă munca la aceeași facultate - Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, preluând chiar unele discipline pe care le-a predat el.

Anii i-au ce e a lor. Tot mai greu îi vine acum să se deplaseze la Facultate, chiar dacă îl despart de ea doar trei opriri de troleu de la blocul în care locuiește. Oricum, mai vine la Facultate. Doar de ea îl leagă cele mai frumoase amintiri din cariera sa pedagogică. Vine încoace să-și vadă colegii de breaslă, pe Victor Saca și Valeriu Moșneaga, ambii dr. hab. prof. univ.; pe Vasile Cujbă și Alexandru Solcan, ambii dr. conf. univ. Mai în scurt - vine să se întâlnească cu toată lumea bună de la Facultate. Ca să afle cum mai merg treburile, ca să-i spună lui V. Moșneaga opiniile despre articolele științifice citite în numărul de rând al revistei "MOLDOSCOPIE" la care a colaborat activ mai mulți ani la rând. Ca să le povestească colegilor cum au rodit anul acesta prunii și nucii și că se așteaptă un rod bogat de mere. În aceste clipe gândurile din nou îl duc la casa în care s-a născut și pomii copilăriei.

Întrețasuți cu fapte și amintiri reale / concrete din viață, anii devin file ale biografiei omului. Amintirile despre anii trăiți au fiecare gustul lor. După cum au fost și faptele omului pe itinerarul vieții. Împreună - anii și faptele întregesc personalitatea profesorului universitar Ion Sandu, formând, acum, în august, un buchet de amintiri frumoase cu 80 de file care au gust și dau sens unei vieți trăite cu demnitate.

Recunoștință și respect, dle Profesor Ion Sandu!
Sănătate și la mulți ani!

Mihai LESCU,
dr. conf. univ.

COMPARTIMENTUL
GUVERNAREA POLITICĂ ȘI ADMINISTRAREA PUBLICĂ

**CERCETARE-DEZVOLTARE-INOVAR: PRIORITATE ÎN
POLITICA PUBLICĂ A REGIUNII DE DEZVOLTARE NORD A
REPUBLICII MOLDOVA (SINTEZA SOCIOLOGICĂ A
STUDIULUI DE POLITICI PUBLICE)**

Gheorghe NEAGU

Republica Moldova, Bălți, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Laboratorul de Studii Europene, Sociologie Aplicativă și Politici Regionale
Conferențiar universitar, doctor

Igor COJOCARU

Republica Moldova, Bălți, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Laboratorul de Studii Europene, Sociologie Aplicativă și Politici Regionale
Conferențiar universitar, doctor

The article analyzes some aspects of research-development-innovation as a priority of public policy in the North Development Region of the Republic of Moldova. In the socio-economic context of the North Development Region (NDR), conditioned by a multitude of internal and external factors, the only existing solution for regional modernization lies in the reorientation of all institutions and the economic ones into the implementation of innovations. In order to achieve this goal, it is necessary to re-conceptualize the investments in order to create the necessary infrastructure for the scientific research and, the implementation of the achievements achieved in practice, creating a favorable innovation climate.

Strategia inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 „Inovații pentru competitivitate”, are la bază o viziune modernă, potrivit căreia „inovațiile sunt tehnologii și practici noi pentru societatea dată. Acestea pot să nu fie inedite în termeni absoluți, dar pot fi noi la nivel de companie sau de piață”. Această viziune consună cu definiția riguroasă recunoscută pe plan internațional, potrivit căreia inovația este „implementarea unui produs (bun sau serviciu) sau proces, metodă de marketing sau metodă de management noi sau semnificativ îmbunătățite în practicile unei întreprinderi, în organizarea locului de muncă sau în relațiile firmei cu mediul extern. Astfel, inovațiile pot fi privite ca transformarea reușită a unor idei noi în produse sau a unor idei cunoscute în produse noi. Această abordare reflectă realitățile și necesitățile actuale ale socie-

tății moldovenești, care dispune de capacități înalte de asimilare, copiere, reproducere, reinginerie și optimizare a inovațiilor existente, dar care are încă puține capacități de generare a inovațiilor la scară globală [11].

Argumentarea problemei: În contextul socio-economic din Regiunea de Dezvoltare Nord (RDN), condiționat de o multitudine de factori interni și externi, unica soluție existentă în vederea modernizării regionale rezidă în reorientarea tuturor instituțiilor și, în primul rând a celor economice, spre implementarea inovațiilor. În vederea realizării acestui deziderat este nevoie de reconceptualizarea investițiilor în vederea creării infrastructurii necesare pentru cercetarea științifică și, mai ales, implementarea realizărilor obținute în practică, crearea unui climat inovațional favorabil.

Gradul de elucidare a problemei în literatura de specialitate:

Aspecte ce țin de dezvoltarea inovațională, activitatea cluster-ială sunt abordate în lucrările următorilor autori autohtoni: A.Popa, Gh.Belostecinic, C.Guțu, A.Stratan, L.Șavga, E.Aculai, V.Veveriță, V.Bajura, Gh.Duca, V.Ganea, V.Munteanu, Gh.Popovici, A.Bucatânschi, L.Maier, Iu.Bîrcă etc.

Un interes și mai mare prezintă lucrările autorilor care tratează problema activității inovaționale prin prisma dimensiunii teritoriale. În acest context, evidențiem lucrările următorilor autori: A.Levitskaia, L.Babii, L.Roșca-Sadurschi, N.Zarișneac, L.Antoși, I.Movilă, A.Suslenco etc.

O mare realizare o constituie efectuarea de către Biroul Național de Statistică (BNS) a cercetării statistice [1] privind activitatea inovațională în industrie și servicii în anii 2015-2016, concepută din perspectivă regională. Rezultatele de sinteză ale acestui studiu statistic au fost publicate în data de 18 ianuarie 2018.

Din punct de vedere metodologic, prezintă interes și cercetările dedicate analizei sociologice a activației de cercetare-dezvoltare-inovare prin prismă regională, realizate în alte state, decât în Moldova[14].

Respectând principiul metodologic conform căruia obiectivele cercetării *trebuie subordonate sarcinilor și obiectivelor practice ale colectivităților umane investigate, ale organelor de conducere locale*[6, p.39], ne-am **propus drept scop principal să analizăm situația din sectorul/subsistemul de cercetare-dezvoltare-inovare din Regiunea de Dezvoltare Nord (RDN) și modul în care acesta contribuie la dezvoltarea economico-socială a acestei regiuni, încercând să „cuprindem necuprinsul”** – să evidențiem, pe cât se poate de complet, elementele ce constituie mediul de inovare și care determină derularea procesului inovațional, cum interacționează acestea și ce factori le influențează, cum pot fi canalizate în direcția dorită, în așa fel încât rezultatele obținute să creeze premise favorabile pentru elaborarea Strategiei activității inovaționale în regiune.

Obiectivele principale ale studiului sunt:

- evaluarea situației actuale în subsistemul cercetare-dezvoltare-inovare din RDN;
- argumentarea modelului teoretic de creare a subsistemului regional de inovare în cadrul conceptului „dinamicii cunoștințelor teritoriale”;
- identificarea motivelor activității / inactivității inovaționale și creării climatului inovațional în Regiune;
- determinarea disponibilității spre colaborare în domeniul de cercetare-dezvoltare-inovare a reprezentanților businessului, științei și structurilor administrative regionale;
- identificarea și listarea neajunsurilor sistemului actual de cercetare-inovare-dezvoltare din RDN;
- argumentarea unor soluții adecvate vizând îmbunătățirea sistemului de cercetare-dezvoltare-inovare din RDN în vederea creării unor premise favorabile pentru elaborarea Strategiei cercetare și inovare în Regiunea de Dezvoltare Nord.

Ipoteza generală a investigației: constituirea unui sistem coerent al activității inovaționale în Regiunea de Dezvoltare Nord care ar îmbina eforturile structurilor de stat, comunității științifice, antreprenoriatului inovativ, organelor administrației publice, sistemul educațional etc., ar diminua influența factorilor frenatori și ar conduce la accelerarea ritmului dezvoltării economico-sociale a acestei entități.

În procesul elaborării metodologiei studiului, autorii s-au inspirat, în principal, din următoarele surse [10].

În ceea ce privește dimensiunea teoretică a demersului sociologic, invocăm importanța îmbinării modelului sistemic și abordării instituționale a problemei activității inovaționale. Pentru estimarea și explicarea subsistemului regional inovațional este foarte important să concepem subsistemul inovațional regional în calitate de sistem deschis¹. Caracteristicile sistemelor deschise pot explica o mare parte dintre problemele din domeniul schimbării organizaționale.

¹ *Caracteristicile unui sistem deschis sunt următoarele [20]: Recunoașterea mediului. Există o graniță de care sistemul este conștient și de interacțiunile sale biunivoce cu mediul; Feedback. Sistemul se adaptează la schimbările din mediu. Un anumit procentaj din output-urile sistemului se reîntoarce în sistem ca input pentru a modifica următoarea serie de output-uri; Caracter ciclic. Sistemele deschise sunt descrise prin cicluri de evenimente, una dintre caracteristicile lor fiind repetabilitatea evenimentelor; Entropie negativă. Orice sistem are un set de mecanisme homeostatice care reglementează și reglează schimburile cu mediul și permit îmbunătățirea elementelor componente ale sistemului; Stare de echilibru. Input-ul de energie pentru oprirea entropiei pozitive menține o anumită constantă în ceea ce privește schimburile de energie - o stare de echilibru relativ și dinamic; Tendința de creștere și expansiune. Direct proporțională cu complexitatea și entropia negativă este și tendința de creștere și expansiune. La niveluri ridicate de complexitate viața unui sistem deschis se menține prin creștere și nu prin echilibru pentru că fiecare dintre elementele componente are tendința de a „înghiți” mai multă energie decât*

Perspectiva instituțională este adecvată pentru analiza activității inovaționale la nivel mezosocial (în cazul dat-regional).

În ceea ce **privește metodele și tehnicile de cercetare** utilizate, relevăm următoarele:

Etapa analizei de birou a presupus analiza documentelor de politici inovaționale elaborate și aplicate la nivel național, dar și regional, cât și analiza minuțioasă a documentelor elaborate de principalii actori implicați în managementul și implementarea activităților inovaționale.

Evaluarea potențialului inovațional al Regiunii de Dezvoltare Nord a fost estimat prin intermediul realizării a 3 interviuri focus-ate (colaboratorii ICCC Selecția, managerii de vârf din USARB, specialiști din domeniul IT, completate de o serie de interviuri în profunzime cu specialiștii din Incubatorul Sângerei, Incubatorul de afaceri Soroca, reprezentanții unor întreprinderi și asociații.

Potențialul inovațional al entităților din Regiunea de Dezvoltare Nord a fost estimat și prin intermediul administrării unui chestionar managerilor superiori și managerilor de rang mediu. Investigația sociologică a fost orientată spre identificarea factorilor care conduc la caracterul fragmentar al activității inovaționale în regiune și identificarea mecanismelor-cheie care ar fi capabile să conducă la depășirea acestora în așa fel încât, în perspectivă, să se adopte un sistem de acțiuni orientate spre intrarea subsistemului de cercetare-dezvoltare-inovare din RDN într-o fază calitativ nouă de evoluție.

Investigația a fost realizată în baza eșantionului neprobabilist, selecția întreprinderilor/organizațiilor s-a efectuat prin intermediul procedurii *Bulgărelui de zăpadă*. Utilizarea acestei proceduri a fost condiționată de faptul că nu existau informații cât de cât exhaustive despre caracteristicile esențiale ale universului cercetării. În consecință, autorii investigației, în faza inițială, au identificat unele întreprinderi/organizații inovaționale din mun. Bălți și din celelalte componente ale RDN (raioanele: Briceni, Dondușeni, Drochia, Edineț, Fălești, Florești, Glodeni, Ocnița, Rîșcani, Sîngerei și Soroca). În urma interviurii managerilor acestor entități au fost identificate alte structuri inovaționale. Interviurile focus-ate, ca și cele individuale, de rând cu alte obiective, de asemenea, au fost utilizate pentru a constitui rețeaua entităților ce urmau a fi estimate.

produce (în încercarea de a crea o „zonă de siguranță” - definită în capitolul următor). Întrebarea care se ridică la acest nivel este: într-adevăr cresc șansele de supraviețuire a unui sistem funcție de mărimea sa? Mai mult decât atât, mărime=complexitate; Balanță între activitățile de adaptare și cele de „întreținere”. Este vorba despre asigurarea echilibrului dintre diferitele subsisteme care alcătuiesc sistemul general și procesul de adaptare la mediu al acestuia din urma. Cu alte cuvinte, se caută o stare de stabilitate adaptativă. Orice dezechilibru, în orice sens, duce la o prostă funcționare a sistemului. Echifinalitatea. Un sistem poate să își atingă scopul pornind de la condiții inițiale diferite și urmând o mulțime de căi.

În acest context, sunt lesne de înțeles dificultățile întâlnite în procesul colectării datelor (acestea au fost colectate în perioada 1-24 decembrie 2017); eșantionul a crescut treptat și a atins dimensiunea de 256 de organizații. Această dimensiune a fost considerată suficientă de echipa de cercetare, deoarece indicii atinși nu se mai modificau esențial în urma creșterii numărului de anchete.

Mărimea enunțată a eșantionului asigură o anumită reprezentativitate a următoarelor caracteristici esențiale ale universului cercetării: regimul juridic de organizare al entității; forma de capital deținută; domeniul de activitate; locul entității în sistemul activității inovatoare; numărul de angajați, geografia amplasării întreprinderii în RDN (chestionarul a fost administrat de întreprinderi din domeniul Servicii (40%), Industrie (23%), Agricultură (17%), alt domeniu (20%); întreprinderile cu un număr mai mare de 50 de angajați au constituit 39% din eșantion, de la 11 până 50 de angajați – 28%; până la 10 angajați – 33%; după forma de proprietate: 56% – privat național; 20% – public; 17% – privat străin; 4% – mixt). Din cele 256 de anchete, 70 au fost administrate de către managerii superiori, 43 – de managerii de rang mediu, 51 – de specialiști de calificare înaltă, 28 – de specialiști de calificare medie).

În același timp, evidențiem și o serie **de limite metodologice**: în absența unei cartografieri detaliate a potențialului inovativ al Regiunii de Dezvoltare Nord și lipsa datelor pe genuri de activitate în funcție de dimensiunea întreprinderilor (datele respective nu sunt colectate de Biroul Național de Statistică), în eșantion al fost incluse doar întreprinderile mai mult sau mai puțin activ inovative identificate.

Cercetarea sociologică empirică presupune identificarea teoriei de referință, precizarea aparatului conceptual și operaționalizarea adecvată a noțiunilor. Relevăm faptul că nu intenționăm să elucidăm principalele paradigme, teorii cu privire la activitatea inovativă și nici nu vom insista asupra punctelor de vedere pe marginea conceptelor utilizate în cadrul studiului. Remarcăm doar câteva idei.

Experiența țărilor străine demonstrează faptul că în perioadele de criză, dificile pentru dezvoltarea economică, politica în domeniul științifico-tehnic a țărilor dezvoltate era orientată spre realizarea următoarele două scopuri [18]:

- păstrarea și modificarea științei regionale în interesul unor regiuni concrete;
- finanțarea prioritară a cercetărilor aplicative.

Elementele-cheie ale politicii statului constau în realizarea unor măsuri legislative și organizaționale orientate spre crearea și păstrarea în societate a unui „climat inovativ”.

În ceea ce privește dimensiunea regională cea mai mare atenție se acorda ramurilor de profil ale entității, cercetării dimensiunilor care avantajau regiunea

respectivă. Aceste idei au o mare importanță metodologică și au fost utilizate în cadrul studiului empiric.

Pentru a sesiza particularitățile activității inovatoare în Regiunea de Dezvoltare Nord este nevoie inițial să elucidăm succint **activitatea inovatoarea pe plan național**.

Fenomenul inovării este **profund sistemic**, multifactorial, fiind condiționat de contextual economico-social și politic, iar abordarea lui presupune luarea în considerare atât a interdependențelor dintre componentele interne, cât și interacțiunea cu sistemele externe. Această metodologie este aplicată în studiile internaționale ale activității inovatoare.

Astfel, în perioada anilor 2011-2014, Republica Moldova s-a plasat pe locul 44 în clasamentul Indicelui global de inovație (The Global Innovation Index, GII), acumulând în total 40,53 de puncte din 100 posibile. Experții care au realizat acest studiu au analizat 141 de țări și economii. În studiul realizat de INSEAD (The business school for the world) se menționa că „Republica Moldova este unul dintre inovatorii în dezvoltare din Europa. Performanțele Moldovei au fost stabile în aproape toate intrările și ieșirile de inovare pe parcursul perioadei 2011-2014. Totodată, Republica Moldova deține poziția de lider în grupul țărilor cu venituri medii joase, dar și printre țările CSI. Cei mai buni indicatori Moldova i-a înregistrat la capitolul activități tehnologice (locul 26) și activitatea creativă (locul 38). În schimb situația era mai proastă la capitolul infrastructură (locul 82) și sistem de afaceri (locul 83)” [9].

În anul 2017, Republica Moldova s-a plasat pe locul 54 (acumulând 36,84 puncte din 100 posibile) din 127 de state în **clasamentul Indicelui global de inovație (The Global Innovation Index, GII)**[8]. Potrivit autorilor raportului, Republica Moldova se află pe locul patru din 27 de țări în grupul țărilor cu venituri medii joase (după Vietnam (47), Ucraina (50), și Mongolia (52). Totodată, țara noastră se află pe locul trei printre țările CSI (după Federația Rusă (45), și Ucraina (50)².

Pentru a sesiza adecvat rolul activității inovatoare în dezvoltarea economico-socială a țării, este important să reținem că **Republica Moldova face parte din statele cu o economie bazată pe folosirea intensă a factorilor primari** [4] (*sublinierea ne aparține – Gh.Neagu, I.Cojocar*).

După cum remarcă specialiștii în domeniu [12, p.12], chiar dacă „Indicele Global al Inovării” permite o evaluare mai mult sau mai puțin obiectivă a capacităților de inovare a unui număr foarte mare de țări, el nu permite evaluarea co-

² Potrivit portalului de știri *agora.md*, indicele Global al Inovației 2017 a analizat în total șapte indicatori. Rezultatele Republicii Moldova sunt după cum urmează: Instituții (locul 72), Capital uman și cercetare (locul 59), Infrastructură (locul 82), Nivelul de sofisticare a piețelor (locul 62), Nivelul de sofisticare a companiilor (locul 81), Rezultatele din activitatea cognitivă și

ntribuției și impactului componentei inovaționale în dezvoltarea economică a statelor, în pofida faptului că între acestea există o corelație strânsă și directă.

Mult mai relevante pentru evaluarea obiectivă a performanțelor economice și identificarea căilor de îmbunătățire a acestora, inclusiv prin încurajarea activității inovaționale, se prezintă rezultatele Raportului privind Competitivitatea Globală (The Global Competitiveness Report).

Republica Moldova și-a îmbunătățit pozițiile în clasamentul mondial al competitivității, ocupând în anul 2017 locul 89 din 137 de țări. Potrivit raportului Forumului economic global „Clasamentul mondial al competitivității 2017-2018”, Republica Moldova a urcat 11 poziții în clasament și a obținut 4 puncte din 7 posibile. Cele mai înalte poziții sunt: gradul de pregătire tehnică (locul 53), după care urmează: starea mediului macroeconomic (81), studiile superioare și instruirile (83), dezvoltarea infrastructurii (88), eficiența pieței muncii (94), sănătatea și educația primară (97). Cele mai proaste poziții Moldova le-a ocupat la capitolele Instituțiile de stat (119), Mărimea pieței (120), Satisfacția businessului (120), Dezvoltarea pieței financiare (124) și Inovații (128).

În ultimul an a crescut competitivitatea Republicii Moldova în următoarele domenii: **pregătirea tehnică, stabilitatea macroeconomică, infrastructură, studii superioare și instruirii, dar s-a înrăutățit în domeniul inovațiilor (ultimul loc printre țările Europei Centrale și de Est).** (sublinierea –aparține autorilor).

Potrivit cercetării, cea mai mare barieră pentru desfășurarea businessului în Moldova este corupția. Printre alți factori sunt menționați instabilitatea politică și guvernamentală, lipsa accesului la finanțare și ineficiența birocrăției guvernamentale, pregătirea insuficientă a infrastructurii, lipsa forței de muncă calificată, cotele impozitelor, inflația, reglementare fiscală etc. [7].

O imagine de ansamblu în ceea ce privește activitatea inovațională în domeniul industriei și serviciilor a fost obținută în urma realizării efectuate în anul 2017 de către Biroul Național de Statistică [1]. Conform rezultatelor cercetării statistice, numărul întreprinderilor inovatoare în perioada 2015-2016 a constituit 673 de unități, ceea ce reprezintă 21% din numărul total de întreprinderi incluse în cercetare. Din numărul total al întreprinderilor inovatoare, 41% au realizat concomitent mai multe tipuri de inovări (de produse, procese, metode de organizare și marketing), 23% au realizat inovări de produse și/sau procese, 36% - au realizat inovări de metode de organizare și / sau marketing.

Tabelul 1. Inovarea pe tipuri de întreprinderi, în 2015-2016 [1]

	<i>Numărul de întreprinderi (unități)</i>	<i>Structura întreprinderilor inovatoare, %</i>
Total întreprinderi incluse in cercetare	3 233	x

Întreprinderi inovatoare	673	100,0
<i>inclusiv:</i>		
Întreprinderi care au realizat mai multe tipuri de inovări	276	41,0
Întreprinderi inovatoare de produse și/sau procese	155	23,0
<i>din care:</i>		
întreprinderi inovatoare doar de produse	57	8,5
întreprinderi inovatoare doar de procese	56	8,3
întreprinderi inovatoare de produse și procese	42	6,2
Întreprinderi inovatoare de metode de organizare și/sau marketing	242	36,0
<i>din care:</i>		
întreprinderi inovatoare doar de metode de organizare	72	10,7
întreprinderi inovatoare doar de metode de marketing	99	14,7
întreprinderi inovatoare de metode de organizare și marketing	71	10,5

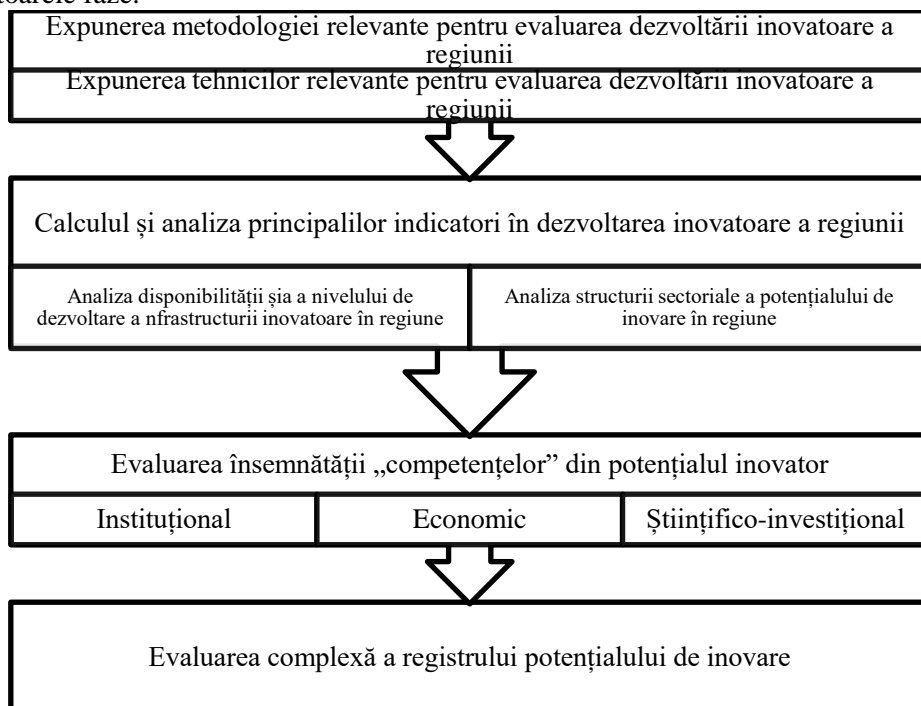
Din numărul total de întreprinderi inovatoare, 54% au activat în domeniul industriei (din care 48% în industria prelucrătoare), iar 46% – domeniul serviciilor (din care 23% în comerțul cu ridicata, 9% – transport și depozitare, 7% – informații și comunicații).

Tabelul 2. Întreprinderi inovatoare pe activități economice, în 2015-2016

	<i>Numărul întreprinderilor incluse în cercetare</i>	<i>Numărul întreprinderilor inovatoare</i>	<i>Structura întreprinderilor inovatoare, %</i>
Total	3 233	673	100,0
Industrie – total	1 338	363	53,9
Industrie extractivă	53	8	1,2
Industrie prelucrătoare	1 144	325	48,3
Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	32	9	1,3
Distribuția apei; salubritate, gestionarea deșeurilor	109	21	3,1

lor, activități de decontaminare			
Servicii – total	1 895	310	46,1
Comerț cu ridicata	877	153	22,7
Transport și depozitare	587	61	9,1
Informații și comunicații	231	47	7,0
Activități financiare și asigurări	55	15	2,2
Activități profesionale, științifice și tehnice	145	34	5,1

Algoritmul analizei potențialului inovațional al regiunii presupune următoarele faze:

Sursa: [5, p.11]

Subscriem și definiției conceptului de potențial inovațional al regiunii [5, p.18]: *un sistem complex, organizat spațial și dinamic de potențiale interconectate și echilibrate (potențial economic, instituțional, al cercetării și inovării), puse în funcțiune printr-un mecanism de cooperare (dintre știință, autorități și mediul de afaceri) și care au atins un efect sinergic.*

În vederea estimării capacității dezvoltării componentelor SRI pot fi utilizați următorii indicatori de bază [5, p.12]:

- nivelul de dezvoltare a culturii inovaționale în regiune;
- nivelul dezvoltării capacității de absorbție a principalelor întreprinderi din cadrul clusterelor și a regiunii în ansamblu;
- „punctele vulnerabile” ale ciclului inovațional al cercetării-dezvoltării;
- existența și nivelul de dezvoltare a elementelor infrastructurii de inovare;
- numărul organizațiilor, care realizează activități de cercetare și inovare;
- numărul personalului angajat în activități de cercetare și inovare;
- numărul doctoranzilor, care sunt în proces de a-și susține tezele de doctor;
- nivelul activității de inovare a întreprinderilor;
- importul tehnologiilor și serviciilor cu caracter tehnic;
- numărul de cereri de patentare;
- existența în regiune a unor programe de dezvoltare inovațională.

În procesul evaluării principalelor componente ale subsistemului SRI, vom dezvolta sistemul de indicatori, reieșind din situația reală din RDN.

O analiză desfășurată a potențialului inovațional și științific din perspectivă Regiunii de Dezvoltare Nord, cu luarea în considerare a tuturor indicatorilor nominalizați, este dificilă, în special, din cauza absenței datelor statistice exhaustive corespunzătoare.

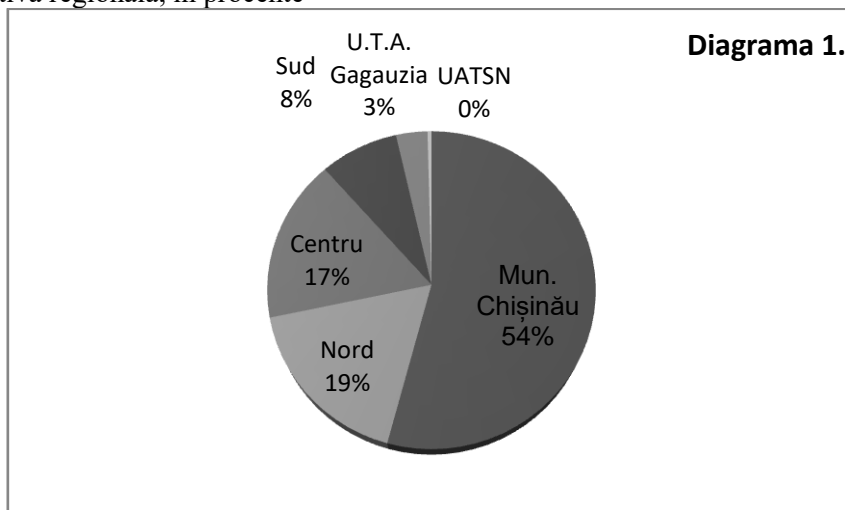
În același timp, în *Strategia Inovațională a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020 Inovații pentru competitivitate* este stabilit diagnosticul activității inovaționale din perspective dezvoltării regionale a țării: „**Activitatea economică excesiv de polarizată din punct de vedere regional**. Această polarizare are implicații majore asupra cererii și ofertei inovaționale. Capitala țării atrage resurse și factori de producție cu mult peste nivelul ponderii sale demografice. În regiuni practic lipsesc tradițiile universitare, iar colegiile și școlile profesionale încă nu au reușit să-și adapteze ofertele educaționale la realitățile piețelor regionale ale muncii. ... Chișinăul este „o capitală cu potențial inovațional mare”. Regiunea de dezvoltare Centru, Regiunea de dezvoltare Sud și UTA Găgăuzia întrunesc caracteristicile unor „regiuni agricole rămase în urmă”. Și Regiunea de Dezvoltare Nord întrunește caracteristicile unei „regiuni agricole rămase în urmă”, dar prezența municipiului Bălți conferă regiunii atât elemente ale unei „regiuni industriale în declin”, cât și elemente ale unei „regiuni irindustriale cu potențial de creștere” [11].

Apreciind importanța metodologică considerabilă a acestei estimări, considerăm că sintagma *În regiuni practic lipsesc tradițiile universitare*, nu se referă și la Regiunea de Dezvoltare Nord. Universitatea de Stat „Alec Russo” din

Bălți a reușit să se impună nu numai pe plan regional, dar și național, fiind cunoscută prin anumite realizări și pe arena națională.

Activitatea inovațională nu poate fi abordată în afara principalilor indici ai dezvoltării economice, concepuți din perspectivă regională. Nu vom insista prea mult asupra acestei dimensiuni, dar invocăm unele date sintetice colectate de specialiști.

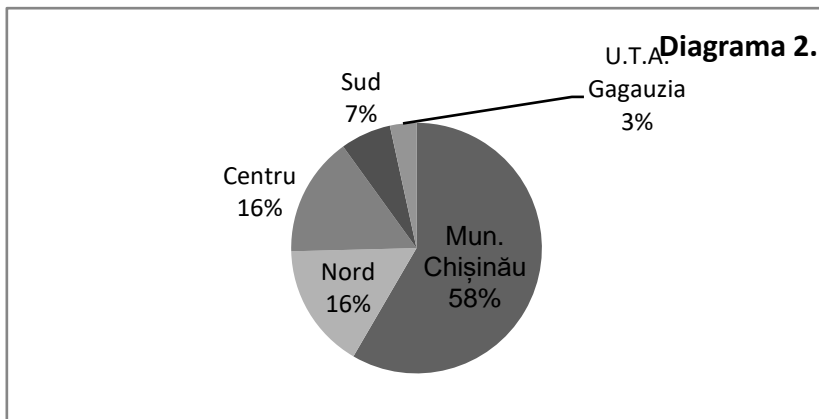
Diagrama 1. Date sintetice cu privire la activitatea inovațională din perspectiva regională, în procente

În ceea ce privește activitatea de inovare, concepută din perspectivă regională, este de neprețuit primul studiu statistic realizat pe o perioadă de 2 ani (2015-2016), publicat în data de 18 ianuarie 2018 [1], citat mai sus.

După cum era de așteptat, cea mai mare parte a întreprinderilor inovaționale era concentrată în capitală. Astfel, în 2015-2016 în municipiul Chișinău au desfășurat activitate de inovare 393 întreprinderi (58% din total întreprinderi inovatoare), **în Regiunea de Dezvoltare Nord – 109 întreprinderi (16%)**, Regiunea de Dezvoltare Centru – 104 întreprinderi (15%), Regiunea de Dezvoltare Sud – 44 întreprinderi (7%), UTA Găgăuzia – 23 întreprinderi (3%).

Diagrama 2. Structura întreprinderilor inovatoare pe regiuni de dezvoltare

Din numărul total de întreprinderi inovatoare, 418 întreprinderi (62%) sunt întreprinderi mici cu 10-49 salariați; 191 de întreprinderi (28%) sunt întreprinderi mijlocii cu 50-249 salariați; 64 de întreprinderi (10%) sunt întreprinderi mari, cu numărul de salariați 250 și peste. Astfel, numărul total de întreprinderi mici și mijlocii (ÎMM) cu activitatea de inovare a alcătuit 609 întreprinderi, sau 90% din numărul total de întreprinderi inovatoare [1].

După cum este ușor de observat, în RDN sunt concentrate 16% din întreprinderile inovatoare (poziția a doua, după mun.Chișinău). La acest indiciu, RDN depășește ușor (cu 1%) Regiunea de Dezvoltare Centru.

Activitatea inovațională în funcție de numărul de angajați se prezintă astfel:

Tabelul 3. Numărul de întreprinderi inovatoare pe clase de mărimi și regiuni de dezvoltare, 2015-2016[1]

	Total	din care, pe regiuni de dezvoltare:				
		Mun. Chișinău	Nord	Centru	Sud	UTA Găgăuzia
Total	673	393	109	104	44	23
10-49 salariați	418	270	53	65	18	12
50-249 salariați	191	87	39	33	22	10
250 și peste salariați	64	36	17	6	4	1
Industrie - total	363	159	78	77	33	16
10-49 salariați	186	95	31	46	8	6
50-249 salariați	133	46	32	25	21	9
250 și peste salariați	44	18	15	6	4	1
Servicii – total	310	235	31	27	10	7

10-49 salariați	232	176	22	19	9	6
50-249 salariați	58	41	7	8	1	1
250 și peste salariați	20	18	2	-	-	-

Așadar, per ansamblu, activitatea inovațională în RDN rămâne categoric în urma mun. Chișinău, dar depășește ușor celelalte regiuni.

În acest context, apare întrebarea dacă datele obținute în cercetare sociologică efectuată în RDN pe un eșantion de 256 de întreprinderi pot fi comparate cu rezultatele furnizate de cercetarea statistică realizată de BNS.

Trebuie să remarcăm faptul că Metodologia studiului realizat de Biroul Național de Statistică nu coincide cu metodologia studiului efectuat în RDN. Relevăm câteva deosebiri care fac aproape imposibilă compararea rezultatelor obținute: studiul BNS a fost realizat în cadrul întreprinderilor din industrie și servicii, cercetarea a exclus întreprinderile cu activitățile: agricultura, administrația publică, învățământul, sănătatea și asistența socială, activități de recreere și de agrement, alte activități de servicii, activități ale gospodăriilor private și activități ale organizațiilor și organismelor extrateritoriale. În cercetarea regională, aceste entități au fost luate în calcul (reieșind din obiectivele formulate la solicitarea beneficiarului) (de ex. entitățile din agricultură au constituit 17% din eșantionul cercetării); cercetarea statistică a luat în calcul întreprinderi cu 10 salariați și peste, în timp ce în cercetarea efectuată în RDN au fost incluse și entitățile care aveau de la 1 până la 10 angajați (aceste structuri au constituit 33% din eșantion), etc.

În contextul evidențierii acestor diferențe metodologice, relevăm importanța colosală a datelor statistice de pionierat, care vor luate în considerare în procesul elaborării specializării inteligente regionale, dar și la calcularea eșantioanelor noilor cercetări, în procesul elaborării Strategiei dezvoltării inovaționale a RDN etc.

După aceste note metodologice, evidențiem faptul că în cadrul investigației efectuată în RDN, am identificat tipurile activităților inovaționale care se utilizau la întreprinderi (a fost posibil răspuns multiplu):

1. inovații de produs – 58,59%;
2. inovații de proces – 36,32%;
3. inovații de marketing – 33,20%;
4. inovații organizaționale – 23,82%;
5. inovații financiare – 6,25%.

Diagrama 3. Activități inovaționale utilizate la întreprinderea Dvs?

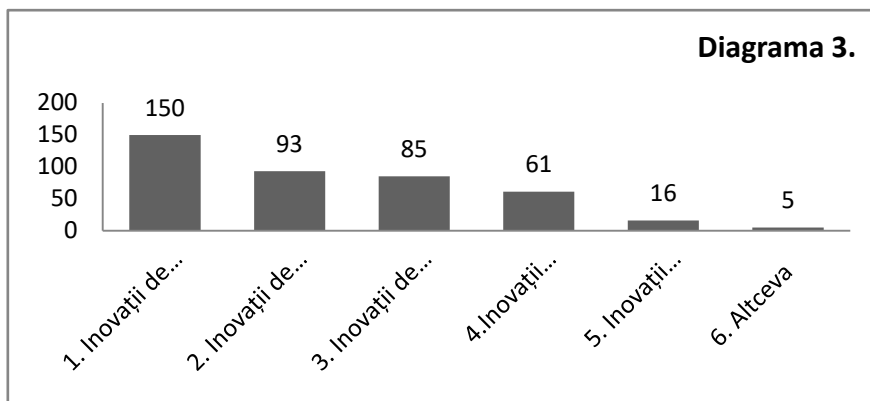
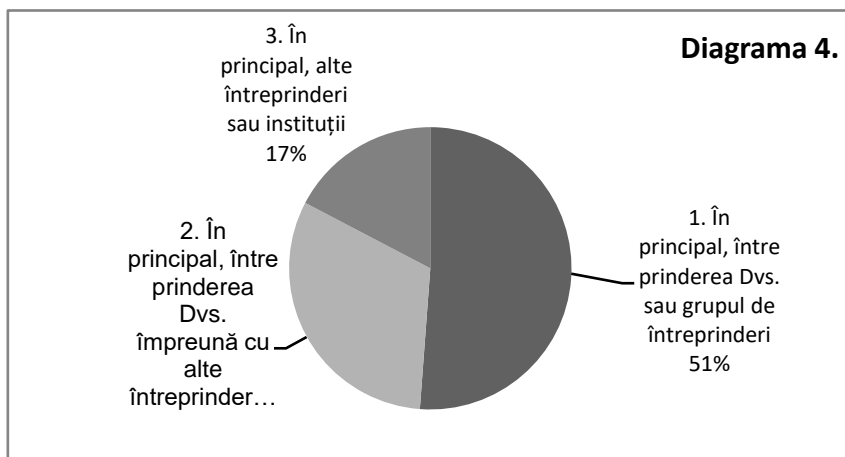

Diagrama 4. Cine a dezvoltat inovațiile utilizate la întreprinderea Dvs?

Atunci când abordăm fenomenul complex al activității inovaționale, inevitabil trebuie să medităm atât asupra riscurilor aferente acestuia, cât și asupra efectelor asupra randamentului activității organizațiilor inovatoare.

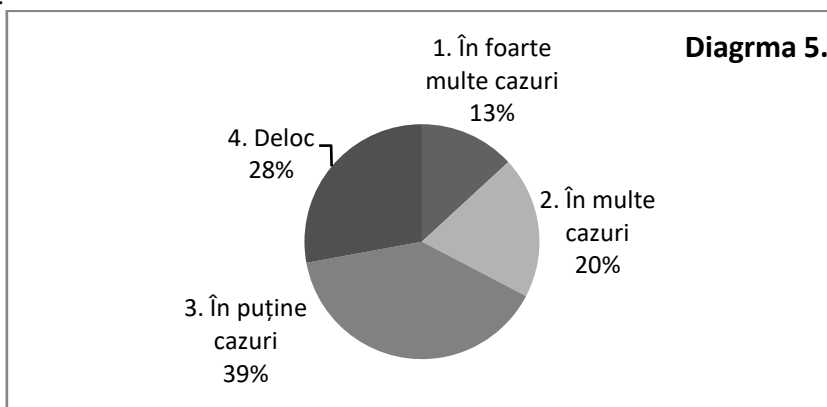
Prin intermediul unui set de itemi am estimat ponderea riscurilor în procesul inovațional, dar și disponibilitatea firmelor de a și le asuma.

Astfel, inovațiile introduse de întreprinderi au presupus asumarea unor riscuri într-o măsură *foarte mare* (11%), *mare* (34%) și *scăzut* (55%). Este de remarcat, capacitatea întreprinderilor de a reduce riscurile potențiale.

În cadrul investigației sociologice empirice realizate în RDN, am estimat prin intermediul unor itemi în ce măsură întreprinderile din RDN colaborează

cu universitățile, instituțiile de cercetare științifică în vederea transferului unei inovații. Astfel, la întrebarea **În ce măsură firma Dvs. colaborează cu universitățile, instituțiile de cercetare, alte firme în inițierea sau sprijinirea de afaceri de tip spin-offs?** (spin-offs se referă la transferul unei inovații realizată de către o instituție către o nouă firmă care va exploata special inovația)

Diagrama 5. În ce măsură firma Dvs. colaborează cu universitățile, instituțiile de cercetare, alte firme în inițierea sau sprijinirea de afaceri de tip spin-offs?

În consecință, în foarte multe cazuri/multe cazuri colaborează 33% din întreprinderile incluse în eșantion.

În acest context, nu este întâmplător faptul că 37% din organizații nu au deloc acces la brevete, licențe, invenții realizate în sistemul de cercetare finanțat public.

Cercetarea calitativă empirică, dar și investigația cantitativă a demonstrat că această dimensiune constituie veriga cea mai slabă în sistemul inovațional.

Evident, am încercat să listăm cauzele unei asemenea situații.

Astfel, la întrebarea **Ce factori împiedică interacțiunea activă a businessului și științei?** (respondenții au avut posibilitatea să evidențieze până la 3 variante de răspuns), a fost obținută următoarea clasificare a acestora:

1. costurile prea înalte/inaccesibile pentru cercetarea științifică – 36,09%;
2. gradul de încredere redus față de parteneri – 35,50%;
3. informația insuficientă despre activitatea altor organizații în domeniul inovațional – 33,13%;
4. poziția insuficient de activă a statului în organizarea colaborării dintre știință și business – 30,76%;

5. insuficiența cunoștințelor despre formele și metodele de colaborare – 29,58%;
6. absența necesității colaborării – 24,85%;
7. absența unei poziții active a științei în ceea ce privește promovarea inovațiilor – 20,71%;
8. nu există nici un impediment în organizarea colaborării – 4,73%;

În vederea depășirii acestor carențe, dezvoltării creativității și potențialului antreprenorial al resurselor de muncă din RDN, opinia respondenților se rezintă în felul următor:

1. promovarea parteneriatului între organizațiile din domeniul cercetării și inovării, sistemul educațional și mediul de afaceri și finanțarea preferențială a proiectelor derulate în comun - 56,21%;

2. introducerea în programa școlară a obiectului de studiu: Bazele dezvoltării gândirii antreprenoriale – 34,91%;

3. formarea continuă a cadrelor prin intermediul cursului/modulului; activitatea antreprenorială; managementul inovațiilor – 33,72%;

4. introducerea în curricula universitară a programelor cu privire la dezvoltarea profundă a creativității și potențialului antreprenorial al omului – 33,13%;

5. direcționarea mijloacelor financiare cu prioritate către organizațiile din domeniile cercetării și inovării și cercetătorilor care au dovedit performanță în cercetare și inovare – 31,95%;

6. direcționarea celei mai mari părți a resurselor publice spre cercetarea aplicată și experimentală – 25,44%;

7. organizațiile din sfera cercetării și inovării să beneficieze de dreptul de risc motivat în activitate – 20,11%;

8. instituționalizarea formării la distanță a antreprenorilor, managerilor, funcționarilor de stat în domeniul activității inovaționale – 22,48%.

În cadrul cercetării efectuate, potențialul tehnico-științific al RDN, din perspectivele activității inovaționale, a fost evaluat în felul următor:

1. potențialul științifico-tehnic este învechit și insuficient pentru trecerea la modelul dezvoltării inovaționale într-o perioadă de 3-5 ani – 32,42%;

2. stimularea potențialului științifico-tehnic existent poate să conducă la trecerea economiei Regiunii de Dezvoltare Nord pe calea inovațională de dezvoltare într-o perioadă de 3-5 ani – 30,07%;

3. potențialul științifico-tehnic este destul de înalt pentru realizarea schimbărilor calitative în Regiune în următorii 3 ani – 10,15%;

4. în Regiunea de Dezvoltare Nord efectiv nu există condiții pentru activitatea inovațională a întreprinderilor mici și mijlocii – 7,81%;

5. în Regiunea de Dezvoltare Nord efectiv nu există cererea pentru tehnologii inovaționale din partea businessului mare – 5,85%;

6. altceva / n-au răspuns – 2,34%.

Așadar, doar 40% din respondenții (în cea mai mare parte manageri, specialiștii în domeniu) sunt optimiști în ceea ce privește trecerea economiei RDN pe cale inovațională într-o perioadă de 3-5 ani, iar 32,42% consideră că potențialul științifico-tehnic este învechit și insuficient pentru trecerea la modelul dezvoltării inovaționale în termenii indicați, în timp ce celelalte grupuri de respondenți, de asemenea, manifestă scepticism în ceea ce privește capacitatea de absorbție de către anumite entități a tehnologiilor inovaționale.

În vederea depășirii situației existente în domeniu, respondenții consideră necesar realizarea următoarelor acțiuni:

1. crearea unei structuri speciale de marketing în vederea stimulării activității inovaționale – 41,40%;

2. susținerea direcțiilor prioritare de dezvoltare a științei și tehnologiilor, a proiectelor inovaționale de perspectivă – 37,89%;

3. introducerea înlesnirilor fiscale pentru întreprinderile inovaționale – 35,93%;

4. dezvoltarea infrastructurii inovaționale în regiune – 24,21%;

5. dezvoltarea sistemului de pregătire și perfecționare a specialiștilor pentru sfera inovațională – 23,82%;

6. crearea unui Consiliu al experților în activitatea inovațională – 19,92%;

7. stimularea investițiilor private în modernizarea bazei tehnologice a economiei – 13,28%;

8. îmbunătățirea actelor reglatoare ale activității inovaționale – 6,25%;

9. implementarea unui sistem de monitorizare a potențialului inovațional din regiune – 7,42%;

10. propagarea activității inovaționale prin intermediul mass-media, asigurarea creșterii prestigiului profesiei de cercetător – 7,42%;

11. fortificarea relațiilor de comunicare virtuală ar putea fi una din cele mai sigure căi de promovare a inovațiilor științifice, de creștere a numărului de clienți și, respectiv, a veniturilor instituțiilor de cercetare științifică – 1,95%;

Interviurile individuale realizate cu managerii întreprinderilor ne permit să conchidem că, de multe ori, universitățile, instituțiile publice de cercetare manifestau pasivitate în activitatea inovațională, nu depuneau eforturi consistente în vederea transpunerii în viață a invențiilor. Este de reținut, că această constatare este de natură generică și se referă la metodologia colaborării întreprinderilor din RDN cu centrele științifice din întreaga țară.

Accesul întreprinderilor mici și mijlocii la programele de cercetare cu finanțare din mijloacele publice fără îndeplinirea condițiilor de acreditare, cât și asigurarea contractării cu prioritate, de către organizațiile din sistemul național

de cercetare-dezvoltare, a tematicii solicitate de întreprinderile mici și mijlocii, va îmbunătăți activitatea inovațională bazată pe cercetări științifice.

Analiza efectuată în cadrul studiului nostru confirmă concluzia conform căreia țările cu economia emergentă au nevoie de un mecanism special de dezvoltare a activității inovaționale, accentul căzând vădit pe afaceri. Concepută din această perspectivă, activitatea inovațională a firmelor din RDN întrunește următoarele caracteristici definitorii:

- numărul mic de întreprinderi inovaționale (doar 18% în industrie și servicii);

- nivelul incipient al proceselor al proceselor clusteriale;

- cererea joasă pentru inovații din partea afacerilor;

- nivelul redus al cooperării afacerilor;

- sprijinul foarte modest din partea statului;

- carențe serioase în managementul proceselor;

- activitatea inovațională se datorează în mare măsură procurării tehnologiilor inovaționale de peste hotarele țării;

- activitatea inovațională a entităților din RDN este frânată de deficitul de cadre de înaltă calificare, de exodul de creieri;

- managementul inadecvat al proceselor, de asemenea, constituie un factor important al caracterului lent al activității inovaționale din regiune;

- absența unei strategii de dezvoltare inovațională.

În consecință, 46% din respondenți / organizații consideră că ritmul dezvoltării proceselor inovaționale în RDN este lent/foarte lent. Acest indice este comparabil cu indicele ce reflectă poziția respondenților pesimiști în cea ce privește trecerea economiei RDN pe făgașul dezvoltării inovaționale în următorii 3-5 ani.

Amplificarea proceselor inovaționale poate fi realizată și prin dezvoltarea specializării inteligente. Acesta este de neconceput în afara dezvoltării clusterelor.

În ceea ce privește dezvoltarea clusterelor, domeniile prioritare identificate sunt:

- industria de confecții;

- electricitate și echipament electric;

- cluster educațional-de cercetare (constituit în baza centrului de Inovare și Transfer tehnologic din cadrul USARB).

Problematica de mare complexitate a clusterelor creative-inovative și a orașelor creative-inteligente urmează să fie studiată în continuare, prin efectuarea unei radiografii riguroase și pertinente a situației din RDN. În cadrul investigației potențiale propunem să ne axăm pe următorii factori identificați de autorul C.A.N.Florea, care ar motiva companiile să se afleze în clustere:

- acces la resursele clusterului;

- acces la inovațiile aduse pe piață de către membrii clusterului;
- oportunități de intensificare a colaborării cu alte organizații;
- creșterea competitivității și a performanței organizației, ca membru al clusterului.

Realizarea acestor deziderate ține de calitatea capitalului uman, de prevenirea fenomenului *exodului de creiere*. Cercetarea cantitativă realizată confirmă că la acest capitol există de ja anumite probleme: doar 58% din respondenți au apreciat potențialul de creativitate și competențele antreprenoriale ale populației din RDN cu calificativele înalt/mjlociu, iar 60% din companii au avut dificultăți, în ultimii 3 ani, la angajarea personalului cu abilitățile și competențele dorite.

Bibliografie:

1. Activitatea de inovare a întreprinderilor în Republica Moldova, în anii 2015-2016,
<http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5882&parent=0>
2. Case S., Sali N. (Coords.) Evaluarea capacităților de cercetare ai instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova. - Chișinău, 2013
3. Florea C.A.N. Clustere creativ-inovative. Comunități și orașe creativ-inteligente. Teză de doctorat, //www.doctorat.ase.ro
4. Lansarea Raportului Competitivității Globale 2016-2017,
<http://www.ase.md/ro/noutati/77-avize/806-lansarea-raportului-competitivit-ii-globale-2016-2017.html>
5. Levitskaia A. Managementul dezvoltării inovatoare a economiei regionale (în baza UTA Găgăuzia). Autoreferatul tezei de doctor habilitat în științe economice. – Chișinău, 2017
6. Miftode V. Tratat de metodologie sociologică. - Iași: Editura Lumen, 2003
7. Moldova urcă în clasamentul mondial al competitivității.
<http://www.vsi.md/index.php/ro/2017/09/moldova-urca-in-clasamentul-mondial-al-competitivitatii>, (accesat 20 noiembrie 2017).
8. Moldova, a coborât opt poziții în clasamentul Indicelui global de inovație.
<http://agora.md/stiri/33654/moldova--a-coborat-opt-pozitii-in-clasamentul-indicelui-global-de-inovatie>
9. Moldova, pe locul 44 în lume după Indicele global de inovație.
<http://bani.md/moldova-pe-locul-44-in-lume-dupa-indicele-global-de-inovatie/>, (accesat 08 noiembrie 2017)
10. Popa A. Cercetare, dezvoltare și inovare în Republica Moldova: problemă și soluții. Expert GrupcentruAnalitic Independent. - Chișinău, 2011

11. Strategia inovățională a Republicii Moldova pentru perioada 2013-2020. Inovații pentru competitivitate. Hotărârea Guvernului nr.952 din 2013. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2013, nr.284-289
12. Studiu privind îmbunătățirea cadrului normativ-legislativ național din domeniul proprietății intelectuale în vederea încurajării activității inovăționale. Agenția de Stat pentru proprietatea intelectuală a Republicii Moldova (AGEPI). - Chișinău, 2014
13. Современные инструменты инвестиционного развития регионов. Под ред. к.э.н. А.П.Сысоева (учебное пособие). - Москва, Статут,2007.
14. Герасимов А.В. Инновационный потенциал регионов: теория и практика. / под науч. ред С.В.Кузнецова, РАН, Ин-т проблем регион. экономики РАН. - Москва: Наука-Бизнес-Паритет, 2012;
15. Исследование проблем, условий и факторов развития инновационной деятельности в Ростовской области: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnyy-potentsial-regiona-i-strategiya-ego-razvitiya-na-primere-rostovskoy-oblasti>;
16. Трапезников С.В. Генезис малого и среднего инновационного предпринимательства в Белгородской области: социологический дискурс о состоянии развития, Современные проблемы науки и образования. // Электронный научный журнал, <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=5421>
17. Унтура Г.А. Университеты и инновации: мировые тенденции и региональный опыт. // Вест. Новосиб. Гос. ун-та. Серия: Социально-экономические науки, 2013, т.13, вып.2
18. Шепеленко Е.Г. Пути совершенствования государственной политики на региональном уровне (по результатам социологического исследования), <http://sociology.ru/journal/sociology/article/428/>
19. <http://agora.md/stiri/33654/moldova--a-coborat-opt-pozitii-in-clasamentul-indicelui-global-de-inovatie>
20. http://www.apubb.ro/wp-content/uploads/2011/02/Sociologie_Organizationala_Suport_de_curs.pdf

23.02.2018

**COMPARTIMENTUL
SOCIOLOGIA POLITICĂ**

**ОСОБЕННОСТИ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА
СТРАН В РАМКАХ ЕВРОРЕГИОНОВ
(на примере Республики Молдова)**

Владимир БЛАЖКО

Республика Молдова, Кишинэу, Академия Наук Молдовы, Институт правовых и политических исследований

Доктор хабилитат социологии, главный научный сотрудник

In Europe, more than half century of experience has been accumulated in development of interstate relations within the framework of the Euro regions. Cooperation between border territories of countries, in modern form, began to develop in 1950s, when existing borders did not correspond at all to the historically formed linguistic, ethnic, cultural and economic communities. Despite this, by the mid-1980s, political and legal foundations of interregional relations were formed, which not only generalized existing experience, but also determined their development in new conditions of the Council of Europe's international relations.

Gained experience over decades of such cooperation showed most effective way of European countries integration, leveling their economic, social and political development corresponding to the highest standards of people's lives.

Today, almost two-thirds of territory of the Republic of Moldova is included in the Euro regions, which unite neighboring countries: Ukraine, Romania, and the Federal State of Carinthia (Austria). Article examines process of cross-border cooperation of the Republic of Moldova in the framework of Euro regions of "Upper Prut", "Lower Danube", "Dniester". Analysis of the activities of these associations showed both achievements and problems that do not allow making cooperation more effective so far.

Интернационализация хозяйственной деятельности, усиление взаимосвязи экономик отдельных стран, влияние международных экономических отношений на национальные экономики, все более усиливающаяся активность участия стран в мировом хозяйстве и т.п. – все эти процессы отражает понятие «глобализация». В общем, глобализацию представляют как процесс интенсификации экономических, социальных, политических и культурных отношений, разворачивающихся поверх государственных границ. В этом процессе происходит коренная трансформация всего социаль-

ного ландшафта, в котором развивается свободное перемещение материальных, человеческих, интеллектуальных или финансовых ресурсов. Одновременно глобализация пробуждает и катализирует глубинные изменения в основах жизни и деятельности отдельных государств и целых народов.

Одной из активнейших форм трансграничного международного сотрудничества стран Европы являются отношения в рамках еврорегионов. В Европе накоплен более чем полувековой опыт развития этой формы межгосударственных отношений. Сотрудничество между приграничными территориями государств, в современном виде, начало развиваться еще в 1950-е годы прошлого столетия, когда существовавшие границы совершенно не соответствовали исторически сложившимся лингвистическим, этническим, культурным и экономическим сообществам. Первые шаги представляли собой стихийное движение «снизу», на уровне взаимосвязей между отдельными районами. В конце 1950-х гг. в Западной Европе возникает Концепция политики регионализма. Для решения региональных проблем в соответствии с Римским договором (1957 г.) учреждаются Европейский социальный фонд и Европейский инвестиционный банк. Активная фаза реализация политики регионализма начинается с середины 1970-х годов. В 1971 году была создана Ассоциация европейских приграничных регионов (AEBR). В настоящее время ее членами являются 90 из 115 реально действующих еврорегионов. В 1975 г. с целью выравнивания региональных различий начинает свою деятельность Европейский фонд регионального развития (FEDER). Главной задачей этот фонд ставил финансирование программ для подъема уровня развития экономически отсталых регионов [1].

В середине 80-х годов прошлого столетия сформировались политико-правовые основы межрегиональных отношений, которые не только обобщили уже имевшийся опыт, но и определили их развитие в новых условиях международных отношений Совета Европы. Были сформированы консультативные организации и учреждения, способствующие развитию и совершенствованию этого процесса. В 1985 г. создается Ассамблея европейских регионов (AER). Согласно AER, основой политики регионализма являются принципы субсидиарности (приоритета низшего звена в принятии решений) и региональной демократии, а также признание политического влияния регионов в европейских институтах власти. В 2008 году она уже объединяла 270 регионов из 33 стран и 16 межрегиональных организаций. В этом же году Совет Европы принял «Европейскую хартию о местном самоуправлении», в которой расширил права местных сообществ. А в «Европейской (Мадридской) конвенции о трансграничном сотрудничестве территориальных образований и их властных органов» (1989 г.),

«Хартии Сообщества по проблемам регионализации» (1988 г.) и «Хартии регионов Сообщества», принятых Европейским парламентом, были определены правовые основы межрегионального сотрудничества стран ЕС. В этих документах дано определение приграничного сотрудничества, под которым понимаются «любые согласованные действия, направленные на усиление и поощрение отношений между соседними территориальными сообществами и властями» [1]. С 1985 года начинает работать Ассамблея европейских регионов (AER), а в 1992 году в рамках подготовки и принятия Маастрихтского Соглашения был создан консультативный Комитет регионов, состоящий из представителей региональных и местных автономий. В первой половине 1990-х годов начала действовать одна из самых крупных и значительных программ Европейского Союза по сотрудничеству в области проектов межрегионального значения – Трансевропейское сотрудничество для сбалансированного развития (Trans-European Cooperation For Balanced Development, INTERREG). Оно служит одним из главных инструментов и механизмов поддержки транснациональных проектов регионального планирования, стимулирующих межрегиональное сотрудничество в ЕС. Всестороннюю помощь еврорегионам оказывает так же и созданный в 1994 году Конгресс местных и региональных властей Европы (КМРВЕ) Как видим, межрегиональное сотрудничество в международных отношениях является одним из приоритетных направлений реализации межгосударственных отношений в Европейском Союзе [1].

Следует отметить, на наш взгляд, два важных момента в развитии процесса евроинтеграции в Европе. С одной стороны, многие еврорегионы сформированы из приграничных районов, которые в экономическом и социальном отношении представляют собой далеко не самые развитые территории. С другой стороны, представление границ как территорий разделяющих государства, с разными политическими, экономическими и культурными системами в современных условиях евроинтеграции уже не соответствует сегодняшним политическим реалиям. Изучение Пограничья, только с точки зрения истории, права, географии и геополитики существовало в «старом политическом ландшафте». В настоящее время изменились не только географические границы стран континента, но и, включающие исторически-культурные, политико-социальные, религиозные и другие характеристики, ареалы ментальности населения.

В послевоенной Европе Пограничье представлялось как территория, прилегающая к границе, соединенная и связанная с ней, как некое механическое разделение государств. Сегодня Пограничье исследуется как особое пространство, в котором реализация политики стран (центр – периферия - зарубежье), этническая самоидентификация (полиэтничность), культурная полицентрическая среда (мультикультуральность) обладают само-

бытностью и оригинальностью. В исследованиях политико-социальных практик его развития используются междисциплинарные подходы, в которых Пограничье представляется как «организующая и объединяющая территория», «ареал активной диффузии» «особое социальное пространство» в международных отношениях. Это креативное пространство, в котором возникают новые отношения экономического и культурного производства. Здесь формируются особые социальные практики «потребления» пространства, которые реализуются через различные формы взаимодействия людей.

Многие проблемы государств, в сегодняшнем мире, начинают выходить за рамки их границ и приобретают более широкие масштабы. И как следствие, на начальных этапах, происходит резкая стратификация мирового пространства, усиливается территориальная взаимозависимость. В такой ситуации особую роль начинают играть отдельные регионы. Формирование еврорегионов, как политико-территориальных образований, способствовало значительной активизации научных исследований (развитию регионалистики). Вместе с тем, строго научного определения понятия «еврорегион» пока нет, потому что их основные дефинитивные характеристики и структура сильно отличаются друг от друга. Обычно среди главных отличительных черт называются:

- географическое положение - еврорегион является территорией, которая имеет конкретное место и территорию;
- политическую власть - части этой территории находятся под юрисдикцией суверенных государств, имеющих общую границу;
- административную принадлежность – еврорегионы образуют приграничные территории государств;
- функциональную роль- еврорегион является формой трансграничного сотрудничества.

В понимании этого термина ученые пока единого мнения не выработали. Наиболее часто встречаются два определения:

а) регион (англ. region от лат. region) - область, район, часть страны, отличающаяся от других областей совокупностью естественных и (или) исторически сложившихся, относительно устойчивых экономико-географических и иных особенностей, нередко сочетающихся с особенностями национального состава населения;

б) группа близлежащих стран, представляющая собой отдельный экономико-географический или близкий по национальному составу и культуре, или однородный по общественно-политическому строю район мира [2, с.431].

В политических и правовых документах Евросоюза регион определяется как «территориальное образование внутри двух или более стран об-

ладающее необходимым набором целостно образующих характеристик, состоящее из одного или нескольких административных и других районов и демонстрирующие определенную степень однородности в общем (природном, культурном, экономическом, демографическом и т.д.) ландшафте» [3]. Наличие определенной однородности характеристик предполагает и особые виды трансграничного сотрудничества.

В Европейской рамочной Конвенции о приграничном сотрудничестве территориальных сообществ и властей (1980 г.), к которой присоединились Молдова, Россия, Украина и ряд других стран СНГ, под приграничным сотрудничеством в целом понимаются «любые согласованные действия, направленные на укрепление и поощрение добрососедских отношений между территориальными сообществами и властями, находящимися под юрисдикцией двух или более договаривающихся сторон, и заключение любых соглашений и договоренностей, необходимых для достижения этих целей» [4].

Более конкретно межрегиональное сотрудничество предполагает:

- экономическое развитие, торговли и туризма, выравнивание и постоянное улучшение жизненных условий населения;
 - обменно-хауи технологиями, развитие инфраструктуры, особенно технической;
 - экологическую политику местного уровня, охрану и улучшение состояния окружающей среды; сотрудничество в предупреждении и преодолении стихийных бедствий и катастроф;
 - взаимодействие в сфере культуры, здравоохранения и образования;
 - развитие деловых контактов, обмен опытом и информацией в сфере рынка занятости;
 - согласованное пространственное планирование региональной деятельности;
 - получение и дальнейшее использование финансовой помощи;
 - популяризацию сотрудничества между органами самоуправления
- [4].

Еврорегионы развивают также диалог культур, служат их взаимообогащению, сохранению культурного многообразия. Этому, во многом, способствуют проводимые фестивали дружбы, совместные праздники, конференции по обмену опытом и т.п.

Расширение Европейского Союза на Восток изменило политический и экономический ландшафт континента. В зону Пограничья с ЕС вошли страны постсоветского пространства Россия, Украина, Беларусь, Молдова. Постсоветское Пограничье представляло собой политизированное, идеологизированное пространство, которое способствовало формированию особой ментальности («ментальный карты» - Е.Толман) «окраинных народов». Это проявлялось в их духовных представлениях, в особенностях

структур власти, в различных формах политики и идеологии, в приоритетах культуры и т.п. Отсюда следовало, что культура и ментальность Пограничья формировалась как некая «переходная зона», в которой, при ослаблении влияния центра, сильнее ощущалось воздействие, соседних культур («родных», «своих», «чужих», «более близких и лучших»). Именно эти условия способствовали самоидентификации населения этих регионов отличной от центральных районов, основанной на многочисленных этно-религиозно-языковых смещениях, особой транскультурной многовекторной ментальности людей. Острые проблемы этой многовекторности особо проявилось в период оформления суверенности государств на постсоветском пространстве.

Приграничные территории (Пограничье), получили весьма «проблематичное наследство» от бывшей советской системы. Жители именно этих регионов в значительно большей мере (морально и психологически) испытывали все тяготы, связанные с ограничением передвижения (поездки к родственникам), перемещением товаров, услуг и даже идей. Поэтому межгосударственное сотрудничество в рамках еврорегионов созданных на этих территориях, наиболее ярко, на наш взгляд, испытывает «конфликт влияния», что в постсоветском Пограничье сложно и противоречиво еще идут процессы избавления от окраинно-имперских традиций и привычек. Проявляется это:

в активной демифологизации истории (переоцениваются события, биографии личностей, меняется языковая карта, культурные ландшафты территорий, конфликтогенными становятся этно-религиозные – языковые смещения и т.п.);

трудно преодолеваются социально-экономические различия между регионами, между регионами и центром (центр - периферия, «у них – у нас», «здесь – за границей»);

медленно снижается уровень советско-имперской идеологизации общественного сознания – синдром «железного занавеса» (за границей – «чужие», «иные», «не наши»);

сложно формируется и развивается местное самоуправление, соответствующее новым экономическим и политическим реалиям. Компетентность и правомочность местных органов власти в международном сотрудничестве четко юридически не определена.

Процесс евроинтеграции Молдовы предполагает сложные многоуровневые реформы во всех сферах жизни. Сегодня идет, хоть и противоречиво, но перспективно процесс формирования нового качественного состояния страны, рождение новых отношений в политике, экономике и социальной сфере. Поиск «золотой тропы» социального развития, которая позволила бы минимизировать негативные тенденции в обществе, сохра-

нить накопленный и умело использовать приобретенный опыт, на наш взгляд, задача сложная и многовекторная. Во многом ее успешному решению может способствовать исследование и применение, с учетом местных условий, тех достижений, которые сегодня имеются в странах европейского пространства. В этом смысле чрезвычайно особое значение приобретает сотрудничество между странами, как на государственном, так и на региональном уровне, которое является частью международных отношений. Оно позволяет получать инвестиции и новые технологии, развивать торгово-экономические отношения, расширять обмены в области науки, культуры, образования, сотрудничать в сферах экологии, транспорта, коммуникационных систем и т.д. Такие отношения предполагают не только укрепление дружеских связей с другими государствами, но и решение проблем самих регионов: оздоровление экономики, через структурную перестройку и рост конкурентной способности товаров; более эффективное экономическое освоение территории, развитие рынка рабочей силы и т.д.

За годы независимости в Республике Молдова принят целый ряд законодательных актов, направленных на развитие трансграничных отношений, в которых также определены цели и задачи органов местных властей. Например, в Законе о местном публичном управлении отмечается, что районные и местные советы принимают, в соответствии с законодательством, решения об объединении усилий с другими органами местного публичного управления, в том числе в вопросах приграничного сотрудничества, в целях выполнения работ и оказания общественно необходимых услуг. А также о сотрудничестве с отечественными и зарубежными хозяйствующими субъектами и общественными объединениями, в целях осуществления мероприятий или выполнения работ, представляющий общий интерес [5; 6; 7]. В Концепции приграничного сотрудничества Республики Молдова, принятой 29 сентября 2004 года, отмечается: "Социальный и экономический потенциал молдо-румыно-украинских еврорегионов создает предпосылки для приграничного сотрудничества в различных областях, включая:

- создание общего информационного пространства об экономическом потенциале и предпринимательской среде в приграничных регионах;
- создание совместных структур для содействия экономическому сотрудничеству и взаимному признанию процедур сертификации товаров;
- развитие инфраструктуры, которая облегчила бы переход границы и доступ к коммуникациям и автомобильному, железнодорожному, водному и морскому транспорту;
- разработку общей стратегии развития туризма в приграничных регионах;

- развитие отношений сотрудничества между высшими учебными заведениями региона, обмена студентами и преподавательскими кадрами;
- кооперацию в области исследования - развития, усиление обмена научной информацией в данной сфере;
- организацию фестивалей, выставок, культурных ярмарок и региональных спортивных соревнований;
- согласование программ по защите окружающей среды, совместная реализация проектов и мониторинг случаев загрязнения окружающей среды в регионе;
- обмен информацией и опытом в сфере здравоохранения, консолидация институциональных возможностей, внедрение новых технологий, обучение персонала;
- продвижение трансфертов know-how и информационных технологий [8].

Сегодня почти три четверти территории нашей страны входят в объединения еврорегионов. Но наиболее активно, по статистическим данным, трансграничное сотрудничество в Молдове реализуется в еврорегионах «Верхний Прут», «Сирец – Прут – Днестр», «Нижний Дунай». Их появление предполагало не только развитие и укрепление дружеских отношений с государствами-соседами, но и решение проблем самих регионов: оздоровление экономики, через структурную перестройку и рост конкурентной способности товаров; экономико-социальное освоение территории (развитие транспортных и телекоммуникационных связей и т.д.); развитие рынка рабочей силы; формирование благоприятного инвестиционного климата. Все эти меры также предполагали снижение диспропорций в развитии регионов соседних стран.

Анализ работы еврорегиона «Верхний Прут» показывает, что особую активность межрегиональное сотрудничество носило в первые годы работы. Так, только за 2001-2002 годы общий объем экспортных операций между участниками увеличился на 32%. Этому во многом способствовали поездки делегаций для обмена опытом и поиска партнеров, организация выставок-ярмарок в городах Бельцы, Черновцы, Сучава, широкая информационная работа по привлечению новых участников для сотрудничества и др. С молдавской стороны были инициированы проекты по развитию сельского туризма, производства сельхозпродукции без вреда для окружающей среды, использованию альтернативных источников энергии и др. Предложенные украинской стороной проекты также были весьма востребованными и плодотворными. Совместная их реализация позволила создать в регионе Международную Ассоциацию малого и среднего бизнеса, которая оказывает существенную поддержку этой сфере экономики [9]. Значительная работа проведена в природоохранительной и туристической деятельности, связан-

ная с развитием пограничных служб, решением проблем территориального планирования и т.п.

Однако в последние пять лет межрегиональное сотрудничество в этом регионе несколько потеряло свою активность. Исследователи отмечают несколько причин такого состояния: политико-экономический кризис на Украине привел к ослаблению работы торгово-промышленных палат, низкой активности взаимодействия бизнес-структур и неправительственных организаций и т.п. С целью оживления деятельности еврорегиона было принято решение включить в его структуру в качестве ассоциированного партнера еврорегиона федеральную землю Каринтия (Австрия). Сейчас руководство Секретариатом еврорегиона было передано г.Бельцы. Обновленное руководство предполагает активизировать работу за счет тесного взаимодействия с еврорегионами «Днестр» и «Сирец – Прут – Нистру».

В рамках деятельности Еврорегиона "Нижний Дунай" в 2000-2003 гг. был реализован проект "Придунайские озера Украины. Устойчивое восстановление и сохранение естественного состояния экосистем", который финансировался программой TACIS CBC. В рамках реализации этого проекта разработаны практические рекомендации для предупреждения возникновения экологических проблем в водах Придунайских озер;

- разработаны практические рекомендации по улучшению коммерческого рыболовства в аозерах;

- предложены конкретные меры для реализации нового проекта "Техническая помощь трансграничному сотрудничеству в целях менеджмента и устойчивого развития природоохранных территорий Еврорегиона "Нижний Дунай".

Реализация проекта «Бизнес-инфраструктура Одесской области», еврорегион «Нижний Дунай» позволила создать Агентство трансграничного сотрудничества «Еврорегион Нижний Дунай», которое после окончания проекта перешло в коммунальную собственность Одесского областного совета и ныне финансируется частично из областного бюджета. Агентство способствует бизнес-структурам, местным и региональным органам власти, негосударственным организациям в реализации программ и проектов в сфере трансграничного сотрудничества.

Реализация проекта «Предотвращение чрезвычайных ситуаций и защита от наводнений в Еврорегионе «Нижний Дунай», позволила открыть в конце 2006 года в г. Измаил Информационно-аналитический центр по прогнозированию и предотвращению наводнений.

По результатам отбора проектов в рамках Программы соседства «Украина - Румыния: 2004-2006 гг.» Еврокомиссией финансировался проект «Улучшение трансграничного сотрудничества в области интегрированного управления водными ресурсами в Еврорегионе «Нижний Дунай».

Еврорегион «Нижний Дунай» постоянно был представлен отдельным стендом на Международном форуме инвестиций и инноваций, который проходил в Одесской области в начале июня. Регулярно проводятся экономические встречи предпринимателей и встречи туроператоров еврорегиона.

В октябре 2006 года Еврорегион был представлен на международной выставке-презентации «Дунай основной путепровод Европы» (г.Брюссель), в рамках которой были освещены история создания еврорегиона, цели и опыт деятельности, а также дальнейшие перспективы его развития на примере результатов реализации отдельных проектов трансграничного сотрудничества. Главным событием в рамках празднования десятилетия Еврорегиона стало подписание 15 июня 2008 года в г.Одесса Договора о создании Ассоциации трансграничного сотрудничества «Еврорегион Нижний Дунай» 20 февраля 2009 года в г.Кагул (Республика Молдова) в рамках конференции Еврорегиона «Нижний Дунай» представители всех участников-членов Еврорегиона подписали «Общую декларацию относительно будущего трансграничного сотрудничества в Еврорегионе «Нижний Дунай». Ассоциация является неприбыльным юридическим лицом, независимой негосударственной совместной организацией менеджмента трансграничного сотрудничества в еврорегиональной плоскости. Организационная структура Ассоциации аналогична структуре Еврорегиона. Новая структура призвана содействовать стабильному развитию регионов путем активизации экономического трансграничного сотрудничества (особенно актуально в условиях экономического кризиса), повышению уровня жизни населения приграничных территорий, улучшению транспортной инфраструктуры, эффективному интегрированному менеджменту ресурсами, интенсификации культурного обмена, реализации трансграничных программ и инфраструктурных проектов, финансируемых за счет средств Европейского Союза.

Уже есть первые результаты работы Ассоциации: создано десять центров консультирования и поддержки предпринимательства, 300 компаний получили практическую помощь, установлено 50 трансграничных торговых контактов, результатом которых стали первые реальные торговые контракты. Как отметил на совещании председатель Кантемирского районного совета Молдовы Андрей Малашевский: «Мы уже прошли этап знакомства между собой, и перешли на более эффективную ступень, а именно реализацию проектов, запланированных много лет назад. И мы сейчас должны максимально использовать ресурс, который есть у каждого из членов Еврорегиона «Нижний Дунай» для воплощения наших проектов. Еврорегиона» [10; 11]

Однако в связи со сложными политико-экономическими условиями на Украине Одесская область почти на два года отстранилась от работы в еврорегионе. Лишь в августе 2016 года, когда председательство в еврорегионе перешло к Одесской области, ее руководство заявило, что после двухлетнего перерыва неучастия в мероприятиях объединения возобновляет полноценную работу в еврорегионе. В прошлом году в городе Измаиле, который также подает заявку на участие в работе еврорегиона, прошло совещание по вопросам реализации наиболее насущных проектов в рамках объединения (открыть регулярное автобусное сообщение Измаил – Галац и Рени – Джурджулешты – Галац, железнодорожное сообщение Березино – Бессарабка, и др.).

Еврорегион «Нижний Дунай» за достигнутые успехи в 2012 году отмечен знаком Ассоциации Европейских пограничных регионов «Парус Папенбурга», как наиболее динамично развивающееся объединение.

Создание еврорегионов в Молдове, как и на всем постсоветском пространстве, на наш взгляд, далеко не всегда учитывало реальное экономическое состояние территории, особенности социальной сферы и инфраструктуры, развитие культуры и т.д. Не учитывалось влияние и глобализационных тенденций, которые отрицательно влияют на цели регионального самодостаточного развития. Ведь глобализация способствует стратификации мирового пространства по монопризнакам: сырьевым, производственным, финансовым и т.д. Как показывают социологические экспертные опросы в Молдове (их данные коррелируются с другими исследованиями в странах постсоветского пространства) решению многих проблем препятствует целый ряд факторов, как политического, так и социально-экономического характера. Несмотря на то, что законодательство Республики Молдова закрепляет общие принципы местного самоуправления соответствующие Европейской Хартии о местном самоуправлении, их реализация далека от идеала. Как отметили наши респонденты, проблемы часто возникают из-за несовершенства законодательства в регулировании отношений «центр-периферия». Центр стремится к консолидации, жесткой управляемости и контролю над деятельностью местных органов власти (87% опрошенных) [12, с.4]. Вместе с тем им предоставляется формальная законодательная свобода в управлении территорией и при этом перекладывается вся нагрузка в социально-культурной, коммунально-бытовой сферах, без учета реальных возможностей содержания и управления объектами и их должного финансирования. И как следствие, местные органы власти обретают часто невыполнимые обязательства, такие, например, как прием беженцев и вынужденных переселенцев, устройство военнослужащих уволенных в запас, крупные проекты развития социальной инфраструктуры и т.п. В отношениях «центр-

периферия» до сих пор сохранился «разрешительный характер» управления.

В экономике неэффективная финансовая политика (в том числе и налоговая) не позволяет в достаточно полной мере наполнять местные бюджеты, развивать малый и средний бизнес, социальную инфраструктуру территории (отметили 85% респондентов).

Все это и другие причины экономического характера приводят к тому, что в еврорегионах реализуется лишь отдельные проекты, часто имиджевого характера (фестивали, встречи, экспозиции). Такое сотрудничество не формирует стабильных регулярных долгосрочных взаимоотношений. Из ответов наших респондентов следует, что более половины из них (57,3%) не знают достаточно хорошо структуру экономики соседнего района, а с социальной инфраструктурой, демографической ситуацией, трудовой занятостью ознакомлены лишь 28,3% работников местных органов власти. Именно поэтому в ближайшей перспективе развития сотрудничества в еврорегионе они отмечают туризм (76,4%), торговлю (67,3%), развитие транспортных услуг (72,3%), фестивали, встречи, выставки – 81,5% [12, с.5]. Сотрудничество в сферах экономики, строительства, рынка рабочей силы, инвестиционных проектов и др. практически всеми участниками опроса (чиновниками органов местной власти) пока еще не представляются приоритетными.

Региональный путь развития – это особый вид социального прогресса, основанный на подлинном народовластии, взаимовыгодном сотрудничестве между равноценными партнерами, особом уровне компетентности и ответственности в управлении и развитии территорий. Важно, на наш взгляд, учитывая мировые тенденции развития глобализации, сделать сотрудничество в еврорегионах взаимовыгодным, дружественным, прогрессивным, а политику – подлинно народной.

Литература

1. Бородина Т. Еврорегионы как инструмент региональной политики; сравнение опыта ЕС и стран СНГ, dspace.nbu.gov.ua/bitstream/yandle/123456789/71268/04-Borodina.pdf?seguence=1
2. Словарь иностранных слов. – Москва, Русский язык, 1979.
3. Международный регион, <https://ru.wikipedia.org/wiki/26.04.2017>
4. Европейская рамочная конвенция о приграничном сотрудничестве территориальных сообществ и властей, <https://w.w.w.coe.int/ru/web/convencions/full-list//convencions/treaty/106>
5. Закон Республики Молдова «О местном публичном управлении». // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.40 от 19.03.2003.

6. Постановление Парламента Республики Молдова №1253-XIII от 16.07.1997 г. «О ратификации Европейской Хартии местного самоуправления». // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.182-185, от 8.10.2004.
7. Постановление Правительства Республики Молдова «Об утверждении Концепции приграничного сотрудничества Республики Молдова на 2004-2006 годы» №1069 от 29.09.2004. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.182-185 от 08.10.2004.
8. Концепция приграничного сотрудничества Республики Молдова на 2004-2006 гг. // Monitor Oficial al Republicii Moldova, nr.182-185, от 8.10.2004.
9. Еврорегион «Верхний Прут», tver-tuning.ru//svezhiee_novostie/413_evro_region_verhniy_prut (просмотрено 26.04.2017)
10. Еврорегион «Нижний Дунай», dic.academic.ru//dic.nsf/ruwiki/1489869 (просмотрено 26.04.2017).
11. Сотрудничество в Еврорегионе «Нижний Дунай», w.w.w.odessapassage.com./passage/magazine_details.aspx?id=33286 (просмотрено 26.04.2017)
12. Блажко В. Роль еврорегионов в трансграничном сотрудничестве (правовые основы). // Stiința politică și societatea în schimbare. - Chișinău, 2013, p.373-377

20.02.2018

DIMENSIUNILE CORELATIVE DINTRE „INSTITUȚIILE SOCIETĂȚII CIVILE” ȘI „DEZVOLTAREA COMUNITĂȚII LOCALE”

Carolina BUDURINA-GOREACII

Republica Moldova, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Secția Limbi Străine Aplicate, Departamentul Relații Internaționale
Magistru în Științe Politice, doctorandă, lector

The relationship between civil society institutions and local community development is examined today first of all from the perspective of involving representatives of the associative sector in local development actions. This relationship is based not only on certain norms and values, which derive from the objectives of (in)formal organizations of civil society, but also from culture, traditions existing in the community.

In the context of the analysis of the correlative dimensions between civil society institutions and local community development, we intend to identify the civil society institutions that form the civic community (R.Putnam's theory); to examine the attributions of citizens who are members of associative sector structures and those who are independent when interact in society; to highlight how open and cooperative are the civil society institutions in the local community development process and to argue what role (positive, negative or passive) the civil society institutions have in solving the socio-economic and cultural problems within the community.

Keywords: *correlative dimension, civil society institutions, development, local communities, role, cooperation, citizens, actions*

Relația dintre instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale este examinată astăzi mai întâi de toate din perspectiva implicării reprezentanților sectorului asociativ în acțiuni de dezvoltare locală. Această relație este bazată pe anumite norme și valori ce reies din obiectivele organizațiilor (in)formale ale societății civile, dar și de cultura, tradițiile existente în comunitate, care nu pot fi trecute cu vederea, ci din contra dezvoltate pentru binele societății.

În contextul analizei dimensiunilor corelative dintre instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale ne-am propus să identificăm care sunt instituțiile societății civile care formează comunitatea civică (teoria lui R.Putnam); să examinăm atribuțiile cetățenilor membri a unor structuri din sectorul asociativ și cei care sunt independenți atunci când interacționează în societate; să evidențiem cât de deschise și cooperante sunt instituțiile societății civile în

procesul dezvoltării comunității locale și să argumentăm ce rol (pozitiv, negativ sau pasiv) au instituțiile societății civile în soluționarea problemelor socioeconomice și culturale din cadrul comunității.

În literatura științifică există mai multe abordări cu privire la dimensiunile corelative dintre instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale. Una dintre ele se referă la teoria lui R.Putnam care face distincție dintre societatea civilă (ca sector asociativ) și așa-zisa „comunitate civică”. Conform opiniei sale, construirea unei comunități civice se bazează pe existența și funcționarea organizațiilor ce au obiective civice (publice) și mai puțin politice sau private. Societățile de ajutor reciproc (de exemplu, asociațiile rotative de credit), organizațiile comunitare, cooperativele, cluburile sportive și partidele politice pot fi elemente constitutive ale unei comunități civice. Astfel, viața asociativă este structurată pe orizontală pentru a genera încredere, cooperare, fluxuri libere de comunicare, norme generalizate și robuste de reciprocitate. Privită în acest fel, comunitatea civică este un concept atât extins, cât și restrâns față de societatea civilă: mai cuprinzătoare în sensul că include toate asociațiile și restrâns - prin faptul că acoperă doar asociațiile structurate orizontal în jurul unor legături mai mult sau mai puțin reciproce, simetrice și de încredere. De asemenea, există multe organizații active în societățile civile democratice - chiar și organizațiile civice al căror scop este de a reforma politica sau de a susține drepturile omului - care nu sunt civice în sensul lui R.Putnam. Aceste organizații tind să reproducă în sine tendințele culturale ierarhice ale societății mai largi: structura verticală a autorității și fluxurile de informații, modelele asimetrice de schimb între patron și clienți, relații orizontale slabe între membrii generali și niveluri scăzute de încredere. În acest context, dacă ierarhia și suspiciunea guvernează organizarea, atunci cooperarea devine dificilă, atât între membrii organizației, cât și între ei și alte organizații. Organizația devine apoi dependentă de lider sau de guvern. Ca urmare, organizația nu se poate extinde sau își pierde susținerea și credibilitatea în societate. În cele mai extreme cazuri, sectorul asociativ poate deveni dependent, coercitiv și exploatator al comunității necivice [6, p.12-13]. Astfel, modelul lui R.Putnam cu privire la conexiunea dintre societatea civilă și comunitatea civică are implicații profunde pentru dezvoltarea economică, angajarea civică locală, prin care cooperarea voluntară este esențială. Cooperarea voluntară este facilitată în mare măsură de încrederea interpersonală și de normele de reciprocitate, iar aceste orientări culturale, la rândul lor, sunt încurajate de rețelele de implicare civică, în care cetățenii sunt atrași în egală măsură în interacțiune [19, p.167-173].

Încercând să facă diferența între dezvoltarea comunității locale (utilizând termenul de comunitate) și instituții ale societății civile (în special organizațiile formale), cercetătorii G.Hillery și S.Gottschalk au introdus anumite precizări în demersul nostru de studiu. Ei consideră că organizațiile formale, reprezentate de

întreprinderi, armată, școli, partide sau asociații profesionale prin caracterul său de orientare au scopuri specifice și definitorii, în timp ce dezvoltarea comunității locale reprezintă un proces la care sunt implicate diferite organizații (in)formale cu scopuri sau obiective mult mai complexe într-un anumit spațiu delimitat geografic [9, p.35-39]. Complementar, organizațiile formale definesc roluri specifice membrilor săi, care raportează unul la celălalt în această calitate de reprezentanți ai unor roluri, iar în cazul dezvoltării comunității locale această specializare a rolurilor este mult mai largă [10], cetățenii având conexiuni cu grupul, satul/orașul sau raionul din care fac parte.

Pe de altă parte, evidențiem două orientări corelaționale, complementare, dar distincte a instituțiilor societății civile: o orientare spre sine, închis spre propriul grup/organizație și o orientare spre ceilalți, din afara grupului/organizației percepute de apartenență, deschis spre dezvoltarea comunității locale. Dacă ne referim la orientarea spre sine (de tip închis) ca caracteristică a unor instituții ale societății civile, atunci vom remarca că majoritatea dintre activitățile desfășurate se limitează doar la dezvoltarea organizațională internă, precum și la consolidarea de competențe și abilități a membrilor săi. Drept exemple pot servi: participarea la instruirii cu tematici privind planificarea strategică, dezvoltarea personală etc. De regulă aceste organizații fie că s-au creat recent și nu se implică în acțiuni locale, deoarece nu știu cum s-o facă sau este cazul când organizațiile activează de ceva timp, însă interesul membrilor săi nu tinde spre careva scopuri caritabile. În practică, aceste structuri nu activează pentru o perioadă lungă de timp. Credem însă că este necesar ca instituțiile societății civile să fie orientate spre atingerea unor scopuri nobile și spre folosul societății (de tip deschis), pentru că anume principiile respective le fac distincte de celelalte două sectoare: statul (care este preocupat în special de obținerea și menținerea puterii) și piața (axată pe obținerea profitului). Pe de altă parte, dinamica închidere-deschidere va trebui să existe pretutindeni și permanent, deoarece anume aceste tipuri de organizații oferă diversitate și competitivitate pentru o anumită comunitate, ridicând astfel gradul de interes și angajament în a face schimbări pozitive la nivel local.

Un alt aspect privind corelația dintre instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale ține de faptul că oricât de diverse ar fi instituțiile societății civile prin misiunea, structura și domeniile sale de activitate, ele nu pot exista în izolare, iar activitatea acestora este orientată mai mult sau mai puțin spre dezvoltarea comunității locale. Aceste relații cu comunitatea locală poartă forme simetrice (dacă ne referim la promovarea aceluiași valori și principii; implicare comună în soluționarea unor probleme locale etc.) și asimetrice (ex: ignorarea intereselor și necesităților cetățenilor locali și satisfacerea priorităților donatorilor).

Corelația dintre instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale este demonstrată și de motivația de a rezolva anumite probleme socioeconomice și culturale cu care se confruntă membrii unei comunități locale. Asocierea membrilor în cadrul sectorului asociativ se realizează de obicei în organizații (in)formale și sunt definite prin a contribui la realizarea misiunii organizației. Contextul local își pune amprenta asupra oricărui demers de acest fel, iar variabile ca nivelul capitalului social și uman, infrastructura sau suportul din partea instituțiilor sunt definatorii pentru succesul sau eșecul unor astfel de inițiative. Instituțiile societății civile reprezintă de fapt acele entități nonprofit care utilizează activitățile sociale, economice și/sau culturale pentru a-și realiza misiunea. Aname ele ar putea constitui o soluție pentru rezolvarea problemelor cetățenilor și a persoanelor dezavantajate la nivel local, deoarece: contribuie la creșterea gradului lor de calificare și de educație; ajută la identificarea necesităților în comunitate; stimulează solidaritatea și duce la îmbunătățirea relațiilor dintre membrii comunității. Acțiunile ISC-urilor implică nu doar angajarea persoanelor dezavantajate, ci și dezvoltarea abilităților acestora de a se integra social și a acționa local.

Totodată, instituțiile societății civile sunt actori importanți în procesul de dezvoltare a comunității locale datorită impactului activităților lor asupra asigurării bunăstării propriilor membri, dar și a membrilor comunității. Impactul pozitiv asupra dezvoltării comunității locale se datorează următoarelor aspecte: stimulează dezvoltarea economică, socială și culturală la nivel local; contribuie la reducerea sărăciei – instituțiile societății civile creează locuri de muncă și ajută la deschiderea sau dezvoltarea unei afaceri la nivel local, reducând astfel șomajul; oferă servicii de formare profesională pentru persoanele care au un nivel redus de calificare; furnizează servicii socio-medicale în comunitățile locale, deoarece cele oferite de către sistemul public se confruntă cu lipsă de personal, infrastructură și finanțare; realizează incluziunea socială a persoanelor dezavantajate; dezvoltă capitalul social al comunității; atinge probleme de protecție a mediului – reciclarea, eco-turismul, educația ecologică etc. În acest sens, sunt constituite un șir de organizații specializate în diverse domenii care vizează organizarea și administrarea societății umane. Aceste instituții cunosc politicile curente și propunerile de politici publice, pentru a monitoriza modul în care factorii politici sau economici respectă interesele majorității populației în domeniile respective [12, p.16-17].

În același context, instituțiile societății civile pot oferi o contribuție utilă cu privire la aspectele de politică economică, pot facilita creșterea întreprinderilor private și pot ajuta statul să nu controleze economia. În practică, însă, legătura dintre creșterea economică și societatea civilă nu este atât de simplă. Spre exemplu, miracolul economic din Coreea de Sud a fost construit datorită implicării active în anii '80 a sindicatelor, grupurilor de studenți și organizațiilor reli-

gioase în procesul de democratizare a statului [20]. În schimb, Bangladesh, care este un stat cu câteva mii de ONG-uri, grupuri de advocacy și organizații de servicii sociale ce activează la nivel național și local [11, p.415-416], nu a îmbunătățit nivelul de trai al populației. Or, cetățenii sunt mai motivați să participe la viața asociativă, atunci când ating un nivel de trai confortabil (piramida trebuințelor lui A.Maslow). Pentru țara noastră experiența implicării instituțiilor societății civile la nivel local se află la etapa de afirmare și dezvoltare. Prea puțin este cunoscută activitatea sectorului asociativ în comunitățile locale, iar dezvoltarea economică nu a satisfăcut deocamdată așteptările cetățenilor.

Totuși, o societate civilă bine dezvoltată poate fi un partener pentru o economie de piață de succes. Multe ISC-uri pot consolida dezvoltarea economică locală prin participarea la procesul decizional și prin creșterea fluxului de cunoștințe și informații oferite. Cu toate acestea, calea către succesul economic nu este neapărat pavată de societatea civilă, iar o societate civilă puternică poate coexista cu o economie relativ slabă (și invers). Mai mult, prea multe instituții ale societății civile sau diversele sale orientări (care pot fi greșite) ar putea aduce daune pentru dezvoltarea economică locală. Unii economiști consideră, de exemplu, că forțele de muncă din America Latină, care erau un sprijin al societății civile din regiune, au fost unul dintre cele mai mari obstacole în calea creșterii și stabilității economice din America Latină [5, p.24]. De asemenea, în Armenia câțiva analiști consideră că unele ONG-uri, prin intermediul programelor de ajutor, au direcționat greșit banii atunci când au distribuit produse alimentare în scopuri umanitare în unele localități, aceștia putând fi utilizați mai bine pentru crearea locurilor de muncă. Există, de asemenea, o lipsă evidentă de informații privind finanțarea și sursele de ajutor [16, p.61-64].

O altă ipoteză ar fi că comunitățile locale trebuie să se auto-organizeze pentru a întreprinde planificarea și gestionarea dezvoltării și sunt așteptate să preia conducerea prestării anumitor servicii și organizarea diverselor activități. Modelul birocratic al administrației publice reușește cu greu să iasă din imobilișmul său, iar serviciile publice continuă să-l privească pe cetățean ca pe un „administrat” [1]. În acest context, în țările democratice serviciile comunitare oferite de către actorii sociali și mai puțin de cei ai statului s-au dovedit deja mai eficiente și cu un grad mai ridicat de transparență. Cercetătorii D.Gaebler și T.Osborne prezintă avantajele transferului serviciilor sociale de la administrație către comunități [18], întrucât potrivit lor, ONG-urile, grupurile de inițiativă, familia, biserica etc. sunt mai devotate membrilor săi; înțeleg mai bine problemele locale și contribuie la rezolvarea acestora; sunt mai flexibile și mai creative; sunt mai ieftine (atragere de alte fonduri, implicare voluntară); creează modele de comportament și se focusează pe capacități proprii” [22, p.22].

Totodată, pentru a realiza o dezvoltare durabilă, provocarea constă în facilitarea și instituționalizarea unui proces prin care însuși comunitățile locale ar

mobiliza instituțiile societății civile la nivel local pentru a-și satisface propriile nevoi. Utilizarea eficientă a capitalului social poate fi considerată drept cel mai important rol al comunităților locale [23, p.27]. Ca o condiție prealabilă pentru acumularea și mobilizarea efectivă a capitalului social în vederea dezvoltării comunității, îmbunătățirea sau modernizarea capitalului uman este imperativă. Dezvoltarea abilităților indivizilor într-o societate va spori calitatea și cantitatea producției capitalului social. Însă pentru realizarea acestor obiective este necesară o intervenție planificată în comunitate, care să genereze dinamismul intern în comunitate. Iar instituțiile societății civile active și cu experiență ar putea juca un rol colosal [2, p.2].

În continuare vom analiza rolul instituțiilor societății civile în dezvoltarea comunității locale, care, de altfel, poate fi pozitiv, negativ sau pasiv în societățile democratice. Teoria rolurilor ne va ajuta să determinăm interacțiunea dintre organizațiile (in)formale în comunitate și rolurile pe care le joacă în contexte și situații diferite la nivel local [21, p.505]. Comportamentul rolului este influențat, pe de o parte, de experiența, obiectivele și interesele instituțiilor societății civile de acțiune locală, dar și de așteptările comunității, pe de altă parte [4]. Nu întotdeauna, după cum am văzut deja, acțiunile organizațiilor și așteptările comunității se intersectează. De aceea și rolul rolului ca element ce contribuie la crearea anumitor schimbări este perceput deseori în mod eronat.

Ținând cont de faptul că rolul instituțiilor societății civile în orice stat democratic tinde să fie unul **pozitiv** în dezvoltarea comunității locale, credem totuși, că este necesar să fie promovate și susținute acele acțiuni de inițiere, inovare și experimentare pe care multe țări dezvoltate le-au aplicat deja, iar astăzi utilizează diverse instrumente pentru a asigura bunăstarea generală a cetățenilor. Rolul pozitiv al instituțiilor societății civile reiese din funcțiile pe care le îndeplinesc la nivel local. Astfel, în primul rând, acestea pot contribui la creșterea nivelului de notoritate a problemelor locale, colectând date, informații, mobilizând resursele necesare, propunând soluții de rezolvare al acestor probleme și influențând autoritățile publice în formularea politicilor publice și selectarea soluțiilor adecvate. Rolul lor este de inițiere, inovare sau experimentare, astfel încât unele idei să poată fi preluate de APL la nivel local [13, p.21]. În al doilea rând, instituțiile societății civile au dreptul și obligația de a influența deciziile politice, economice sau de interes public. Iar reacțiile lor la politicile adoptate carevin în contradicție cu interesele cetățenilor sunt prezentate sub diverse forme: demonstrații, mitinguri, conferințe de presă, mesaje de protest etc. Astfel, instituțiile societății civile, specializate pe anumite domenii (ex: cooperative, sindicate, patronate etc.), monitorizează acțiunile statului și module de rezolvare a problemelor. Totodată, ele colaborează cu structurile implicate în gestionarea afacerilor publice cu scopul de a identifica soluții comune pentru a îmbunătăți condițiile de viață a cetățenilor.

Din aceste considerente, pe bună dreptate în studiile de specialitate se accentuează necesitatea schimbării de paradigmă și părăsirea conceptului de stat-dădacă, ceea ce înseamnă opțiunea pentru concentrarea acestuia pe guvernare, adică pe definirea politicilor majore, direcțiilor fundamentale de constituire și dezvoltare a unei comunități naționale, integrate în multiple interdependențe transnaționale. Într-un asemenea cadru al guvernării, unde se dezvoltă toate cele trei sectoare concomitent, dar separat, instituțiile societății civile își pot exercita activitatea în conformitate cu interesele, domeniile și obiectivele asumate în fața cetățenilor. Astfel, criza statului sau criza participării cetățenilor la treburile publice poate fi depășită prin implicarea organizațiilor (in)formale ale sectorului asociativ, care oferă multiple posibilități de identificare a noilor direcții de dezvoltare locală, bazate pe participarea eficientă și autonomă a cetățenilor, pe de o parte, și pe distribuția publică a unor servicii, prin oferirea noilor abordări/reguli instituționale sau forme alternative de organizare socială, pe de alta.

Există diverse motive pentru care instituțiile societății civile au jucat și **roluri negative** în dezvoltarea comunității locale atât în țările bogate, cât și în cele sărace. Aceste fenomene s-au produs din cauza existenței conflictelor interne, a lipsei de educație a cetățenilor, a experienței și abilităților reduse din partea reprezentanților sectorului asociativ, a dominației anumitor grupuri locale, a mediului politic nefavorabil, precum și a centralizării guvernării etc [7, p.93].

În aceeași ordine de idei, cercetătoarea britanică C.Mercer consideră că „instituțiile societății civile au roluri negative, deoarece colaborând cu guvernele de peste hotare și primind fonduri de la ele sau obținând subvenții din partea fundațiilor private care mențin relații strânse cu statul, aceste organizații deseori nu sunt responsabile față de cetățenii locali, ci față de actorii de mai sus care „revizuite” și „supraveghează” performanța instituțiilor societății civile în funcție de propriile criterii și interese”[15, p.14].

Majoritatea instituțiilor societății civile (chiar și în Republica Moldova) sunt susținătoare a valorilor occidentale: promovarea drepturilor minorităților sexuale; garantarea libertății presei și a mass-mediei; asigurarea egalității de gen etc. Nu fiecare societate și în particular – nu toți cetățenii împărtășesc opinii similare vizavi de aceste valori. De asemenea, donatorii străini care finanțează activitățile instituțiilor societății civile deseori impun promovarea acestor valori (regăsite în propunerile de proiecte), fapt care ar putea duce la anumite provocări ce țin de polarizarea socială și ciocnirile culturale. Totodată, foarte mulți bani sunt investiți în astfel de domenii ca: educație, drepturile omului, incluziune socială, în special în țările aflate în tranziție și cele din lumea a treia. Totuși, problemele abordate nu sunt rezolvate în totalitate, fie din cauza negestionării corecte a banilor, fie a salarizării (uneori) prea mari a angajaților.

Un alt aspect ar fi că ca și statul, instituțiile societății civile au deseori tendința de a-i ignora pe săraci sau cei care într-adevăr au nevoie de ajutor. Există

organizații care sunt înființate cu scopul de a desfășura activități pentru un anumit segment de populație, astfel domeniile de interes încadrându-se în prioritățile unor donatori ce activează în același domeniu. Se întâmplă și situații când la desfășurarea unor programe de instruire, vizite de studiu etc. unele ISC-uri să implice mai întâi membrii sau cunoscuții săi și ulterior tinerii sau adulții care au acces la informație sau au mai participat anterior la astfel de evenimente. De aceea activitățile desfășurate de aceste organizații deseori tind să ignore (in)conștient acele pături social-vulnerabile care într-adevăr au nevoie să participe la acțiuni sociale, economice sau culturale care ar contribui la formarea lor personală și profesională.

Alteori se organizează diverse campanii de informare/socializare, se editează cărți/pliante etc. care credem că nu au un impact și importanță atât de mare pentru dezvoltarea comunității locale. Înțelegem că aceste activități ar putea constitui unul dintre obiectivele organizațiilor finanțatoare, prin care se urmărește sensibilizarea cetățenilor asupra anumitor probleme existente în comunitate. În aceeași ordine de idei îl cităm pe cercetătorul autohton C. Marin care, de asemenea, consideră că „multe dintre instituțiile societății civile la nivel local sunt create în jurul unor persoane sau sunt asertive acestora cu scopul de a obține dividende politice, suport financiar și autoritate” [14, p.331]. Totuși, pentru oamenii de la sate sau de la orașe este mult mai important ca să vadă anumite schimbări concrete, care ar avea un impact mai mare la nivel economic, social sau cultural. Mulți ar fi de părerea că autoritățile APL sunt responsabile de dezvoltarea comunității locale. Totuși, prin consolidarea eforturilor comune ale APL, instituțiilor societății civile și a sectorului de afaceri, credem că aceste schimbări s-ar produce mult mai repede, ar fi mai vizibile și eficiente pentru comunitate.

O altă problemă ar fi că o bună parte din instituțiile societății civile sunt înregistrate în orașele mari, acolo unde cetățenii au mai mult acces la informații, trăiesc mai bine și se bucură de mai multe drepturi în comparație cu cetățenii din comunitățile locale. Problema constă în faptul că cei de la sate sunt mai ignorați, iar dezvoltarea comunității locale întârzie să se producă, din cauza lipsei de oameni entuziasmați și activi, a insuficienței de bani oferiți din partea autorităților publice locale și a surselor financiare și tehnice reduse care sunt alocate de către donatori. În țara noastră majoritatea instituțiilor societății civile active sunt înregistrate ca asociații obștești. O bună parte din ele își au sediul în or. Chișinău, însă pot activa la nivel republican. Acest fapt le permite să manevreze desfășurarea activităților acolo unde donatorii prezintă ca prioritate anumite localități (de ex. regiunea transnistreană și zonele de securitate). Credem că aceste teritorii sunt strategice pentru țara noastră, deoarece fiecare ne dorim să avem un stat integru și suveran. Totuși, nu toate organizațiile dispun de experiență și personal calificat pentru a se angaja în astfel de proiecte și nu sunt pe dep-

lin capabile să contribuie la careva schimbări esențiale în soluționarea conflictului transnistrean, în menținerea și asigurarea securității teritoriale a țării.

Pentru Republica Moldova ambele roluri - cel pozitiv și negativ și-au adus amprenta în dezvoltarea comunității locale. Dacă până în 1996 instituțiile societății civile se aflau în faza de creare și instituționalizare, iar informație cu privire la nivelul de încredere a cetățenilor în ONG-uri lipsesc, atunci datele prezentate în cadrul Primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova (1997) [17] arată că circa 16% din populație considera că instituțiile societății civile nu joacă nici un rol în societate. Acest fapt putea fi explicat prin situația economică dificilă, precum și prin rolul nesemnificativ al organizațiilor donatoare care a dus la micșorarea eficacității activității instituțiilor societății civile în rezolvarea problemelor sociale acute [8, p.8]. În anul 2001, deja 40% din cetățenii de la sate considerau că instituțiile societății civile nu joacă un rol esențial sau nu joacă niciun rol în cadrul societății. Făcând o comparație cu situația din 1997, observăm că pe parcursul a patru ani a avut loc o schimbare a opiniei publice privitor la rolul sectorului asociativ în societate, care de altfel este în defavoarea sa. La fel și gradul de încredere al cetățenilor în instituțiile societății civile este foarte mic, evoluând respectiv cu: 22% în 2001; 26% - 2002; 29% - 2003; 36% - 2004, 35% - 2005; 32% - 2006; 39% - 2007; 20% - 2008; 34% - 2009; 30% - 2010; 23,8% - 2011; 22,5% - 2012; noiembrie 2013 circa 22% - 2013; 26% - 2014; 24,2% - 2015, 15% - 2016. Totodată, rezultatele Barometruului Opiniei Publice din aprilie 2017 au arătat că circa - 30% [3] din populație au încredere în ONG-uri.

Analizând datele prezentate mai sus, putem concluda că instituțiile societății civile moldovenești în dezvoltarea comunității locale au un rol **pasiv**, cu eforturi simbolice și rezultate mai puțin semnificative pentru cetățeni. Acest fapt poate fi explicat prin faptul că:

- Unele studii care sunt efectuate nu acoperă un număr mare de persoane și în mai multe localități ale țării. De asemenea, merită de atras atenția la orientările politice, economice sau socioculturale la care sunt predispuși autorii studiilor, atunci când prezintă rezultatele sondajelor etc. Acest fapt ar putea duce la afișarea unor informații mai mult sau mai puțin obiective.

- Cetățenii nu sunt destul de bine informați cu privire activitățile instituțiilor societății civile, din cauza lipsei mijloacelor de informare (acces limitat la internet), iar TV, radio-ul nu difuzează întotdeauna informații corecte despre ele. De asemenea, populația rurală ignoră ziarele, iar procesul de comunicare are loc în special la piață, vecini, de la om la om, informându-se deseori despre activitățile APL din panourile informaționale afișate în fața sediului acestora.

- Unele instituții ale societății civile desfășoară activități ocazional, acoperind un segment limitat de persoane din comunitate sau se implică modest în acțiuni din cauza lipsei banilor, a dotării tehnice și a personalului calificat / per-

manent în aceste instituții.

Totuși, nu poate fi neglijat faptul că înființarea a tot mai multe instituții ale societății civile lasă de crezut tendința și dorința cetățenilor de a face schimbări pozitive la nivel local și de a contribui la soluționarea problemelor identificate. Dezvoltarea comunității locale, după cum am menționat anterior este un proces, care nu poate avea rezultate imediate, iar schimbările de ordin economic, social și cultural vor interveni odată cu depunerea eforturilor comune din partea statului, sectorului de afaceri, dar și a sectorului asociativ. Totodată, pentru a asigura dezvoltarea comunităților locale, este necesară mobilizarea reprezentanților autorităților APL și ai instituțiilor societății civile și, implicit, formarea unui parteneriat solid între acestea. Rolul parteneriatului ține de expunerea principalelor provocări de nivel local, stabilirea priorităților, identificarea soluțiilor de dezvoltare și aplicarea de măsuri și strategii integrate. Acestea trebuie concepute în sensul valorificării punctelor forte sau „atuurilor” sociale, de mediu și economice ale comunității. Comunitățile locale diferă în privința nivelului capacităților, experiențelor de cooperare și/sau de conflict, precum și a culturii instituționale. Este, deci, foarte important ca parteneriatul să fie proiectat în funcție de realitățile contextului local.

Concluzie

Din analiza prezentată mai sus, vom menționa dimensiunile corelative dintre instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale se axează pe următoarele caracteristici:

1) Dacă instituțiile societății civile prin orientarea lor au scopuri specifice și definitorii, atunci dezvoltarea comunității locale reprezintă un proces la care sunt implicate diferite organizații (in)formale cu scopuri sau obiective mult mai complexe într-un anumit spațiu delimitat geografic.

2) Membrii instituțiilor societății civile definesc roluri specifice conform obiectivelor trasate la nivel formal sau neformal, iar în cazul dezvoltării comunității locale această specializare a rolurilor este mult mai largă, cetățenii având conexiuni cu grupul, satul/orașul sau raionul din care fac parte.

3) Există instituții ale societății civile care au o orientare spre sine, închiuse spre propriul grup/organizație și o orientare spre ceilalți, din afara grupului/organizației percepute de apartenență, deschise spre dezvoltarea comunității locale.

4) Oricât de diverse ar fi instituțiile societății civile prin misiunea, structura și domeniile sale de activitate, ele nu pot exista în izolare, iar activitatea lor este orientată mai mult sau mai puțin spre dezvoltarea comunității locale. Aceste relații cu comunitatea locală poartă forme simetrice și asimetrice.

5) Corelația dintre instituțiile societății civile și dezvoltarea comunității locale este demonstrată și de motivația de a rezolva anumite probleme sociale,

economice și/sau culturale cu care se confruntă membrii unei comunități locale. Iar rolul acestora în atingerea obiectivelor la nivel local poate fi de ordin pozitiv, negativ și pasiv în dezvoltarea comunităților.

Bibliografie:

1. Alexanyan A. The Role of Civil Society Institutions in the Democratization Processes in the Wider Black Sea Region. 9 p. [on-line] http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_1301.pdf (vizitat 04.09.2017).
2. Aref F., Gill S.S., Aref F. Tourism Development in Local Communities: As a Community Development Approach. // Journal of American Science. Marsland Press. No. 6 (2), 2010. p. 2.
3. Barometrul Opiniei Publice. Institutul de Politici Publice. Aprilie, 2017 [on-line] <http://ipp.md/old/libview.php?l=ro&idc=156&id=820> (vizitat 02.02.2018).
4. Begichev A.V., Grebennikov V.V., Domanov V.N. Human Rights Functions of Lawyers and Notaries as Civil Society Institutions in Russian Federation. // International Journal of Environmental & Science Education. Vol.12, No.1, 2017. p.79-86.
5. Carothers T. Civil Society. p.18-29. [on-line] <http://carnegieendowment.org/pdf/CivilSociety.pdf> (vizitat 12.10.2015).
6. Diamond L. Civil Society and the Development of Democracy. // Estudio / Working Paper 1997/101. June, 1997. 71 p.
7. Diamond L. Promoting Democracy in Post-Conflict and Failed States. Lessons and Challenges. // Taiwan Journal of Democracy, Vol.2, No.2, December 2003. p.93-116. [on-line] <http://www.tfd.org.tw/export/sites/tfd/files/publication/journal/dj0202/05.pdf> (vizitat 19.08.2017).
8. Gorbunenko P., Izdebski N. etc. Pentru ce și cum se creează asociațiile obștești. Chișinău: BIOTICA, 2001. 119 p.
9. Gottschalk S., Hillery G. Communities and Alternatives: An Exploration of the Limits of Planning. - Cambridge, Massachusetts: Schenkman Publishing Company, 1975. 169 p.
10. Greider T., Krannich R., Berry H. Local Identity, Solidarity, and Trust in Changing Rural Communities. // Sociological Focus. Vol.24, Issue 4, 1991. p.263-282.
11. Haque S. The Changing Balance of Power between the Government and NGOs in Bangladesh. // International Political Science Review. Vol. 23. No.4, 2002. p.411-435. [on-line] <http://ap4.fas.nus.edu.sg/fass/polhaque/ipsr-ngo.pdf> (vizitat 29.07.2017).

12. Istrate I. Comunități în mișcare: programe și intervenții sociale. (Ghid pentru Centre de Resurse pentru ONG-uri). - Botoșani, 2004. 161 p.
13. Jura C. Rolul organizațiilor nonguvernamentale pe plan internațional. – București: All Beck, 2003. 250 p.
14. Marin C. Societatea civilă - substanța modernității. // Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene. [Materialele simpozionului științific internațional tradițional. - Chișinău, 15-16 octombrie 1999]. – Chișinău: Perspectiva, 2000. p.324-331.
15. Mercer C. NGOs, Civil Society and Democratization: a Critical Review of the Literature. // Progress in Development Studies. No.2 (1), 2002. p.5-22. [on-line]
<http://www.uvm.edu/~bgreene1/Bibliography2014/Topic08/MercerNGOsCivilSocDem.pdf> (vizitat 15.06.2017).
16. Narayan D., Patel R., Schafft K., Rademacher A. Voices of the Poor: Can Anyone Hear Us? - Washington, D.C, USA. Published by Oxford University Press, Inc. March, 2000. 334 p. [on-line]
<http://documents.worldbank.org/curated/en/131441468779067441/text/multi0page.txt> (vizitat 12.08.2017).
17. Organizațiile neguvernamentale pentru o societate democratică. //Cartea Albă a Primului Forum al ONG-urilor din Republica Moldova (Chișinău 4-6 noiembrie 1997). - Chișinău: ARC, 1998. 94 p.
18. Osborne D., Gaebler T. Community-owned Government: Empowering Rather than Serving. //Fischer F., Sirianni C. (Eds.). Critical Studies in Organization and Bureaucracy. - Philadelphia: Temple University Press, 1994. p.475-496.
19. Putnam R., Leonardi R., Nanetti R. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press, 1993. 280 p.
20. Shin G., Chang P., Lee J. South Korea's Democracy Movement (1970-1993): Stanford Korea Democracy Project Report. Shorenstein Asia Pacific Research Center, Stanford University. December, 2007. 121 p. [on-line]
[https://aparc.fsi.stanford.edu/sites/default/files/KDP_Report_\(final\)-1.pdf](https://aparc.fsi.stanford.edu/sites/default/files/KDP_Report_(final)-1.pdf) (vizitat 27.07.2017).
21. Sluss D.M., van Dick R., Thompson B.S. Role Theory in Organizations: A Relational Perspective. // APA Handbook of Industrial and Organizational Psychology. (Zedeck S. (Ed.). Vol.1. Building and Helping the Organization. Washington, DC: American Psychological Association, 2010. p. 505-534.
22. Stănică V. Dezvoltare comunitară. 154 p. [on-line]
http://www.politicipublice.ro/uploads/dezvoltare_comunitara.pdf (vizitat 12.08.2017).

23. Резник Ю. Формирование институтов гражданского общества (социо-инженерный подход). // Социологические исследования. №10, 1994. с.21-30.

19.05.2018

PORTRETUL PSIHOSOCIAL AL MIGRANȚILOR ÎN DIFICULTATE REÎNȚORȘI DE PESTE HOTARE

Diana CHEIANU-ANDREI

Republica Moldova, Chisinau, Universitatea de Stat din Moldova, facultatea de psihologie și științe pedagogice, departamentul sociologie și asistență socială
Doctor în sociologie, conferențiar universitar

Prezentul articol pune în discuție problema persoanelor cu statut de migranți în dificultate care revin în Republica Moldova și au nevoie de asistență și protecția socială în procesul de reintegrare. Migranții în dificultate care se întorc de peste hotare constituie o nouă provocare pentru sistemul de servicii sociale. În afară de aceasta, semnalăm că, problema revenirii migranților în stare de vulnerabilitate este o problemă care pune în evidență nevoia de dezvoltare și cooperare între țara de origine a migranților și țările de destinație. La baza articolului stă demersul calitativ bazat pe interviuri individuale aprofundate cu migranți în dificultate reveniți în Republica Moldova și cu reprezentanții administrației publice centrale, administrației publice locale și a societății civile, precum și discuții focus grup cu specialiștii din servicii specializate.

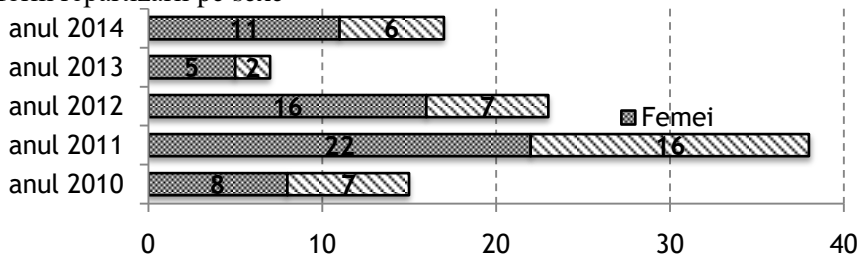
This article discusses the problem of migrants in difficulty that returns to the Republic of Moldova and need social assistance and protection in the process of reintegration. Migrants in difficulty returning from abroad are a new challenge for the social services system. Besides, the author point out that the problem of returning vulnerable migrants is a problem that highlights the need for development and cooperation between migrants' home country and destination countries. The author used the qualitative approach, based on individual in-depth interviews with migrants in difficulty returning to the Republic of Moldova and representatives of the central public administration, local public administration and civil society, as well as focus group discussions with specialists in specialized services.

În Republica Moldova există diverse surse de date cu referire la migrație. Datorită diverselor metodologii de colectare a datelor și a nivelului de cuprindere a acestor date, există divergențe atât în cifre absolute, cât și în variabile ce țin de componența fluxurilor de migranți [1, p.27]. Registrul de Stat al Populației³ oferă date cu privire la un număr limitat de emigranți (emigranții documentați) care s-au scos oficial de la evidență înainte de a pleca peste hotare și au

³ Registrul de Stat al Populației este întreținut de Întreprinderea de Stat Centrul Resurselor Informaționale de Stat "Registru".

oferit date cu privire la noua țară de reședință. Biroul Național de Statistică prin intermediul cercetării Anchetei Forței de Muncă estimează numărul de lucrători migranți în vârstă de 15 ani și peste (persoane care în perioada de referință se află peste hotare la muncă sau în căutare de lucru) în baza cercetării realizate la nivel național în mod reprezentativ.⁴ Datele Poliției de Frontieră cu privire la trecerea frontierei oferă posibilitatea cunoașterii perioadei de ședere atît în Republica Moldova, cît și peste hotarele ei pentru toate persoanele care traversează frontiera de stat în mod legal. EUROSTAT⁵ furnizează date importante cu privire la migrații moldoveni cu cetățenie și ședere regularizată în țările de destinație. Însă, nici una din instituțiile nominalizate mai sus, nu deține o diferențiere a migraților după criteriul de dificultate. Astfel de date deține doar Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale. Datele prezentate de această instituție relevă identificarea, în ultimii ani, a unui număr mare de migranți în dificultate repatriați în țara de origine (Figura 1).

Figura 1. Numărul migraților în dificultate repatriați, anii 2010-2014, conform repartizării pe sexe

Cazurile identificate și repatriate sunt destul de complexe și dificile în opinia celor care se ocupă de aceste proceduri. Există cazuri de repatriere a migraților în dificultate (nedocumentați, cu dizabilități, cu probleme grave de sănătate etc.). Problema migraților în dificultate a apărut în atenția prestatorilor de servicii sociale în ultimii 5-6 ani – „am început să ne întâlnim cu cazuri foarte serioase de migranți în dificultate. Primele au fost femeile care veneau cu șizofrenie, după insult și care nu erau primite acasă, în familie, după ce au lucrat peste hotare 5-7 ani. Soții nu le primeau acasă, chiar dacă cu banii trimiși

⁴ În trimestrul IV, 2012, Biroul Național de Statistică a realizat un modul complementar la cercetarea AFM. În cadrul acesteia s-a estimat numărul persoanelor care se află peste hotare la lucru sau în căutare de lucru (migrația curentă) sau care au fost peste hotare în acest scop în ultimele 24 de luni la momentul realizării interviului (migrația de reîntoarcere).

⁵ Baza de date EUROSTAT oferă informații colectate în 30 de țări din cadrul zonei Economice Europene care găzduiesc migranți moldoveni, oferă date importante în scopul comparării acestora cu datele furnizate de sursele de informații din Republica Moldova.

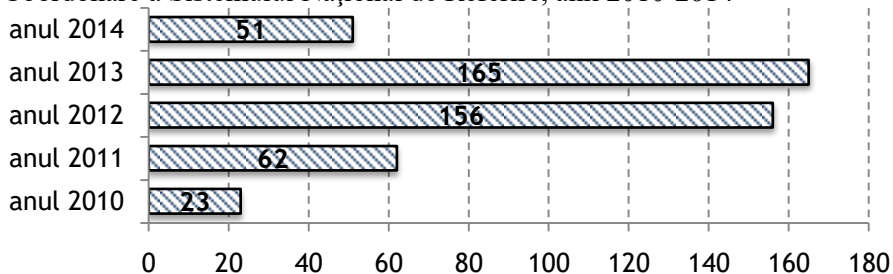
au construit castele și aveau și copii comuni. Ei nu-și doreau acasă, femeii bolnave.”

Începând cu luna septembrie 2015, migrații în dificultate reveniți cu probleme grave, sunt plasați în *Serviciul de Plasament de Urgență pentru migrații în dificultate reveniți și persoanele în situație de criză din Republica Moldova* [2, p.26-30]. Până în septembrie 2015 cazurile cele mai grave ale migraților reveniți în stare de dificultate erau referite la Centrul de Asistență și Protecție pentru victimele și potențialele victime ale traficului de ființe umane din Chișinău, Centrul pentru persoanele fără adăpost din Chișinău, Centrul pentru persoanele fără adăpost „Renaștere” din Bălți, Centrul de criză familială „SOTIS” din Bălți.

Analiza datelor prin prisma variabilei de sex, relevă un număr mai mare al femeilor care au fost repatriate, decât al bărbaților. În același timp, semnalăm că pentru femei sunt mai mari șansele de reintegrare în familia de origine sau cea lărgită, ele ajungând mai rar în instituțiile care oferă plasament migraților în dificultate reveniți.

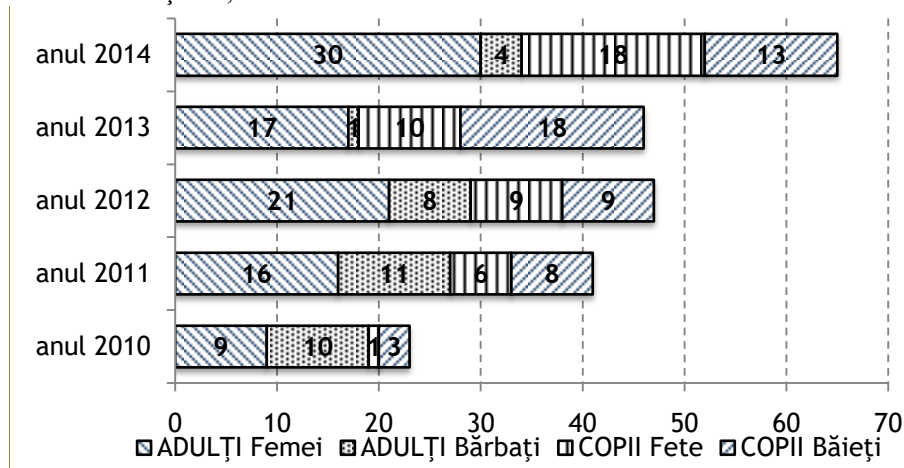
Datele Unității de Coordonare a Sistemului Național de Referire relevă un număr mai mare de migrați în dificultate asistați în perioada anilor 2010-2014. O parte dintre migrații în dificultate revin singuri în Republica Moldova și ulterior se adresează autorităților pentru a beneficia de careva servicii (Figura 2).

Figura 2. Numărul migraților în dificultate asistați de Unitatea Națională de Coordonare a Sistemului Național de Referire, anii 2010-2014

Statistica Centrului de Asistență și Protecție pentru victimele și potențialele victime ale traficului de ființe umane din Chișinău relevă creșterea numărului migraților în dificultate pentru care au oferit servicii în perioada anilor 2010-2014. Reieșind din specificul acestei instituții și a beneficiarilor asistați, constatăm asistarea mai multor femei (Figura 3).

Figura 3. Numărul migranților în dificultate asistați de Centrul de Asistență și Protecție pentru victimele și potențialele victime ale traficului de ființe umane din Chișinău, anii 2010-2014

Datele referitoare la migrații în dificultate repatriați și migrații în dificultate asistați de către Sistemul Național de Referire relevă că Republica Moldova se va confrunta și în continuare cu problema migraților în dificultate care au nevoie de asistență la repatriere și protecție socială. Problema migraților în dificultate cere conlucrarea atât a reprezentanților țărilor de origine, cât și a celor de destinație, precum și necesitatea asigurării protecției sociale adecvate pentru reintegrarea socială a acestora în societatea moldovenească. Actualmente însă, posibilitățile migraților în dificultate de a fi încadrați pe piața forței de muncă din Republica Moldova legal sunt extrem de reduse. Există mai multe cauze care determină situația dată: (i) este necesară dorința migrantului de a se angaja; (ii) migrantul trebuie să-și soluționeze probleme de sănătate; (iii) în lipsa actelor de identitate angajarea este practic imposibilă; (iv) migrantul poate beneficia de ajutor la angajare doar în unitatea teritorial administrativă în care își are viza de reședință, respectiv ei nu pot beneficia de serviciile de angajare în mun. Chișinău și Bălți unde sunt mai multe șanse de a găsi un loc de muncă etc.

La nivelul Uniunii Europene nu se utilizează termenul de migrant în dificultate. Cel mai frecvent în legislația Uniunii Europene se utilizează termenul „migranți iregulari/ilegali”⁶ care se referă la persoanele care nu sunt resortisanți ai unui stat membru al Uniunii Europene și sunt prezente într-un stat membru al Uniunii Europene fără a deține viză sau un permis de ședere valabil. Din cauza statutului lor de imigranți iregulari, aceștia sunt vulnerabili la exploatare și abuz

⁶http://ec.europa.eu/immigration/glossary_en#glosM

la locul de muncă. De asemenea, aceștia se confruntă de multe ori cu obstacole de ordin juridic și practic în legătură cu obținerea accesului la serviciile de bază, precum asistența medicală, accesul la justiție, educație.

Pentru migrații din categoria dată, legislația internațională și europeană în materie de drepturile omului impune obligația statelor membre ale Uniunii Europene de a garanta drepturile omului pentru toate persoanele din jurisdicția lor. Totuși, migrații iregulare se confruntă cu consecințe grave dacă nu au acces la drepturile de bază, în mod special, în materie de sănătate.

În contextul acestei lucrări, prin termenul „migrații în dificultate” se vor avea în vedere nu migrații cu statut irregular, dar anume acei migrați care, în diferent de statutul regular sau irregular se confruntă cu probleme de sănătate, documentare, au pierdut legătura cu familia și rudele și au nevoie de suport pentru a fi repatriați și integrați în țara de origine. Ne vom referi la migrații în dificultate, cetățeni ai Republicii Moldova care au trăit o perioadă îndelungată pe teritoriul altor țări, în care au migrat la muncă sau pentru a se stabili permanent, și care se confruntă cu diverse probleme (documentare, sănătate etc.) și au nevoie de suport în procesul de repatriere și reintegrare în societate.

Categoria de migrați în dificultate este una largă și cuprinde sub-grupuri de migrați cu diverse caracteristici:

(i) Migrați, cetățeni moldoveni cu acte în regulă ce au trăit o perioadă îndelungată pe teritoriul altor țări și actualmente din cauza conflictelor armate în acestea au nevoie să fie repatriați (cetățeni moldoveni aflați în zonele de conflict pe teritoriul Ucrainei, Siriei);

(ii) Migrați, cetățeni moldoveni care au plecat irregular peste hotarele țării și neavând posibilitate de reintegrare socială au nevoie să fie repatriați pentru documentare;

(iii) Migrați, cetățeni moldoveni care au plecat peste hotare regular, dar care fiind angajați în câmpul muncii au suferit o traumă gravă, au căpătat o boală incurabilă, au tulburări psihice, au dependență de alcool sau drog etc. și au nevoie de suport pentru a fi reînțorși și integrați în Republica Moldova;

(iv) Migrați, cetățeni moldoveni care fiind cetățeni și ai altor state în rezultatul căsătoriei (dețin cetățenie dublă), se confruntă cu probleme de violență în familie, divorț, stabilire a domiciliului copilului în rezultatul divorțului și care necesită suport pentru repatriere împreună cu copiii.

Portretul psihosocial al migraților în dificultate se caracterizează prin:

- Stare precară de sănătate (cancer, sida, ciroză hepatică, hernie, insult, tuberculoză etc.);

- Prezența unei disabilități fizice (fără o mână/mâini, fără picior/picioare etc.) care afectează abilitățile de adaptare și reintegrare socială;

- Tulburări psihice (șizofrenie cu stare de remisie, depresie cu idei și încercări suicidale, diferite nevroze, fobii etc.);

- Lipsa contactelor cu familia și rudele apropiate;
- Unii dintre migranții în dificultate au fost închiși în penitenciare peste hotare pentru diverse infracțiuni.

Profesioniștii din sistemul de protecție socială care oferă servicii sociale au semnalat că au avut în calitate de beneficiari migranți vulnerabili de toate vârstele, de ambele sexe, atât din țările ex-sovietice (Federația Rusă, Ucraina), cât și cele europene (Italia), dar și mai nou din Orientul Apropiat (Siria, Turcia etc.).

Reprezentanții Serviciului de Plasament de Urgență pentru migranții în dificultate au semnalat că migranții vulnerabili în stare extrem de gravă sunt „de obicei, persoane cu vârsta de 50 de ani și peste, preponderent bărbați, provin din familii socialmente vulnerabile la origine. Toți sunt fără acte și prezintă diverse boli. Marea majoritate sunt cu studii medii, iar conform țării din care au revenit – Rusia și Ucraina” (IIA_1_E). Și reprezentanții MMPSF au evidențiat că „cei mai vulnerabili sunt totuși vârstnicii, persoanele de vârsta 50-70 de ani. Cel mai frecvent, acestea sunt persoane cu probleme de sănătate mintală și cu dizabilitate fizică” (IIA_3_E). Numărul femeilor revenite în stare gravă este mai mic decât al bărbaților, în opinia unor presatori de servicii sociale – „femeile sunt mai responsabile, ele totdeauna se gândesc la copii, la ziua de mâine” (IIA_2_E).

Unii din migranții în dificultate reveniți nu au rude în Republica Moldova (acestea au decedat sau au migrat și ele peste hotare). Dintre cei care au membri ai familiei, doar unii doresc să-și restabilească familia, să se revadă cu soția, cu mama, frații/surorile. Sunt și din cei care nu au nici o dorință să-și întâlnească rudele apropiate, ci speră să-i ajute persoane străine – „Mulți dintre ei au probleme și nici nu-i interesează, ei spun că există mulți oameni buni care îi vor ajuta” (IIA_2_E).

Vulnerabilitatea migrantului poate fi cauzată de multiple cirmustanțe nefaste. Nu există o singură cauză, ci multiple care s-au adunat în timp și care odată cu vârsta sau în virtutea unor evenimente se agravează (a se vedea Caseta 2. Studii de caz ce relevă cauze care au determinat ca persoanele care au migrat la muncă peste hotare să ajungă în situație de vulnerabilitate).

Caseta 1. Studii de caz a migranților în dificultate reîntorși de peste hotare

Studiu de caz 1. Accident rutier

„În rezultatul unui accident rutier grav, Doamna X., în vârstă de 45 de ani, care locuia în Italia și muncea în calitate de traducător, a primit o traumă gravă la coloana vertebrală. Suplimentar, cioburile de sticlă, i-au afectat fața. Accidentul rutier a cauzat și destrămarea relației cu concubinul italian, fapt

care a afectat-o și psihologic foarte mult pe doamnă. Revenită în țară, Doamna află că nu are unde locui, sora a deposedat-o de apartament”(IIA_8_E).

Persoana respectivă a beneficiat de servicii din partea Direcției de Asistență Socială, Chișinău.

Studiu de caz 2. Vătămarea corporală gravă a migrantului de persoane neidentificate

„Lucram la Moscova, la zarabotcă. Primeam bani, tot era bine. M-am dus la piață să cumpăr de îmbrăcat, încălțat. Am cumpărat ce era necesar și trebuia să trimit bani acasă prin bancă. Am ajuns în pauza de masă și trebuia să aștept jumătate de oră ca să se deschidă. M-am dus în spate să aștept că era un scaun..

M-au lovit la cap. Când m-am trezit eram la bolniță. Când mi-am revenit mi-au spus că am fost în comă 4 zile și că documente nu am, asigurare medicală nu am și trebuie să plec...

Pe urmă fără documente am lucrat la dăci (vile). Lucram și primeam bani pentru ca să pot trăi. Unii mai amăgeau că nu aveam document, eram ilegal.

Așa au trecut 15 ani. În ultimul timp, făceam scenele pentru artiști la Krasnaia Ploșciadi, că acolo matematică nu trebuie multă. Ai pus și strinji. Eram raznorabocii și lucram și seara primeam banii. Dar dacă nu aveam document nu prea aveam unde să dorm.

M-am întâlnit cu niște femei din Ucraina și ele m-au sfătuit să mă adresez la vokzal unde patriarhul Kiril îi ajută pe nevoiași. Patriarhul a dat îndrumare la niște bărbați să mă ducă la pasolistvă...

La pasolistă ne-au făcut belii pasport, ne-au cumpărat bilet, singur în cupă am venit, bani de drum ne-au dat, de mîncare pentru 2 zile... Să nu mă fi îndreptat patriarhul Kiril avea să fiu bomj, nastoiașcii bomj”(IIA_6).

Persoana respectivă beneficiază de servicii din partea Serviciul de Plasament de Urgență pentru migranții în dificultate reveniți și persoanele în situație de criză.

Studiu de caz 3. Șantaj pentru preluarea banilor

„Eu primisem banii – 1100 de ruble pentru o lună de zile pe atunci. M-au oprit niște cunoscuți din raionul nostru și mi-au zis: „- Jumătate de bani la noi, jumătate la tine și ne-am despărțit fără bătaie, fără nimic. Ei erau 3 băieți și o fată și dacă au văzut că nu le dau au sărit la bătaie...” (IIA_3).

Serviciul de Plasament de Urgență pentru migranții în dificultate reveniți și persoanele în situație de criză.

Studiu de caz 4. Exploatare prin muncă

„Am fost amăgiți... Ne-au amăgit când ne-au dus. Ne-au spus una și am ajuns cu totul în altă parte. Am păscut oi acolo. Eram osîndiți, făceam tot ce spuneau, că dacă nu, ne băteau. Eram 3 bărbați, dar fiecare cu turma lui. Eram doar noi, pietrele, oile și paza care era. Unul din bărbați a murit. Eu mă bucur, măcar sunt viu” (IIA_5).

Persoana respectivă a beneficiat de servicii din partea Organizației Internaționale pentru Migrație.

Studiu de caz 5. Probleme de tensiune care au cauzat insult la locul de muncă

„Eu sunt sudor. 15 ani am lucrat în Rusia ca sudor. Eram la locul de muncă și mă simțeam rău. M-au îndreptat la medic. M-am dus la medic și i-am povestit ce simțeam. Dumneai mi-a zis că e tensiunea. Mi-a măsurat tensiunea și a chemat ambulanța. Am căzut până a veni ambulanța...

Vre-o 3 zile am stat fără cunoștință. M-am trezit la spital. Mi-au zis că am avut insult. Eu nu știam nici ce boală este aceasta. După 2 săptămâni am început să vorbesc. M-au întrebat dacă am poliță și le-am zis că nu am. Atunci mi-au zis că trebuie să plătesc și am plătit. Apoi m-au externat. Mi-au dat prescripțiile – injecții, tablete pe care le-am procurat la farmacie.

Treptat am început a îndoi mâinile, a merge singur. Mergeam de la divan până la ușă, vreo 5 pași făceam...

A venit șeful și mi-a zis că sunt bravo, că mâinile și picioarele încep să lucreze, dar dacă nu voi putea lucra, va trebuie să plec mai bine acasă, la patrie că aici (Moscova) nu trebuiesc la nimeni. Apoi, el a sunat la Ambasadă și s-a înțeles ca să vină un doctor de la ambasadă” (IIA_1).

Persoana respectivă beneficiază de servicii din partea Serviciul de Plasament de Urgență pentru migranții în dificultate reveniți și persoanele în situație de criză.

Istoriile de viață ale acestor persoane sunt, de cele mai dese ori, foarte complicate. Unii dintre ei sunt victime ale diferitor circumstanțe imprevizibile. De cele mai dese ori, sunt repatriați din instituțiile medicale cu ajutorul ambasadelor, consulatelor Republicii Moldova peste hotare.

Dezvoltarea serviciilor de specializare înaltă pentru migranții în dificultate reveniți de peste hotare este condiționată, în mare parte, de numărul sporit de repatrieri a migranților aflați în dificultate peste hotarele Republicii Moldova. Plasarea migranților în dificultate în serviciile existente este dificilă din cauza nedocumentării acestora, pierderea legăturii cu familia, lipsei vizei de reședință în Republica Moldova, factori care condiționează dificultăți în perfectarea dosarului și încadrarea acestuia în serviciile de plasament.

Rezultatele studiului prezintă realitatea privind situația migranților în dificultate reveniți în Republica Moldova. Aceste rezultate permit înaintarea următoarelor recomandări, în scopul îmbunătățirii asistenței sociale a respectivei categorii de persoane pentru autoritățile guvernamentale și locale:

- Analiza posibilităților de acordare a poliței de asigurare medicală gratuită pentru migranții în dificultate reveniți de peste hotare sau oferirea serviciilor medicale gratuite care să permită reabilitarea medicală a acestora.

- Responsabilizarea autorităților publice locale de nivelul I pentru reintegrarea migranților în dificultate în comunitate.

- Dezvoltarea sistemului de servicii alternative instituționalizării pentru migranții în dificultate care nu pot fi reintegrați în mediul familial (apartamente sociale, locuințe protejate, case comunitare sau asistență de curatelă etc.).

- Evaluarea costurilor serviciilor sociale pentru a dezvolta mecanismul de procurare a serviciilor sociale de persoane fizice și juridice.

- Asigurarea accesului migranților în dificultate reveniți la piața forței de muncă indiferent de viza de reședință pentru a reduce cazurile de angajare informală.

- Dezvoltarea unor mecanisme de colaborare în asistarea migranților în dificultate reveniți de peste hotare, între prestatorii de servicii, Agenția Servicii Publice și instituțiile medicale pentru a documenta migranții în dificultate și a le oferi asistență medicală necesară.

- Sensibilizarea populației la problemele migranților în dificultate reveniți de peste hotare.

Bibliografie

1. Vremiș M., Craievschi-Toartă V., etc. Extended Migration Profile of the Republic of Moldova 2005-2010. - Chișinău: IOM, 2012.
2. Cheianu-Andrei D. Necesitățile specifice ale migranților în dificultate reveniți de peste hotare (cazul Republicii Moldova). – Chișinău: S.n., 2016.

26.04.2018

INFLUENȚA MASS-MEDIA ASUPRA MENTALITĂȚII ȘI COMPORTAMENTULUI POLITIC ÎN CADRUL PROCESULUI ELECTORAL: CAZUL ALEGERILOR PREZIDENȚIALE DIN 2016

Olesea GARBUZ

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Școala Doctorală de Științe Sociale
Doctorandă

The electoral campaign for 2016 presidential elections was characterized by the use of political manipulation through methods and techniques oriented towards influencing the political mentality and behaviour of the electorate. The article provides an analysis of the main propaganda and disinformation tools and instruments applied by Moldovan media outlets to change the political perceptions, increase the level of trust and accumulate electoral capital in favor of specific political actors.

Relevant statistical data are brought to explain why mass media, in particular TV and online, had a key role during the electoral campaign and why political manipulation targeted the category of undecided electorate. The recommendations provided at the end of the article are focused on raising awareness about propaganda and disinformation methods, increasing media literacy among population and strengthening the bodies responsible for the elaboration and implementation of public policies, as well as monitoring of the compliance with current legislation.

Keywords: *political mentality, political behavior, elections, political manipulation, mass media,*

Repere introductive

Mijloacele de comunicare în masă au devenit o instituție socială cheie, demonstrându-și importanța și influența în cadrul proceselor politice din Republica Moldova. Dezvoltarea și implementarea noilor tehnologii informaționale au contribuit la accentuarea importanței funcțiilor pe care le îndeplinește mass-media în cadrul sistemului politic, respectiv la creșterea influenței și rolului mass-media în cadrul proceselor politice.

Având o contribuție esențială la formarea opiniei publice, cristalizarea opțiunilor politice, atitudinilor critice sau pozitive față de actorii politici, formarea culturii politice, mijloacele de informare în masă au devenit pârgghiile puterii pentru promovarea ideilor, pozițiilor, atitudinilor sau viziunilor politice. Mai mult, încrederea pe care populația o are în mass-media, locul 2 după biserică co-

informațiilor din Barometrul Opiniei Publice din aprilie 2017, accentuează și mai mult rolul mass-media în modelarea mentalității și comportamentului politic al populației [1]. Astfel, interacțiunea între mass-media și politic este permanentă, iar informația este percepută drept instrument de influență și manipulare, devenind principala sursă de comunicare între politicieni și electorat.

Mentalitatea și comportamentul politic al alegătorilor au devenit obiect de studiu pentru numeroase categorii de cercetători. Procedee noi și sofisticate de modelare și manipulare sunt puse în aplicare pentru a influența opțiunile politice ale electoratului. Impactul pe care-l exercită cuvântul asupra mulțimii a fost cercetat de cel care a pus bazele cercetării caracteristicilor maselor, specificului mentalității, orientărilor și trăsăturilor principale ale psihologiei maselor G. Le Bon: “Puterea cuvântului este atât de mare, încât e suficient să născocesci careva expresii elegante chiar și pentru cele mai odioase lucruri pentru ca mulțimea să le accepte” [2, p.49].

Puterea pe care o are mass-media într-o societate democratică a fost abordată de mai mulți cercetători, astfel au apărut două abordări cu privire la influența mass-media asupra mentalității și comportamentului alegătorilor:

- Conform concluziilor reprezentanților primei abordări (P.Lazarsfeld, J.Clapper), informația transmisă alegătorilor prin sursele de informare doar consolidează preferințele și orientările existente, care s-au format prin influența de lungă durată a altor factori (venitul, statutul social, profesia) [3, p.67].

- Conceptul lui Walter Lippman care evidențiază în lucrarea sa “Opinia publică” rolul de actor activ al presei în cadrul sistemului politic și în formarea simpatiilor politice ale cetățenilor. În cadrul acestui curent s-a pus în discuție legătura dintre informațiile difuzate de către presă și importanța socială a acestor probleme pentru audiență [3, p.167].

Ambele abordări sunt bazate pe observații ale proceselor electorale și concluziile sunt corespunzătoare realităților, însă odată cu schimbarea naturii campaniilor electorale și implicării sporite a mass-media, efectele influenței mass-media într-un interval scurt de timp, cum ar fi campania electorală, au început să fie studiate mai intens în comparație cu influența mass-media în cadrul campaniilor mediatice de lungă durată. Chiar și într-un interval scurt de timp, mass-media se caracterizează printr-o capacitate mare de penetrare și convingere, de modelare a percepțiilor asupra lucrurilor și de influențare a opiniei și comportamentului publicului [4, p.86]. Acest fapt este posibil inclusiv datorită caracterului nestatornic și instabil al maselor în ceea ce privește atașamentul față de anumite viziuni, idei și credințe, fapt menționat și de Gustave Le Bon în lucrările sale.

Mass-media din Republica Moldova renunță cu greu la deprinderile paternaliste în raport cu statul, încercând să îmbine două aspecte antitetice în activitatea cotidiană și de perspectivă – cea de independență editorială și cea de auto-

nomie economico-financiară. În consecință, în sectorul informațional-comunicațional autohton sunt înregistrate incertitudini și rătăcirii de poziții, instituțiile mediatice migrând de la o extremă la alta [5, p.62].

Posibilitățile reduse de obținere a independenței financiare, pe de o parte, și influența pe care o poate exercita mass-media în modelarea mentalității și comportamentului politic al electoratului, pe de altă parte, determină faptul că majoritatea surselor mass-media sunt puternic asociate cu forțele politice majore, iar concentrarea proprietății diminuează pluralismul politic. Presiunile și influența din partea proprietarilor de media conduc la autocenzura jurnaliștilor. Rezultatele de monitorizare a mass-media de către Misiunea de Observare a Alegerilor OSCE/BIDDO, precum și activitățile de monitorizare ale organismului de reglementare, au demonstrat clar părtinirea politică a radiodifuzorilor principali în reflectarea campaniei. Prin urmare, este de înțeles opinia lui J.-M.Cotteret, potrivit căreia pentru a ajunge la putere, astăzi, trebuie să știi cum să atragi de partea ta mass-media. Autorul consideră că puterea se bazează pe o legitimitate electivă, în primul rând, și pe una mediatică, în al doilea rând [4, p.90].

Campania mediatică în cadrul alegerilor prezidențiale din 2016

La 4 martie 2016 Curtea Constituțională a decis că modificarea Constituției în anul 2000 privind alegerea indirectă a președintelui de către Parlament (cu votul a trei cincimi din numărul deputaților Parlamentului) este neconstituțională[6]. Decizia este rezultatul unei sesizări prezentate de Partidul Liberal Democrat (PLDM) în 2015. Codul Electoral a fost modificat în mod accelerat, în iulie 2016, în contradicție cu bunele practici internaționale, dezbaterile publice fiind organizate numai după prima lectură a proiectului de modificare în urma unui apel din partea organizațiilor societății civile. Astfel, nivelul dezbaterilor a fost insuficient și nu a prezentat pe deplin o consultare publică eficientă, contrar angajamentelor OSCE.

Odată ce a fost dat startul campaniei electorale pentru candidații înscriși în cursa prezidențială, campania în mass-media a devenit cheie pentru candidați și a luat avânt odată cu apropierea de ziua alegerilor. Doi factori au determinat intensitatea și tonalitatea campaniei electorale în mass-media: rata de penetrare a surselor de informare și rata de influență a opiniei publice. Cele mai afectate de fenomenul manipulării sunt dezbaterile politice televizate și jurnalele de știri TV, în opinia a 56% și respectiv 53% dintre respondenți. La fel și mediul online (Internetul - 34%, site-urile de socializare - 28%, blogurile - 22%) înregistrează ponderi importante în privința percepției informației false cu tematică sociopolitică [7].

Astfel, televiziunea este ținta principală atunci când este vorba de obținerea unui impact major pe care îl are mass-media asupra creării opiniei publice, sporirea nivelului de credibilitate a actorilor politici în rândul populației și mo-

delarea mentalității și comportamentului politic. Datele Barometrului Opiniei Publice (BOP) din luna aprilie 2017 [1] relevă faptul că 74% dintre respondenți zilnic privesc televizorul; 46% utilizează Internetul; 33% ascultă radioul și 6% citesc ziare. Televiziunea este și cea mai importantă sursă de informare pentru 83% dintre respondenți, urmată de Internet (45%) și radio (25%). Ziarelor, în acest clasament, le revine locul al 6-lea (5%), iar zvonurilor – locul al 9-lea (2%). În același timp, televiziunea este sursa de informare în care 40% din respondenți au cea mai mare încredere, pe locul doi fiind internetul (6%), iar radioul se situează pe locul 5 (5%). Astfel, televiziunea și internetul nu reprezintă doar simple instrumente utilizate în scopul validării sau promovării unor interese politice, ci devin simboluri a unor paradigme. Televiziunea este simbolul paradigmei moderne, reprezentând societatea industrială, iar internetul este simbolul paradigmei postmoderne, o caracteristică a societății informaționale. Cu cât potențialul de penetrare a sursei de informare este mai mare, cu atât crește rata de influență, formare și modificare a mentalității politice și a comportamentului politic al populației.

Deși Codul Audiovizualului obligă difuzorii TV și radio să asigure o acoperire corectă, echilibrată și imparțială, între și în timpul campaniilor electorale în scopul asigurării pluralismului politic, 53% din respondenți consideră că mass-media națională este caracterizată prin lipsă de responsabilitate și doar 8% cred că mass-media din Republica Moldova se comportă în mare măsură responsabil față de publicul lor [7]. Aceste date denotă că însăși populația din Republica Moldova este conștientă de potențialul modelator pe care-l au mass-media. Însă, cu cât sistemul de valori al populației, care servește drept criteriu de selecție al informației, este supus unor influențe manipulatorii, cu atât capacitatea de filtrare a informației scade, ceea ce determină apariția unor perturbări în sistemului de norme, și prin urmare transformări la nivele de mentalitate și comportament politic.

Rezultatele rapoartelor de monitorizare “Elemente de propagandă, dezinformare și război informațional în spațiul mediatic autohton” realizate de Centrul pentru Jurnalism Independent și studiile de caz ale portalurilor de specialitate Mediaticritica.md și Sic.md au arătat prezența constantă a unor practici de manipulare informațională / propagandă și prezentare neechilibrată a subiectelor de interes public[8].

Mai multe modalități de a manipula prin intermediul informațiilor produse și difuzate în mass-media au fost utilizate de către concurenții electorali în campania pentru alegerile prezidențiale din 2016. Cel mai des utilizat procedeu este acoperirea mediatică masivă și favorizarea unor concurenți electorali în defavoarea altor actori politici. În acest context sunt valabile observațiile lui Kurt Lang și Gladys E. Lang, conform cărora mass-media construiește imaginea publică a personalităților politice. Mass-media prezintă constant lucrurile, sugerând

despre ce anume să gândească, despre ce să cunoască și despre ce sau cine să își formeze cetățenii simpatii și sentimente [4, p.88].

Șapte din cele 12 televiziuni monitorizate în cadrul Misiunii ODIHR / OSCE de monitorizare a alegerilor prezidențiale au favorizat și/sau au defavorizat masiv anumiți concurenți electorali prin intermediul știrilor și emisiunilor cu caracter electoral direct și indirect. În cazul celorlalte cinci televiziuni nu a fost atestată o tendință clară de favorizare și/sau de defavorizare a vreunui concurent electoral [9].

Posturile private cu acoperire națională Prime TV, Publika TV, Canal 2 și Canal 3, care fac parte din același holding – General Media Group, au reflectat dezechilibrat campania electorală pe segmentele frecvența și contextul apariției partidelor politice și concurenților electorali; durata aparițiilor pe ecran și a intervențiilor directe, paritatea gender și relativ echilibrat la capitolul diversitatea subiectelor și diversitatea surselor. Posturile l-au promovat masiv pe candidatul PDM, Marian Lupu, în primul tur de scrutin, iar în turul doi au defavorizat-o clar pe candidata PAS, PPDA și PLDM, Maia Sandu, selectând și repetând materialele cu conotație negativă, astfel, încât să amplifice efectul negativ [9].

Jurnal TV i-a defavorizat în mod clar pe concurenții electorali Marian Lupu și Igor Dodon și i-a favorizat exclusiv pe Andrei Năstase și Maia Sandu [9]. De notat, că numărul de materiale defavorizante la adresa lui Igor Dodon a crescut în turul doi de scrutin. În ultima săptămână a campaniei electorale acesta a constituit 55% [9]. NTV Moldova și Accent TV l-au favorizat masiv pe candidatul PSRM, Igor Dodon, atât prin spațiul acordat pentru intervenții directe, cât și prin contextul pozitiv al materialelor cu caracter electoral direct sau indirect și au defavorizat-o pe candidata PAS, PPDA și PLDM, Maia Sandu [9].

Posturile TV asociate cu diferite forțe politice au reflectat cursa într-o tonalitate din ce în ce mai negativă, ceea ce a polarizat campania și mai mult și a determinat natura comportamentului electoratului. Astfel, echilibrul și echidistanța editorială au fost puternic viciate. Dat fiind faptul că unii difuzori afiliați politic au pus accent pe subiecte dezbinătoare, deseori cu informații aparent nedemonstrate, participarea electoratului în alegerile prezidențiale a fost dominată de note conflictuale, care au dezbinat și mai mult societatea [10]. Mass-media a contribuit la fabricarea unor probleme „artificiale” sau „pseudo evenimente”, independent de realitățile și prioritățile publice.

Incertitudinea creată de informațiile false difuzate a fost accentuată și de faptul că posturile monitorizate au reflectat campania electorală mai mult din perspectiva declarațiilor politice, a acuzațiilor lansate de anumiți actori politici la adresa altora. Subiecte importante, cum ar fi perspectivele concurenților electorali privind rezolvarea problemelor sociale, economice, a corupției, analize pertinente a candidaților și a programelor lor electorale au fost abordate mai puțin, iar teme precum educația, minoritățile, mediul înconjurător, drepturile omu-

lui, aproape că au lipsit de pe agenda mass-media analizate. În general, subiectele mediatizate în context electoral au fost lipsite de diversitate tematică [9]. Concentrarea dezbaterilor pe subiecte politice minore, acuzații și falsuri și lipsa atenției acordate problemelor socio-politice ale populației au determinat percepția populației cu privire la situația ei economică, nivelul scăzut de implicare în diverse activități și comportamentul electoral, ca participare în scrutinul prezidențial.

În presa scrisă, opiniile au prevalat în fața știrilor, ceea ce indică asupra tendinței de a prezenta mai mult comentarea subiectivă a faptelor decât faptele propriu-zise. Ziarele au fost preocupate mai puțin de educația electorală a cititorilor și nu au publicat materiale de analiză pertinentă a candidaților și a programelor lor electorale. Principiile jurnalistice al echidistanței și al pluralismului de surse în mare parte nu au fost respectate în presa scrisă, iar știrile care au relatat un conflict în contextul campaniei electorale, au fost, de cele mai multe ori, dezzechilibrate [9, p.73].

Și în mediul on-line există o multitudine de procedee și tehnici de creare a conținuturilor manipulatorii și propagandistice, care sunt similare cu cele folosite de mass-media tradiționale. Unul dintre acestea este atunci când informațiile complet false sunt publicate pe un site lansat recent pe un domeniu .net sau .com, și apoi alte portaluri republică informația cu trimitere la sursa primară. În ultima campanie electorală sursa de știri false a fost site-ul Guralumii.net. Pseudo-știrea „(Din culisele PPE) Maia Sandu a promis europenilor că va accepta în Moldova 30 mii de imigranți sirieni” a fost preluată, parțial sau integral, de peste zece portaluri on-line, fără a fi cerută opinia persoanei vizate, Maia Sandu [11]. După ce Maia Sandu a dezmințit informațiile, doar un singur site a eliminat știrea eronată. Partidul Socialiștilor a răspândit informația falsă prin intermediul ziarelor și pliantelor electorale. Subiectele pentru știrile false nu sunt alese întâmplător, ci se mizează pe fobiile existente în societate: invazia musulmanilor sau legalizarea căsătoriilor homosexuale, pentru a crea o imagine distorsionată a candidatului electoral.

Conform percepției populației, modalitatea cea mai des utilizată de către instituțiile media este „selecția subiectelor” care convin patronului instituției. Circa 45% dintre respondenți afirmă că aceasta are loc (aproape) întotdeauna, 35% au impresia că subiectele sunt făcute mai mult pentru a crea imaginea unui politician sau unei persoane publice. De asemenea, consumatorii de informații social-politice consideră că în campania electorală o creștere înregistrează utilizarea titlurilor de senzație, scoaterea din context a informațiilor, precum și utilizarea manipulatorie a opiniilor unui expert [7].

Prezentarea opiniilor în loc de fapte și folosirea nejustificată a surselor anonime au fost utilizate masiv în campania electorală pentru alegerile prezidențiale. Un exemplu este știrea distribuită de Moldova24.info din 9 noiembrie

2016, prin care surse „demne de încredere” din Partidul Demnitate și Adevăr anunță că Maia Sandu și-a anulat o serie de întâlniri electorale, în urma “hui-duielilor de la Bălți” [7]. În acest caz recurgerea la surse anonime nu a fost justificată, iar faptul că informația nu a fost verificată din surse oficiale denotă intenția jurnalistului de a scoate în evidență o idee/informație manipulative [7].

Alte procedee la care au recurs portalurile de știri, dar și media tradiționale sunt: citarea experților necunoscuți, scrierea știrilor parțial false bazate pe postări de pe rețelele de socializare, scoaterea din context, amestecul între adevăr și minciună, răspândirea de informații neverificate, interpretarea tendențioasă și intenționat eronată a faptelor, manipularea prin titluri și conținut, documentarea dintr-o singură sursă, denaturarea declarațiilor oficiale [9].

Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA), în calitate de organism a efectuat o monitorizare limitată din lipsa de mijloace [10], și din această cauză majoritatea încălcărilor legislației media și electorale au rămas nepedepsite. Deși CCA activează nu doar în baza reclamațiilor primite, dar și în baza propriei sale monitorizări a mass-media, monitorizarea cantitativă și calitativă a reflectării campaniei este efectuată numai în cadrul buletinelor de știri din orele de maximă audiență. De asemenea, campania electorală pentru alegerile prezidențiale din 2016 a scos la iveală lacune serioase în Codul Audiovizualului și în regulamentele CCA referitoare la categorizarea vagă a sancțiunilor, pedepse nesemnificative pentru posibilele abuzuri și lipsa unor prevederi specifice privind campaniile electorale.

Deși mass-media nu are putere de comandă, asemenea instituțiilor statului, impactul asupra societății este covârșitor: ele informează, dezvoltând spiritul civic, creează curente de opinie, lansează mode și propulsează personalități [12, p.10-11]. Un sondaj realizat de IMAS în perioada 1-18 septembrie 2016, la comanda Centrului pentru Jurnalism Independent, arată că circa 60% consideră că au capacitatea și abilitățile necesare pentru a decide când un material din mass-media este manipulator sau propagandistic, pe când 38% se simt mai degrabă nepregătiți să facă față acestui fenomen [7]. Procentul celor care pot fi supuși acțiunilor manipulatorii asupra mentalității și comportamentului politic, conform propriei evaluări, este alarmant și practic corespunde cu procentul celor indeciși în alegeri – 34.3% din respondenți au răspuns „Nu știu” la întrebarea „Dacă duminică viitoare s-ar organiza alegeri pentru Parlamentul Republicii Moldova, cu ce partid ați vota?” [13].

Categoria indecișilor și celor care sunt predispuși influenței informațiilor manipulatorii constituie grupul țintă al acțiunilor de scurtă durată al campaniilor mediatice din cadrul procesului electoral. Pentru această categorie a electoratului evenimentele care sunt discutate într-un anumit cadru de interpretare sau focalizarea atenției asupra anumitor teme pot servi drept criterii de evaluare a candidaților și a ofertei electorale. Mai mult, electoratul indecis răspunde mai rapid

la stimulii din campania electorală, în comparație cu cetățenii ai căror percepție politică este dominată de caracteristici mai stabile, cum ar fi educația și interesul cotidian în politică [14]. Pentru schimbarea sau modelarea unui comportament politic/electoral determinat de o mentalitate politică înrădăcinată sunt utilizate campanii mediatice de lungă durată în favoarea unui actor politic, care ar putea avea efect considerabil asupra atitudinilor electoratului, decât o campanie care ar începe o lună înainte de alegeri. Acest fapt este conștientizat de actorii politici și explică tendința de a subordona mijloacele de informare în masă propriilor interese prin intermediul subordonării financiare pentru a spori nivelul încrederii și a acumula capital electoral.

Concluzii și recomandări

Mijloacele de informare în masă au jucat un rol cheie în cadrul alegerilor prezidențiale din 2016, constituind unul dintre factorii externi principali care au determinat transformări în caracterul variabil al mentalității politice și, respectiv, al comportamentului politic al electoratului. Din cauza lipsei independenței economico-financiare și dobândirii dependenței editoriale, mass-media din Republica Moldova au ajuns să fie controlate de diverse grupuri politice, iar politica lor editorială este subordonată intereselor politice înguste. Deși se observă un interes sporit de susținere a instituțiilor mediatice independente din partea donatorilor internaționali prin intermediul programelor de granturi, capacitatea organizațională și de diversificare a fondurilor de către mass-media independente este foarte slabă. În plus, ponderea de informații propulsată în spațiul mediatic și informațional de către mass-media independente nu este comparabilă cu capacitatea națională de acoperire pe care o au instituțiile mediatice controlate politic.

Campania electorală pentru alegerile prezidențiale din 2016 s-a caracterizat printr-un amalgam divers de metode și tehnici de manipulare, care au fost orientate spre influențarea și modelarea mentalității și comportamentului politic al electoratului, în special al alegătorului nepregătit, neinformați, cu o percepție politică neformată. În acest sens, educația mediatică trebuie să constituie un pilon strategic pentru organizațiile de media și partenerii internaționali, astfel încât orice tentativă de influențare a mentalității politice să fie curmată de o atitudine critică față de produsul mediatic. În aceeași ordine de idei, este importantă sporirea gradului de conștientizare a problemei manipulării politice, propagandei și dezinformării în rândul populației Republicii Moldova, dar și în rândul autorităților responsabile de elaborarea și implementarea politicilor publice în acest domeniu. Sunt salutabile eforturile de modificare a legislației în domeniul mass-media și alinierea acesteia la standardele europene, întreprinse de Parlamentul Republicii Moldova prin instituirea grupului de lucru pentru reformarea domeniului mediatic cu participarea reprezentanților guvernului, societății civile, presei și partenerilor de dezvoltare.

Contracurarea și prevenirea acțiunilor de influență a mentalității și comportamentului politic prin intermediul tehnicilor și metodelor manipulatorii, trebuie efectuate prin consolidarea instituțiilor de reglementare, asigurarea independenței și autonomiei acestora. De asemenea, este importantă definirea mai clară și consolidarea pârghiilor de aplicare a sancțiunilor pentru combaterea propagandei și dezinformării. Implementarea acestor recomandări ar putea contribui la reglementarea eficientă a domeniului mediatic, reducerea nivelului de propagandă și manipulare, dar și la o capacitate sporită a populației de a adopta o atitudine reticentă față de tentativele de influențare a mentalității politice și modelare a comportamentului politic.

Bibliografie:

1. Institutul de Politici Publice. Barometrul Opiniei Publice (aprilie 2017). <http://ipp.md/old/libview.php?l=ro&idc=156&id=820> (vizitat 15.01.2018)
2. Bulmaga L. Mentalitatea maselor: constatări, sugestii. // Revista de Istorie a Moldovei, Nr.3(4), 2006, pp.48-53.
3. Mocanu I. Impactul mass-media asupra participării electorale. // Economie și Sociologie, Nr.1, 2013, pp.167-178.
4. Peru-Balan A., Tofan E. Mass-media în relațiile cu politicul: concept, funcții, teorii. // Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă “Akademos”, Nr.3(46), 2017, pp.86-92.
5. Moraru V., Țurcanu D. Deschiderea democratică și evoluția sectoului mediatic în Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză și politică), Nr.1 (28), 2005, pp.61-68.
6. Curtea Constituțională a restabilit dreptul cetățenilor de a-și alege Președintele. <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=759&t=/Prezentare-generală/Serviciul-de-presa/Noutati/Curtea-Constitutionala-a-restabilit-dreptul-cetatenilor-de-a-si-alege-Preedintele> (vizitat 15.01.2018)
7. Centrul pentru Jurnalism Independent. Sondajul „Percepția populației privind informațiile false și distorsionate din mass-media”. http://mediacritica.md/wpcontent/uploads/2016/11/Sondaj_Percep%C8%9Bia-popula%C8%9Biei-privind-informa%C8%9Bile-false-%C8%99idistorsionate-din-mass-media.pdf (vizitat 15.01.2018)
8. Bunduchi I. (coord.) Studiu “Securitatea informațională din perspectivă mediatică”. - Chișinău, 2016.
9. Monitorizarea mass-media în campania electorală pentru alegerile prezidențiale 2016. Raport final (15 septembrie 2016-11 noiembrie 2016). <http://media-azi.md/ro/publicatii/monitorizarea-mass-media-%C3%AEn-campania-electoral%C4%83-pentru-alegerile-preziden%C8%9Biale-2016-1>(vizitat 15.01.2018)

10. OSCE / Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului. Raport final. Misiunea de Observarea a alegerilor prezidențiale din 30 octombrie și 13 noiembrie 2016, Varșovia, 2017. <http://www.osce.org/ro/odihr/elections/moldova/301236?download=true> (vizitat 15.01.2018)
11. Cum a evoluat minciuna cu sirienii: de la un site de pamflete, la cea mai urmărită televiziune din țară. // Ziarul de Garda, 22 februarie 2016. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-politice/cum-a-evoluat-minciuna-cu-sirienii-de-la-un-site-de-pamflete-la-cea-mai-urmarita-televiziune-din-tara> (vizitat 15.01.2018)
12. Roșca L. Formarea identității profesionale a jurnaliștilor. - Iași: Polirom, 2000.
13. IDIS Viitorul & CBS-AXA, Sondaj național „Calitatea vieții – probleme sociale”, septembrie 2017. Disponibil pe: [http://www.viitorul.org/files/Sondaj%20septembrie .pdf](http://www.viitorul.org/files/Sondaj%20septembrie.pdf) (vizitat 15.01.2018)
14. Quarles R.C. Mass media use and voting behavior. The accuracy of political perceptions among first-time and experienced voters. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/009365027900600402> (vizitat 15.01.2018)

07.02.2018

JURNALISMUL CETĂȚENESC - REFLECȚIE A INOVAȚIILOR ACTUALE ÎN SFERA MEDIATICĂ

Victor MORARU

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Secția Științe Sociale și Economice a AȘM,
Coordonator, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei

Ionel PINTILII

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării,
Doctorand

Actually, the trend of reforming the media communication is specific for the most contemporary democratic states. In this case, some experts have noted the practice of asserting new types of media actions. The technological progress has produced many changes especially regarding the role of the audience who became more and more active in collecting and disseminating the information. Thus, the citizen journalism emerged. Nowadays, blogs, social networks, wikis, reflect the democratization of the media production through new, accessible technologies. We are witnessing a transformation of the traditional roles: the compact mass of the audience began to grow increasingly dispersed. But there is also the transformation of journalism. Everything that is interesting and may be considered news is published either as short messages on Twitter, videos on YouTube or stories on blogs. The Paper attempts to address citizen journalism in the context of the traditional journalism, to set certain characteristics of development of the phenomenon. These findings lead us to re-evaluate the potential of citizen journalism as a transformative and democratizing force.

Keywords: *democracy, citizen journalism; Internet, media, new media, user created content, informational technology; professionalism, interactive.*

Ritmul accentuat de creștere al audienței în Internet depășește semnificativ ritmurile similare audienței Radioului și Televiziunii la momentul extinderii acestora. Dacă, cu ceva timp în urmă, difuzarea informației adresate unui public numeros era supusă unei reglementări rigide, astăzi poate fi publicată o informație, o relatare, un articol în spațiul Internet la orice oră, într-un timp foarte scurt și cu costuri foarte mici.

Anumiți manageri din audiovizual încă mai susțin că Internetul, Radioteleviziunea și Telefonie mobilă sunt domenii separate, distincte, în timp ce, în realitate, ele alcătuiesc actualmente un singur univers video-audio-textual. Viito-

rul, așa cum se conturează tot mai pronunțat, este unificarea Radioului, Televiziunii și Internetului, și nu funcționarea lor distinctă, separată.

În fond, ascultătorilor, telespectatorilor și utilizatorilor Internetului, în mod deosebit tinerilor, le este indiferent, dacă își iau conținutul informațional de la radio, televizor, calculator sau telefonul mobil.

Apariția și afirmarea în fața publicului a noilor media, dezvoltarea platformelor de socializare și a altor modalități și formate de producere și transmitere a informației, cum ar fi Facebook, Twitter, iPhone, iPad, Google, „smart tv“ etc., îmbogățec permanent informarea publicului, modificându-l în esență, în raport cu cel al mass-mediei tradiționale.

Pentru moment, se consideră că, în parte, materialele de pe Internet sunt preluate din presa scrisă, radio și televiziune. Internetul dispune, astfel, de o colecție de informații și rețele de socializare ca o nouă formă de comunicare.

Internetul furnizează o distribuție nelimitată: unde, cum și când doresc utilizatorii acestuia. În prezent, după gradul de utilizare, Internetul este urmat de nelipsitul și performantul telefon mobil. Aceasta înseamnă că programul de difuzare a emisiunilor devine mai puțin important, iar procentajul serviciilor la solicitarea consumatorului este mereu în creștere. Postura de utilizator al Internetului conferă tot mai mult persoanei un statut de subiect al fluxului comunicațional, marcat hotărât de afirmarea interactivității, suprimarea hotarelor dintre noțiunile de operator al informației și consumator al informației (spre deosebire de situația de acum câteva decenii, când mijloacele de comunicare de masă demonstau o evidentă programare/autoprogramare – fiind și impuse de regim – spre acțiune comunicațională desfășurată pe verticală, unidirecțională, ideologic autarhică). Ceea ce se observă azi în media-sfera Internetului reprezintă urmările procesului de explozie a degajării libertății de exprimare, survenite la începutul anilor nouăzeci ai secolului trecut și dezvoltării ei vertiginose în condițiile democratizării societății. Cu alte cuvinte, apariția și afirmarea Internetului poate fi asemuită, într-un fel, cu o revoluție, atât de natură informațională, cât - și mai ales – socială.

Fenomenul implicării directe a membrilor societății în activitățile de ordin jurnalistic (manifestate în diferite forme și formate) este astăzi, în creștere accentuată, evidențiind tendința autoantrenării utilizatorilor de Internet în producția textelor, fie și specifice, cu tentă jurnalistică, ceea ce nu este de rău augur. Tendința aceasta este foarte pronunțată, specialiștii în materie atestând drept fapt evident că „numărul persoanelor care contribuie cu plasarea informațiilor pe Internet se extinde rapid” [1, p.523], ritmul extraordinar de dezvoltare a prezenței cetățenilor în spațiul virtual în ncalitate de autori de relatări fiind argumentat prin cifre de-a dreptul uluitoare.

Schimbările recente din industria mass-mediei au determinat specialiștii în comunicare să identifice și să definească un concept în devenire - „jurnalistic

mulcetățenesc” [2; 3; 4] – semnalizând manifestările lui în activitatea on-line a userilor non-jurnaliști. De exemplu, în 2004, în timpul producerii unui tsunami devastator, generat de cutremurul produs în Oceanul Indian, cetățenii din zonă, atât localnici, cât și turiști, au transmis spontan informații și imaginile distrugerilor aduse în aceste regiuni. Jurnalele principale de știri au reușit să folosească aceste materiale pentru a arăta lumii ceea ce s-a întâmplat. Detaliile cutremurului din China din mai 2008 au fost relatate inițial pe Twitter și doar apoi au apărut în presă, la fel ca și transmiterea de către un alpinist român ce se afla în munții Himalaia a primelor informații cu privire la cutremurul din Nepal (25 aprilie 2015), ceea ce a fost o performanță deosebită în sistemul comunicațional.

Conceptul de „jurnalism cetățenesc” se referă la jurnalismul produs nu de profesioniști, ci de cei din afara mass-mediei instituționalizate. „Jurnaliștii-cetățeni” au, de obicei, puțină sau nicio calificare profesională, dar scriu și relatează în calitate de cetățeni, membri ai comunităților, activiști. Sunt producători media amatori, care se implică în procesul de colectare, raportare, analiză și diseminare a știrilor și informațiilor, ilustrând „fenomenul emergent al jurnalismului participativ” [5, p.9], adică al noului tip de jurnalism, căruia i s-au atribuit, de altfel, și astfel de calificări, ca „public” [6; 7; 8], „democratic” [9], „accidental” [10, p.378], circumscrise făgașului de jurnalism „alternativ” [11; 12]. „Jurnaliștii-cetățeni”, în accepția lui Jay Rosen, profesor de jurnalism de la Universitatea New York, sunt oamenii, cunoscuți anterior drept public, audiență, „care se aflau la capătul unui sistem media ce funcționa unidirecțional, și care azi folosesc instrumentele mediatice aflate în posesie pentru a se informa unul pe altul”. Explicația este aprofundată prin intermediul unei metafore: „Gândiți-vă la pasagerii corabiei care au primit-o în posesie. Cititorii scriitori. Spectatori care dețin camera de luat vederi. Ascultătorii atomizați anterior care, cu un efort modest, se pot conecta unul cu altul și pot obține mijloace pentru a vorbi lumii, ca să zicem așa” [13].

Jurnalismul cetățenesc a devenit „un termen proeminent referitor la o varietate de practici de știri și raportare realizate printr-o serie de noi tehnologii digitale” [14, p.704]. Este adevărat că termenul nu se pretează unei accepții univoce, înregistrând, în diferite circumstanțe interpretări diferite. Inițial, jurnalismul „public” a fost conceptualizat drept o modalitate pentru instituții media de a colabora cu publicul local în scopul depășirii deficiențelor jurnalismului tradițional și a fost văzut ca o oportunitate pentru asigurarea democratizării comunicării, vizând dezvoltarea parteneriatelor dintre profesioniști și „amatori”, fortificarea implicării cetățenilor în viața civică. Experții, de fapt, converg în opinia că, oricum, indiferent de perspectiva abordării, „revigorarea democrației rămâne obiectivul principal al jurnalismului cetățenesc” [15, p.709].

Autorii care s-au consacrat evidențierii rolului jurnalismului cetățenesc în condițiile erei digitale raportează subiectul în cauză la o serie de factori care au

favorizat dezvoltarea acestei „ramuri de jurnalism”, considerând importante astfel de caracteristici principale în producerea știrilor pe Internet ca: viteza și spațiul, multiplicitatea și poli-centralitatea, interactivitatea și participarea [16, p.7]. Devenirea acestor caracteristici s-a datorat inventării Internetului, ceea ce a făcut ca jurnalismul operat de cetățeni (amatori) să se afirme în cadrul industriei media. Progresul tehnologic a contribuit (ca niciodată până acum) la crearea multiplelor posibilități noi pentru cetățeni în vederea adevăratei participări în jurnalism.

Asistăm, în acest fel, prin tot mai amplă raportare a evenimentelor de către membrii audienței Internetului care-l utilizează pentru a difuza informația, la o transformare revoluționară a jurnalismului la etapa actuală. De menționat că lucrurile acestea au fost prevăzute de cercetători. Astfel, Brian McNair afirma acum două decenii că se conturează o proliferare a platformelor de știri, conectând ipoteza sa la ideea diversificării publicului, pe care nu-l mai vedea drept „o construcție unică, monolitică, definită de elitele metropolitane și aflată în serviciul ei” [17, p.213], încurajând, respectiv, substituirea lui prin noțiunea „publicurilor multiple”, interconectate.

Drept rezultat, apare o revendicare majoră pentru jurnalismul online: să ofere audiențelor o viziune asupra lumii, care ar fi mai contextualizată și mai multidimensională, decât cea prezentată de media tradiționale. Conform autorului englez, în acest spațiu este mai dificil pentru jurnaliști să pretindă privilegiile și să controleze (oricine ar fi) fluxurile informaționale - Internetul oferă un spațiu în care cititorii interesați pot verifica validitatea unei relații de la eveniment în raport cu altă știre și chiar să acceseze sursele la care se face referire. Vocea (altădată - omnipotentă) a jurnalistului devine „diluată, iar distincțiile jurnalist-audiență – estompate” [18].

Indiscutabil, fenomenul emergent al jurnalismului cetățenesc nu trebuie nicidecum idealizat. El rămâne în continuare supus unor impedimente, vulnerabilități și provocări. Întemeiat pe spiritul activismului și mobilizării acest jurnalism nu are cum să fie dominat de neutralitate, să nu poarte amprenta unui oarecare dezechilibru. În cadrul lui se operează fără a ține cont de standarde și practici profesionale, și nu sunt deloc întâmplătoare acuzațiile aduse de reprezentanții tagmei jurnalistice profesionale, „chiar dacă și fără sistematizarea dovezilor ce indică asupra subiectivismului, amatorismului, calității fluctuante a jurnalismului cetățenesc” [19]. Alte reproșuri țin de abuzurile pe care se întâmplă să și le permită „jurnaliștii-cetățeni”, de frecvența „știrilor false” (*fake news*) sau inexacte, de dezamăgirea în fața incapacității autorilor de „user generated content” / „user created content” [20, p.10] de a-și modera „potențialul politic radical” [21, p.81].

Oricum, având în vedere că epoca digitală în care trăim va continua să evolueze, și argumente probante în acest sens sunt proliferarea platformelor de

blog-uri gratuite, a site-urilor de social media și a tehnologiilor smartphone, reprezentând „o scenă pentru o nouă eră optimistă pe Internet” [22], am putea admite că jurnalismul cetățenesc a fost în cadrul discuțiilor dintre experții în Internet cuvântul definitoriu al timpurilor recente. Tocmai prin el „lumea jurnalismului post-modern a bătut la ușa jurnalismului tradițional” [23, p.81]. Momentul în care s-a recunoscut apariția acestei forme de evoluție a jurnalismului a fost acela în care un articol postat pe un blog personal a ajuns să aibă mai multe vizualizări decât unul postat pe un site specializat de știri.

De remarcat, așadar, două trăsături esențiale care însoțesc dezvoltarea jurnalismului cetățenesc, manifestate tot mai frecvent și pronunțat: a) jurnalismul cetățenesc îmbogățește și totodată amplifică fenomenul mediatic; b) jurnalismul cetățenesc contribuie la dezvoltarea spiritului participativ în societate, determină consecvența proceselor de democratizare. Scopul acestei participări (specifice) rezidă în oferirea de informații independente, credibile, nefiltrate de vreo instanță și cuprinzând, în măsura posibilului, panorama vastă a realității, un spectru amplu al ei, deci, variate, relevante și semnificative (din punctul de vedere al autorului) – informații indispensabile funcționării unui sistem democratic. Astfel, pe lângă faptul că este o sursă de informare și educație, jurnalismul cetățenesc îi ajută pe membrii publicului să-și exprime opiniile și să le aducă la cunoștința audienței. Numărul mare de bloguri comunitare, Twitter, Facebook și YouTube, cu avalanșa zilnică de postări pe Internet, servesc drept exemplu în acest sens.

Astăzi, parte însemnată din rândul publicului deține echipamentele, aparaturajul electronic necesar și are abilități pentru a produce conținut audio-video de calitate. Tinerii, în mod deosebit, doresc să fie implicați și chiar să dețină prioritate în acest domeniu. Ei sunt creatori, producători, comisionari și difuzori. Publicul din consumator se transformă și în producător media, contribuind, mai mult sau mai puțin, la forma și efectul declanșat de produse mediatice. Este explicabilă, în această ordine de idei, inventarea termenului „produser” [24], consacrand îngemănarea, unirea într-un actor a producătorului media produselor și a user-ului, utilizatorului acestora. Ușurința cu care noile tehnologii ale informației și comunicării sunt mânuite de, practic, orice persoană, dă posibilitatea formării deprinderilor și aptitudinilor suficiente și necesare utilizării acestora de către toți cei interesați.

La scară globală, jurnaliștii de profesie nu pot fi întotdeauna prezenți în locul în care se întâmplă un eveniment. De exemplu, într-o locație greu accesibilă are loc un accident aviatic în care se produc imense pagube materiale și morzeci de oameni. Ca să ajungă la fața locului, jurnaliștilor le-ar lua mult timp, probabil, ore. Să presupunem că în momentul accidentului un turist era în apropiere, avea o cameră video și a filmat tragicul eveniment. Astfel, el poate deveni o sursă cheie pentru jurnaliști. A fost la fața locului și a văzut ce s-a întâmplat.

În acel moment, turistul are mai multe opțiuni: poate da înregistrarea la televiziuni, site-urilor specializate, ziarelor pentru edițiile online. De asemenea, poate intra în direct prin telefon într-un jurnal de știri, poate să posteze pe blogul personal înregistrarea și întreaga desfășurare a evenimentului, sau poate apela la alte opțiuni, cum ar fi: să dea un mesaj pe Twitter, să introducă filmul pe YouTube etc. Orice demersuri cu finalitate de mediatizare, întreprinse de cetățeanul-martor, pe lângă cele enumerate anterior, apar circumscrise jurnalismului cetățenesc. Există, deci, șanse, ca oriunde în lume (ținând cont de numărul de mijloace tehnice accesibile în prezent) să fie o persoană care să poată relata, fotografia, filma sau înregistra orice eveniment și să-l transmită în (sau aproape) în timp real. Instituțiile mass-mediei nu mai dețin monopolul știrilor. Principalul merit al „jurnaliștilor amatori” este, de fapt, că aceștia produc într-un ritm alert informații pe care de cele mai multe ori, din motive întemeiate și bine justificate, jurnaliștii profesioniști nu au cum să le producă.

Evoluția rapidă a tehnologiei a transformat din rădăcină logica și practica tradițională a producției și distribuției de conținut jurnalistic. Acum multe persoane pot deține informații pe care le consideră valoroase și să le distribuie unui public numeros și interesat, fie că prin intermediul blog-ului personal, pe o rețea socială sau direct pe platformele de informare. Multe și importante companii din domeniul mediatic au conștientizat oportunitatea participării „jurnaliștilor de ocazie”, care „aplică rutinele jurnalistice” [25, p.1177] și au creat cu ajutorul tehnologiei new media platforme specializate prin care utilizatorii pot contribui cu conținut, constituind o veritabilă resursă jurnalistică suplimentară, cum ar fi: *CBSEyeMobile* (CBS), *uReport* (Fox News), *Your news* (BBC), *iReport* (CNN), *Sharek* (Al Jazeera), *Gardian Witness* (The Gardian), *Reporters* (France 24) etc. Pe aceleași principii, au fost create și platformele independente, fără raportare la grupurile media tradiționale, prin care „jurnaliștii amatori” pot să-și publice conținutul informațional (*Citizen News – YouTube*, *NowPublic*, *Helium*, *Bleacher Report*, *Cell Journalist*, *OhMyNews*, *AllVoices*, *Demotix*, etc.). Fenomene similare, de stimulare a antrenării media activiștilor, a „jurnaliștilor cetățeni” în activitatea platformelor specializate de informare a fost înregistrată și în spațiul informațional românesc [26].

Este adevărat, lipsa de experiență profesională poate împiedica estimarea valorii sociale a unui eveniment, atitudinea subiectivă poate să primeze în raport cu esența celor relatate, plauzibilitatea acestor știri nu întotdeauna poate fi verificată, însă ele se bucură de un real interes, în special, datorită exclusivității pe care o întruchipează.

Deși unii jurnaliști profesioniști critică jurnalismul cetățenesc, și o fac din motive întemeiate, este important de reținut că cele două tipuri de jurnalism – profesionist și cetățenesc - susțin o relație de colaborare, care poate fi calificată drept una de perspectivă. Nu se cuvine a le contrapune, ca și în cazul când se

afirmă categoric: „jurnalismul și așa-numitul jurnalism cetățenesc sunt complet diferite unul de celălalt” [27, p.715]. Dimpotrivă, se merită a le găsi și a le dezvolta punctele de tangență. După cum arată experiența, Twitter-ul, platformele video, platformele foto direcționează jurnalismul cetățenesc către o nouă dimensiune, cea a jurnalismului, am putea spune, „colectiv”, în care persoanele care dețin tehnologii, pe de o parte, și abilități și competențe jurnalistice, pe de altă parte, pot contribui la construirea tabloului realității. Specialiștii remarcă, în această ordine de idei: „jurnalismul tradițional urmărește mai mult aspectul exterior. Jurnalismul cetățenesc privește în interior. Pentru a obține o istorie completă, ne-ar ajuta să avem ambele puncte de vedere” [28, p.83].

În acest sens, jurnalismul cetățenesc îmbogățește, ajută și secundează jurnalismul profesionist în procesul îndeplinirii misiunii care-i revine(și viceversa), și reprezintă, într-un fel, valoarea adăugată a jurnalismului contemporan. Iar așa-numita „concurență” dintre aceste două tipuri de jurnalism nu este decât una convențională și, în definitiv, lucrează la perfecționarea sau cel puțin îmbunătățirea calității în sfera mediatică.

Instituțiile audiovizuale care produc și distribuie produsele mediatice pot (și este tot mai necesar) să beneficieze de pe urma serviciilor și posibilităților jurnalismului cetățenesc, de pe urma diverselor cunoștințe și experiențe implicate în aceste domenii. Conținutul variat al produselor, din surse diferite, adaptat multiplelor platforme comportă o mai bună relatare în timp real și duce la o audiență sporită.

Fenomenul jurnalismului cetățenesc trebuie examinat în contextul general al transformărilor sistemului mediatic actual, manifestării tendințelor emergente, afirmării de paradigme noi. Una din aceste paradigme ține de figura jurnalistului, de exigențele contemporane față de el. „În condițiile expansiunii fără precedent a ziarelor și revistelor din perioada postcomunistă, respectiv postdecembristă, din România, notează Constantin Gh. Marinescu - am asistat și la apariția unei cohorte de gazetari cu și fără pregătire de specialitate în presa locală și centrală. Pe lângă ziaristi de profesie, s-au alăturat noilor publicații intelectuali bine pregătiți, dar și foarte mulți diletanți, având o cultură superficială, pragmatică, limitată, sau aflați sub influențe ideologice, doctrinare, fără rezonanță în conștiința publică” [29, p.287].

Andrei Pleșu, la Simpozionul Național de Jurnalism de la Cluj-Napoca (19 octombrie 2012), afirma printre altele: „Cred ca acum jurnalismul este merseria cea mai lipsită de contur din România. Mă uit la emisiuni și în loc să dau de jurnaliști dau de militanți, mă duc să dau de informații și găsesc partizanat. Profesia glisează spre politic. În loc să se înscrie în partid, jurnaliștii vin la TV și fac emisiuni de propagandă. E un mare pericol al gazetăriei. Se alunecă spre un statut ce nu e al gazetarului, ci al agitatorului” [30].

Atunci când jurnalismului profesionist i se aduc astfel de reproșuri, este firesc ca jurnalismul cetățenesc să fie în vizorul societății, să încerce să se dezvolte, și chiar să repare, acolo unde poate, deficiențele mediei tradiționale.

În condițiile în care cetățeanul cu abilități face jurnalism și jurnaliștii sunt depășiți numeric de utilizatorii Internetului, care mai sunt atribuțiile jurnalistului propriu-zis? În aceste condiții profesionistul trebuie să investigheze în primul rând tematica propusă de public, să verifice autenticitatea, să stabilească prioritățile, să ierarhizeze materialele realizate de cetățeni și să le facă apte de difuzare. În acest sens, jurnalistul are obligația să comunice cu furnizorul de servicii și să ceară detalii: de unde provin imaginile; la ce oră au fost captate; unde era furnizorul; unde este acum; ce a văzut efectiv în derularea evenimentului semnalat etc. În același timp, trebuie să determine calitatea imaginilor și dacă acestea sunt plauzibile, dacă puteau fi înregistrate, captate de o singură persoană, dacă nu au fost prelucrate în Photoshop, pentru a evita posibilele falsuri.

Jurnalistul trebuie să supravegheze ca imaginile primite să nu atenteze la viața privată sau la decența publică întrucât ne întâlnim cu insulta, calomnia, hărțuirea și amenințarea pe Internet. El trebuie să obțină acordul celor în drept care trebuie să-l dea în cazurile ce impun acest aspect. De asemenea, trebuie să specifice în mod expres de unde provin imaginile și care este sursa informațiilor deținute.

Pentru a fi eficient și a se plasa în avangarda progresului social, gazetarul de azi trebuie să fie în pas cu vremea, cu revoluția informațională multidisciplinară și multivalentă, trebuie să aibă o viziune novatoare, constructivă și stimulantă în susținerea proiectelor de dezvoltare a economiei, a civilizației și culturii naționale. Astfel, publicul va avea încredere în corectitudinea jurnalistului și în publicația pe care o reprezintă.

Deci, multiplicarea platformelor de distribuție a conținutului audio-video (radio, televiziune, internet, telefonie mobilă) generează tot mai multe solicitări de conținut, mai ales la cerere din partea publicului, de unde și necesitatea flexibilizării producției. În acest fel, în societatea contemporană, jurnalismul cetățenesc devine o metodă eficientă de implicare benefică în viața comunității, din mai multe motive, așa cum a fost arătat interior.

Piața și peisajul publicistic de astăzi ne confirmă că jurnalismul făcut de jurnaliști profesioniști nu are cum să dispară, ci mai degrabă are nevoie să se adapteze la realitățile și tendințele societății globalizate și condițiile create de era informațională, pentru a asigura continuitate jurnalismului clasic. Fiecare tip de jurnalism are de confruntat propriile provocări, așa cum arată specialiștii: mediile tradiționale, cu versiunile digitale, au avantajul mărcii deja cunoscute, construite off line. Mediile noi, născute direct în era digitală, trebuie să își construiască această reputație [31]. Dar nu numai reputația, ci și experiența imensă, valorile acumulate de jurnalismul clasic, tradițional nu vor putea fi ignorate de

tendențele mondialiste ale presei contemporane, naționale și internaționale. Cel mult, ele vor coexista, se vor confrunta, dar în nici un caz nu vom asista la succombarea unei instituții multiseculare.

Este benefic și imperios necesar, să se procedeze la formularea, definirea, selectarea unor căi și mijloace, metode, general valabile menite, susceptibile de a determina unele mutații calitative în exercitarea profesiei de ziarist, în lumina experienței naționale și universale, de ieri și de azi, constituită de aportul unor ziariști de clasă din această nobilă profesiune.

Bibliografie:

1. Papandrea M.-R. Citizen Journalism and the Reporter's Privilege. // Minnesota Law Review, 2007, #91, pp.515-591.
2. Gillmor D. We the Media: Grassroots Journalism by the people, for the people. - Sebastopol, CA: O'Reilly, 2004.
3. Stuart A., Thorsen E. (Eds.). Citizen Journalism: Global Perspectives (Global Crises and the Media). – New York: Peter Lang Publishing Inc., 2009.
4. Wall M. Citizen Journalism. A retrospective on what we know, an agenda for what we don't. // Digital Journalism, 2015, Vol.3, Issue 6, pp.797-813.
5. Bowman S., Willis Ch. We Media. How audiences are shaping the future of news and information. - Reston: The American Press Institute, 2003.
6. Rosen J., Merritt D., Austin L. Public Journalism. Theory and Practice. Lessons from experience. - Dayton: Kettering Foundation, 1997.
7. Voakes P.S. A Brief History of Public Journalism. // National Civic Review, 2004, Vol.93, Issue 3, pp.25-35.
8. Nip Joyce Y.M.Exploring the second phase of Public Journalism. //Journalism Studies, 2006, Vol. 7, Issue 2, pp.212-236.
9. Berger G. Grave New World? Democratic Journalism Enters the Global Twenty-first Century. // Journalism Studies, 200, Vol.1, Issue 1, pp.81-99.
10. Stuart A., Sonwalkar P., Carter C. Bearing Witness: Citizen Journalism and Human Rights Issues. //Globalisation, Societies and Education, 2007, Vol.5, #3, pp. 73-389.
11. Atton Ch. What is „Alternative” Journalism? // Journalism, 2003, Vol.4, Issue 3, pp.267-272.
12. Atton Ch. Alternative Media. - London: Sage Publications, 2002.
13. Rosen J. A Most Useful Definition of Citizen Journalism.[On-line]: http://archive.pressthink.org/2008/07/14/a_most_useful_d.html (Accesat 14.09.2017).
14. Campbell V. Theorizing Citizenship in Citizen Journalism. // Digital Journalism, 2015, Vol.3, #5, pp.704-719.
15. Chadha K., Steiner L. The Potential And Limitations of Citizen Journalism Initiatives. // Journalism Studies, 2015, Vol.16, #5, pp.706-718.

16. Fenton N. Drowning or Waving? New Media, Journalism and Democracy. // Fenton N. (Ed.). *New Media, Old News. Journalism and Democracy in the Digital Age.* - London: Sage Publications, 2010, pp.3-16.
17. McNair B. *News and Journalism in the UK.* - London; New York: Routledge, 1999.
18. McCoy M.E. Dark alliance: news repair and institutional authority in the Age of the Internet. // *Journal of Communication*, 2001, Vol.51, #1, pp.164-193.
19. Roberts J., Steiner L. *The Ethics of Citizen Journalism.* // Heider D., Masanari A. (Eds.) *Digital Ethics Research and Practice.* - New York: Peter Lang, 2012, pp.80-98.
20. Wardle C., Dubberley S., Brown P.D. *Amateur footage: a global study of user-generated content.* Columbia Journalism School. / Tow Center for Digital Journalism. - New York: Columbia University Academic Commons, 2014.
21. Martin F. Getting my two cents worth in: Access, interaction, participation and social inclusion in online news commenting. // *ISOJ*, 2015, Vol.5, #1, pp.80-105.
22. Warren A. *The Rise and Fall of the Citizen Journalist.* [On-line]: <https://minutehack.com/opinions/the-rise-and-fall-of-the-citizen-journalist> (Accesat 12.12.2017).
23. Robinson S. The mission of the j-blog. Recapturing journalistic authority online. // *Journalism* (Sage Publications), 2006, Vol.7, #1, pp.65-83.
24. Bruns A. *Gatewatching: Collaborative Online News Production.* New York: Peter Lang, 2005.
25. Lindner A.M. Editorial gatekeeping in citizen journalism. // *New Media and Society*, 2017, Vol.19, Issue 8, pp.1177-1193.
26. Aldea A., Bilașevschi M. Democratizarea mass-media prin intermediul jurnalismului cetățenesc. // *Sfera politicii*, 2011, #155, pp.14-19.
27. Chadha K., Steiner L. The Potential and Limitations of Citizen Journalism Initiatives. // *Journalism Studies*, 2015, Vol.16, #5, pp.706-718.
28. Dooley Patricia L. *The technology of journalism: Cultural agents, cultural icons.* - Evanston, IL: Northwestern University Press, 2007.
29. Marinescu C. Relația dintre cultura generală, cultura politică și competența, probitatea profesională a sociologului și ziaristului contemporan. // *Convergențe Spirituale Iași-Chișinău*, 2015, #8-9, pp.287-289.
30. Florescu R., Pleșu A. In loc să se înscrie în partid, unii jurnaliști vin la TV și fac emisiuni de propagandă. // «Adevărul», 19 octombrie 2012.
31. Damian A.-M. Tendințele jurnalismului actual. [On-line]: http://www.romania-actualitati.ro/tendintele_jurnalismului_actual-70195 (Accesat 12.12.2017).

ПОЛИТИКА МОЛДАВСКОГО ГОСУДАРСТВА В ОБЛАСТИ МИГРАЦИИ И ДИАСПОРЫ: СПЕЦИФИКА СОВРЕМЕННОГО ЭТАПА (ПО РЕЗУЛЬТАТАМ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ОПРОСА)⁷

Валерий МОШНЯГА

Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, департамент политических и административных наук
Доктор хабилитат политических наук, профессор

The following article analyzes the Republic of Moldova's policy in the field of migration and Diaspora. The author identifies the main stages and evolution of migration policy, characterizes the primary government bodies that are involved in regulating the migration process in the country. The article reflects minutely on the specifics of the contemporary stage of migration policy, identifies the main problems in its realization, the attitude of Moldovan migrants toward the government's policy in this domain. The article makes wide use of the results of qualitative sociological polling (individual in-depth interviewing of experts; focus-groups).

В данной статье рассматривается политика Республики Молдова в области миграции и диаспоры. Автор показывает основные этапы и эволюцию миграционной политики, характеризует основные структуры, которые занимаются регулированием миграционных процессов в стране. В статье подробно рассматривается специфика современного этапа миграционной политики, раскрываются основные проблемы ее реализации, отношение молдавских мигрантов к политике государства в этой области. В статье широко используются результаты качественного социологического опроса (индивидуальных углубленных интервью экспертов и фокус-групп).

Миграционная политика Республики Молдова начинает разрабатываться с начала '90-х годов XX века. При этом за более чем 25-летний период она прошла достаточно насыщенный путь. Путь приближения к реальности и более адекватного отражения и реагирования на меняющуюся действительность, накопления опыта, сотрудничества с международными

⁷ Рецензент **Родика СВЕТЛИЧНЫЙ**, доктор истории, доцент, заведующая лабораторией социологии политики факультета международных отношений, политических и административных наук Молдавского государственного университета

ми структурами. Миграционная политика Республики Молдова прошла несколько этапов, которые характеризовались различными задачами, объектами и субъектами воздействия [2, с.189-192].

Первый этап (1990-1994 годы). Сущность этапа: «Миграция и безопасность». Миграция рассматривается и регулируется в контексте безопасности, защиты местного населения, титульной нации, ее национальной идентичности от неконтролируемой массовой иммиграции в Республику Молдова из других регионов советского / постсоветского пространства. С этой целью принимается закон «О миграции» (1990 г.) установивший квоту на иммиграцию (0,05% в год от численности наличного населения Молдовы). Кроме того, в Конституции Республики Молдова (1994 г.) определяется конституционное право людей на свободный выезд и въезд в Молдову (ст.27). Эти принципы были конкретизированы в законах «О въезде и выезде из Республики Молдова» (1994 г.), «О правовом статусе иностранных граждан и апатридов в Республике Молдова» (1994 г.).

Начинается международное сотрудничество в области миграции, защите прав мигрантов. Подписываются двусторонние соглашения в области трудовой миграции с Россией, Украиной (1993 г.), Беларусью (1994 г.); многосторонние соглашения в рамках СНГ о безвизовом режиме (1992 г.), о пенсионном обеспечении (1992 г.), социальной защите в случае травматизма (1994 г.), в области трудовой миграции и социальной защите трудовых мигрантов (1994 г.)

Структурой, призванной регулировать миграционные потоки, является Департамент миграции Министерства труда, социальной защиты и семьи.

Второй этап (1995-2000 гг.). Сущность этапа: «Миграция и безопасность». Но его содержание, по сравнению с предыдущим этапом, несколько иное. Государство ставит своей целью защитить не столько все молдавское население в стране, сколько молдавского трудового мигранта, который находится за границей легально.

При этом отметим, что в этой установке нашли отражение складывающиеся новые реалии. Республика Молдова начинает интегрироваться в глобальное миграционное пространство. Это касается как молдавских государственных специализированных структур, так и непосредственно самого молдавского населения, которое движется не только на восток и продолжает осваивать не только постсоветское миграционное пространство, но и в других направлениях, в первую очередь, на запад - в Европейский Союз. Однако специфика подобной интеграции состояла в том, что и молдавские мигранты, и молдавское государство двигались параллельными курсами, которые, к сожалению, мало пересекались. Мигранты находились в подавляющем большинстве в нелегальном поле.

В плане развития законодательно-нормативной базы, наработанной в этот период, отметим, в первую очередь, постановление Правительства «О временном трудоустройстве работников-мигрантов» (1997 г.), которое утвердило Регламент трудоустройства за границей.

Продолжает развиваться международное сотрудничество. Подписываются соглашения о реадмиссии с Польшей, Литвой (1997 г.). Также отметим, попытку установить сотрудничество в области миграции и защиты молдавских трудовых мигрантов с 24 государствами (1997 г.), осуществленную посредством структур Министерства иностранных дел Республики Молдова. К сожалению, эта инициатива не получила продолжения.

Структурой, призванной регулировать миграционные потоки, остается, как и раньше, Департамент миграции Министерства труда, социальной защиты и семьи.

Третий этап (2001-2006 годы). Сущность этапа: «Миграция и безопасность». Но его содержание продолжает меняться и расширяться. Государство ставит своей целью защитить не только легального, но и нелегального молдавского трудового мигранта.

Происходит активизация деятельности государства по всем направлениям в области миграции, что создает позитивный имидж у населения. Формируется база данных Национального агентства занятости рабочей силы по работникам-мигрантам желающим выехать на работу за рубеж (более 6 тысяч человек).

Начинается процесс сотрудничества с молдавскими ассоциациями за рубежом. С 2004 года в Кишиневе начинают проводиться Конгрессы молдавской диаспоры. В Молдове этим занимается Бюро по межэтническим отношениям.

Принимается Концепция миграционной политики (2002 г.), законы «О миграции» (2002 г.), «О предупреждении и противодействии трафику живых существ» (2005 г.) и др. Сотрудничество с международными организациями становится постоянным и плодотворным. Подписываются двусторонние соглашения о сотрудничестве в области трудовой миграции с Италией (2003 г.), Азербайджаном (2005 г.), многосторонние соглашения в рамках СНГ (2005-2006 гг.). Подписываются соглашения об организованном трудоустройстве с Чехией, Кувейтом, Италией, Израилем и др. Принимаются действия по подписанию соглашений на местном и региональном уровне в области трудовой миграции (в первую очередь с Италией и Россией). Индивидуальный план действий Республика Молдова – Европейский Союз (2005 г.). Ратифицируется более 20 международных документов в области защиты прав трудовых мигрантов и беженцев: Конвенция №181 Международной организации труда о частных агентствах по трудоустройству рабочей силы; Конвенция №97 международной органи-

зации труда о миграции с целью трудоустройства; Европейская конвенция о правовом статусе работников-мигрантов; Европейская социальная хартия; Европейская конвенция о социальной помощи; Конвенция (1951 г.) и Дополнительный протокол (1967 г.) о беженцах; Соглашения о сотрудничестве между правительством Республики Молдова и Международной организацией по миграции, с Международной организацией труда и др.

Происходит консолидация миграционного менеджмента Республики Молдова. В 2001 году вместо департамента в составе министерства труда, социальной защиты и семьи создается Государственная миграционная служба. В 2002 году статус миграционной государственной структуры повышается и создается Департамент миграции Республики Молдова. В 2005 году происходит дальнейшая трансформация молдавской миграционной структуры: создается Национальное бюро миграции.

Четвертый этап (2006-2012 годы). Сущность этапа «Миграция и развитие». Впервые за время молдавской миграционной политики целью становится не безопасность, а развитие, привлечение миграции для устойчивого развития страны.

Это переход стал возможен в условиях, когда ранее декларированная цель не была достигнута, потому что ее реализация не зависела только от Молдовы, ее действий. Несомненно, на этом сказались и приближение к стандартам ЕС, и политика внедрения Глобального подхода к миграции.

Отметим политику поддержки инвестиций в местное развитие (программа PARE 1+1), открытия банковских счетов, возвращения и реинтеграции трудовых мигрантов, сотрудничества с научной диаспорой. Вскрылись такие черты миграционной политики как сложность и многообразие целей, законодательство выступает инструментом политики, возрастает спектр инструментов и средств регулирования миграционных процессов и внедрения программ, проектов. Миграционная политика рассматривается как составная часть социальных политик, подчинена национальным приоритетам и перспективам устойчивого развития страны.

Продолжает нарабатываться законодательная и нормативно-правовая база регулирования миграции. Отметим законы об убежище в Республике Молдова (2008 г.), о режиме иностранных граждан (2010 г.), об интеграции иностранцев (2011 г.), о государственной границе (2011 г.), Национальную стратегию в области миграции и убежища (2011-2020 гг.), Национальную стратегию интегрированного менеджмента государственной границы (2011-2013 гг.), различные планы по внедрению принятых законодательных актов и др.

Консолидируется международное сотрудничество. Подписываются двусторонне соглашение в области трудовой миграции с Италией (2011 г.),

двусторонние соглашения в области социальной защиты с Болгарией (2008 г.), Румынией (2010 г.), Люксембургом (2010 г.), Австрией (2011 г.), Эстонией (2011 г.), Чехией (2011 г.), Бельгией (2012 г.) и др. В 2009-2011 годы подписаны соглашения о реадмиссии с 14 странами ЕС и 5 странами, не входящими в ЕС. Принят План действий Республика Молдова – Европейский Союз о либерализации безвизового режима (2011 г.) и др.

Под воздействием Европейского Союза, ставшего непосредственным соседом Республики Молдова, начинается разработка и имплементация конкретных программ, планов и проектов, осуществление реальных действий в контексте инициатив ЕС: применение глобального подхода в восточных и юго-восточных регионах соседства с ЕС, Партнерство по мобильности и циркулярной миграции, Европейский инструмент соседства и сотрудничества, Восточное партнерство, Единый визовый центр ЕС в Республике Молдова, Новая тематическая программа сотрудничества с третьими странами в области миграции и убежища, ЕУБАМ, соглашения о реадмиссии, малый приграничный трафик, Синергия Черного моря и др.

Основной государственной структурой, призванной регулировать миграционные потоки, со второй половины 2006 года является Бюро по миграции и убежищу Министерства внутренних дел. Кроме того, отметим и Министерство труда, социальной защиты и семьи Республики Молдова, которые на тот период имели мандат в области диаспоры [3, с.204-208]. Идет поиск форм и методов взаимодействия и сотрудничества с диаспорой. В этом плане отметим создание Координационного Совета Диаспоры, который явился первым представительным органом диаспоры и был создан при премьер-министре Республики Молдова.

Пятый этап (с 2013 года – по настоящее время). Сущность этапа – «Миграция и развитие». Целью является поддержка диаспоры, привлечение ее для устойчивого развития страны, создание позитивного имиджа Молдовы в зарубежье. Внимание к диаспоре проявлялось и раньше, но с 2013 года она становится основным объектом миграционной политики молдавского государства. В качестве отдельного направления выделяется политика в области диаспоры. В этом нашло отражение как то, что молдавские сообщества за границей начинают интенсивно интегрироваться в странах приема, трансформироваться в диаспору. Диаспора начинает становиться самостоятельным актором в миграционной политике, требовать к себе большего внимания, институционализации ее роли в жизни страны.

Среди наиболее важных законодательных актов этого периода назовем, в первую очередь, Национальную стратегию «Диаспора – 2025» [4] и План действий по ее внедрению, которые выступают в качестве базовых и ключевых документов политики Республики Молдова в области миграции, развития и диаспоры.

Продолжается работа и, сохраняется и накапливается опыт, позитивные практики по всем направлениям миграционной политики. Несомненным успехом миграционной и в целом политики молдавского государства следует считать получение Республикой Молдова безвизового режима с Европейским Союзом (конец апреля 2014 года). Кроме того, отметим подписание соглашения в области трудовой миграции с Италией (2012 г.), соглашение в области трудовой миграции с Израилем (2013 г.). На основе этого соглашения в Израиле работает более 3 тысяч молдавских трудовых мигрантов в области строительства.

Основным институтом Республики Молдова, призванным осуществлять политику в области диаспоры является Бюро по связям с диаспорой, структура в составе Канцелярии правительства, созданная по требованиям диаспоры в конце 2012 года. Она подчиняется непосредственно премьер-министру и координирует деятельность правительства в области диаспоры, миграции и развития. В то же время имеется и Бюро по миграции и убежищу в составе МВД, которое больше концентрируется на работе с иностранными гражданами, беженцами и соискателями убежища, их интеграцией в молдавское общество.

Министерство труда, социальной политики и семьи, в том числе и посредством своего подразделения – Отдела миграционных политик – отвечает за разработку политики по трудоустройству и правовой и социальной защите мигрантов, разработку механизмов регламентации процессов трудовой миграции, включая и ведение переговоров, и подписание двусторонних соглашений в области трудовой миграции, защите трудовых мигрантов. Национальное агентство по трудоустройству рабочей силы, созданное в 2003 году и являющееся подразделением Министерства труда, социальной защиты и семьи, концентрируется на разработке принципов государственной политики в сфере занятости, внедрении политики в области трудовой миграции, мониторинге деятельности частных агентств по трудоустройству рабочей силы, обладает серьезными полномочиями по регулированию трудовой миграции (выдача, продление и аннулирование разрешений на работу для иностранных граждан и апатридов; разработка механизмов трудоустройства молдавских граждан за границей, координация деятельности частных агентств по трудоустройству рабочей силы, интеграция на местном рынке труда молдавских граждан, вернувшихся на родину из-за границы).

Создание специализированной структуры, осуществляющую политику в области диаспоры благотворно сказалось на консолидации молдавской диаспоры. Бюро по связям с диаспорой разработал и реализует 9 программ: DiasporaEngagementHub, «DOR» (диаспора, истоки, возвращение), Диаспора Бизнес-форум, Конгрессы диаспоры, Дни диаспоры. Правитель-

ственные стажировки, Grupurile de Excelență (Группы выдающихся личностей), Культурные программы диаспоры, «Dor de Moldova» (Тоска по Молдове).

Учитывая то обстоятельство, что представители диаспоры съезжаются в августе (период отпусков) в Молдову, было принято решение консолидировать работу с диаспорой. Для этого были определено ежегодное проведение в августе Дней диаспоры, в том числе и Конгрессы диаспоры, которые проводятся раз в два года, начиная с 2004 года. Основной целью конгресса является осуществление постоянного и прямого диалога диаспоры с представителями центральных молдавских властей, правительством.

Таблица. Конгрессы молдавской диаспоры (2004-2016 годы)

<i>год</i>	<i>число стран</i>	<i>число участников</i>
2004	12	120
2006	22	170
2008	20	200
2010	31	250
2012	22	100
2014	28	145
2016	27	179

Среди других масштабных событий, связанных с диаспорой и молдавским бизнесом в зарубежье, отметим Инвестиционные форумы диаспоры, которые проводятся с 2014 года. В 2014 году был проведен инвестиционный форум в Италии, в 2016 году – в Испании и Португалии. В Республике Молдова с 2014 года проводится Бизнес-форум, который неразрывно связан с Инвестиционными форумами, служит установлению связей с молдавским бизнесом за границей, его привлечению в развитие страны, выявлению основных направлений сотрудничества, возможностей и проблем, связанных с инвестиционным климатом и инвестициями в Молдову. Форум проводится раз в 2 года. В работе Бизнес-форуме-2016 приняло участие 170 человек из 27 стран.

С 2013 года ежегодно реализуется программа «ДОР», предназначенная для детей диаспоры, их знакомству с родиной родителей, установлению контактов с детьми из Республики Молдова, изучению языка, культуры и традиций молдавского народа. Уже состоялось 5 летних лагерей в рамках программы. В 2017 году в программе участвовало 100 детей из 14 стран (80 из зарубежья и 20 из Республики Молдова). Дети отбирались на конкурсной основе (было подано 197 заявок).

Представителям диаспоры было предоставлено 65 грантов по 6 тематическим направлениям в рамках программы правительственных грантов Diaspora Engagement Hub, осуществляемой совместно с Международной организацией по миграции и финансируемой Швейцарским агентством по развитию и сотрудничеству.

В рамках программы Diaspora Engagement Hub были открыты 10 Образовательных центров диаспоры в 7 странах (Бельгия, Ирландия, Италия, Казахстан, Канада, Португалия, Франция). В мае 2017 года была запущена новая правительственная программа – Grupurile de Excelență a Diasporei, которые будут работать совместно с представителями государственных структур над разработкой стратегии и политик развития страны. В июле 2017 года была запущена программа «Dor de Moldova». Она призвана мобилизовать диаспору в открытии и продвижении туристического потенциала Республики Молдова.

Большое внимание уделяется транспарентности / прозрачности действий Бюро по связям с диаспорой, информированию и информационной поддержке диаспоры, молдавских граждан за рубежом. Было издано и размещено в интернете 3 номера журнала «Moldova oriunde» (Молдова везде), 44 номера информационного еженедельного бюллетеня Бюро по связям с диаспорой, 500 букварей «Albinița» (Пчелка), информирование представителей диаспоры в период избирательных кампаний и др.

В то же время отметим и другие программы, такие как MiDL, благодаря которой представители молдавской диаспоры оказали содействие социальному развитию 26 населенных пунктов в Молдове, уроженцами которых они являются. И перечисление позитивных примеров можно продолжить.

Новые подходы и приоритеты молдавской политики в области миграции и диаспоры.

Эксперты высоко оценивают развитие и совершенствование миграционной политики Республики Молдова. В первую очередь, отметим сотрудничество миграционными структурами стран приема. *«Очень важно сотрудничество на двустороннем уровне. Но не менее важна работа, которая проводится в рамках различных форумов либо платформ диалога. Это касается Восточного Партнерства, Пражского процесса, Будапештского процесса, Седерчепингского процесса, ГУАМ. Это дает возможность обмена информацией. Это дает возможность в какой-то степени синхронизировать наше законодательство с законодательством стран пребывания молдавских мигрантов» (0.02).*

С большинством стран ЕС были заключены договора о реадмиссии. Это послужило укреплению доверия между Молдовой и ЕС по вопросам

регулирования процессов нелегальной миграции. Кроме того, это позволило упростить процедуру по заключению договоров о трудовой миграции, по заключению договоров по социальному обеспечению трудящихся мигрантов. Уже инициировано более 20-ти и подписано 12 договоров. Эти договора позволяют регулировать вопросы социальной защиты мигрантов.

Сегодня ощущается необходимость заключения договоров со странами ЕС об оказании правовой помощи в рамках уголовного либо гражданского права (вопросы наследства, вопросы гражданства, право детей, усыновления; молдавские граждане, находящиеся в уголовном преследовании, в тюремном заключении и др.).

Во-вторых, сотрудничество между специализированными миграционными структурами внутри страны, Республики Молдова. Отметим, что переход к политикам в сфере диаспоры был обусловлен действием фактора международного характера. Это связано с изменениями глобального подхода к миграции – переходом от количественного "migration policy" к качественному подходу "diaspora policy". Кроме того, был и национальный контекст, связанный со становлением и развитием молдавской диаспоры, потребностью в соответствующей политике. Действие этих факторов сказалось на институциональной реформе, необходимости разграничения функций между специализированными государственными институтами, осуществляющими политику в области миграции и диаспоры.

Как известно, первоначально поддержание связей с уроженцами и гражданами Республики Молдова входило в компетенцию Бюро по межэтническим отношениям, которое имело собственный подход, собственное видение в отношении управления этими феноменами и процессами в области миграции. Бюро начинает работать с молдавской диаспорой еще сначала 2000-х годов, когда Президент Республики Молдова П.Лучинский подписывает Декрет о молдавской диаспоре в зарубежье [5; 6]. Начинают проводиться Конгрессы молдавской диаспоры, собирается и систематизируется информация об ассоциациях молдавской диаспоры, оказывается посильная информационная и материальная поддержка (приобретение национальных костюмов для творческих коллективов молдавской диаспоры, подготовка различного рода информационных материалов и т.д.). С созданием Бюро по связям с диаспорой эти функции были переданы новой государственной структуре, призванной работать с диаспорой.

«Бюро по межэтническим отношениям имеет дело с лицами этнического или иностранного происхождения, которые решили эмигрировать и жить в Республике Молдова и стали этническими сообществами, сообществами иностранцев. Они хотят осуществлять определенные виды деятельности и интегрироваться в молдавское общество. Соответственно, Бюро по межэтническим отношениям является наиболее подходя-

щей структурой, которая может это обеспечить. И должно обеспечить в соответствии со своими институциональными институтами» (0.01).

Другая структура - Бюро по Миграции и Убежищу в составе МВД обеспечивает правовую базу и проживание иностранным гражданам, которые прибыли в Республику Молдова как страну назначения, и соответственно обеспечивает соблюдение законодательства и пребывания иностранных граждан.

Третья структура фокусирует свою деятельность на продвижении и сохранении связей с гражданами Республики Молдова, выехавшими за границу, или уроженцами Республики Молдова. При этом речь не идет об этническом, а о гражданском критерии уроженца Молдовы или гражданина Республики Молдова. Такой структурой в Молдове является Бюро по связям с диаспорой, специализированной структурой, созданной в составе Государственной Канцелярии, правительства Республики Молдова. Бюро по связям с диаспорой за непродолжительный период накопило серьезный опыт в сфере поддержки организаций диаспоры.

«Новый подход» в политике в области диаспоры оформлен в разработанных Бюро по связям с диаспорой «Национальной стратегии: Диаспора - 2025», (принята 26 февраля 2016 года), и «Плане действий на 2016-2018 годы». В рамках этого подхода была запущена и реализуется большая программа, финансируемая швейцарским Агентством по Сотрудничеству и Развитию «Diaspora engagement hub» и внедренная МОМ и Бюро по связям с диаспорой.

Эксперты выделяют несколько аспектов в реализации нового подхода. В первую очередь, «Бюро по связям с диаспорой проводит различие между количественным подходом, который использовался в миграционной политике ранее, и акцентирует свою деятельность на качественном подходе» (0.01). Суть этого подхода в том, что диаспора не понимается в качестве субъекта, который нуждается в поддержке. Диаспора не понимается в качестве бенефициара государственных политик. Диаспора рассматривается как зрелое, сложившееся качество. Она должна быть рассмотрена как партнер политик развития. Это первое.

Второе. Диаспора, или представители диаспоры мотивированы мобилизоваться и стать активными. Это не является некоей сверхзадачей для диаспоры, ибо жизнь сообществ за границей опирается на волонтерство, добровольность участия, социального действия. Соответственно, новый подход ставит акцент на мобилизацию этого гражданского духа диаспоры. Они приглашены к социально-значимой деятельности.

Третье. Это развитие и реализация человеческого потенциала, что находит отражение в стратегических целях «Национальной стратегии «Диаспора - 2025».

В этом, по мнению авторов Национальной стратегии является концептуальное отличие нового подхода от предшествующего. Несомненно, что проблем в реализации этого подхода еще достаточно, что обусловлено тем, что применение нового подхода находится только в начале пути, еще недостаточно накоплено материала, свидетельствующего об эффективности его применения.

Бюро по связям с диаспорой стремится активно сотрудничать с другими государственными структурами, которые имеют выход, работают с мигрантами, молдавскими сообществами, диаспорой за рубежом, в частности, в первую очередь, с Министерством иностранных дел страны. *«Отношения между нашим консулом, посольством и нашим гражданином, находящимся за границей, являются наиболее близкими. Поэтому сфера диаспоры попала в компетенцию консулов. До создания Бюро по связям с диаспорой у нас действительно у нас был очень широкий спектр компетенций, вследствие того, что мы являемся именно теми структуры, которые представлены за границей, и где можем собрать граждан. По этой причине мы были теми, кто курировал все, что происходило с гражданами, нашими сообществами, нашими диаспорами за границей. Сейчас, когда создано Бюро по связям с диаспорой, значительная часть наших прошлых функций перешли к нему. Это понятно, ибо они осуществляют политику в этой области.*

Мы стремимся помочь Бюро по связям с диаспорой, посредством того, что предоставляем связи, контакты, которыми обладаем. Лидеры активных ассоциаций диаспоры часто приходят к нам, участвуют в различных мероприятиях. Соответственно, когда имеются определенные просьбы, определенные проекты, которые необходимо продвигать среди диаспоры, наши посольства обеспечивают связи на местах как с гражданами, так и с лидерами ассоциаций диаспоры. Мы договорились с Бюро по связям с диаспорой о сотрудничестве, когда они напрямую выходят на наши миссии (посольства, консульства) за рубежом» (0.03).

Признавая несомненную пользу от создания специальной структуры, занятой вопросами диаспоры, следует отметить, что споры о правомерности и логичности концентрации молдавской диаспоральной политики в руках Государственной Канцелярии не утихают. Эксперты акцентируют внимание на проблемах и нестыковках, существующих в работе и взаимодействии молдавских специализированных структур в области регулирования миграции. Чаще всего причины этого заключаются в законодательных и институциональных пробелах [1]. Однако имеются и проблемы, обусловленные как ростом, накоплением опыта деятельности, но и определенным параллелизмом в работе, который сказывается на ее эффективности.

«Формально мы все внутри страны работаем и работаем очень хорошо, опираясь на созданную MOM платформу для диалога. Вместе с тем, это моя личная точка зрения, у нас существует определенный параллелизм в работе. И это очень плохо, потому что страна маленькая. Когда мы создаем дополнительные, параллельные бюрократические структуры либо принципы работы – это не очень хорошо сказывается на решении проблем. Я бы хотела избежать параллелизма в работе. Надо очень честно и откровенно показывать структуры, в которые мы хотим привести что-то новое. Но брать надо этот опыт в контексте со всеми элементами. Неверно выбирать элементы в структурах, потому что это, в конечном итоге, либо порождает конфликтные ситуации в Республике Молдова с точки зрения полномочий структур, либо порождает неполноценные политики. Это гораздо хуже, потому что мы тогда бьемся на одном месте» (0.02).

Эксперт видит параллелизм в работе в том, что в случаях смешанных семей, вернувшихся из-за границы. «Наши политики говорят так: реинтеграция молдаван должна идти по отдельному плану, а интеграция иностранцев по другому плану. Но это одна семья. Мне надо признавать навыки нашей молдаванки, мне надо ее ввести в нашу технологию, приобщить ко многим навыкам, она многое не знала и многое забыла. Ему надо признавать диплом об образовании. Я их разбиваю искусственно на 2 категории людей. Для агентства по труду и занятости это две категории людей, с которыми они работают». Таких семей не так много. Но это далеко не единичный случай.

Другой вопрос – это вопрос эффективности координации работы диаспоры со стороны Бюро по связям с диаспорой. Эксперт считает, что «параллелизм у нас в работе прослеживается. И если с точки зрения институционального подхода его невозможно избежать, то хотя бы с точки зрения согласованных политик это крайне важно» (0.02).

Отметим и другие проблемы, выявившиеся в ходе реализации нового подхода в отношении диаспоры. Процессы, начавшиеся после парламентских (2014) выборов, показали, что часть молдавской диаспоры, пережив крушение романтических ожиданий от новых молдавских властей, стремится дистанцироваться от правительственных структур. Это показали и Дни диаспоры (август 2017 года). Люди видят политизацию государственных структур, тем более в контексте наметившегося и углубляющегося политического противостояния основных ветвей власти. И это их не очень устраивает. Они бы хотели не быть вовлеченными в политические разборки, тем более в период избирательных кампаний и выборов [7].

Бюро по связям с диаспорой является государственной структурой, находящейся в Молдове. Да она неплохо работает, стремится добросовест-

но выполнять свои обязанности. Но диаспора находится за рубежом. Встречи диаспоры с представителями Бюро осуществляются либо во время конгрессов диаспоры, либо в период краткосрочных наездов руководства, представителей бюро в страны назначения. Естественно, что вопрос о доверительной и постоянной коммуникации между молдавской диаспорой и структурой, призванной работать с диаспорой, остается из области желаемого, но не действительного. Видимо, «Магомету надо идти к Горе», приблизить структуры, занятые работой с диаспорой к самой диаспоре. Как в территориальном, так и в содержательном плане. Общаясь с диаспорой не только на мероприятиях двухдневных Дней диаспоры (и конгресса), узнавать, что волнует не чиновника, отвечающего за тот или иной участок работы с диаспорой, а представителей самой диаспоры. Говорить с диаспорой понятным ей языком, что повысит качество и эффективность коммуникации. Мы уже говорили об этнокультурной, идентитарной составляющей, продвижением которой изначально занимались ассоциации диаспоры, которые сегодня начинают переориентироваться на другие аспекты деятельности.

Никто не говорит о том, что нужно срочно устраивать «оргвыводы», и вместо Бюро по связям с диаспорой создавать новую структуру «Молдавский культурный институт» или нечто подобное. Более, того, мы понимаем, что содержание такой структуры за рубежом, да еще не в одной стране, требует серьезных финансовых затрат, которых у Молдовы сегодня просто нет.

Далее. Мы жалуемся на низкую социальную активность представителей диаспоры. Но возникает вопрос: что в этом плане может предпринять молдавское государство? Молдавские сообщества за рубежом чаще всего контактируют с молдавским посольством или консульством в стране пребывания. Именно эти структуры молдавского МИДа (в первую очередь, консульство) ежедневно контактирует с представителями молдавских сообществ, которые обращаются за помощью, советом и т.д. Именно они могли бы и должны были бы быть тем реальным механизмом взаимовыгодного и заинтересованного диалога между Молдовой и ее диаспорой, сообществами в зарубежье. А на практике именно эти структуры реально выключены из процесса работы с диаспорой. Да молдавские власти хотят преодолеть эту нестыковку, активизировать консульства на работу с диаспорой. И консульства, и как озадаченные структуры, и консулы, как граждане, болеющие за свою родину и наших сограждан за рубежом, стремятся быть реально полезными и ассоциациям диаспор. Но проблема-то есть. И нуждается в оптимальном разрешении.

Эксперты считают, что сегодня в миграционной политике необходимы новые подходы, обусловленные изменением миграционной ситуа-

ции как в самой Молдове, так и изменениями в странах приема молдавских мигрантов, в первую очередь в России и Италии, как основных потребителей молдавской рабочей силы. *«Интенсивность миграционных процессов сохранилась, но сама окончательная миграция изменилась, приняла другие формы. И с учетом этого, наверное, следует менять подходы к формированию миграционных политик. Наши подходы, сформулированные в 2005-2006 годах, сфокусированные на возвратной миграции, на циркулярной миграции, к сожалению, уже утратили свою актуальность. Полагаю, что необходимо иметь какие-то механизмы по привлечению мигрантов. Но надо четко видеть, что это будет конкретно распространяться не на массу (это не будет иметь массовый характер), а на каких-то конкретных людей»* (0.02).

Признавая необходимость изменений и новых подходов в миграционных политиках, следует признать важность сохранения и консолидации возможностей для привлечения и возврата мигрантов. При этом учитывать, что значительная часть мигрантов не вернется. И возможности их вовлечения в развитие страны в контексте новых явлений в миграции в контексте современной глобализации, *«трансформации окончательной миграции в человеческую мобильность»* (6.05).

Необходимо продумать и учесть риски социального характера, реинтеграции, которые возникают в условиях возврата части мигрантов, которая не интегрировалась в странах назначения. Следует учесть, что эти люди, к сожалению, за время отсутствия не накопили каких-то определенных социальных бонусов. И выплаты этих социальных бонусов (социальные пенсии, пособия либо содержание в домах престарелых) ляжет на плечи государства. Эти риски надо просчитывать уже сейчас с проблем старения населения Республики Молдова.

Отметим, что проблема приоритетов включает в себя три основных уровня.

– на уровне государственной миграционной политики Республики Молдова.

– на уровне государственной политики в области диаспоры.

– на уровне мигрантов, которые формулируют свое понимание этих приоритетов.

Среди основных приоритетов Республики Молдова должны быть:

1. Сокращение потоков, уменьшение оттока людей за границу. Это очень важно с демографической, социальной и экономической точки зрения.

2. Правовая, социальная защита мигрантов в странах назначения. Для этого надо создать условия и предпосылки для оказания юридической помощи мигрантам при решении частных вопросов. Надо разработать и

внедрять на паритетных основах механизм юридической помощи для иностранцев из этой страны у нас и нашим гражданам, в стране назначения. Значит,

3. рассмотреть возможность и создание предпосылок для реализации механизма возвратной миграции для тех, кто сейчас начинают уезжать. Особенно для студентов, научных работников, высококвалифицированных кадров. Надо изыскать механизмы, стимулирующие возвращение этих людей.

Для уменьшения эмиграции необходим экономический рост, политическая стабильность и правовая защищенность страны и человека, гражданина, бизнесмена, работника.

С экономической точки зрения Молдова сейчас не может предложить устойчивого социально-экономического развития и роста. Однако следует учесть, что важна не только не только экономическая ситуация. Рост эмиграции обусловлен политической нестабильностью, неуверенностью в завтрашнем дне. Если Молдова обеспечит политическую стабильность и неизменность курса на модернизацию страны, то это приостановит эмиграцию. Потому что когда реализованы вопросы политической стабильности и модернизации, хорошие специалисты (инженеры, программисты) вполне могут и останутся в стране. Они востребованы, зарплаты высокие. Надо развивать наукоемкие отрасли.

Необходим экономический рост. Один из немногих реальных инструментов это стимулирование инвестиций в экономику страны. Для этого нужна позитивная дискриминация для инвестиционных политик, касающихся трудящихся-мигрантов. Необходимо продолжать реализацию программы PARE1+1. Более того, ее развивать и расширять, как предлагают итальянские специалисты, по модели «PARE1+1+2».

Необходимы различные формы, чтобы мигрант был заинтересован в инвестициях. Здесь возможны два основных направления: а). Государство обеспечивает несколько секторов, в которые оно хочет и начинает притягивать деньги мигрантов (к примеру, перерабатывающая промышленность, и особенно плодоовощная перерабатывающая промышленность, рефрижераторы для экспорта продукции и т.д.). *«Но это должны быть четко определенные государством области. Там, где государство видит свои приоритеты. Либо те направления, куда мигранты сами заинтересованы вкладывать деньги. И их надо в каком-то определенном порядке, по какому-то алгоритму стимулировать. Но, при этом мониторизировать процесс, чтобы не получилось, что все рванули в одну область. Тогда она и не прибыльна, и не желательна для государства» (0.02).*

Эксперт из Великобритании предлагает не заикливаться на сельском хозяйстве и его продукции. Он считает, что *«исходя из позиции и*

территории страны, мы должны инвестировать в интеллектуальный потенциал страны Мы должны развивать новые технологии, область инновационных технологий. К сожалению, последние события в области финансового сектора подорвали деятельность всех в этой сфере (намек на «кражу миллиарда» - В.М.). Это аргумент в пользу того, что мы можем предоставлять услуги на международном уровне. Это две отрасли могли бы поднять страну, вывести из тупика: финансовый сектор и сектор Информационных технологий» (6.06).

б). Государство предоставляет определенные льготные условия по созданию предприятия, освобождение от уплаты налогов, освобождение от выплаты каких-то взносов и т.д. И на это обращают внимание мигранты, особенно те, кто имеет бизнес в зарубежье, или хочет его открыть в Молдове. *«С фискальной точки зрения Молдова не благоприятна для открытия бизнеса. Необходимы конкретные меры по предоставлению налоговых льгот на определенный период для капитала, инвестиций, которые приходят со стороны диаспоры. К примеру, налогообложение на уровне 0% на 5-летний период. Местные власти должны предоставлять бесплатную аренду на достаточно длительный период. Инвестор, имея четкие правовые гарантии, может определиться с открытием определенного бизнеса, завезти оборудование, развить инфраструктуру, создает рабочие места, другие социальные услуги. Люди имеют рабочие места, выплачивают налоги, получают зарплату, которая стимулирует рост покупательной способности. Таким образом, стимулируется денежное обращение. Государство ничего не инвестировало, но получило выгоду от долгосрочных инвестиций» (6.06).*

В Национальной стратегии «Диаспора 2025» сформулированы основные приоритеты молдавской политики в области диаспоры.

1) Разработка и развитие стратегической и организационной базы в области диаспоры, миграции и развития.

2) Обеспечение прав диаспоры и усиление доверия.

3) Мобилизация, использование и признание человеческого потенциала диаспоры.

4) Прямое и косвенное вовлечение диаспоры в устойчивое экономическое развитие Республики Молдова [4].

При этом эксперты считают, что *«в новом подходе возвращение мигрантов не означает их физическое возвращение. Это желательно, но это не обязательное условие. Вклад мигрантов может быть осуществлен и на расстоянии. Это право гражданина, если он профессионально не находит себя на рынке труда Республики Молдова, тогда он может уехать и реализовать себя за границей. Наше желание состоит в том, чтобы они сохранили связь со страной происхождения, и передали знания и*

компетенцию для развития Республики Молдова путем передачи знаний и компетенций. Наша цель состоит в том, чтобы культивировать, способствовать и расширять их влияние» (0.01).

При этом, учитывая декларации со стороны мигрантов типа «мы вернемся, когда будут созданы условия», Бюро по связям с диаспорой предлагает вместе участвовать в создании условий для возвращения, обращается к диаспоре, молдавским мигрантам, тем, кто активен и хочет содействовать изменениям в Молдове. Чтобы были здоровые условия как для тех, кто в стране, так и для тех, кто находится за границей, но кто хочет сделать что-то полезное и нужное, чтобы стимулировать развитие Республики Молдова. Чтобы стимулировать инвестиции миграционного капитала, денежные переводы в бизнес-среду в Республике Молдова.

Сегодня же существует очень большое недоверие как в межличностные отношения, так и в отношения между институтами, между гражданским обществом и административными институтами. Элемент отсутствия доверия очень силен, поэтому этот подход Бюро по связям с диаспорой еще не очень реализуется.

Эксперты отмечают основные проблемы, с которыми сталкивается Республика Молдова в реализации миграционной политики, политики в области диаспоры.

Это в первую очередь это информация и коммуникация. Многие опрошенные мигранты не знают, где находится и чем занимается молдавское посольство в стране, не видели и не встречали молдавских дипломатов. Не думаю, что из этого надо делать трагедию и «делать оргвыводы». Известно, что штатный состав молдавских дипломатических структур в зарубежье очень мал, а мигранты рассосредоточены по всей стране, не поддерживают связей, не состоят на консульском учете. Кроме того, основная масса мигрантов не делает попыток к установлению контактов с родиной, ее специализированными структурами.

Вторая важная проблема – финансирование деятельности посольств и консульств, поддержка диаспоры в проведении различного рода мероприятий как по консолидации и функционированию диаспоры, так и продвижению имиджа Республики Молдова.

«Я думаю, что с финансированием у Молдовы сложно, потому что у нее стесненная экономическая ситуация. Я думаю, что самое действенное, что могло бы быть сделано сегодня - это поддержка горячих линий для молдавских мигрантов. Надо, чтобы была бесплатная горячая линия, тогда людям будет легче решить свои вопросы. Я думаю, что это наименее затратный путь помощи. Именно это нужно как раз в сложных жизненных ситуациях, когда нужна помощь юриста. Кроме того, я думаю,

что лучше взаимодействовать, например, через социальные сети работать. Это также не слишком финансово затратно» (1.03).

Израильский эксперт обращает внимание и на то, что «Самая главная помощь, представляется, должна состоять в определении актуальных проблем, которые волнуют выходцев из Молдавии или трудовых мигрантов из Республики Молдова, и пытаться им помочь. Помочь неправительственным организациям, в особенности правозащитным организациям, чтобы они могли эффективнее помогать своим соотечественникам и временным трудовым мигрантам в деле полного раскрытия их потенциала здесь на месте. Эту работу необходимо проводить планомерно» (5.02).

В этом контексте важно и расширять присутствие молдавских дипломатических / консульских структур в территории, как посредством выездных сессий, так и открытием консульств в других регионах. К примеру, в России, в Санкт-Петербурге. «О проблеме финансирования я уже говорил. Говорил о том, что неплохо было бы иметь консульство, или как минимум, почетное консульство Республики Молдова в Санкт-Петербурге. При этом, консульство должно функционировать на основе государственного финансирования. В Петербурге находится до 100 тысяч молдавских граждан. Роль Петербурга как северной столицы России очень важна и для Молдовы. Не думаю, что консульство, если оно будет открыто в Питере, оно будет пустышкой, не будет приносить пользу Молдове, ее гражданам» (1.06).

Среди других проблем эксперты выделяют проблему мигрантов второго поколения, детей мигрантов. Требуется внимания и проблема талантливых детей в молдавских сообществах за рубежом. Здесь необходимы особые подходы, стимулирование, содействие. «Правительство должно сделать что-то притягательное для диаспоры. Потому что у нас тут есть очень хорошие дети, просто молодцы. Есть одна девушка, которая в 19 лет уже написала роман. Есть дети, которые из Италии поехали в США и там победили на конкурсе изобретений» (2.02).

Эксперты считают, что необходимо активнее использовать в работе с диаспорой те формы, которые прошли проверку временем и получили поддержку и одобрение у молдавских сообществ. Необходимо шире распространять позитивный опыт, лучшие практики в деятельности диаспоры, организаций диаспоры, молдавских бизнесменов, которые вкладывают деньги в развитие, модернизацию и социальное обновление своей малой родины, развивая, тем самым и большую родину – Республику Молдова. Речь и о проекте MiDL, когда мигранты оказали финансовое содействие развитию 25 своих населенных пунктов в Молдове.

Об этом же говорит и молдавский эксперт из Великобритании, предлагающий несколько приоритетов для молдавских государственных структур. *«Мы продвигаем и мотивируем людей инвестировать в Республику Молдова. Однако, видим, что люди не хотят это делать. Было бы хорошо привлечь диаспору для стимулирования экспорта из Республики Молдова. Посредством диаспоры продвигать молдавские экспортные товары. Надо стимулировать предпринимательские инициативы на местном уровне. В Республике Молдова еще не осознают, что диаспора является ресурсом продвижения экспорта. Пошла бы на пользу финансовая поддержка этих начинаний. Было бы полезным использовать с большей эффективностью связи и экспертизу молдавского сообщества в Великобритании. До тех пор, пока в Молдове не будет существовать предсказуемость, сообщества не будут реагировать на инициативы по инвестированию в Молдову. Необходимо открыть дипломатическую миссию в Ирландии. Открытие посольства в Ирландии способствовало бы накоплению их опыта в задействовании диаспоры для развития страны происхождения. От ирландцев можно поучиться опыту в области диаспоры, миграции и развития» (6.01)*

Среди других приоритетов, на которые обращают внимание эксперты и мигранты, это обучение, прозрачность и транспарентность действий. *«Прозрачность. Думаю, что надо учиться у Италии. Их структуры проводят очень много тренингов, учат как делать и что делать. В первую очередь для межкультурных посредников. Чтобы иммигранты здесь были лучше интегрированы. Организуются курсы для мигрантов. Молдаване побаиваются таких центров. Когда слышат об этих обучающих центрах, то видят в них что-то официальное. Межкультурные посредники (медиаторы) – это, я думаю, именно то, что необходимо Молдове. Меня радует, что в Республике Молдова появляется все больше ассоциаций, которые осуществляют межкультурный диалог. Уже даже создаются центры, однако, я не знаю насколько они эффективны» (2.06).*

В заключение отметим, что консолидация диаспоры является двусторонним процессом, реализация которого зависит как от самих диаспор, их организаций, так и от правительства страны происхождения, родины диаспоры. Усилия должны прилагать обе стороны. И только тогда будет диаспора и крепчать, и действовать эффективнее. Конечно, в этом процессе многое зависит от умения привлекать свои сообщества за рубежом, от настойчивости действий и профессионализма государства происхождения. После создания Бюро по связям с диаспорой работа, сотрудничество с молдавской диаспорой интенсифицировалось, получило серьезный импульс. Структура стала известна многими молдавскими мигрантами и ассоциациями диаспоры. В то же время выявились и определенные ограничения,

обусловленные политическими, электоральными причинами, социально-экономическим и политическим контекстом, ситуацией, в которой находится Республика Молдова, ростом недоверия людей к молдавским властям, обусловленным, в первую очередь, коррупцией и кражей миллиарда из 3-х молдавских банков.

Литература

1. Cheianu-Andrei D., Barilov A. Analiza lacunelor în domeniul migrației. / Republica Moldova. 2015. – Chișinău, OIM, 2015.
2. Мошняга В. Картографирование молдавской диаспоры в Германии, Великобритании, Израиле, Италии, Португалии и России. – Кишинэу, MOM, 2017.
3. Vreмиș M., Craievschi-Toartă V., Burdelnî E., Herm A., Poulain M. Profilul Migrational Extins al Republicii Moldova. – Chișinău, OIM, 2013.
4. Hotărîrea de guvern Strategia națională „Diaspora-2025”, nr.200 din 26.02.2016. // Monitorul Oficial din 4.03.2016, nr.49-54, art.230, http://brd.gov.md/sites/default/files/sn_diaspora_2025_web.pdf
5. Hotărîrea de Guvern Nr.1322 din 29.12.2000 “Cu privire la unele măsuri de susținere a persoanelor origine din Republica Moldova, domiciliat peste hotare”. // Monitorul Oficial din 11.01.2001, nr.001.
6. Decretul Președintelui Republicii Moldova Nr.1638-II din 30.08.2000 “Privind susținerea persoanelor origine din Republica Moldova, domiciliat peste hotare, și colaborarea cu aceasta”.
7. <http://ru.rfi.fr/evropa/20170821-dni-diaspory-kak-v-kishineve-prinyali-zarubezhnykh-sootechestvennikov>

10.04.2018

БЕЗВИЗОВЫЙ РЕЖИМ СТРАН ВОСТОЧНОГО ПАРТНЕРСТВА С ЕС: ЭФФЕКТЫ И ПОЛИТИКИ⁸

Валерий МОШНЯГА

Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, департамент политических и административных наук
Профессор, доктор хабилитат политических наук

Георгий МОШНЯГА

Республика Молдова, Кишинев, Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук, лаборатория социологии политики
Научный сотрудник, магистр политических наук

The following article analyzes the implementation of the EU visa-free regime in the Eastern Partnership countries (Moldova, Georgia, and Ukraine). The main positive consequences of the visa-free regime in these countries (the consolidation of the sense of human dignity and freedom of mobility, the population's pro-European orientation, increased citizen mobility, an increase of value of the national citizenship / passport, development of transport infrastructure for migration and other) are revealed. At the same time, the negative consequences (increase of the number of visa-free regime violations (irregular migrants and pseudo-refugees, etc.) are also analyzed. The article sheds light on the main directions and measures of consolidation of the EU visa-free regime in the Eastern Partnership countries.

Key-words: *the EU visa-free regime, positive and negative effects, visa-free regime consolidation measures in the Eastern Partnership countries.*

В статье проанализирована реализация безвизового режима ЕС-стран Восточного Партнерства (Молдовы, Грузии, Украины). Раскрываются основные положительные последствия безвизового режима в этих странах (консолидация чувства человеческого достоинства свободы передвижения, проевропейской ориентации населения, возросшая мобильность граждан, рост ценности национального гражданства / паспорта, развитие транспортной инфраструктуры миграции и др.). В то же вре-

⁸ Рецензент **Анжела КОЛАЦКИ**, доктор социологических наук, доцент департамента политических и административных наук факультета международных отношений, политических и административных наук Молдавского государственного университета

мя анализируются негативные последствия (рост количества нарушений безвизового режима (нелегальных мигрантов и псевдо-беженцев и др.). В статье освещаются основные направления и меры по консолидации безвизового режима стран Восточного партнерства с ЕС.

Ключевые слова: безвизовый режим с ЕС, позитивные и негативные эффекты, меры по консолидации безвизового режима стран Восточного Партнерства.

1. Безвизовый режим с Европейским Союзом: сущность и механизм получения Грузией, Молдовой и Украиной

Безвизовый режим является комплексным двусторонним процессом, включающим в себя как свободный, безвизовый выезд из страны пребывания, так и свободный, безвизовый въезд в страну назначения.

Безвизовый режим был внесен в политико-практическую плоскость отношений Европейского Союза с рядом постсоветских стран (Арменией, Азербайджаном, Беларусью, Грузией, Молдовой и Украиной) в контексте политики Восточного Партнерства (2009 г.). Одной из основных задач Восточного Партнерства являются «установление политического сообщества, создание углубленных и укрепленных зон свободной торговли, а также стремление к отмене визового режима» [29].

Исходя из опыта и под влиянием балканских стран⁹, первой инициировала и подписала План по либерализации визового режима с Европейским Союзом Украина. Позже, в 2010-2011 годах это сделали Республика Молдова и Грузия.

Достижение безвизового режима было обусловлено необходимостью осуществления глубоких реформ в области юстиции, безопасности и внутренних дел, консолидации правовых институтов, соблюдения прав человека, противодействия коррупции и нелегальной миграции, ростом жизненного уровня людей и мобильности населения.

Планы действий для постсоветских государств в общих чертах были схожи с Планами по либерализации визового режима для западно-балканских стран. Однако имелись и различия. Планы для стран Восточного Партнерства были структурированы в Национальные Планы Действий, в которых были четко зафиксированы два этапа. То есть с бюрократической точки зрения, процесс реализации Плана становится более сложным и длительным. Между этапами предполагается мониторинг воздействия либерализации визового режима на миграцию и безопасность.

⁹ Македония, Черногория, Сербия, получили безвизовый режим с ЕС в декабре 2009 года; Албания, Босния и Герцеговина - в конце 2010 года.

Все технические законы были приняты достаточно быстро, без сопротивления со стороны правительственных структур. Законы, которые создавали опасность политической стабильности и имиджу правительства (законы о борьбе с коррупцией и дискриминацией) были приняты труднее, после длительного периода откладываний и политических раздумий.

Европейский Союз стал более требовательным в оценке осуществляемых реформ и практических политик. К примеру, Македония получила безвизовый режим без принятия закона по противодействию дискриминации. В то время как Украина не была допущена ко второму этапу без принятия этого закона. Республика Молдова и Грузия приняли этот закон в строгом соответствии с требованиями ЕС.

Молдова первой получила безвизовый режим с ЕС (апрель 2014 года). Грузия получила безвизовый режим в марте 2017 года, а Украина – в июне 2017 года. Это было обусловлено тем, что в реализации Плана действий по либерализации визового режима Молдова (по сравнению с другими государствами Восточного Партнерства) явилась реальным лидером, наиболее эффективно воплотив все требования ЕС [4]. Количественный анализ польских экспертов (Фонд Стефана Батория) показал это достаточно убедительно.

Таблица 1. Количественные показатели выполнения странами Восточного Партнерства требований ЕС по реализации Плана действий по либерализации визового режима с ЕС (по десятибалльной системе)

<i>страна</i>	<i>Блок 1: Безопасность документов, включая биометрию</i>	<i>Блок 2: неурегулированная иммиграция, включая реадмиссию</i>	<i>Блок 3: Общественная безопасность и порядок</i>	<i>Блок 4: внешние отношения и фундаментальные права</i>
Армения	7.5	6.5	4.3	4.5
Азербайджан	4.0	4.0	3.2	2.3
Беларусь	4.0	5.3	3.2	2.5
Грузия	7.5	6.5	4.8	6.0
Молдова	10.0	9.0	7.8	8.0
Украина	6.0	7.0	7.2	6.8

Получение безвизового режима этими государствами Восточного Партнерства было встречено с энтузиазмом как населением, так и представителями государственных структур. Не секрет, что безвизовый режим оказался одним из реальных достижений по пути европейской интеграции, которое ощутило на себе население этих стран.

2. Позитивные эффекты безвизового режима с ЕС.

Введение Европейским Союзом безвизового режима с Грузией, Республикой Молдова и Украиной сопровождалось рядом положительных эффектов.

Рост человеческого достоинства и самоуважения граждан стран Восточного Партнерства. Безвизовый режим помогает гражданам постсоветских стран почувствовать себя свободным и достойным человеком и гражданином в общении с пограничной полицией, государственными структурами стран ЕС. К сожалению, визовый режим, хождение по консульским отделам, сбор разнообразных документов, отказ в визе (без мотивирования причин отказа) не способствовал формированию и воспитанию чувства самоуважения и свободы у соискателей виз.

Кроме того, отметим, что коррупция, с которой нередко встречались люди в консульских структурах, легальных и полулегальных сетях, делающих бизнес на особых отношениях с работниками консульских структур, в том числе и стран ЕС, повышенные финансовые затраты¹⁰ населения на приобретение визы, также не способствовали укреплению чувства человеческого достоинства граждан этих государств. Неприятие простыми людьми такой реальности трансформировалось в консолидацию их ожиданий безвизового режима.

Упрочение проевропейской ориентации населения. Население, политические элиты этих постсоветских стран находятся / поставлены в ситуацию реального геополитического выбора: а). ориентация на Европу, Европейский Союз, европейские ценности; или б). ориентация на Россию, Евразийский Союз. Это составляет специфику постсоветских стран. В этом Молдова, Грузия, Украина существенно отличаются от стран балканского региона [1; 2; 3; 8].

Лучшим агитатором в пользу такого геополитического и общественно-политического выбора является визуальное и живое знакомство с Европейским Союзом, жизнью населения стран-членов ЕС. И безвизовый режим облегчает это знакомство. В первую очередь для молодых людей и людей среднего возраста, проявляющих высокую мобильность и способность к адаптации.

Для политических элит, сделавших геополитический выбор в пользу ЕС, безвизовый режим важен и в электоральном плане. Это связано с тем, что реально и конкретно сравнивающий человек, в большинстве своем будет голосовать за те политические формирования, которые дают ему воз-

¹⁰ К примеру, за период 2004-2007 гг. в консульстве Италии в Бухаресте (Румыния), куда молдавские граждане ездили получать визы в Италию, были вынуждены дважды полностью поменять сотрудников из-за коррупции. Фактическая стоимость затрат на Шенген-визу в зависимости от страны назначения достигала 4.500 тысяч евро.

возможность свободно выехать Европу, сравнить европейскую жизнь с их нынешней действительностью. И это подтверждается результатами голосования молдавской диаспоры в ЕС, США, Канаде, России.

В незначительной степени это касается людей старших возрастов, которые в силу возраста и финансовых возможностей слабо мобильны, считают, что в советское время жизнь была лучше, сытнее, спокойнее, увереннее в завтрашнем дне. Эта ориентация на прошлое подкрепляется и эмоциональной связью, обусловленной тем, что тогда они были молоды, полны сил и надежд. Следует также учесть влияние советской пропаганды, убеждавшей людей, что мы живем в лучшей стране на планете. А также политику государственного патернализма как форма социального взаимодействия людей и власти, что импонирует слабозащищенным слоям населения.

Свобода передвижения в ЕС – реальность для простого человека. Процесс демократических общественных трансформаций в постсоветских странах идет сложно и противоречиво, реформы не дают ожидаемых результатов. Де-факто, безвизовый режим – одно из немногих реальных достижений европейской интеграции, которое сказывается на жизни простых людей, граждан Молдовы, Грузии, Украины.

Безвизовый режим - это тот успех, который люди видят и могут спроецировать на себя, извлечь определенные выгоды. Кто-то в форме реализации туризма и миграции без виз, без стояния в очереди в консульство, сбора документов, оплаты консульских услуг, неопределенности и траты времени.

Правда, людские ожидания во многом увязывали безвизовый режим со свободой легального пребывания и трудоустройства в странах ЕС. Такая комбинация (безвизовый режим и легальная работа в ЕС) являлась самым распространенным ожиданием населения от европейской интеграции. Это было характерно как для Молдовы, так и для Грузии и Украины. Люди хотят свободно выехать, заработать за границей, решить свои материальные проблемы. Деньги, заработанные в миграции, являются позитивным и осязаемым материальным результатом. От этих денег легче жить и человеку, и стране; есть возможность для финансового маневра, выплаты зарплаты работникам бюджетной сферы, пенсионерам, студентам.

Власти стран Восточного партнерства, получивших безвизовый режим с ЕС, достаточно отчетливо видят, что это ситуация выбора из двух зол. Выезд за рубеж и трудоустройство людей является важным способом “выпустить пар из котла” растущего социального напряжения в стране, отвлечь людей от проблем национального государственного управления.

Рост мобильности населения. Безвизовый режим расширил миграционные возможности населения этих стран. Происходит возрастание ми-

грационного потока между ЕС и Молдовой, Грузией, Украиной. Так, граждане Молдовы только за первый год (апрель 2014 - апрель 2015) въехало в ЕС по биометрическим паспортам более 500 тысяч человек. В то же время за 4 года функционирования безвизового режима, им воспользовалось огромное количество людей.

Таблица 2. Количество молдавских граждан, въехавших в ЕС по биометрическому паспорту в 2014-2018 годы [13]

2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г. (до 23.04)
303.511	811.162	1.239.284	1.535.937	449.479

Аналогично выросла мобильность и грузинских граждан. Так за неполный первый год существования безвизового режима с ЕС им воспользовалось более 160 тысяч человек, обладающих биометрическим паспортом.

Таблица 3. Количество грузинских граждан, въехавших в ЕС по биометрическому паспорту в 2017 году [18].

½ апрель 2017	½ май 2017	½ июль 2017	½ октябрь 2017	½ январь 2018
7.000	...	55.000	161.885	165.059

Такая же картина наблюдается и в Украине. За первый месяц работы безвизового режима между Украиной и Евросоюзом в страны ЕС выехали 1 млн. 875 тысяч 647 граждан Украины. Из них 434 тысячи 74 человека пересекли границу с биометрическими паспортами с визами. Также 95.461 украинец посетил Евросоюз с биометрическим паспортом без визы [38]. При этом, как уже было отмечено выше, рост мобильности украинского населения обусловлен также и реальной возможностью трудоустроиться в Польше. Украина оказалась в специфической ситуации, когда безвизовый режим и разрешенная краткосрочная трудовая миграция соединились, стали двумя сторонами процесса миграции в ЕС украинских граждан. Польша официально разрешила устраиваться на временную работу украинцам, путешествующим либо в рамках безвизового режима, либо с шенгенской визой, выданной другим государством ЕС. Всего за 2017 год Государственная служба статистики Украины насчитала около 10 млн. «выездов» украинцев в Польшу, 4,3 млн. - в Россию, 3,1 млн. - в Венгрию [31].

Возрастание ценности национального паспорта и гражданства. Создатели Индекса гражданств мира (The Henley & Partners – Kochenov

Quality of Nationality Index, QNI) проанализировали и ранжировали по разным показателям 209 гражданств мира за период с 2013 по 2017 год.

Россия показала лучший результат среди стран СНГ. В общем рейтинге она разделила 63-е место с Республикой Палау. Среди стран Восточного Партнерства лидером является Республика Молдова - 73 место. Украина – 80 место, Грузия – 84 место. Грузия и Украина стали странами, где за год рост ценности гражданства был наиболее заметным. Они поднялись в рейтинге на 20 и 19 позиций соответственно. Основная причина – получение безвизового доступа в страны Шенгенской зоны. Принятие Европейским Союзом решения о предоставлении безвизового режима выступило своего рода гарантией / рекомендацией для предоставления безвизового режима и третьими (не-ЕС) странами.

Другие, менее активные страны Восточного партнерства расположились ниже: Беларусь – 92 место, Армения – 103 место, Азербайджан – 110 место. Активизация их усилий по получению безвизового режима (что уже происходит) приведет к изменению ситуации и улучшению их рейтинга [34].

Предоставление безвизового режима ЕС сказалось на росте авторитета национальных паспортов стран, его получивших, не только на международной арене, но и внутри страны. Это выразилось в том, что жители сепаратистских регионов в этих странах стремятся получить биометрический паспорт Молдовы, Украины, чтобы воспользоваться безвизовым режимом ЕС. Это стремление поддерживают как власти ЕС, так и национальные правительства. Так в Молдове за первый год введения безвизового режима около 27.000 жителей самопровозглашенного Приднестровья обратились за получением молдавских биометрических паспортов. Из более, чем 200.000 владельцев молдавских паспортов в Приднестровье, 77.000 теперь пользуются безвизовым сообщением с ЕС. Правительство Грузии считает, что возможность свободного пересечения границ стран Шенгенской зоны станет побуждающим фактором к получению биометрического паспорта гражданина Грузии среди населения Абхазии и Южной Осетии [15].

Несколько иная ситуация сложилась в Украине. В самопровозглашенных "Луганской народной республике" и "Донецкой народной республике" возросло количество фирм, предлагающих сделать украинский биометрический загранпаспорт за 100 долларов с поездкой на подконтрольную Украине территорию. В последние два года в Крыму наблюдается ажиотаж вокруг украинского биометрического паспорта. По данным государственных служб Украины, в 2015-2016 гг. было выдано 26.140 биометрических загранпаспортов и 5.304 биометрических документов детям до 16 лет [16].

Власти Украины, опасаясь возможных провокаций со стороны властей Крыма и сепаратистских Луганска и Донецка в отношении безвизового режима, предложили выдавать жителям этих регионов украинский паспорт старого образца (не биометрический). Однако, Европейская комиссия отвергла подход, ущемляющий права граждан Украины, проживающих в этих регионах, потребовала предоставления жителям этих регионов паспорта нового образца (биометрического) [19].

Кроме того, власти Молдовы, Украины полагают, что национальный биометрический паспорт снизит интерес граждан к паспортам других государств. Так, не менее 700.000 молдавских граждан обладают румынским паспортом, около 70 тысяч – болгарским паспортом [6, р.73]. Менее сложная ситуация существует в Украине: более 100 тысяч украинских граждан имеют венгерский паспорт, 100-150 тысяч – румынский паспорт [39].

Согласно оценкам экспертов, наблюдается сокращение числа молдаван, получающих паспорта других государств (Румынии, Болгарии и др.) с целью проникновения в ЕС; рост количества молдаван, получающих молдавские биометрические паспорта и выезжающих в страны ЕС. 135 тысяч выехали по биометрическому паспорту, 68 тысяч человек использовали его впервые.

Если в Молдове и Грузии не наблюдалось ажиотажа и очередей на получение биометрических паспортов, то в Украине это имело место. Причин этому несколько. Во-первых, в Молдове и Грузии выдача биометрических паспортов началась раньше, накоплен больший опыт паспортизации населения. Во-вторых, население этих странах не столь многочисленно, как в Украине. И, в-третьих, предоставление безвизового режима совпало с периодом летних отпусков, то есть, ажиотаж и очереди на получение биометрического паспорта связаны с сочетанием двух факторов - ажиотажем, связанным с безвизовым режимом, и туристическим ажиотажем. Как отмечает, миграционная служба Украины, туристический сезон ежегодно в летний период является пиковым для оформления паспортов [37].

Развитие транспортной инфраструктуры миграции. Это наиболее отчетливо проявилось в Украине, являющейся крупной страной с многочисленным населением. Однако это имеет место и в Молдове, и в Грузии. К этим странам начинают проявлять интерес авиационные лоукост-компании из стран ЕС. Растет интерес к осуществлению автобусных перевозок со стороны национальных и иностранных автоперевозчиков. Безвизовый режим способствует увеличению количества международных рейсов между Украиной, Молдовой, Грузией и ЕС. Так, только за месяц безвиза в аэропорту Киев (Жуляны) появилось 9 новых маршрутов в страны ЕС. Кампании мобильной связи снизили стоимость своих услуг для путешественников в страны ЕС и др. [17; 12; 25; 33; 30].

3. *Негативные эффекты*

Введение Европейским Союзом безвизового режима с балканскими странами, Молдовой, Украиной и Грузией показало, что положительное явление безвизового режима, которое несет населению этих стран новые возможности для реализации права людей на свободу передвижения, сопровождается и рядом негативных последствий. При этом отметим, что практика показывает, что негативные последствия не проявляются сразу же по получении безвизового режима. По экспертным оценкам данные тенденции начинают срабатывать / проявляться несколько позже, с запаздыванием в 5-6 месяцев.

Среди негативных последствий отметим: возрастание числа беженцев и соискателей убежища из этих стран в Европейском Союзе; рост числа граждан, которые нарушают безвизовый режим в ЕС как по продолжительности пребывания, так и по трудовой деятельности; иммиграция из других государств СНГ и третьих стран, которые стремятся получить вид на жительство / гражданство Молдовы, Грузии, Украины, чтобы, в дальнейшем, воспользоваться безвизовым режимом и уехать дальше в ЕС.

Рост числа граждан, которые просят убежище в ЕС. Практика безвизового режима для граждан стран западных Балкан (Албания, Босния и Герцеговина), государств Восточного Партнерства показала, что отмена визового режима приводит к заметному увеличению числа гражданами, которые пытаются получить статус беженца, убежище в государствах Европейского Союза [5]. При этом основная масса просителей убежища отдают отчет в необоснованности их прошений. Они сознают, что не получают убежища, ибо и Молдова, и Грузия, и Украина¹¹ считаются безопасными странами. Основная масса соискателей убежища в ЕС стремится решить бытовые вопросы, а не проблемы спасения своей жизни или бегства от преследований и репрессий по политическим, религиозным, расовым, гендерным или сексуальным причинам. Они, как показывают, к примеру, собеседования с молдавскими соискателями убежища в Германии, стремятся пересидеть зиму в тепле, не затрачивая своих финансов, получить бесплатную медицинскую помощь со стороны властей стран ЕС и др.

Среди основных причин, которые выдвигают соискатели убежища ЕС, отметим:

¹¹ *Украина сегодня переживает вооруженный конфликт на востоке страны, имеются многочисленные беженцы, в первую очередь в Россию, Беларусь, страны Европейского Союза. Специфика подходов ЕС к беженцам из Украины состоит в том, что беженцами признаются только те украинские граждане, которые проживают непосредственно в зоне конфликта. Другие регионы и в целом страна признается безопасной для жизни и деятельности людей.*

- беженцы из восточных регионов Украины, где идет война. Также убежище получают те, кто заявляет о «бегстве» из Крыма или из Донецкой и Луганской областей. Как отмечают эксперты, на Украине за 2,5 тысячи евро человеку помогут сделать все необходимые документы.

- принадлежность к сексуальным меньшинствам. Люди стремятся получить убежище на основе деклараций, что они представители сексуальных меньшинств («притеснение ЛГБТ-меньшинств» в Грузии, Украине, Молдове). Это наиболее популярные «легенды».

- политические взгляды («нас преследуют из-за политических взглядов»).

- принадлежность к запрещенной в Украине Коммунистической партии. Эту тактику используют преимущественно для эмиграции в Испанию и Италию [36].

- расовые или этнические причины (ущемление людей, принадлежащих к цыганам / ромам, др.).

Беженцы из Украины. Вооруженный конфликт в восточных областях Украины (Луганск, Донецк) привел к многочисленным беженцам и внутренним перемещенным лицам. Согласно данным УВКБ ООН в Украине более 1 млн. внутренних перемещенных лиц, в мире находится более 300 тысяч украинских беженцев. Большая часть из них осталась в России. Некоторая часть нашла убежище в Беларуси, Молдове, странах Европейского Союза.

В России и Белоруссии, с одной стороны, и странах Запада, с другой, по-разному относятся к просьбам граждан Украины об убежище. Если в России и Белоруссии просьбы украинских граждан признаются обоснованными в более чем 90% случаев, то в Польше, Великобритании, Франции, Бельгии и Финляндии - менее чем в 10%. В Канаде, США, Германии, Италии и Чехии этот показатель составляет от 35% до 65%, но он все-таки ниже, чем в России и Белоруссии. Заявки от украинских граждан были поданы в общей сложности в 67 стран, однако основная их часть пришлась на Россию - 94%. В Германии было получено 2.700 просьб, в Польше и Италии - по 2.100, во Франции - 1.400 [10].

Столь низкий показатель позитивных решений для беженцев из Украины объясняется тем, что учитывается место проживания соискателя убежища в Украине. В отношении жителей восточных областей (Луганск, Донецк), в которых имеет место вооруженный конфликт, показатель позитивного решения высок. Таких людей около ¼ от общего числа украинских соискателей убежища. Остальные - жители других регионов Украины, которые не были затронуты войной. Естественным, что эти люди не получают позитивного ответа.

В странах Европейского Союза растет количество молдавских граждан, стремящихся получить убежище. При этом основной причиной называется ущемление по этнической принадлежности или принадлежности к нетрадиционной сексуальной ориентации. Как показывают статистики, подавляющее большинство людей, стремящихся получить статус беженца, являются цыганами (ромы). В силу того, что Молдова признается безопасным государством, убежище предоставляется единицам. Те люди, кто получил отказ, должны вернуться на родину. Практика показала, что молдавские граждане нарушают это требование. Тем самым, они создают проблемы правоохранительным структурам стран ЕС.

Таблица 4. Молдавские псевдо-беженцы в странах ЕС и Шенген-зоны в 2016-2017 гг. (человек), по данным МВД Республики Молдовы.

страна	2016 г.					2017 г. (9 месяцев)				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Австрия	2	1	1	1		14	12	2	6	6
Франция				156	97				134	133
Швейцария	13	7	6	3	5	20	14	6	2	2
Германия	1158	920	238	187	269	682	605	77	1045	631
Румыния	1		1	5	5	2	2		1	1
Бельгия	7	7		2	2	9	9			
Польша	1	1		2	1	9	6	3	3	3
Норвегия	2	2				3	3			
Венгрия				10	9				1	1
Литва	1	1			1					
Швеция	5	5				15	14	1	1	1
Италия	4	4		1	1	1	1		1	1
всего	1194	948	246	367	390	755	666	89	1194	779

Примечание: 1 – заявления, поданные молдавскими гражданами о реадмиссии в Молдову; 2 – заявления о реадмиссии, признанные Молдовой; 3 – заявления о реадмиссии, отклоненные Молдовой; 4 – полученная информация о лицах, нуждающихся в трансфере (количество лиц); 5 – лица, которых успешно переправили в Молдову.

В наибольшей степени с молдавскими соискателями убежища в ЕС сталкивается Германия. Это вызвано как тем, что это страна, которая в силу социальной системы и высокого уровня жизни привлекательна для соискателей убежища со всего мира, в том числе и из Молдовы.

Практика показывает, что молдавские ромы начинают ориентироваться и на другие страны ЕС, происходит диверсификация стран и, следует ожидать, роста негативного отношения к Молдове и безвизовому режиму ее граждан и со стороны других стран. Так, если в 2016 году было 34

случая отказа молдавским соискателям убежища в Нидерландах, то в 2017 году (за 9 месяцев) таких случаев зафиксировано 86.

Растет количество соискателей убежища в странах ЕС и из Грузии. Мотивация соискателей статуса беженца аналогичная той, которую выдвигают украинские и молдавские граждане.

Нарушители безвизового режима. Безвизовый режим создает благоприятные возможности для миграции в ЕС населения стран, получивших безвизовый режим с Европейским Союзом. В то же время практика показала, что безвизовый режим способствует удешевлению поездок (не нужно платить за визу), отключает селекцию при выдаче визы. Это приводит к тому, что в миграцию включаются маргинальные и бедные группы населения, которые используют любые возможности для того, чтобы остаться в ЕС, даже на нелегальном положении. Эти процессы характерны для Албании, Боснии и Герцеговины, и, как показывает практика, и для Республики Молдова, для Грузии и Украины.

Согласно исследованиям, в Грузии до начала действия безвизового режима был крайне высокий уровень отказов в шенгенских визах – более 12% за 2016 год. Естественно, что эти люди не исчезли, а стали реализовывать свои цели путем «миграции в долг» в условиях безвизового режима.

Таблица 5. Численность грузинских мигрантов, нарушивших безвизовый режим с ЕС (по данным МВД Грузии) [35]

<i>страна</i>	<i>½ апрель 2017</i>	<i>½ май 2017</i>	<i>½ июль 2017</i>	<i>½ октябрь 2017</i>	<i>½ январь 2018</i>
Всего мигрантов	7.000	...	55.000	161.885	165.059
Всего нарушителей	3	182	3.000	9.875	10.330

Практически за один год безвизового режима в Грузии было зафиксировано более 10 тысяч человек. Доля нарушителей среди мигрантов, воспользовавшихся безвизовым режимом, составляет 6,25%. Эксперты делают вывод, что их численность продолжает расти.

К середине октября 2017 г. соглашение между Евросоюзом и Грузией о реадмиссии нелегалов коснулось 8.148 граждан Грузии. При этом, согласно данным МВД Грузии, статистика реадмиссии постоянно растет. В 2011 году реадмиссия коснулась 548 граждан Грузии, в 2012 году - 929 граждан, в 2013 году - 1.080 граждан, в 2014 году - 1.181 граждан, в 2015 году - 1.265 граждан, в 2016 году - 1.600 граждан, а за девять месяцев 2017 года - 1.545 граждан. В рамках реадмиссии нелегально проживающих граждан Грузии вернули из 23 стран ЕС. Больше всего – около 3 тысяч человек - вернули из Германии [27].

Аналогичные тенденции наблюдаются и в Молдове. В условиях безвизового режима численность молдавских граждан, которые были задержаны за нелегальное пребывание, превышение срока пребывания (90 дней) или за нелегальную трудовую деятельность в ЕС, растет.

Таблица 6. Численность молдавских нелегалов, выявленных в странах ЕС и депортированных на родину в 2014-2017 гг. (человек), по данным МВД Республики Молдовы.

2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.
400	1.800	3.000	5.000

По данным пограничной полиции Республики Молдова за последние четыре года, с момента введения безвизового режима (28 апреля 2014 года), 1.469.917 человек, обладателей биометрических паспортов Молдовы, воспользовались возможностью съездить в страны ЕС. Из них вернулись в страну 1.168.079 человек, то есть 79,5% от числа уехавших. Сравнение с показателями 2017 года (3 года безвизового режима) показывает, что растет количество людей, которые нарушают принципы безвизового режима с ЕС, и, тем самым, подвергают риску безвизовый режим ЕС для Молдовы. За три года количество вернувшихся было больше и составило 86,4% (выехало 982.764 молдавских гражданина, а вернулось только 849.591) [13].

По официальным данным Европейского агентства по управлению оперативным сотрудничеством на внешних границах стран-членов ЕС (FRONTEX), с момента либерализации визового режима с Евросоюзом (28 апреля 2014 г. по 31 декабря 2017 г.) въезд в ЕС не разрешен около 14 тысячам граждан Молдовы. Основная причина - неспособность выполнить условия въезда, недостаточность финансовых средств и превышение срока действия законного проживания в государствах-членах ЕС [13].

Причина нарушений безвизового режима и в случае Грузии, и в случае Республики Молдова достаточно прозаичная. Люди стремятся использовать безвизовый режим не только и не столько для знакомства с жизнью, культурой, населением стран Европейского Союза, сколько для заработка, трудовой деятельности. Социологические исследования, свидетельствуют, что значительная часть граждан этих стран не знает, что безвизовый режим с Европейским Союзом не предоставляет права на работу в странах ЕС. Так в Молдове опрос показал (ноябрь 2014 года), что более половины молдавских респондентов (54%) знает, что безвизовый режим не предоставляет легальной возможности для трудоустройства. В то же время каждый третий респондент (34%) придерживается мнения, что безвизовый режим предоставляет право трудоустройства в ЕС [7, p.128].

Практика безвизового режима свидетельствует, что имеются различные стратегии для получения заработка. С одной стороны, есть немало случаев, когда люди воспользовались безвизовым режимом для приезда в ЕС, но не вернулись домой, а выбрали нелегальный статус пребывания и трудовой деятельности. Это реальные кандидаты на депортацию в случае их обнаружения полицией стран ЕС.

С другой стороны, есть случаи, когда люди стремятся использовать безвизовый режим (поездку в ЕС) для поиска работы и трудового контракта. Они возвращаются домой, оформляют необходимые документы и въезжают в ЕС как легальный трудовой мигрант.

В то же время выявилась и новая тенденция: безвизовый режим и нелегальная кратковременная работа. Безвизовый режим внес изменения в формы трудоустройства граждан стран Восточного Партнерства в ЕС. Все большую популярность получает «вахтовый метод». Наши исследования среди молдавских трудовых мигрантов в Германии, Италии, Португалии, проведенные в марте-апреле 2016 года [6], показывают, что это сегодняшняя реальность и достаточно массовая практика.

«Вахтовый метод» означает, что человек въезжает в ЕС на основе безвизового режима, нелегально трудоустраивается, подменяет родственника / соотечественника, который уезжает в Молдову на отдых или лечение и выступает гарантом и рекомендателем достойных профессиональных и личностных качеств сменщика. Новый работник работает 2-3 месяца (не нарушает принципа «90 дней пребывания в стране»), получает деньги и выезжает из ЕС. Старый работник возвращается и продолжает работу у прежнего работодателя. Человек решил свои проблемы на родине и в то же время сохранил рабочее место в ЕС. Работодатель получил качественную и непрерывную работу со стороны трудового мигранта. Правда, налоги за «вахтового работника» страна не получила, имеется нелегальный трудовой найм, нарушение трудового законодательства.

Украинская ситуация несколько отличается от молдавской и грузинской. Украинские мигранты стремятся использовать легальные возможности трудоустройства, которые предоставляет Польша [21], стремящаяся решить проблемы на своем рынке труда, возникшие после выезда на работу в другие страны ЕС польских граждан.

Для получения работы украинцам не обязательно оформлять специальное разрешение - до 6 месяцев в году они могут работать на основании "деклараций о намерении трудоустроить иностранца", которые публикуют работодатели. в 2017 году таких документов было издано около 1,3 млн., из которых 1,2 млн. касались украинских граждан. Декларация предусматривает лишь временный характер трудоустройства. Для поиска украинского работника средние и мелкие предприниматели выставляют по 4-5 де-

клараций на одну вакансию [11]. В Польше находится 1-1,5 миллиона украинских трудовых мигрантов. В 2017 году они отправили в Украину, согласно данным Национального Банка Украины, 3,1 млрд. долларов (1/3 всех денежных переводов) [31].

В соответствии с новыми правилами сезонного трудоустройства иностранцев (с 1.01.2018 г.), работодатели обязаны информировать соответствующие государственные органы обо всех изменениях при трудоустройстве граждан Украины, Беларуси, Армении, Грузии, Молдовы и России, которые пользуются упрощенной процедурой доступа к польскому рынку труда. Изменениями предусмотрено также, что наряду с разрешениями на работу, которые выдаются воеводами на три года, вводятся разрешения на сезонную работу, которые будут выдаваться на девять месяцев в течение календарного года.

Новое законодательство также предусматривает создание реестра труда иностранцев, в котором будет информация о классических разрешениях на работу, разрешениях на сезонную работу, заявлениях о намерениях трудоустройства иностранцев, а также информация местных органов власти по кадровым проблемам на локальном рынке труда. Вводится также плата в размере 30 злотых (7-8 евро) за регистрацию заявления работодателя о необходимости трудоустройства иностранцев [31].

Депопуляция страны происхождения. Известно, что миграция в бедных странах сопровождается депопуляционными последствиями. В условиях же бедности страны, перехода от несвободы к свободе (безвизовый режим есть свобода передвижения людей) и легального трудоустройства в экономически более развитой стране существует большая опасность депопуляционного взрыва. Именно в такой ситуации сегодня оказалась Украина. Есть бедность и война, безвизовый режим с ЕС и легальное трудоустройство в Польше. Есть географическая и культурная близость Украины к странам-потребителям украинских трудовых мигрантов в ЕС. Все эти факторы вместе стимулируют трудовую миграцию и депопуляцию Украины. Сам по себе безвизовый режим не содействует депопуляции населения.

Естественно, что Украина не желает депопуляционного взрыва и хотела бы ограничиться «мягким» вариантом депопуляционных процессов, с перспективой их минимизации. Сама она с этой задачей не справится и в этом ей должен помочь Европейский Союз, и в первую очередь Польша как основной потребитель украинских трудовых мигрантов.

4. Меры по консолидации безвизового режима

Процесс консолидации безвизового режима ЕС со странами Восточного Партнерства является двусторонним процессом, включающим в себя

активные действия обеих сторон, сочетание как рестриктивных, так и стимулирующих механизмов.

Европейский Союз требовал от властей стран Восточного партнерства, получивших безвизовый режим, проведения информационно-разъяснительной работы среди своих граждан, консолидации миграционного контроля внутри страны в условиях наличия сепаратистских образований, противодействию нелегальной миграции, использованию документов этих стран для миграции в ЕС граждан других стран. Со своей стороны ЕС, страны-члены стремились минимизировать негативные последствия, помочь в обеспечении эффективного функционирования безвизового режима.

Для регулирования процесса миграции в контексте безвизового режима ЕС с Украиной, снижения коррупции, ее влияния на миграцию населения в ЕС были предприняты определенные меры. В частности, после выполнения Украиной в 2015 году Планов по либерализации визового режима, были внесены новые требования, связанные с противодействием коррупции в органах власти. Украина должна была доработать систему налоговых деклараций (было сделано к сентябрю 2016 года). Она должна была создать 2 новых агентства, призванных усилить борьбу с коррупцией в Украине. На осуществление / поддержку этой деятельности ЕС выделил 16 млн. Евро. Планировалось введение информационных формуляров для украинского населения, осуществляющего безвизовый режим в ЕС. На основе использования опыта США ставилась задача создания европейской базы данных путешествий, информации и контроля. Тем самым создавались более благоприятные условия для осуществления мониторинга миграции населения Украины. Кроме того, не исключалось применение в случае необходимости механизма приостановки безвизового режима.

Предоставив безвизовый режим Грузии, страны ЕС предприняли шаги по упорядочению миграционных процессов, расширению возможностей документированной миграции грузинских граждан в ЕС-пространство [20]. Германия предложила помощь в рамках проекта «Reintegration and Emigration Programme for Asylum-Seekers in Germany; Government Assisted Repatriation Programme» для возвращения на родину гражданам Грузии, которые приехали в Германию до введения безвизового режима и не получили там убежища. Участники этой программы могли самостоятельно определить дату своего возвращения, в пути их не будут сопровождать представители официальных ведомств, при необходимости будет оказана необходимая медицинская помощь. Воспользоваться этой программой грузинские граждане могут до 28 февраля 2018 года. Им будет выдана дополнительная финансовая помощь в размере 3.000 евро, которую участники про-

граммы смогут потратить на обеспечение жилищных условий: оплату аренды жилья, строительных или ремонтных работ.

Греция внесла изменения в Эмиграционный Закон (28 марта 2017 года), которые расширяют возможности легализации для граждан "третьих стран", расширен перечень документов, на базе которых нелегально находящимся в Греции лицам дадут вид на легальное жительство (в частности, отмечены «квитанции о перечислении денег на родину в течение 7 лет» и др.). Грузия в этом увидела позитив для легализации своих граждан, нелегальных мигрантов, численность которых в Греции, по данным грузинских властей, колеблется от 150.000 до 220.000 человек [24].

Отметим, что страны Восточного партнерства проводили определенную работу среди граждан своих стран. Осуществлялось информирование населения в масс-медиа, в первую очередь на национальном телевидении, о требованиях и принципах безвизового режима с ЕС. Представители пограничной полиции при выезде граждан проверяли мотивацию, наличие необходимых документов и финансовых ресурсов для выезда в страны ЕС. Данные мероприятия оказали определенное положительное влияние на поведение и мотивацию граждан, выезжающих в ЕС. Особенно это было характерно для первых месяцев применения безвизового режима.

Однако постепенно этот процесс приобрел новые черты. Во-первых, активность государственных структур по информированию и проверке населения, совершающего поездки в рамках безвизового режима, снизилась. Это обычная практика затухания активности, в крайнем случае, в постсоветских государствах.

Во-вторых, активность государственных структур совпала с периодом, когда безвизовым режимом начинают пользоваться два различных миграционных потока – туристический и трудовой. При этом первый (туристический) поток, изначально ориентированный на возвращение домой и соблюдение правил безвизового режима, доминирует количественно, испытывает резкий всплеск, обусловленный либерализацией визового режима, снижением финансовых и временных затрат, бюрократических процедур для реализации туристических целей. Трудовой же поток, ориентированный на нелегальную занятость и нарушение безвизового режима, не сразу виден. Он растет медленнее, с запаздыванием по фазе. Его рост происходит в условиях растущего успокоения пограничных структур.

В-третьих, снижение роли государства выхода произошло и вследствие того, что его представители и структуры, задействованные в процесс контроля за выполнением требований безвизового режима, столкнулись с проявлениями нарушений безвизового режима со стороны своих граждан в зарубежье; их депортацией и нелицеприятной информацией ЕС о нелегальных мигрантах и росте числа соискателей убежища. Они пребывали в

растерянности, утрате своей профессиональной идентичности, не видя и не зная реальных механизмов противодействия этим явлениям: – нарушения ведь происходили вне их стран, на территории ЕС. Как на них реагировать? Что можно реально предпринять?

Практика осуществления диалога ЕС со странами «Восточного Партнерства» выявила несколько моделей поведения со стороны властей стран, получивших безвизовый режим:

а). Стремление замолчать и игнорировать проблему (модель «поведение страуса»). Это выражается в сокрытии растущих объемов нелегалов и депортаций из ЕС; увеличивающегося числа соискателей убежища в странах ЕС; в замалчивании реальной ситуации и в национальных масса-медиа, и в общественном мнении страны. Эта модель поведения на первоначальном этапе была характерна для всех стран, получивших безвизовый режим с ЕС.

б). Попытка «заболтать» проблему (модель «подмена предмета разговора»). Так Украина пыталась убедить европейские структуры в том, что нелегалы и депортированные – это те, кто въехал по визовому режиму и нарушил его правила. Это не относится к тем, кто воспользовался безвизовым режимом для миграции в страны ЕС. То есть, «визовые» мигранты Украины – плохие, а «безвизовые» мигранты Украины – хорошие.

в). Взаимодействие с европейскими структурами и поиск реальных путей минимизации проблемы (модель «диалог и сотрудничество»). На этот путь рано или поздно становятся все страны, если они слышат предупреждение ЕС об отзыве безвизового режима. Представляется, что в этом плане ориентирована нынешняя политика Молдовы и Грузии.

Рост количества псевдо-беженцев и нарушителей безвизового режима вызывало неприятие со стороны ЕС, требовавшего усилить противодействие негативным процессам. Со своей стороны ЕС начинает ужесточать свою политику в отношении этих стран, требовать консолидации и ужесточения миграционной политики.

Страны ЕС ужесточают подходы к действию безвизового режима. **Отмена безвизового режима увязывается не с численностью (количеством) выявленных нелегалов или псевдо-беженцев, а от процента к численности по отношению к прошлому году.**

Молдавские власти, осознав реальность предупреждений Германии в отношении аннулирования безвизового режима, предприняли конкретные шаги по решению проблемы возвращения нелегальных мигрантов и псевдо-беженцев. Они активно сотрудничают на уровне органов внутренних дел. 15 августа 2017 года молдавская сторона предложила сократить период идентификацию молдавских нелегалов в Германии с 11 рабочих дней (стандарт ЕС) до 3 рабочих дней. У основной массы нелегалов, пред-

ставленных Молдове на идентификацию Германией, подтверждается молдавское гражданство (ошибка составляет до 20%). Прием высланных молдавских граждан осуществляется без проблем и возражений. В случае выявления среди высланных из Германии в Молдову немолдавских граждан оперативно решается вопрос их возвращения в Германию. Механизм заработал достаточно эффективно в условиях открытого и активного сотрудничества сторон. Правда, это соглашение, работающее *де-факто*, не получило оформления *де-юре*.

Это касается и нарушителей визового режима из других стран. Власти земель Северный Рейн-Вестфалия и Баден-Вюртенберг, где возросло число реадмиссий и обострена криминогенная обстановка из-за грузинских иммигрантов, требуют отмены безвизового режима с Грузией. Решения о депортации принимают в ускоренном режиме. Власти Греции не впускают в страну многих граждан Грузии, которые едут из Турции в Грецию на автобусах, и отправляют обратно прямо с границы [28].

Озабоченный ростом числа нелегалов и соискателей убежища в ЕС, Комитет Европарламента по вопросам гражданских свобод, правосудия и внутренних дел поддержал инициативу, в соответствии с которой граждане стран, имеющих безвизовый режим с ЕС, должны будут проходить «предварительную авторизацию». Более того, эта мера будет введена в действие с июня 2020 года [14].

Парламент Грузии рассматривает законопроект о расширении оснований для отказа гражданам в пересечении границы. Согласно законопроекту, гражданин Грузии вправе посетить страну Европейского союза при наличии биометрического паспорта, выданного в течение последних десяти лет, обратного билета, действующей брони гостиницы, пассажирской страховки и денег на банковском счете. Если на пограничном пункте Грузии установят, что гражданин едет в страну Европейского Союза, тогда необходимо предоставить эти документы, чтобы покинуть страну [23].

Страны Восточного Партнерства ужесточают процедуры принятия иностранцами гражданства или получения вида на жительство в странах, получивших безвизовый режим с ЕС.

Не секрет, что вероятность массового получения украинского гражданства существует [32]. Причины этого заключаются, в том, что украинский закон «О гражданстве» предоставляет такую возможность. Согласно закону, иностранцы могут претендовать на гражданство Украины после непрерывного проживания в стране в течение пяти лет (или двух лет, если состоят в браке с гражданами Украины). При этом нужно свободно владеть национальным языком и иметь деньги для проживания. Общая процедура получения гражданства занимает до года. Воспользоваться ускоренной процедурой в течение месяца могут лишь те, у кого на Украине

есть прямые родственники. Украинское законодательство достаточно либерально к желающим его получить, если "один из родителей или бабушек и дедушек которого проживал там же до распада Советского Союза». В этом случае человеку нет необходимости доказывать даже минимальный уровень знания украинского языка. Отметим, что уже ставится вопрос об ужесточении процедуры. Несомненно, что в этом сказывается и влияние ЕС, который требует большего контроля и порядка в вопросе предоставления гражданства.

Грузия усложняет процедуру получения иностранцами грузинского гражданства. В настоящий момент, чтобы стать гражданином республики, нужно прожить в стране не менее пяти лет. Данный срок хотят увеличить до семи лет. Изменения коснутся иностранцев, вступивших в брак с гражданами Грузии. Если сейчас срок получения гражданства для супругов-иностранцев составляет два года, то после изменений он может быть увеличен до трех лет. Кроме того, ужесточается процедура выдачи иностранцам свидетельства о временном проживании. Согласно действующим правилам, для получения разрешения на постоянное проживание, иностранец должен проживать в Грузии 6 лет. Планируется увеличить этот срок до последних 10 лет. До 12 лет увеличивается срок выдачи разрешения на временное проживание. Сегодня его максимальная продолжительность составляет 6 лет. Если гражданин зарубежной страны не имеет мотивов для постоянного проживания в Грузии, то по истечению шести лет, он вновь получит временное, а не постоянное разрешение [26].

В Республике Молдова ранее иностранные граждане, открывая малые предприятия, получали вид на жительство. Но 78% из них не работают, только числятся на бумаге. Причина этого кроется в пробелах в молдавском законодательстве, которое допускает открытие малого бизнеса при наличии на расчетном счету фирмы суммы в 200 евро. Молдавские власти начали внедрять чешский опыт в отношении малого бизнеса, чтобы были видны результаты деятельности и доход от бизнеса, легальный источник дохода, который можно проконтролировать.

Происходит консолидация миграционного контроля на административной границе с самопровозглашенными сепаратистскими государственными образованиями. В этом отношении показателен опыт Молдовы и Украины. Консолидация пограничного контроля, недопущение / минимизация нелегальной (неурегулированной) миграции осуществляется в различных формах. Во-первых, контроль осуществляется посредством совместного молдо-украинского пограничного контроля. 11 марта 1997 года между правительствами Республики Молдова и Украины было подписано соглашение об организации совместного контроля на семи пунктах пересечения молдо-украинской границы (северный и южный участки). Од-

нако это соглашение не распространялось на восточный (приднестровский) участок границы, так как украинская сторона не допускала присутствие и деятельность на своей территории пограничных служб других государств, в частности Республики Молдова. С целью преодоления подобной ситуации была создана международная миссия EUBAM, которая в определенной степени решала эти задачи.

Сегодня в контексте происходящих международных и внутринациональных изменений в Украине и Молдове, ситуация претерпела положительную эволюцию. Осенью 2017 года было подписано молдо-украинское соглашение о создании совместных пунктов пограничного контроля приднестровского участка границы. Для этого на территории Украины решено создать 6-8 совместных пунктов пограничного контроля и учета миграционного движения. Со своей стороны Республика Молдова предоставила представителям украинских пограничных и таможенных структур возможность действовать на совместных пунктах контроля на территории Республики Молдова. Это уже осуществляется на северном участке молдо-украинской границы (совместный пункт пограничного и таможенного контроля «Крива»). В настоящий момент принято решение открыть такой пункт и на южном участке молдо-украинской границы (пункт пограничного и таможенного контроля «Паланка»).

Во-вторых, организация миграционного контроля на собственной территории без задействования сил пограничной полиции. В 2005 году правительство Республики Молдова приняло постановление о создании внутри страны, на административной границе с Приднестровьем 14 таможенных пунктов, чтобы перекрыть контрабанду товаров, оружия из Приднестровья [9]. В 2014 году Бюро по миграции и убежищу Министерства Внутренних Дел Республики Молдова открыло 6 пунктов миграционного контроля на административной границе с Приднестровьем. Создание таких пунктов было обусловлено необходимостью повысить контроль и противодействовать нелегальной миграции в Молдову в условиях безвизового режима с Европейским Союзом, упорядочить миграционный поток, проходящий через приднестровский регион. Пункты были открыты на основных транспортных магистралях, где проходит основной пассажиропоток из Приднестровья. Они создавались рядом с пунктами таможенного контроля. Представители Бюро по миграции и убежищу информируют пассажиров общественных транспортных средств (автобусов и минибусов) о необходимости миграционного контроля и регистрации, чтобы не быть оштрафованным по выезду из Республики Молдова. Регистрация иностранных граждан осуществляется строго на добровольных началах.

Введение этой практики миграционного контроля привело к тому, что если ранее в Республике Молдова регистрировалось только 8% иност-

ранцев (4-5 тысяч), въезжающих со стороны Приднестровья, то сегодня эта цифра составляет более 70% (83 тысячи). Соответственно, снизилось и количество иностранных граждан, в отношении которых были наложены штрафы за нарушение принципов пребывания в Республике Молдова.

В Грузии готовятся поправки в местные законы, чтобы расходы за реадмиссию оплачивало лицо, которое будет подвергнуто этому процессу; ужесточается процедура замены фамилии; активизируется сотрудничество МВД Грузии с ЕС в области борьбы с организованной преступностью, интенсифицируется работа полицейских атташе в посольствах Грузии за рубежом. В процесс информирования грузинских мигрантов начинает активнее включаться грузинская диаспора, особенно во Франции.

Представляется, что **отзыв безвизового режима с ЕС** у страны, которая такой режим получила, является слишком строгой мерой. Из-за отдельных нарушителей к стране применяется принцип коллективной ответственности, что не является справедливым, ибо страдают тысячи законопослушных граждан, которые не допускают нарушений. Вина должна быть справедливой и точечной, направленной на тех, кто нарушает правила безвизового режима. Ответственность должна быть индивидуальной. И, что главное, – не только административной, но и финансовой ответственностью. Финансовая составляющая наказания будет реально работающим инструментом отсечения людей, которые обманом хотят получить то, что им не полагается, или нарушают законы и процедуры страны приема – страны ЕС.

Те, кто нарушил принципы и процедуры безвизового режима, подлежат депортации на определенный срок (можно сохранить 5-летний период) и должен оплатить услуги (стоимость содержания, питание в государственных структурах, ответственных за осуществление процедуры депортации; стоимость билета и т.д.). Эти люди, для въезда на территорию ЕС после отбытия срока депортации должны будут оплатить услуги государству, связанные с содержанием и высылкой на родину. Без оплаты этих услуг им должно быть запрещено въехать в ЕС даже после отбытия срока депортации. Аналогичные меры должны быть и в отношении соискателей убежища, которые не смогли доказать свой статус беженца.

Эта информация о депортированных и несостоявшихся беженцах и соискателях убежища, их финансовой задолженности за полученные услуги; должна предоставляться пограничной полиции страны происхождения. То есть, пограничная полиция стран происхождения будет находить свою профессиональную идентичность, в том числе, в осуществлении и контрольных, и информационных, и запретительных функций. Плюс, это послужит установлению сотрудничества и росту доверию между структурами пограничной полиции как стран приема, так и происхождения мигрантов.

И нелегальный мигрант, и псевдо-беженец, стремящиеся получить экономические выгоды от своих действий, должны понять, что их деятельность невыгодна им самим, и в первую очередь, экономически, финансово. Конечно, эффект для стран ЕС от таких мер будет виден не сразу, но это однозначно приведет к снижению потоков нарушителей (нелегальных мигрантов и псевдо-беженцев) в ЕС.

Представляется, что одним из направлений минимизации негативных последствий безвизового режима могло быть **введение ЕС краткосрочных бесплатных трудовых виз**. Этот механизм должен служить как повышению цивилизованности и урегулированности краткосрочной трудовой миграции, так и повышения механизма доверия как между странами ЕС и странами «Восточного партнерства». Введение такой трудовой визы позволит узаконить трудовую деятельность тех, кто нарушает это требование. Эти люди будут введены в легальное поле, не будут выступать в качестве нарушителей. И если они будут в рамках разрешенного законом поля, то они будут его соблюдать. Человек, который поставлен законом и обществом вне закона, будет отвечать также – нарушать установленные правила и нормы, вести себя асоциально и противозаконно. Но основная масса мигрантов из стран Восточного Партнерства являются законопослушными гражданами. Это подтверждается тем фактом, что подавляющее большинство граждан стран, имеющих безвизовый режим с ЕС и нелегально работающих в ЕС, стремятся выехать до истечения 3-месячного срока. Это требование ЕС для них выступает не только правовой, но и нравственной нормы.

Кроме того, циркулярный характер миграции в меньшей степени содействует интеграции и попыткам остаться в стране назначения. Это будет способствовать возвращению трудовых мигрантов безвизового режима домой. Более того, они реже вступают в контакты с диаспорой.

Подводя итоги рассмотрения этих проблем, отметим, что безвизовый режим ЕС со странами Восточного Партнерства со всеми имеющимися проблемами работает. Осуществление мер по консолидации безвизового режима не отменит нелегальной миграции. Однако удастся минимизировать эти потоки, чтобы нарушителей безвизового режима было как можно меньше.

Библиография

1. Байор П. (ред.) Восточное партнерство: Цели – опыт – вызовы. Анализ процесса имплементации в государствах охваченных программой. – Краков, Ksiegarnia Akademicka, 2013, 437 с.

2. Байор П. (ред.) Детерминанты и перспективы политики европейской интеграции Республики Молдова. - Krakow, Rsięgarnia Academiccka, 2015, 168 с.
3. Bajor P., Schöll-Mazurek K. (eds.) Eastern Chessboard Geopolitical Determinants and Challenges in Eastern Europe and the South Caucasus. – Krakow, Rsięgarnia Academiccka, 2015, 282 p.
4. Litra L. E timpul pentru un regim liberalizat de vize pentru Republica Moldova. // Buletin de Politică Externă al Moldovei. Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul”, nr.71, noiembrie 2013, 7 с.
5. Малиновская Е. Миграционное поведение украинцев в контексте отмены визового режима. // Мошняга В. (ред.). Политика и практика регулирования миграции в условиях современных вызовов. – Кишинэу, MOM, 2017, с.25-31.
6. Mosneaga V. Mapping Moldovan Diaspora in Germany, UK, Israel, Italy, Portugal and Russia. – Chisinau, IOM, 2017, 212 p.
7. Мошняга В., Цуркан В., Байор П. Общественное мнение населения Республики Молдова о внешней политике страны. // Байор П. (ред.) Детерминанты и перспективы политики европейской интеграции Республики Молдова. - Krakow, Rsięgarnia Academiccka, 2015, с.119-133.
8. Цуркан В., Мошняга В. Республика Молдова на перепутье. Европейский Союз vs Таможенный Союз. // Байор П. (ред.) Восточное партнерство: Цели – опыт – вызовы. Анализ процесса имплементации в государствах охваченных программой. – Краков, Księgarnia Academiccka, 2013, с.191-199
9. Vasiloi R. Frontiera administrativa si cum o administram. – Chisinau, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul”, #3, Aprilie 2017, 15 p.
10. World at War. UNHCR Global Trends Report, Forced Displacement in 2014. – Geneva, UNHCR office, 2015, 56 p.
11. Авсеюшкин Я., Лелич М. На Варшаву. Как украинцы поднимают экономику Польши, 18.12.2017, <https://focus.ua/country/386918/>, (дата обращения:16.05.2018)
12. Аэропорт "Львов" подписал договор с авиакомпанией Ryanair, 14.07.2017, <https://www.rbc.ua/rus/news/aeroport-lvov-podpisal-dogovor-aviakompaniey-1500032965.html>, (просмотрено 16.05.2018)
13. Безвиз Молдова-ЕС: патриоты и невозвращенцы, 30.04.2018,<https://ru.sputnik.md/society/20180430/18848985/ЕС-moldova-bezviz.html>, (дата обращения:15.05.2018)
14. «Безвиз - всё?»: Евросоюз ужесточает правила въезда для граждан Грузии, 3.05.2018, <https://www.geomigrant.com/2018/05/03/безвиз-всё->

- евросоюз-ужесточает-правила-въезда-для-граждан-грузии/, (дата обращения: 15.05.2018)
15. Безвизовый режим с ЕС вводится и для граждан Грузии в Абхазии и Осетии, 2.02.2017, <https://www.geomigrant.com/2017/02/02/безвизовый-режим-с-ес-вводится-и-для-граждан-грузии-в-абхазии-и-осетии>подробнее-https-eadaily-com-ru-news-2017-02-02-bezvizovyy-rezhim-s-es-vvoditsya-i-dlya-grazhdan-gruzii-v-abhazii-i-osetii/, (дата обращения: 15.05.2018)
 16. Безвизовый режим с ЕС: опыт украинских соседей, 12.05.2017, <http://www.aoinform.com/news/bezvizovyj-rezhim-s-es-opyt-ukrainskikh-sosedej/>2017-05-12-17377, (дата обращения: 16.05.2018)
 17. Безвизовый режим увеличил пассажиропоток в "Жульях" на 60%, - Тупальский, 12.07.2017, <https://www.rbc.ua/rus/news/bezvizovyy-rezhim-velichil-passazhiropotok-1499844146.html>, (дата обращения: 15.05.2018)
 18. Число нарушивших безвизовый режим с Евросоюзом граждан Грузии превысило 10 тысяч, 30.11.2017, <https://www.geomigrant.com/2017/11/30/число-нарушивших-безвизовый-режим-с-евросоюзом-граждан-грузии-превысило-10-тысяч/>, (дата обращения: 15.05.2018)
 19. Евросоюз потребовал выдавать биометрические паспорта жителям Крыма и Донбасса, 9.06.2017, https://lenta.ru/news/2017/06/09/po_pasportu/, (дата обращения: 15.05.2018)
 20. Германия предлагает гражданам Грузии €3000 за возвращение на родину, 23.02.2018, <https://www.geomigrant.com/2018/02/22/германия-предлагает-гражданам-грузии-3000-за-возвращение-на-родину/>, (дата обращения: 15.05.2018)
 21. Голопок И. Польша разрешила сезонное трудоустройство украинцам, выезжающим в страну без виз, 12.07.2017, <http://fakty.ua/240643-polsha-razreshila-sezonnoe-trudoustrojstvo-ukraincam-vezhayaushim-v-stranu-bez-viz>, (дата обращения: 16.05.2018)
 22. Граждан Грузии не пропускают в Грецию, 5.07.2017, <https://www.geomigrant.com/2017/07/05/граждан-грузии-не-пропускают-в-грецию/>, (дата обращения: 15.05.2018)
 23. Граждане Грузии не смогут свободно выезжать из страны, 11.05.2018, <https://www.geomigrant.com/2018/05/11/>, (дата обращения: 15.05.2018)
 24. Греция предложила гражданам Грузии право на жительство, 28.04.2017, <https://www.geomigrant.com/2017/04/28/греция-предложила-гражданам-грузии-право-на-жительство/>, (дата обращения: 16.05.2018)

25. Гройсман поддержал трансформацию "Гостомеля" в базовый аэропорт для лоукостов, 17.07.2017, <https://www.rbc.ua/rus/news/groysman-podderzhal-transformatsiyu-gostomelya-1500297872.html>, (дата обращения: 15.05.2018)
26. Грузия ужесточает процедуру получения вида на жительство иностранцами, 10.05.2018, <https://www.geomigrant.com/2018/05/10/грузия-ужесточает-процедуру-получения-вида-на-жительство-иностранцами/>, (дата обращения: 15.05.2018)
27. Из Европы депортированы 8148 граждан Грузии, 16.10.2017, <https://www.geomigrant.com/2017/10/16/из-европы-депортированы-8148-граждан-грузии/>, (дата обращения: 15.05.2018)
28. Из Германии депортированы 65 граждан Грузии, 21.02.2018, <https://www.geomigrant.com/2018/02/21/из-германии-депортированы-65-граждан-грузии/>, (дата обращения: 16.05.2018)
29. Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, 7 May 2009, Prague (8435/09 (Press 78), http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/107589.pdf ((дата обращения: 06.08.2013);
30. К началу действия безвизового режима с ЕС Vodafone вдвое снизил цену на роуминг, 12.06.2017, <https://www.rbc.ua/rus/lnews/nachalu-deystviya-bezvizovogo-rezhima-es-1497257868.html>, (дата обращения: 16.05.2018)
31. Князев С. «Разграбление и рост миграции»: почему денежные переводы украинцев на родину в разы превышают зарубежные инвестиции, 23.03.2018, <https://russian.rt.com/ussr/article/495133-ukraina-gastarbaitery-perevody-valuta-investicii>, (дата обращения: 16.05.2018)
32. Миленко В. Росіяни і паспорт українця. Чому Рада має терміново зайнятися законом про громадянство, 10.04.2017, <https://www.depo.ua/ukr/politics/chomu-rada-maye-terminovo-zaunyatisya-zakonom-pro-gromadyanstvo-20170409552481>, (дата обращения: 16.05.2018)
33. Немецкий перевозчик запускает автобусные рейсы в Украину, 25.07.2017, <https://www.capital.ua/ru/news/95366-nemetskiy-perevozchik-zapuskaet-avtobusnye-reysy-v-ukrainu>, (дата обращения: 16.05.2018)
34. Опубликован рейтинг паспортов мира, 20.04.2018, https://prian.ru/news/36472.html?utm_referrer=https%3A%2F%2Fzen.yandex.com, (дата обращения: 16.05.2018)
35. Приостановки безвизового режима с ЕС не будет - Минюст Грузии, 30.04.2018, <https://eadaaily.com/ru/news/2018/04/30/priostanovki->

- bezvizovogo-rezhima-s-es-ne-budet-minyust-gruzii, (дата обращения: 16.05.2018)
36. Украинцы записались в коммунисты и геи ради убежища в Европе, 7.02.2018, <https://lenta.ru/news/2018/02/07/mutacia/>, (дата обращения: 15.05.2018)
37. В ГМС отметили, что ажиотаж имеет психологический характер, 24.07.2017, <https://www.rbc.ua/rus/news/gms-rasskazali-ukraine-spadet-azhiotazh-biometricheskih-1500899412.html>, (дата обращения: 16.05.2018)
38. В ЕС заявили, что за месяц страны Евросоюза посетили почти 2 млн. украинцев, 11.07.2017, <https://www.rbc.ua/rus/news/mesyats-strany-es-posetili-2-milliona-ukraintsev-1499784530.html>, (дата обращения: 16.05.2018)
39. Венгрия массово раздает паспорта жителям Закарпатья, 21.04.2018, <http://cursorinfo.co.il/vengriya-massovo-razdaet-pasporta-zhitelyam-zakarpatya/>, (дата обращения: 16.05.2018)

19.05.2018

GLOBALIZAREA CA EMBLEMĂ A REALITĂȚII

Gheorghe RUSNAC

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”; Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, Facultatea Relații Internaționale și Științe Socio-Umane

Doctor habilitat în istorie, profesor universitar, academician

Victor MORARU

Republica Moldova, Chișinău, Academia de Științe a Moldovei, Secția Științe Sociale și Economice

Coordonator, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, membru correspondent

The globalization is a powerful process generated by the changes emerged mainly from the last decades. This process insures the boundaries between countries to fall and cause the development of the technologies, commerce and investments and has many important factors and its consequences are spread in different areas. The paper discusses ways of understanding the phenomenon of globalization and focuses on the definition, dimensions, consequences and some strategies of globalization. Its aims to explain several dimensions of globalization which are firmly shaped, and we can distinguish among its economical, environmental, social, cultural and political dimensions. The paper analyzes theoretical bases of modern globalization as a part of general global processes. The authors points out fundamental principals of global studies to be considered when solving theoretical and practical tasks in the modern world.

Keywords: globalization, global problems, directions of globalization interpretation, globalization advantages and risks, social development, humanity, governance.

Înțelegerea realităților lumii contemporane ar fi dificilă în cazul eludării conceptului de globalizare. Fenomenul globalizării s-a impus ca o prezență cvasi atotcuprinzătoare și generatoare de impact multiplu, explicând tranșant actualul proces de schimbări social-economice, politice și spirituale, vectorul esențial de evoluție a societății zilelor noastre. Experții converg în părerea că globalizarea este cel mai relevant proces de transformare social-istorică din istoria omenirii, cea mai mare provocare a secolului al XXI-lea, antrenând într-o direcție comună întreaga societate umană și întregul spațiu al planetei. De acum în anii '90 ai secolului trecut despre globalizare se vorbea, în toate sensurile posibile, că societatea actuală ar putea să fie definită ca societate a globalizării.

În fond, globalizarea este percepută ca sinonim al fenomenului accelerării. În ultimele decenii, transformări rapide au caracterizat evoluțiile de ordin politic, economic și social ale societății contemporane. Accelerarea s-a manifestat plenar în uriașele progrese înregistrate în dezvoltarea tehnologiilor, în special în zona informaticii, a comunicațiilor, a transporturilor, în avansarea domeniului militar, în transformările revoluționare în sfera mediatică, în vaste schimbări în sistemele de producție și în piețele financiare, precum și în diversificarea piețelor forței de muncă, în proliferarea schimburilor și facilităților bancare, determinând reducerea barierelor comerciale, într-un cuvânt, facilitând sporirea integrării mondiale, creșterea gradului interacțiunii economice globale.

Această „lume nouă” a înregistrat o amploare a interacțiunii economice globale fără precedent. Dependentele, și mai nou - interdependențele (tocmai această sintagmă exprimă, poate, cel mai precis caracteristica esențială a fenomenului „globalizare”), mai ales, economice, nu sunt un lucru recent, însă modul lor spectaculos de a evolua, înregistrat în ultimii ani, a transformat cuvântul globalizare într-un laitmotiv general. Astfel, sunt îndreptățite spusele lui Richard Falk că „globalizarea a devenit cea mai satisfăcătoare etichetă pentru a descrie epoca istorică actuală” [1, p.1].

În general, termenul „globalizare”, devenit pervaziv în discursul politic și popular, este utilizat pentru a defini o combinație de factori. Sumar, aceștia rezidă în următoarele: o piață unică, cu un comerț liber între națiuni, înregistrând ritmuri de creștere exponențială; sporirea fluxului și partajarea de informații, proliferarea conexiunilor dintre oameni din întreaga lume, reducerea importanței hotarelor naționale. Neologismul este de origine anglo-saxonă, sinonim cu francezul *mondialisation*, și a cunoscut o difuzare foarte largă în lumea contemporană. Deși începuturile proceselor de globalizare sunt întrevăzute în timpurile străvechi, utilizarea sa pe scară largă este doar un fenomen recent, intrând în dicționar pentru prima dată în anul 1961 [2, p.9].

Globalizarea, prin urmare, a reprezentat și reprezintă, în accepția practic unanimă, rezultatul aspirației firești a oamenilor de a asimila experiențe noi, de a cunoaște alte țări, alte sisteme, a însuși valorile altor culturi, a beneficia de bunuri și servicii tot mai sofisticate, tot mai performante și accesibile, realizabile datorită interdependenței mondiale tot mai pronunțate dintre oameni, dar și dintre state.

În consecință, conceptul de globalizare a ajuns să implice, în primul rând, o extindere a activităților sociale, politice și economice cu depășirea oricăror frontiere, astfel încât evenimentele, deciziile și activitățile dintr-o regiune a lumii să aibă semnificație pentru indivizi și comunități din regiuni îndepărtate ale globului. Este pe deplin justificată, prin urmare, caracteristica inovativă și cuprinzătoare a globalizării ca „un proces care cuprinde cauzele, cursul și consecințele

le integrării transnaționale și transculturale a activităților umane și non-umane” [3, p.13].

În cercurile științifice termenul „globalizare” a început să fie vehiculat prin anii '60 ai secolului trecut [4; 5; 6]. Semnificația plenară a conceptului a fost dezvăluită treptat, în contextul schimbărilor majore care au caracterizat societatea în perioada de la hotarul secolelor XX și XXI.

Este firesc ca globalizarea să reprezinte un fenomen complex, care cu greu, datorită multitudinii de aspecte pe care le cuprinde, să se preteze unei interpretări univoce. Nu nîntâmplător există o mulțime de definiții ale globalizării. Unii cercetători o înțeleg ca un proces de formare a spațiului comun, generalizat, planetar de ordin financiar-informațional, constituit peponderent în baza tehnologiilor informaționale. Alții accentuează caracteristica de proces real, obiectiv, care intensifică radical interacțiunea statelor și popoarelor, al diferitelor culturi și civilizații, conducând la integrarea și, într-un fel, unitatea lumii contemporane.

Conceptul de globalizare este unul multiaspectual. Literatura de specialitate oferă conceptului respectiv o paletă largă de definiții. Dovadă este faptul că disciplinele economice tratează globalizarea din punctul de vedere al relațiilor financiare, dictate de cerere și ofertă; antropologia o examinează în raporturile ei cu individul; geografia și alte discipline înrudite ale acesteia o cercetează la nivelul cunoașterii particulare, iar științele politice și cele sociologice interpretează globalizarea ca pe un proces de interconectare a subiecților, structurilor și culturilor în context internațional. Cu toate acestea, cel mai des fenomenele legate de procesul de globalizare sunt explicate și definite ca reprezentând preponderent produsul revoluției contemporane a tehnologiilor informației și comunicării. Paradigma în cauză, după cum remarcă specialiștii, deseori trece cu vederea rolul fundamental jucat în producerea globalizării de către factorul uman. Afirmarea, dezvoltarea/extinderea fenomenelor globalizării nu ar fi fost sortite izbânzii fără aportul deciziei politice, care a pus bazele unei infrastructuri politice în domeniu [7].

Multitudinea interpretărilor teoretice aduc o diversitate de viziuni în explicarea esenței globalizării. Respectiv, dar poate tocmai datorită acestui fapt, conceptul globalizării apare destul de vag, devenind „suprasolicitat” [8]. Așa cum a menționat politologul britanic David Held, „globalizarea este în pericol de a deveni clișeu al timpurilor noastre: ideea care cuprinde totul, dar care oferă o insuficientă substanțialitate asupra condiției umane contemporane” [9]. În aceeași cheie, probabil, nu nîntâmplător Ulrich Beck atribuia „globalizării” calitatea de „cuvântul cel mai des folosit și abuzat, supus celor mai multor definiții și, probabil, cel mai neînțeles, nebulos și spectaculos” [10]. În alte contexte este subliniată „ambiguitatea” [11, p.5] atât a cuvântului, cât, mai ales, a conceptului. Calificat „prea des folosit” și de multe ori neelucidat suficient, conceptul totuși oferă

posibilitatea formulării unor idei importante privind lumea în care trăim: lumea mobilității generale, a interconectării, a tehnologiilor avansate, a unor comunicații și transportului ultrarapide.

Unii autori pledează pentru utilizarea neutră a noțiunii în cauză, nu doar pentru că indică asupra unui fenomen multiaspectual, cu trăsături deopotrivă atât de ordin pozitiv, cât și cel negativ, independență de circumstanțe și de optica adoptată, dar pentru că tocmai globalizarea deseori declanșează solicitare globală a caracteristicilor locale [12].

„Nu există o singură definiție a globalizării - afirmă Eric Brahm, - În timp ce cercetătorii s-au concentrat asupra diferitelor aspecte ale interdependenței în creștere, fie ea economică, culturală, tehnologică etc., la nivel de bază se referă la o interconectare tot mai mare” [13]. Respectiv, o definiție acceptabilă a globalizării ar putea fi următoarea: „lărgirea, aprofundarea și accelerarea interconectării la nivel mondial în toate aspectele vieții sociale contemporane” [14, p.2].

Potrivit lui D.Held, pot fi distinse trei tipuri mari de abordare a globalizării [15]. „Hyperglobalizers” accentuează ideea că globalizarea este un fenomen complet nou, în care locul central îl ocupă piața globală, care subordonează lumea. Pentru „hyperglobalizers” este evident că statele-națiuni își pierd puterea în domeniul internațional, fiind dominate de companii internaționale, organizații politice internaționale și alți factori globali. Această viziune a globalizării pune în prim plan elementul economic, și mai precis, integrarea crescândă a economiei globale, care devine azi tot mai pronunțată [16].

Viziunea respectivă tinde să exprime necesitățile capitalului global, acesta fiind principalul factor care determină modul în care acționează statele. Aceste nevoi (așa cum se așteaptă) ar putea impune o disciplină neoliberală, valabilă pentru toate guvernele. Respectiv, este vorba de o formă globală a convergenței dintre diferitele tipuri de state de *of welfare* (care, împărțind politicile neoliberale, vor reuși să rămână competitive pe piața mondială). În viziunea adepților acestor teorii, globalizarea creează un nou model al economiei mondiale, și cei care participă la edificarea ei, ajung învingători. Are loc creșterea bunăstării, a productivității muncii, ceea ce diminuează nivelul sărăciei. Acolo unde acest lucru nu se întâmplă, rezultă, conform opiniei susținătorilor viziunii în cauză, de vină este statul, care admite bariere în calea globalizării, de aceea rămâne în urmă, pierde.

Alte direcții de interpretare a globalizării refuză ideea despre caracterul nou al acestui fenomen. Așa-numiții „sceptici ai globalizării” promovează ideea că interdependența la care asistăm astăzi nu este în niciun caz lipsită de precedente. P.Hirst și G.Thomson, de exemplu, consideră că „există o mare diferență între o economie strict globală și o economie puternic internaționalizată în care majoritatea companiilor își transferă bazele în economii naționale distincte. În

cadrul vechilor politici naționale lipsește eficiența, întrucât rezultatele economice sunt determinate în întregime de forțele pieței mondiale și de deciziile companiilor transnaționale. Drept urmare, politicile naționale devin viabile, într-adevăr ele sunt esențiale pentru a păstra stilurile și punctele forte distincte ale fundamentelor economice naționale și ale companiilor care le promovează” [17, p.185]. Astfel, reprezentanții acestei teorii fac distincție între „global” și „international”. Ei susțin că puterea guvernelor naționale de a reglementa comerțul internațional este foarte importantă și este subestimată de „hiperglobalizatori”. Cu toate acestea, deși statele-națiune încă rămân cei mai importanți actori politici pe scena internațională, organizațiile regionale (blocurile financiare și comerciale majore) încep să joace un rol foarte important în modelarea lumii. Această teorie, desigur, implică o respingere a ideii de convergență la nivel mondial, dar este perfect compatibilă cu ideea convergenței regionale. În viziunea reprezentanților acestei direcții, globalizarea nu reduce în prezent nivelul sărăciei, ci o amplifică în statele subdezvoltate, iar în statele dezvoltate se produce marginalizarea muncitorilor, sărăcirea clasei de mijloc. Productivitatea muncii nu crește, iar veniturile marilor capitaluri se datorează jocurilor pe pața financiară, ceea ce afectează situația pe arena internațională și internă. Globalizarea, respectiv, este privită nu ca mijloc de depășire a contradicțiilor și de rezolvare a problemelor emergente, ci ca o criză în progres.

În această ordine de idei, așa cum notează Daron Acemoglu și James Robinson [18], „națiunile eșuează” în principal din cauza diferențelor instituțiilor politice și economice. Și un alt autor, Paul Collier, argumentează în mod similar: un motiv pentru care țările sărace sunt sărace, este că acestea sunt lipsite de organizare eficientă, reprezintă țări cu modele sociale disfuncționale [19, pp.33-34]. Este, astfel, oportună interpretarea globalizării simultan ca un proces tehnologic și politic. Revoluțiile tehnologice au redus radical costurile de mobilitate și de comunicare pe distanțe tot mai mari [20]. Cu toate acestea, este important să fie subliniat faptul că globalizarea modernă nu este determinată doar de progresul tehnologic, ci și de schimbările politice și ideologice.

Poate fi identificat și un al treilea tip de direcție teoretic-interpretativă privind globalizarea, cea care îi intrunește pe „transformaționaliști” [21]. Această interpretare cuprinde o concepție mai dinamică și mai deschisă a globalizării, încercând să evite contradicțiile și modelările bazate pe factori conjuncturali. Astfel, sunt promovate poziții compatibile cu ideea convergenței regionale. „Transformationaliștii” percep schimbările în puterea statelor-națiune mai mult în termeni de reconstrucție, decât în termeni de diminuare a acestei puteri.

Globalizarea, interpretată din perspectiva extinderii și redefinirii relațiilor de putere, comportă înțelegerea faptului că „statele-națiune au devenit parte a unui model al schimburilor globale”, iar ideea politicii globale „evidențiază complexitatea întrepătrunderilor care transcend statele și societățile cea e prin

faptul că le completează cu o rețea extinsă de agenții și organizații [22, p.30]. În astă optică, rolul de principali agenți ai globalizării devine asumat nu de statele, ci de industrii, bănci, holdinguri comerciale, agenții de promovare a noilor tehnologii, și nu în ultimul rând, de organisme guvernamentale și nonguvernamentale internaționale.

Oricare însă ar fi abordările, experții converg în opinia că vorbind despre globalizare, trebuie de avut în vedere cel puțin următoarele ei manifestări: a) globalizarea economică (comercială, productivă, financiară), vizând strategiile politicilor „pieței libere”, externalizarea producției, flexibilitatea muncii, sporirea puterii politico-economice a companiilor multinaționale etc.; globalizarea spațială, avându-se în vedere proliferarea fenomenului migrației; globalizarea mediatică / informațională; globalizarea culturală; globalizarea militară (eventuala extindere și internaționalizarea conflictelor) ș. a.

De fapt, încă în 2000 Fondul Monetar Internațional a identificat câteva aspecte de bază ale globalizării: comerțul și tranzacțiile, mișcarea de capital și procesul investițional; migrația persoanelor și difuzarea cunoașterii [23], problemele mediului [24].

Prin deschidere, inovație, mobilitate și schimbare continuă globalizarea este privită ca tot mai prezentă în viața societății, având o relevanță și o importanță crescândă. Firește, în condițiile în care complexitatea „a sporit din toate direcțiile” [25, p.104], gestiunea adecvată a globalizării apare ca o provocare actuală, ținând cont de faptul că în orbita sa sunt antrenate probleme complexe printre care: inegalitatea dintre țări și diferite zone ale globului, inegalitatea între clasele sociale, inegalitatea de gen, desfășurarea proceselor democratizării și altele. De aici, așa cum procesul de globalizare, în opinia lui Arjan Appadurai, „continuă să genereze noi și complexe crize, trebuie să fim mediatorii, catalizatorii și promotorii ai eticii posibilului în fața eticii probabilității” [26, p.411].

Modelarea conștientizată a proceselor aferente globalizării solicită un efort susținut din partea societății, responsabilitate sporită din partea autorităților pentru a determina alegerea deciziilor politice corecte, a contrabalansa opțiunile grupurilor de presiune, a stabili subiectele concurenței internaționale. Se impune necesitatea diminuării riscurilor „globalizării sălbatice” care generează evaziune în viața socială, populismul în viața politică, incompetența în guvernare [27, p.6]. Posibilitatea exploatarea consecințelor globalizării în avantajul societății există, trebuie doar de ales just prioritățile, arată profesorul american Dani Rodrik [28]: „Nu ar fi neapărată nevoie de mai puțină globalizare: consolidarea credibilității, sporirea legitimității piețelor mondiale este de natură să stimuleze comerțul și investițiile globale mai degrabă decât să le împiedice. O astfel de globalizare ar fi mai durabilă, pentru că ar avea un consens mai mare. Ar fi, de asemenea, o globalizare destul de diferită de cea pe care o avem în prezent”.

Și alți autori menționează faptul că nu există la îndemână o altă cale: „globalizarea va trebui adusă în cadrele modernității – nu ale unei „modernități în jumătățile”, nu ale postmodernismului, ci ale unui neomodernism ce face față nu numai dificultăților modernizării, ci și lacunelor globalizării actuale [29].

Astfel, devine un imperativ efortul de a face față provocărilor globalizării, care a devenit o emblemă a realității. Cum? Până în prezent, se pare că încă nu există un răspuns explicit la această întrebare, fie la nivel individual, dar, mai ales, colectiv (așa cum nici nu există o interpretare univocă a unui fenomen atât de complex). Cert însă este că specialiștii au ajuns la un consens doar în privința faptului că globalizarea reprezintă un proces atotcuprinzător ce vizează nu numai viața economică, ci și toate laturile existenței umane.

Bibliografie

1. Falk R. *Predatory Globalization: A Critique*. - Cambridge: Polity Press, 1999.
2. Kohalmi L. *Globalizarea, oportunități la limita haosului*. - București: Pro Universitaria, 2014.
3. Al-Rodhan N.R.F., Stoudmann G. *Pillars of Globalization*. - Genève: Editions Slatkine, 2008.
4. Modelski G., Devezas T., Thompson W.R. (Eds.). *Globalization as Evolutionary Process: Modeling Global Change*. - London and New York: Routledge, 2008.
5. Falk R. *Religion and Humane Global Governance*. - New York: Palgrave Macmillan, 2001.
6. McGrew A. *The Blackwell Companion to Globalization*. - Oxford: Oxford, Blackwell Publishing, 2007.
7. Moraru V., Lescu M. *Impactul globalizării asupra activității mass-mediei*. // *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2016, #2, pp.161-168.
8. Soros G. *On Globalisation*. - New York and London: Public Affairs, 2002.
9. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. *Transformări globale. Politică, economie și cultură*. - Iași: Polirom, 2004.
10. Beck U. *What is Globalisation*. - Cambridge: Polity Press, Blackwell Publishers Ltd, 2000.
11. Jacobelli J. (Ed.). *La globalizzazione. Attese e preoccupazioni*. - Catanzaro: Rubettino, 2000.
12. Appadurai A. *Modernità in polvere. Dimensioni culturali della globalizzazione*. - Roma: Meltemi Editore, 2001.
13. Brahm E. *Globalization. Modernity and Their Discontents*. - Las Vegas: University of Nevada, Center to Advance Research and Teaching in the Social Sciences. Seminar Series, 3, 2002.

14. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. Transformări globale. Politică, economie și cultură. - Iași: Polirom, 2004.
15. Yeates N. From Global Neoliberal Hegemony to Global Political Pluralism. // *Global Social Policy*, 2002, Vol. 2, Issue 1, pp.69-91.
16. Hirst P., Thompson G. *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*. - Cambridge: Polity Press, 1996.
17. Acemoglu D., Robinson J.A. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. - New York: Random House, Crown Publishing, 2012.
18. Collier P. *Exodus: How Migration is Changing Our World*. - Oxford: Oxford University Press, 2015.
19. Castells M. Information technology and global capitalism. // Hutton W., Giddens A. (Eds.). *On The Edge. Living with global capitalism*. - London: Jonathan Cape; New York: The New Press, 2000, pp.52-74.
20. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. Transformări globale. Politică, economie și cultură. - Iași: Polirom, 2004.
21. Ștefanachi B. Statul și provocările globalizării. Descentralizarea guvernării și descentralizarea cunoașterii. // *Sfera politicii*, 2010, #151, pp.27-33.
22. Globalization: Threat or Opportunity? An International Monetary Fund Issues Brief. [On-line]: <http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/041200to.htm#II> (Accesat 23.02.2018).
23. Bridge G. Grounding Globalization: The Prospects and Perils of Linking Economic Processes of Globalization to Environmental Outcomes. // *Economic Geography*, 2002, Vol.78, #3, pp.361-386.
24. Marga A. *Criza și după criză*. - Cluj-Napoca: Eikon, 2010.
25. Appadurai A. *Il futuro come fatto culturale. Saggisullacondizione globale*. Milano: Raffaello Cortina, 2014.
26. Ruggieri R. Harwarddiceche la globalizzazione è un processore versibile e non invece irreversibile come ci avevanosem preracontato. // *Italia Oggi*, 2018, 25 ianuarie.
27. Rodrik D. The great globalisation lie [On-line]: <https://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/the-great-globalisation-lie-economics-finance-trump-brexit> (Accesat: 23.02.2018).
28. Marga A. Ambiguitateaglobalizării. [On-line]:<https://tribunamagazine.com/ambiguitatea-globalizarii/>(Accesat: 27.02.2018).

MECANISME DE REALIZARE A REFERENDUMULUI ÎN PRACTICA INTERNAȚIONALĂ – CAZUL STATELOR CU DEMOCRAȚII CONSOLIDATE ȘI STATELE DIN SPAȚIUL POST-SOVIETIC

Natalia PUTINĂ

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Științe Politice și Administrative
Doctor în științe politice

Angela CARAMAN

Republica Moldova, Chișinău, Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral
Magistru în științe politice

*„Toute civilisation commence
par la théocratie et finit la démocratie”
(Victor Hugo, Notre Dame)*

In this paper we will bring to the attention of the referendum practice in different states, in the light of the evolution of the affirmation of the citizens' rights with the enlargement of democracy. We will elucidate the specifics of the application of the mechanism of citizen participation in the European states and former republics of the USSR. On a comparative plan, we will identify both, common and individual aspects of the referendum, relying on Swiss novel, a novel form of participatory democracy, preserved almost in its form from the beginnings (Athenian democracy). The article also contains data on the organization of international referendums, the results of the consultations, as well as statistics on the degree of application and use of the plebiscites.

Cuvinte cheie: referendum, drepturile cetățenești, plebiscit, practica internațională, mecanisme, instrumente de realizare a referendumurilor, bune practici etc.

Introducere

Pe măsura consolidării statului de drept, se afirmă tendința consacării democrațiilor reprezentative. Paradoxul democrației, așa cum a fost dezbătut de Joseph A. Schumpeter sau Robert A. Dahl, este că evoluând, aceasta riscă de a fi „omorâtă” chiar de propriile realizări în sfera metodologiei: funcția procesului democratic prin selectarea unor elite decizionale generează anularea funcției

democrației – suprimarea posibilității cetățenilor obișnuiți de a participa la decizia politică, condiție indispensabilă oricărei forme de guvernare definită democratic [11, p.7].

Experți, sociologi, politicieni, jurnaliști se arătau preocupați de ideea că referendumul se poate transforma într-un instrument antidemocratic.

Temerea vine din experiența istorică, când acest procedeu a servit drept acoperire, conferind legitimitate unor acțiuni autoritare. Este cazul Franței sec. al XIX-lea, unde acest exercițiu apare pentru prima dată, și a fost transformat într-un paravan cu aparențe democratice, utilizat în vederea lichidării democrației. Napoleon Bonaparte asupra Constituția anului VIII unui fel de aprobare populară; de asemenea, Ludovic-Napoleon, după lovitura de stat din 2 decembrie 1851, a folosit acest procedeu pentru a-și legitima puterea personală mai întâi ca președinte de republică, iar apoi ca împărat. Tocmai pentru ca a fost folosit în asemenea scopuri, referendumul inițiat de șeful statului a fost mult timp discreditat în patria lui.

În măsura în care societatea a evoluat, iar în interiorul statelor s-au conturat probleme noi cu diverse aspecte și consecințe, au suportat modificări importante și concepțiile formulate privind drepturile omului. O atenție sporită asupra acestui subiect a luat amploare după al doilea război mondial, fiind adoptate cele mai importante acte internaționale care reflectă garantarea, promovarea și respectarea drepturilor omului. În acest sens, ele alcătuiesc temelia construcției juridice internaționale care prevăd stabilirea standardelor internaționale ale universalității drepturilor omului ce își lasă amprenta sa în legislațiile naționale ale oricărui stat.

Bune practici și standarde privind organizarea referendumurilor în statele cu democrații consolidate

Toate actele internaționale referitoare la drepturile omului reprezintă un răspuns la o problemă universală și vizează noile democrații la modul cel mai direct. Unul din actele internaționale de o importanță majoră întru apărarea drepturilor omului este Convenția Europeană a Drepturilor Omului, semnată la 4 noiembrie 1950, intrată în vigoare la 3 septembrie 1953, care prevede și enunța, într-adevăr, principiile de valoare.

Odată cu extinderea democrației pe continentul european, atât alegerile pluraliste, cât și recurgerea la referendum, au devenit tot mai frecvente. Astfel, în decembrie 2006, de către Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept este adoptat *Codul de bune practici în materie de referendum*¹² - unul din do-

¹² Codul este constituit din Liniile directoare privind organizarea referendumului, adoptate de Consiliul pentru Alegeri Democratice la cea de-a 18-a reuniune (Veneția, 12 octombrie 2006) și de Comisia de la Veneția la cea de-a 68-a sesiune plenară (Veneția, 13-14 octombrie 2006) și Memorandumul explicativ, adoptat la cea de-a 19-a reuniune (Veneția, 16 decembrie 2006) a

cumentele de referință ale Consiliului Europei în domeniul electoral, care prevede linii directorii pentru organizarea referendumului și specifică reguli aplicabile în cazul plebiscitului organizat la cererea unui segment al electoratului.

Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția), este organ consultativ al Consiliului Europei alcătuit din experți independenți în domeniul dreptului constituțional. Înființată în 1990¹³, Comisia vizează susținerea a trei principii care stau la baza patrimoniului constituțional al Europei: *democrația*, *drepturile omului* și *statul de drept* – pietrele de temelie ale Consiliului Europei. Unul din cele patru domenii-cheie ale activității Comisiei se realizează în materie de partide politice, alegeri și referendumuri.

Un alt document temeinic ce stabilește standarde în domeniul electoral al Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) este Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței asupra Dimensiunii Umanitare a CSCE (1990), cunoscut sub nume de *Documentul de la Copenhaga*. Acesta prezintă o listă (nelimitativă) a drepturilor electorale ale persoanelor fizice și a obligațiilor unui stat în vederea asigurării și garantării drepturilor de a alege și a fi aleși pentru cetățenii săi.

Pentru monitorizarea alegerilor și stabilirea gradului de corespundere a cadrului normativ cu standardele internaționale, la nivel european au fost elaborate ghiduri de observare – *Cartea Albastră*¹⁴ (1996), *Declarația de principii pentru observatorii internaționali*¹⁵ (2005), *Codul de conduită pentru observatorii internaționali* (2005).

Într-un stat de drept, unul din scopurile primordiale îl constituie apărarea și ocrotirea ființei umane, a cetățeanului statului respective. Odată cu respectarea drepturilor omului ia naștere și democrația. Conform opiniei expuse de către Y.Beigbeder, în opera sa "*Le controle interantional des Elections*" [15, p.15], democrația reprezintă, „*guvernarea poporului, de către popor, pentru popor*". Reglementarea drepturilor umane se efectuează în baza constituției unei țări și în legislația prevăzută de aceasta. Toate statele de drept sunt state în care predomină dreptul, respectiv, reprezentanții împuterniciți să guverneze acel stat sunt aleși direct de către popor, aceasta fiind numită democrație indirectă sau reprezentativă, în care cetățenii își utilizează dreptul electoral, deoarece este imposibil ca fără respectarea drepturilor omului să existe democrație și să se desfășoare alegeri democratice.

Consiliului pentru Alegeri Democratice și de Comisia de la Veneția în cea de-a 70-a sesiune plenară (Veneția, 16-17 martie 2007).

¹³ În prezent Comisia reunește 57 state membre, 1 membru asociat și 7 observatori.

¹⁴ Este un document foarte detaliat și util, dar care are un statut de document intern de lucru al Biroului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR).

¹⁵ Documentul a fost elaborat în cooperare cu Organizația Națiunilor Unite, Centru Carter, Institutul Național Democrat și Institutul de Formare Economică și Socială (IFES).

În aceste state se manifesta și o formă a democrației directe, prin care se adeverește suveranitatea poporului întru realizarea unei colaborări dintre conducerea unei țări și cetățenii acesteia, ce se manifesta prin *referendum*. Acesta reprezintă, în primul rând, obiectul de exprimare a voinței poporului, care este baza puterii în stat. Referendumurile democratice sunt posibile doar în condițiile respectării drepturilor omului, în acest scop, o deosebită atenție atragem la libertatea de exprimare și libertatea presei, a liberei circulații, precum și a libertății de întrunire, de asociere în scopuri politice, inclusiv prin libertatea de înființare a partidelor politice. În statele de drept, suveranitatea națională aparține în totalitate poporului, însă este executată prin intermediul organelor reprezentative și competente, care au fost la rândul lor alese și constituite conform voinței majorității poporului prin alegeri libere, corecte și periodice, la fel, și prin referendum.

Până a parcurge experiența unor țări privind consultarea cetățenilor prin referendum, vom evidenția că atât alegerile, cât și referendumurile se desfășoară în corespundere cu principiile general recunoscute:

- *Principii privind organizarea și desfășurarea alegerilor și referendumurilor* – obligativitatea, periodicitatea, libertatea, alternativitatea alegerilor, admisibilitatea diferitor sisteme electorale, independența organelor electorale.

- *Principiile participării cetățenilor la alegeri* – dreptul la vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

Modele de referendumuri

La baza acestor două mari categorii a fost pus rolul principiilor în mecanismul de reglementare a relațiilor electorale. Pe parcursul anilor, nu s-au făcut cunoscute anumite tipare standard și specifice organizării și desfășurării referendumurilor, de aceea există mai multe tipuri de referendumuri și modele de proceduri referendare fie că sunt constituționale sau legislative. Referendumul își are rolul său care poate fi dedus din diversele metode de declanșare a acestei activități. În opinia lui Francis Hamon, care reflectă în opera sa "*Le referendum*" (L.G.D.J., Paris, 1995), statele pot fi grupate în trei mari categorii, conform statutului și modalității de a se organiza și a se desfășura un referendum, și anume, se refera la procedura referendară *ca recurs la șeful de stat; ca recurs la cetățeni și ca recurs la partidele politice* [10, p.35].

În primul rând, să analizăm procedura aceasta *ca recurs la șeful de stat*, practică aplicată în Franța.

Conform opiniei lui J.Barthelemy, P.Duez, în opera "*Traité élémentaire de droit constitutionnel*" (Daloz, 1926) acest model de referendum a fost creat cu scopul de a menține și de a oferi posibilitatea de a se manifesta poporul sau chiar de a omite procesul de divizare a acestuia în grupuri mici după interese comune. În opera "*Contribution a la théorie générale de l'État*", (Sirey, 1929,

vol.I.), R.Carre de Malberg explică și vine cu propunerea de a înlocui parlamentarismul absolut cu regimul de autoritate parlamentară care să fie limitată, iar referendumul să fie ca mijloc de reprezentare a acestuia. Această concluzie a sa, a survenit în urma prevederilor Constituției Franceze, aplicată din 4 august 1793, când au participat la vot și și-au expus opinia doar câteva categorii de cetățeni ce au fost pentru susținerea ideii că referendumul să fie un arbitraj între puterile statului. Această constituție a declanșat pentru prima dată organizarea și utilizarea referendumului care avea menirea de a sancționa adoptările acesteia.

Referendumul ca recurs la șeful de stat, atribuit *modelului francez*, a fost organizat pentru prima dată pentru confirmarea loviturii de stat din 2 decembrie 1852 a lui Napoleon, care mai târziu, a devenit al treilea, iar în 1871, când Adunarea Națională a Franței a decis detronarea lui Napoleon, referendumul a devenit un mijloc de susținere a șefului statului, oferindu-i un vot de încredere în favoarea sa. Experiența Franței mai cunoaște și referendum negativ, care a avut loc la 5 mai 1946, la inițiativa generalului de Gaulle. Un proiect de Constituție a primit votul negativ, demonstrându-se că nu toate consultările populare au un conținut personalizat, suprimând astfel concepția unui plebiscit dirija în favoarea celui care îl inițiază. În prezent, în Constituția Franței referendumul este reglementat la art.11, 53 și 89. Acesta capătă o întrebuintare mai largă, după 1793, fiind reglementat nu doar pentru domeniul constituțional. Potrivit art.11 din Constituția Franței, Președintele Republicii, la propunerea Guvernului sau la propunerea comună a celor două Adunări, poate supune referendumului orice proiect de lege referitor la: organizarea puterilor publice, aprobarea unui acord al Comunităților Europene sau autorizarea ratificării unui tratat care ar avea impact asupra funcționării instituțiilor publice și totodată să nu contravină Constituției. Proiectul aprobat prin referendum trebuie să fie promulgat de șeful statului.

Reforma constituțională din 4 august 1995 a extins domeniul de aplicare al referendumului francez, ajungând la conținutul actual. Astfel, potrivit art.89 din Constituția Franței, Președintele Republicii, la propunerea primului-ministru, printr-un proiect de lege, și membrii Parlamentului, printr-o propunere legislativă, pot iniția revizuirea Constituției prin plebiscit. Acest tip de referendum constituțional este obligatoriu. Procedura data este constituită din două etape, legate între ele: proiectul sau propunerea de revizuire a Constituției, trebuie să fie adoptate în aceeași formă de ambele Adunări. Propunerile de revizuire a Constituției devin definitive numai după ce ele au fost aprobate prin referendum.

De-a lungul timpului, în Franța au mai fost organizate referendumuri cu o diversă tematică: desemnarea lui Napoleon ca prim Consul (2 august 1800); desemnarea lui Napoleon drept Consul pe viață (1802); atribuirea lui Napoleon a calității de Împărat (1804); adoptarea actelor adiționale la constituțiile imperial (1815); aprobarea mandatului de 10 ani pentru Președintele Republicii (1851);

restaurația Imperiului sub Napoleon al III-lea (1852); adoptarea regimului politic parlamentar într-o formă de guvernământ monarhică (1870); conferirea de atribuții constituante Adunării parlamentare (21 octombrie 1945); respingerea primului proiect de Constituție (5 mai 1946); adoptarea Constituției (13 octombrie 1946); adoptarea noii Constituții (28 septembrie 1958); autodeterminarea poporului Algerian (8 ianuarie 1961); Acordul de la Evian - reînțoarcerea la putere a generalului de Gaulle (8 aprilie 1962); reglementarea constituțională a alegerii directe a Președintelui Republicii (28 octombrie 1962); reforma Senatului (27 aprilie 1969); extinderea Comunității Europene (23 aprilie 1972); autodeterminarea Noii Caledonii (6 noiembrie 1988); aderarea la Tratatul de la Maastricht (20 septembrie 1992); extinderea domeniului referendumului legislativ reglementat de art.11 din Constituție (4 august 1995); respingerea Tratatului instituind o Constituție pentru Europa (29 mai 2005) [10, p.38]. Observăm că referendumurile organizate au avut drept obiect probleme de importanță majoră pentru autodeterminarea statului.

Un alt tip de referendum este cel *ca recurs la cetățean*, fiind aplicat în modelul elvețian, american și italian.

Modelul elvețian reflectă referendumul ca instrument ce se bazează pe un drept popular al elvețienilor. De fiecare dată, indiferent de situație, poporul poate interveni direct în problemele publice, prin implicarea lor și expunerea opiniei publice, fie prin organizarea și desfășurarea unui referendum legislativ facultativ, fie împotriva unei legi sau în cazuri necesare, pentru adoptarea unui decret, fie pentru a utiliza procedura inițiativei legislative. În Elveția, este obligatoriu ca statele federale să adopte metode și căi referitoare la democrația directă pentru rezolvarea și gestionarea propriilor lor probleme publice.

O altă condiție este ca propriile constituții ale statelor să fie aprobate de majoritatea cetățenilor, care, de asemenea, pot să solicite revizuirea acestora. Ca urmare, în Elveția, referendumul (constituțional, legislativ, administrativ și financiar) este foarte des utilizat, atât în cele 26 de Cantoane, cât și în cele peste 3000 de comunități locale [10, p.39].

Dezvoltarea democrației directe în Elveția s-a datorat mai multor cauze, și anume: o îndelungată tradiție referendară; existența unei culturi politice, care se caracterizează printr-o anumită omogenitate, bazată pe un sistem federal care presupune acordarea unei anumite autonomii colectivităților locale, regionale și minorităților; lipsa influenței decisive a grupurilor de presiune asupra participanților la referendum.

Până în prezent Elveția, un fenomen de stabilitate a federației în Europa, „cultivă cu grijă deosebită tot ceea ce bătrânele națiuni ale continentului de tea-

ma fărâmițării, s-au străduit să elimine: autonomia statelor¹⁶, libertatea confesională absolută, privilegiile grupurilor minoritare, toate pluralismele imaginabile culturale, sociale, economice și politice. Pe scurt Elveția este exemplul unic, în multe privințe paradoxal, al unei federațiuni reușite în chiar inima Europei națiunilor unitare” [12, p.82].

Istoric, s-a statuat că cele mai importante decizii sunt luate prin deliberarea și acceptul tuturor membrilor comunității respective. Forma de realizare a acestor consultări sau deliberări a fost și este „*landsgemeinde*”, care reprezintă adunarea generală a membrilor unei comunități. Această adunare se întrunește o dată sau de două ori în fiecare an, când votează, prin ridicarea de mâini, asupra numirii sau renumirii membrilor executivului local și asupra inițiativelor legislative prezentate. Prima *landsgemeinde* s-a reunit în anul 1294, în Cantonul Schwiz, iar rolul lor s-a manifestat și se manifestă doar pe plan local și niciodată pe plan național (federal). Un element discutabil în formula respective de luare a deciziilor este lipsa caracterului secret al votului. Fapt ce poate constitui un inconvenient în considerarea acestui exercițiu ca adevărată instituție constituțională perfect democratică, pentru că permite, cel puțin teoretic, exercitarea a tot felul de presiuni. Dar faptul că se păstrează în această expresie până în zilele noastre, denotă temeinicia acestei tradiții și nivelul înalt de cultură politică și cetățenească a elvețienilor.

În confirmarea calificativului de țară a democrației ideale, cu cele mai multe referendumuri desfășurate, un studiu arată că în Elveția, în perioada 1948-2012, au avut loc 528 de referendumuri, majoritatea (peste 70%) fiind organizate la inițiativa autorităților publice [8].

Referendumul a crescut în importanță în secolul al XV-lea în unele localități din Cantoanele elvețiene. Aceste localități au format chiar unele mici confederații independente (în Cantoanele Grisons și Valois). Din acea perioadă referendumul s-a generalizat.

Potrivit cercetătorilor, excepția elvețiană se caracterizează prin:

- a) consultarea directă a populației, prin referendum și inițiativă populară;
- b) absența diviziunii putere-opoziție și guvernare pe baza colegialității în guvern și a consensului în parlament;
- c) organizare federală ce alocă responsabilități administrative reduse la nivel central și extinse la nivel local (cantonal și comunal) [13, p.51].

Primul referendum Elvețian s-a desfășurat în 1802, iar prin intermediul acestui referendum elvețienii au reușit să adopte o nouă Constituție, aceasta fiind una confederală, deoarece a fost adoptată sub presiunea și ocupația franceză,

¹⁶ Un specific al experienței Elveției, dat fiind o autonomie pronunțată a cantoanelor, cu consiliul său comunal, apropiat de un guvern local, constă în faptul că nicăieri în Constituția federală nu este prevăzută garantarea autonomiilor comunale, ceea ce ar putea fi o dovadă că această autonomie este, pentru elvețieni, ceva de la sine înțeles.

iar peste 72 de ani, Elveția reînvie, scăpând de ocupația franceză, ei depun efort maxim pentru a largi ramura legislativului federal, și au reușit acest lucru. În 1874, statul elvețian adoptă o nouă Constituție federală, care reflecta oficial lărgirea acestui domeniu. La revizuirea acestei Constituții, s-a organizat un referendum constituțional, care a dus într-un final, la adoptarea noii Constituții federale.

Stilul și modul de organizare și desfășurare a procedurilor referendare sunt aproape identice, dar în nici un caz nu sunt exact la fel, de aceea în Elveția se deosebesc mai multe tipuri de referendum, precum ar fi:

✓ *referendumul obligatoriu*. Acest tip de referendum este practicat cu scopul de revizuire, totală sau parțială, a actelor legislative care vizează aderarea Elveției la diverse asociații din ramura securității internaționale și comune, la fel precum și cu scopul de revizuire a constituției, acest fapt este pus în practică prin referendumul constituțional.

✓ *referendumul facultativ*. Acest tip de referendum are caracter strict legislativ și prevede doar organele legislative ce implementează actele Parlamentului federal și utilizează căile internaționale, iar acestea sunt diferite de cele expuse referendumului obligatoriu, pentru că nu pot fi supuse referendumului facultativ legile care se referă la declararea situațiilor de urgență și măsurile de aplicare a legii.

Într-o alt ordine de idei, în cazul în care un partid, reprezentat în parlament, lansează un referendum opțional, prin care este pusă la încercare o lege adoptată, referendumul devine, ceea ce W.Linder, autorul unei monografii despre democrația elvețiană, numește „referendum de frânare”, respectiv, o cale de a ataca decizia majorității obținute în parlament pentru respectiva lege [13, p.62].

Intervenția populară nu se limitează la a aproba sau a respinge legile pregătite de legislativ, de statul federal sau de Consiliul de Stat al unui canton. O altă trăsătură distinctă a modelului elvețian constă în faptul că orice modificare constituțională, federală sau cantonală face obiectul unui referendum *obligatoriu*.

În Elveția, inițiativa de organizare și desfășurare a unui referendum îi aparține poporului în totalitate, însă este îngustată de ramura constituțională. În acest sens, în cazul în care poporul dorește să solicite adoptarea unei noi Constituții, atunci este necesar un număr de cel puțin 100 mii de cetățeni cu drept de vot, iar în cazul în care se dorește efectuarea unor modificări legislative, atunci acest număr trebuie să fie de cel puțin 50 mii de cetățeni cu drept de vot. Conform procedurii, inițiate declanșarea referendumului se prezintă sub două forme:

- *Prima* - constă în examinarea acestei inițiative de către Parlamentul federal ce are ca obligație să redacteze un text de proiect în care să-și exprime

acordul sau dezacordul necesității implementării reformei constituționale și să-l prezinte sub forma unui proiect de revizuire complet și definitiv.

- *A doua formă* constă în redactarea unui proiect complet și poporul votează o singură dată pentru sau împotriva necesității implementării modificării în constituție. Acest proces se desfășoară indiferent de poziția pe care o susține Parlamentul federal, de aici rezultă că abilitatea Parlamentului de a aproba sau de a respinge acest proiect de inițiativă este nulă.

Așadar, grație participării directe în formula adoptată de cantoanele elvețiene, aici cetățenii au mai puțin decât oriunde impresia că nu au acces la puterea pe care au încredințat-o aleșilor săi.

Încă o trăsătură specifică democrației participative elvețiene este faptul că pentru referendum și inițiative nu s-au stabilit limite de participare, chiar dacă în unele cazuri aceasta se exprima în 11-24%. Dar această normă permisivă este în spiritul standardelor în materie de referendum.¹⁷

Guvernul Elveției urmărește respectarea și îndeplinirea tuturor condițiilor procedurale de organizare și desfășurare a referendumului și îi revine obligația de a verifica și de a evita încălcarea lor. Parlamentul federal efectuează controlul său asupra guvernului, prin verificarea repetată cu scopul de a fi respectat principiul unicității care este dedus în dependență de forma de desfășurare a referendumului și coincide cu una din cele două forme menționate anterior. Acesta este un proces complex, prevăzut de constituția elvețiană care ia sfârșit în momentul în care sunt acceptate rezultatele referendumului expuse în mod oficial de către Guvern și atunci când poporul nu contestă aceste rezultate în fața Tribunalului federal.

Tipul referendumului ca recurs la cetățean se reflecta și în **modelul american**. În SUA referendumul nu se organizează și nu se desfășoară la nivel federal, acesta ocupând un loc foarte important în cadrul consultărilor la nivel local. Constituția din 1787 nu reglementează referendumul, însă, acest fapt nu are uneori importanță, un exemplu în acest sens fiind controlul jurisdicțional al constituționalității legilor.

Aici referendumurile sunt declanșate cu scopul de a implementa unele reforme cu caracter legislativ (referendumul legislativ) sau pentru a fi revizuită constituția unui stat (referendum constituțional). Sub această formă, având libertatea totală în acest sens, este posibilă organizarea referendumului în 26 de state din cele 50 ale Americii. Procedura de declanșare a referendumului conform modelului american se aplică la inițiativa unui grup suficient de cetățeni (numărul este prevăzut de lege) doar în cazuri extreme, cu scopul de a fi adoptată o inițiativă cu caracter legislativ care să se bazeze pe o lege deja existentă. În

¹⁷ Pct.7 din Codul de bune practici în materie de referendum recomandă evitarea unui *quorum* atât pentru participare, cât și pentru aprobarea deciziei.

SUA, la fel ca în Elveția, sunt cunoscute doua tipuri de referendum: constituțional și legislativ [10, p.41].

✓ *Constituțional* - acest tip de referendum este reglementat în toate statele americane și are caracter obligatoriu. Este cea mai veche și cea mai cunoscută procedură de desfășurare, fiind cel mai des pus în practică.

✓ *Legislativ* - acest tip de referendum nu este foarte cunoscut în statele americane, fiind practicat destul de rar și are caracter facultativ.

Referendumul legislativ poate fi declanșat la inițiativa parlamentară și respectiv, la inițiativa celor cu drept de veto. În acest sens, primul tip de referendum, deși nu este stipulat în constituție, se practică destul de des în aproape toate statele americane, iar cel de-al doilea tip oferă posibilitatea celor cu drept de veto ca să-și manifeste opoziția fata de legislație prin declanșarea unui referendum, iar ei la rândul lor pot iniția acest proces prin două căi: direct și indirect. Direct, atunci când poporul își exprimă direct opinia sub formă de vot și nu este necesar ca legislatura statală să fie anunțată din timp, iar indirect, atunci când legislatura statală este sesizată din timp cu referire la proiectul inițiat și apoi urmează ca poporul să se exprime prin vot. Procedura referendară este monitorizată ca să se desfășoare conform principiilor, iar acest rol este menit să fie îndeplinit de către jurisdicțiile statelor, Curtea Supremă a statului American, jurisdicțiile federale și în final, la Curtea Supremă a SUA.

Ca recurs la cetățean se face referire și în **modelul italian**, care delimitează patru proceduri de inițiere a unui referendum [10, p.42-43].

1. Referendumul *legislativ* din inițiativă populară. Acesta are un caracter facultativ și constă în evidențierea și punerea în valoare a opiniei unui grup de persoane, în număr de minim 50 mii, care au ca scop inițierea unui proiect de lege bine pus la punct, după care, proiectul este supus în mod obligatoriu tuturor procedurilor parlamentare depline.

2. Referendum *local* sau *regional*. Acesta are un caracter obligatoriu, fiind prevăzut de constituție cu scopul de a fi utilizat în cazul apariției unor divergențe teritoriale sau pentru a fi efectuate unele modificări teritoriale la nivel local și regional.

3. Referendumul *constituțional*. Acesta este aplicat cu scopul de a modifica legislația în vigoare la inițiativa a 500.000 de alegători sau cinci consilii regionale și la inițiativa a 1/5 din numărul membrilor unei Camere a Parlamentului Italian, acestea la rândul lor, redactează proiectul de lege care urmează a fi supus procedurii referendare întru solicitarea adoptării sale de către Parlamentul Italian, iar proiectul de lege poate fi supus acestei proceduri în cazul în care a fost inițiat un referendum în decurs de trei luni de la publicarea sa în monitorul oficial. De menționat faptul că referendumul constituțional nu are un caracter obligatoriu și nu a fost pus în practică niciodată.

4. Referendumul *legislativ abrogativ*. Acesta este utilizat cu scopul solicitării de a abroga definitiv sau parțial unu act cu putere legislativ sau a unei legi déjà în vigoare. În același timp, referendumul abrogativ nu include acțiunile sale pentru legile fiscale și bugetare, pentru reducerea parțială a pedepselor sau scutirea definitivă de acestea și nici pentru modificarea actelor cu caracter internațional. Poate fi declanșat la inițiativa a 500.000 de cetățeni cu drept de vot sau a cinci consilii regionale. Monitorizarea respectării regulilor procedurii referendare îi revine Oficiului central pe lângă Curtea de Casație Italiana. În cazul în care solicitarea poporului este adoptată, urmează să fie executate modificările necesare, iar în cazul în care solicitarea este respinsă atunci nu poate fi inițiată o nouă procedură referendară cu referire la acest capitol până nu trec minim cinci ani.

Un alt tip de referendum conform procedurii referendare este *ca recurs la partidele politice*, fiind aplicat în modelul britanic, danez și irlandez despre care vom menționa în continuare.

Modelul Britanic se caracterizează ca fiind promotor al ideii că referendumurile sunt inutile și nu este necesar ca prevederile acestora să fie stipulate în constituție, însă, în același timp, asta nu înseamnă că referendumurile nu există în cadrul statului britanic și că nu sunt desfășurate consultări directe, în special, la nivel local și regional [10, p.44]. Modelul britanic este bazat pe lipsa unei constituții care să includă prevederile unei proceduri referendare, ca urmare, un referendum nu este niciodată constituțional necesare. Totodată, în Marea Britanie referendumurile sunt organizate, deși ad-hoc, la nivel local și regional.

Modelul danez. Constituția Danemarcei, aprobată prin referendum pe data de 5 iunie 1953, este singura dintre cele ale statelor scandinave, care reglementează expres organizarea și desfășurarea referendumului. Cunoscut ca un recurs la partidele politice, modelul danez include trei tipuri de referendumuri *obligatorii* și două tipuri de referendumuri *facultative*.

Referendumurile obligatorii sunt inițiate cu scopul solicitării revizuirii și modificării constituției, transmiterea obligațiilor și atribuțiilor cu referire la promovarea ordinii juridice internaționale și pentru schimbarea vârstei minime prevăzute pentru acordarea dreptului de vot.

Referendumurile facultative sunt declanșate cu scopul de modificare a dreptului de veto în cazurile în care acest lucru este solicitat de către minoritățile parlamentare și cu scopul de a modifica parțial sau total inițiativele Parlamentului unicameral danez.

În general, modelul danez prevede faptul că referendumul, fie obligatoriu sau facultativ, are rezultate pozitive într-o aprobare a unor reforme și modificări a legislației în cazul în care la desfășurarea acestui referendum au participat minim 30 % din cetățenii cu drept de vot care sunt înregistrați pe listele electorale de baza și se declară respinsă în cazul în care majoritatea celor care au votat

sunt împotriva implementării acestei modificări. Conform constituției daneze, referendumul nu poate fi inițiat în cazul când se solicită modificarea actelor din domeniul fiscal, bugetar, datorii la stat, pensii, impozite directe și indirecte, obținerea sau renunțarea la cetățenia daneză, precum și respectarea angajamentelor prevăzute de legile naționale și tratatele internaționale.

Norme similare cu privire la restricții pentru problematica ce poate fi supusă unui referendum se regăsesc și în legislația noastră.

Declanșarea referendumului legislativ în statul danez are loc doar atunci când exista o inițiativă legislativă adoptată în urma votării majorității parlamentare și a trecut un termen de minim trei luni. Principalul scop al referendumului ca recurs la partidele politice constă în manifestare unei presiuni asupra majorității parlamentare daneze de către minoritățile parlamentare, întru menținerea pluripartitismului și în cazurile în care acesta eșuează, scopul e apărarea dreptului de veto al poporului danez exercitat prin referendum.

Un asemenea tip de referendum a fost organizat și s-a desfășurat de mai multe ori în Danemarca, în anul 1972, prin care a fost aprobată aderarea Danemarcei la Comunitatea Economică Europeană, 1992, 1993 pentru ratificarea referendară a Tratatului de Maastricht și 2005, prin care a fost ratificată Constituția pentru Europa.

Modelul irlandez este un alt tip de referendum, cunoscut ca fiind un recurs la partidele politice. Acesta include alte trei categorii de manifestare a unui referendum: *constituant*, *constituțional* și *legislativ* [10, p.46].

✓ Referendumul *constituant* a avut rezultate pozitive încă din 1937, deoarece a dus la realizarea și implementarea reformei constituționale și la aprobarea Constituției actuale a Irlandei. În Irlanda, referendumul constituant a fost acceptat și susținut chiar și de biserica catolică.

✓ Referendumul *obligatoriu constituțional*. În sistemul constituțional irlandez nu există inițiativă populară sau minoritară politică în domeniul revizuirii Constituției. În Irlanda, toate inițiativele constituționale pentru modificarea Constituției trebuie să fie adoptate de către Parlamentul bicameral irlandez, iar apoi să fie supusă revizuirii, prin referendum, ca poporul să poată lua o decizie în acest sens.

Potrivit prevederilor art.47 alin.(1) din Constituție, revizuirea acesteia trebuie să fie aprobată de majoritatea participanților la referendum. Orice dispoziție a Constituției poate fi obiectul unei revizuirii, însă proiectul de lege nu poate cuprinde alte propuneri. Referendumuri de acest tip au fost organizate de peste 20 de ori în perioada 1959-1992 [10, p.46], în domenii referitoare la organizare politică internă (respingerea scrutinului proporțional și a celui majoritar uninominal cu un tur de scrutin, în favoarea votului unic transferabil), relațiilor cu Comunitățile europene (aderarea Irlandei la CEE, ratificarea Actului unic european, a Tratatului de la Maastricht și respingerea Constituției pentru Europa, în

2008) ce au vizat libertățile publice și anumite valori religioase (avortul și divorțul, pentru care biserica catolică, foarte influentă în Irlanda, are o poziție contrară intransigentă, față de o parte a clasei politice și a protestanților, care sunt pentru adoptarea unei reforme în aceste domenii, în contextul general din cadrul Uniunii Europene). Ca urmare, referendumul obligatoriu pentru revizuirea Constituției promovează un anumit conservatorism social și politic, iar pentru minoritățile politice și sociale acesta reprezintă un inconvenient greu de depășit [10, p.47].

✓ Referendumul *facultativ legislativ* are ca specific transmiterea unui proiect de lege, după adoptarea acestuia în Parlament, către popor pentru a lua o decizie finală. Amânarea promulgării acestei legi poate fi solicitată doar de către majoritatea senatorilor și 1/3 din numărul deputaților în comun acord cu majoritatea parlamentară.

Astfel de situații nu se întâlnesc atât de des, însă pot apărea în rezultatul unui conflict intern dintre camerele parlamentului, adică ambele camere ale parlamentului au opinii diferite la acest capitol și nu pot ajunge la un numitor comun. În asemenea cazuri, Președintele Republicii Irlandeze are la discreția sa două variante de rezolvare a acestei probleme: fie că refuză și respinge cererea de amânare a promulgării acestei legi, din considerente că nu este nici o necesitate majoră națională care să prevadă consultarea poporului, sau fie că amână promulgarea legii, până în momentul în care va fi promulgată această lege prin referendum legislativ și confirmată de către Camera inferioară. La luarea deciziei în acest sens, președintele trebuie să se consulte cu Guvernul și majoritatea parlamentară. În cazul în care organele consultative ale Președintelui decid soluționarea problemei pe cale de referendum, atunci legea va putea fi considerată respinsă sau adoptată, în dependență de cum a votat majoritatea participanților la referendum, iar aceștia trebuie să fie de cel puțin 1/3 din cetățeni cu drept de vot care se află pe lista electorală de bază și au participat în cadrul referendumului.

Cel mai recent plebiscit, organizat în Irlanda în anul 2013, a avut drept obiect de consultare dizolvarea Camerei superioare a Parlamentului, din cauza costurilor mari pe care le implică și pe care insula nu le poate suporta.

Potrivit unui studiu comparat a 23 de state europene [8], în anii 1990-2012 au fost desfășurate referendumuri în: Irlanda - 17, Italia - 13, Letonia - 11, Lituania - 10, Marea Britanie - 8, etc. Legislația europeană, precum și Comisia de la Veneția, recomandă consultarea populației prin referendum pentru aprobarea tratatelor europene și aprobarea constituției țării.

Formele de participare sunt diferite la un stat la altul, una dintre acestea, referendumul este prevăzut în constituțiile statelor, având particularitățile sale, în dependență de regimul politic, de condițiile istorice, tradițiile democratice, culturii politice a cetățenilor, intereselor cercurilor și forțelor politice care își di-

spute opțiunile electoratului. Cert este faptul că statele contemporane aplică pe larg acest instrument al democrației participative - referendumul - pentru garantarea dreptului cetățeanului de a participa nemijlocit la agenda politică și social a statului.

***Tradiția referendumului în statele în curs de democratizare
(statele din Europa de Est)***

În Constituțiile statelor din Europa de Est, deși este statuată instituția referendumului, numeric, acest exercițiu este practicat la nivel național destul de rar¹⁸. Referindu-ne la țările Comunității Statelor Independente, pe parcursul ultimilor 25 de ani, din momentul declarării independenței, pe teritoriul acestora, în au fost organizate 34 de referendumuri [14, p.26]. De cele mai dese ori, plebiscitele au vizat confirmarea independenței statului, adoptarea Constituției, modificarea sistemului electoral, prelungirea împuternicirilor președintelui și altele.

O statistică pe marginea referendumurilor desfășurate în fostele țări ex-sovieticedenotă că în șase țări au fost desfășurate referendumuri la care a fost confirmată independența statală, în șase țări, prin intermediul referendumurilor, a fost adoptată constituția și în cadrul a 21 de referendumuri în constituție au fost operate modificări legate de sistemul de administrare, sistemului electoral, prelungirea exercitării atribuțiilor președintelui țării ș.a.

Pentru țările care și-au proclamat recent independența și au urmat calea dezvoltării societății democratice, printre elementele specifice statului de drept, de o importanță deosebit sunt desfășurarea alegerilor libere și corecte, precum și consultarea cetățenilor prin referendum. Importanța deciziilor adoptate prin plebiscit național nu lasă loc de interpretări, dat fiind faptul că acestea pot influența soarta întregului popor.

Instituția referendumului în spațiul ex-sovietic poartă un caracter constituțional-juridic și reprezintă totalitatea de norme constituțional-juridice, ce reglementează raporturile privind organizarea și desfășurarea referendumului și asigură garanții pentru exprimarea liberă a opțiunii electoratului în cadrul referendumului.

După cum am menționat, principiile de organizare, întrebările ce pot face obiectul unui referendum, condițiile de desfășurare sunt reglementate de *normele constituționale* (Federația Rusă, Republica Moldova); *legi* (Ucraina), *legislație codificată* (Belarus, Republica Moldova).

În toate fostele republici ex-socialiste, la nivel de legislație sunt reglementate următoarele aspecte:

¹⁸ Pe parcursul anilor 1991-2016, în Rusia au fost organizate 3 referendumuri naționale, în Ucraina - 2, în Belarus - 3.

1. *Principiile de desfășurare a referendumurilor* (participarea cetățenilor este liberă, votarea are loc în mod secret, în baza libertății de exprimare și în condiții egale). În legislația ucraineană, la principii este inclus și termenul de vot unic [3, art.12], ceea ce îndeamnă posibilitatea votării o singură dată, la o singură secție de votare. În esență aceasta coincide cu principiul egalității votului, prevăzut de art.7 din legea ucraineană cu privire la referendumul național [16, p.3], care prevede că participantul la referendum are un singur vot și poate vota doar la secția de votare unde este inclus în listele electorale.

În literatura de specialitate, principiul egalității votului rezidă în faptul că fiecare dintre electori are un singur vot și participă la vot în condiții egale, fiecare vot având aceeași putere juridică.

În legislația Federației Ruse acest principiu este redat în felul următor: „cetățenii Federației Ruse participă la referendum în condiții egale. Fiecare participant are același număr de voturi” (art.2, alin.(3) din Legea cu privire la referendum în Federația Rusă) [7]. Totodată, analiza sistemică a art.42, 43 și 74 din legea sus-numită, ne permite să deducem că principiul privind egalitatea votului corespunde sensului redat în teoria dreptului constituțional. Astfel, participantul la referendum este inclus în liste doar la o singură secție de votare, buletinul de vot este înmănat doar cetățenilor cu drept de vot incluși în liste, la prezentarea actului în baza căruia se admite votarea și fiecare participant votează personal. Prevederi similare se conțin și în legislația autohtonă.

2. *Dreptul privind participarea la referendum.*

Pentru toate legislațiile în domeniu sunt caracteristice prevederile ce corespund standardelor internaționale cu referire la dreptul de participare la scrutin. În acest sens, este referința la cetățenie, vârstă (de regulă, 18 ani), indiferent de etnie, rasă, convingere politică, naționalitate, limbă, confesiune. Cât privește restricțiile acestea limitează dreptul la vot pentru persoanele declarate incapabile (Ucraina, Federația Rusă, Republica Moldova, România), dar și cele condamnate la privațiune de libertate prin hotărâre definitivă a instanței de judecată (Ucraina, Federația Rusă, România). Spre deosebire de exemplele aduse, legislația Republicii Moldova în acest sens este mai permisivă – Codul electoral nu conține restricții pentru participare la vot a cetățenilor aflați în instituțiile penitenciare.

3. *Întrebările supuse referendumului.*

Sub acest aspect, întâlnim în mare parte o unitate de reglementare. Legislația țărilor stipulează tematica întrebărilor ce pot fi supuse referendumului (modificarea sau adoptarea Constituției, modificarea sistemului electoral, alte chestiuni de importanță majoră pentru societate). De asemenea, există reglementări în ceea ce privește problemele ce nu pot fi supuse referendumului. De regulă, acestea vizează integritatea teritorială (Ucraina, Republica Moldova), bugetul de stat și impozitele (Federația Rusă, Ucraina, Republica Moldova), despre amnis-

tiere (Federația Rusă, Ucraina), grațiere (Federația Rusă); măsurile de securitate ale statului (Federația Rusă, Ucraina). Totodată, în unele țări nu se admite consultarea populației prin referendum în proleme ce țin de prelungirea sau încetarea exercitării atribuțiilor președintelui înainte de termen, activitatea organelor administrației publice, precum și chestiuni care, potrivit Constituției sunt de competența autorităților statului sau celor locale (Federația Rusă), chestiuni ce pot limita sau anula libertățile și drepturile persoanei (Ucraina, Republica Moldova).

La 17 martie 1991 a fost organizat unicul referendum unional din istoria de 70 de ani a existenței Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, la care a fost pusă la vot păstrarea URSS ca federație înnoită a republicilor suverane și egale. Cu toate că referendumul a fost declarat valabil, procesul de dezmembrare a Uniunii s-a dovedit a fi ireversibil: toate fostele republici au adoptat Declarații de Suveranitate. De asemenea, în șase țări au fost desfășurate referendumuri privitoare la declararea independenței.

Primul referendum din Ucraina s-a desfășurat la 1 decembrie 1991 concomitent cu alegerea președintelui țării. Ucrainenilor li s-a propus să răspundă la o singură întrebare: „Confirmați sau nu Actul proclamării independenței Ucrainei?”. La plebiscit au participat 31891742 de persoane, ceea ce a constituit 84,18% din alegătorii înscrși pe liste, 90,32% din aceștia (28.804.071 de persoane) au răspuns afirmativ la întrebare.

Cel de-al doilea referendum național din Ucraina a fost organizat la 16 aprilie 2000, acesta a vizat reformarea sistemului administrării de stat prin operarea unor modificări în constituția țării. De această dată, prezența la vot a constituit doar 54,16%. În cadrul referendumului cetățenii s-a pronunțat asupra a 4 chestiuni: despre sistarea anticipată de către președinte a împuternicirilor Radei Supreme a Ucrainei, despre limitarea imunității parlamentare, despre reducerea numărului deputaților de la 450 la 300 și despre constituirea parlamentului bicameral. Marea majoritate a cetățenilor a dat un răspuns pozitiv la toate cele 4 întrebări ale referendumului, dar Rada Supremă a refuzat să confirme rezultatele votului popular. Amintim că, după precedentul cu nerecunoașterea de către Rada Supremă a rezultatelor plebiscitului, în 2008 Curtea Constituțională a obligat parlamentul să aprobe rezultatele referendumurilor.

Recent, președintele Ucrainei, Petr Poroșenco a anunțat intenția de a iniția un referendum cu privire la aderarea statului la Alianța Nord-Atlantică¹⁹.

În Republica Moldova, referendumul cu privire la proclamarea independenței s-a desfășurat la 6 martie 1994. La fel ca și în alte țări, majoritatea cetățenilor a votat în favoarea proclamării independenței (97,9%), prezența la urne fiind de 75%.

¹⁹ *Interviul oferit la data de 2 februarie 2017 Ziarului Berliner Morgenpost.*

Dreptul constituțional distinge trei modalități de adoptare a constituției: a) de către organele reprezentative; b) de către electorat; c) de către șeful statului. Adoptarea constituției de către corpul electoral se produce prin desfășurarea referendumului. Direct și nemijlocit prin intermediul referendumului, fără examinarea prealabilă a proiectului de către organele constituționale ale statului, constituția a fost adoptată destul de rar (de exemplu, Constituția Franței din 1958, Constituția Rusiei din 1993, Constituția Kazahstanului din 1995 ș.a.). Cel mai frecvent în țările democratice dezvoltate referendumul a fost utilizat ca formă de confirmare definitivă după examinarea și adoptarea acesteia de către organele reprezentative. De exemplu, astfel au fost adoptate constituțiile Italiei - 1947, Greciei - 1975, Portugaliei - 1976, Spaniei - 1978, României - 1991 ș.a.

În principiu, referendumul, indiscutabil, reprezintă cea mai democratică modalitate de adoptare a constituției. Cu toate acestea, nu se poate să nu ținem cont de faptul că, în primul rând, are și referendumul anumite limite în sensul posibilității că alegătorul are dreptul să se pronunțe doar pro sau contra proiectului propus, dar nu are posibilitatea de a participa la discutarea acestuia și de a propune anumite modificări; în rândul doi, în condițiile totalitarismului și autoritarismului referendumul, în majoritatea cazurilor, nu permite exprimarea liberă a voinței poporului și poate fi utilizat în scopuri antidemocratice. Prima și a doua variantă de adoptare a constituției sunt la ora actuală cele mai frecvent utilizate, predominante. După adoptarea constituției de către organul reprezentativ sau în cadrul referendumului, șeful statului, în cele mai dese cazuri, promulgă (confirmă) această hotărâre, fără a avea dreptul de veto.

Potrivit Constituției României [4] (art.2), suveranitatea națională aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative și prin referendum. Organizarea și desfășurarea referendumului se reglementează prin lege organică (art.74 alin.(3) lit. d) din Constituție). Potrivit acestei legi (Legea nr. 3/2000, modificată [5]), referendumul poate fi național sau local, prin acest exercițiu, populația poate fi consultată cu privire la o problemă de interes național sau de interes local. În cazul în care, în cadrul referendumului vor fi supuse votului mai multe proleme, textul acestora va fi înscris pe buletine de vot separate.

De asemenea, Constituția României consacră referendumul *obligatoriu* (decizional), în două situații concrete: pentru aprobarea legii de revizuire a Constituției (Art.151, alin.(3)) și pentru demiterea Președintelui României (Art.95, alin.(3)), în cazul suspendării acestuia din funcție de către Parlament; precum și referendumul *consultativ* (facultativ) – la inițiativa Președintelui, în scopul consultării într-o problemă de interes național (art.90).

Referendumul național constituie forma și mijlocul de consultare directă și de exprimare a voinței suverane a poporului român cu privire la: a) probleme de interes național, b) revizuirea Constituției și c) demiterea Președintelui României.

Primul caz este unul de referendum facultativ, pe când celelalte 2 sunt exemple de referendum obligatoriu. Referendum privind probleme de interes național Art.90 din Constituție prevede că Președintele României, după consultarea Parlamentului, poate cere poporului să-și exprime, prin referendum, voința cu privire la probleme de interes național. Determinarea problemelor de interes național ce se supun referendumului constituie competența exclusivă a Președintelui, chiar dacă consultarea Parlamentului este obligatorie. Numai Președintele României, și nu Parlamentul, are dreptul de a decide care sunt problemele de interes național și de a stabili problema concretă ce se supune referendumului și data desfășurării acestuia.

Referendumul este valabil dacă la acesta participă cel puțin jumătate plus unul din numărul persoanelor înscrise în listele electorale permanente (art.5 alin.2 din Legea nr.3/2000).

În legislația României, este prevăzută sancțiune penală pentru împiedicarea prin orice mijloace a liberului exercițiu al dreptului de a participa la referendum (se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani și interzicerea unor drepturi).

Referendumul local se poate organiza și desfășura asupra unor probleme de interes deosebit pentru unitățile administrativ-teritoriale, stabilite la propunerea primarului, respectiv a președintelui consiliului județean sau a unei treimi din numărul consilierilor locali sau consilierilor județeni, după caz (art.14 alin.1 din Legea nr.3/2000) [9, p.16].

Referendumul pentru adoptarea constituției Federației Ruse avut loc la 12 decembrie 1993. Prezența alegătorilor la vot a fost de 54,81%, dintre care 58,43% au votat în favoarea adoptării proiectului constituției.

Primul referendum din istoria Republicii Belarus a fost desfășurat la 14 mai 1995 la inițiativa președintelui țării Alexandru Lukașenko. La el au participat 4.830.582 de persoane (64,88%). La referendumul din 1995 au fost propuse 4 chestiuni: despre acordarea limbii ruse statutul de limbă de stat; despre modificarea simbolurilor statale; despre susținerea acțiunilor președintelui orientate spre integrarea economică cu Federația Rusă; despre necesitatea operării unor modificări în constituție, care prevăd suspendarea înainte de termen a împuternicirilor Sovietului Suprem de către președinte în cazul încălcării sistematice sau grave a Constituției. Primele trei chestiuni au fost supuse referendumului obligatoriu, iar răspunsul la chestiunea a patra urma să aibă caracter consultativ. Cel de-al doilea referendum din istoria Belarus a fost organizat la 24 noiembrie 1996. Dintre cele 7 chestiuni abordate, 4 au fost inițiate de președinte, iar 3 - de parlament [14, p.33-34]. Conform rezultatelor oficiale ale referendumului, au fost susținute două propuneri ale președintelui și respinse toate propunerile parlamentului. Prezența a constituit 84,14%.

Cel de-al treilea referendum, a avut în vizor problema prelungirii termenului prezidențial și confirmarea împuternicirilor. Menționăm că prezența la aceste referendumuri a fost foarte înaltă: Belarus (17.10.04) - 90,28% (pro - 87,97%).

Referendumul cu privire la instituirea postului de președinte al RSFSR a fost desfășurat în Rusia concomitent cu referendumul unional referitor la păstrarea URSS - la 17 martie 1991. Prezența la vot a constituit 75,09%. 71,38% din respondenți au răspuns afirmativ. Referendumul național din Rusia (25 aprilie 1993) a abordat 4 probleme: despre încrederea acordată președintelui, despre susținerea politicii social-economice, despre organizarea alegerilor anticipate ale președintelui și deputaților Federației Ruse. Prezența alegătorilor la urne a constituit 64,1%. Curtea Constituțională a Federației Ruse a constatat că primele două chestiuni ale referendumului, care au caracter moral-apreciativ și politic, pentru adoptarea unei hotărâri pozitive necesită majoritatea voturilor din partea participanților la votare, iar soluționarea pozitivă a următoarelor două chestiuni are caracter constituțional și trebuie să fie adoptate de o majoritate din numărul total al alegătorilor.

Tendința generală este ca procesele electorale să fie desfășurate în deplină concordanță cu principiile internaționale ale alegerilor și referendumurilor, precum și cu legile naționale, recunoscând că populația unei țări este cea care, în ultimă instanță, determină credibilitatea și legitimitatea unui proces electoral.

Concluzii

Calitatea procesului electoral este punctul de plecare în direcția unor schimbări structurale în alte domenii de activitate politică și social-economică. Este dificil să ne așteptăm la transformări de amploare, în situația în care nu sunt asigurate condiții pentru exprimarea unui drept fundamental – de a lua parte la procesul decizional. Recunoașterea și garantarea drepturilor electorale, ca fiind cele mai importante drepturi politice numite și drepturi exclusiv politice (dreptul de a alege, dreptul de a fi ales și dreptul de revocare), este un pas esențial, dar nu și suficient pentru edificarea statului de drept.

Legislația europeană, Comisia de la Veneția, recomandă consultarea populației prin referendum pentru aprobarea tratatelor europene: ratificarea Constituției Europene, a Tratatului de la Lisabona, a intrării în UE și altele.

Constituția Republicii Moldova, în comparație cu cea a României, Federației Ruse, Italiei, ș.a. nu statuează expres printre titularii dreptului la inițiativă legislativă cetățenii, deși o expresie a acestui drept se regăsește în art.75 alin.(1) al Legii supreme, precum și în Titlul VI al Codului electoral. Fiind unul din subiecții ce pot iniția orice tip de referendum, legiuitorul recunoaște cetățenilor, deși în mod indirect, dreptul de supune votului proiecte de legi. Acest lucru însă, după cum afirmă specialiștii în domeniul dreptului constituțional, ale căror

lucrări au fost consultate și menționate în prezenta lucrare, nu este unul și același lucru, pornind de la conținutul dreptului la inițiativă legislativă. În realitate, cetățenii Republicii Moldova nu se bucură de acest drept. Iar studiul de caz asupra inițiativelor privind organizarea referendumurilor legislative și constituționale din țara noastră, demonstrează că nici această formă, indirectă, nu este funcțională.

Bibliografie:

1. Codul bunelor practici în materie electorală, constituit din Linii directoare și Raport explicativ, adoptat de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, în cadrul celei de-a 52-a Sesiuni Plenare (Veneția, 18-19 octombrie 2002). // sursa: www.e-democracy.md (vizitat 12.04.2017).
2. Codul de bune practici în materie de referendum, constituit din Liniile directoare privind organizarea referendumului și Memorandumul explicativ, adoptat la cea de-a 19-a reuniune (Veneția, 16 decembrie 2006) a Consiliului pentru Alegeri Democratice și de Comisia de la Veneția în cea de-a 70-a sesiune plenară (Veneția, 16-17 martie 2007). // sursa: www.cec.md (vizitat 12.04.2017).
3. Legea Ucrainei cu privire la referendumul național („Про всеукраїнський референдум”: Закон України від 06.11.2012, №5475-VI. Sursa: <http://zakon.rada.gov.ua/> (vizitat 15.04.2017) .
4. Constituția României din 21 noiembrie 1991. // Monitorul Oficial al României din 21.11.1991. Revizuită și republicată în Monitorul Oficial, nr.767 din 31.10.2003. <http://www.cdep.ro> (vizitat 07.05.2017).
5. Legea nr.3 din 22 februarie 2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului. // Monitorul Oficial nr.84 din 24 februarie 2000. Sursa: <http://www.roaep.ro/legislatie/>(vizitat 20.04.2017).
6. Legea nr.215 din 23 aprilie 2001 administrației publice locale. Republicată în Monitorul Oficial al României, nr.123 din 20 februarie 2007.
7. Legea Federației Ruse nr. 5 din 28.06.2004 cu privire la referendum (Федеральный конституционный закон от 28 июня 2004 года № 5-ФКЗ «О референдуме Российской Федерации»). Sursa:<http://pravo.gov.ru/>(vizitat 18.04.2017).
8. Badea C. Câte tipuri de prag la referendum există în Europa. www.ziare.com/politica/referendum (vizitat 25.05.2017).
9. Criste M. Reperle democratice ale referendumului. // Revista Drepturile Omului, Editura I.R.D.O., a. XXIII, nr.1, 2013. p.13-18.
10. Iancu Gh. Tipuri de referendumuri și modele de proceduri referendare constituționale și legislative. // Revista Drepturile Omului, I.R.D.O. a. XXI, nr.2, 2011, p.34-47.

11. Pătrunso D. Din nou despre democrație: provocări vechi și controverse actuale. // Revista de Filosofie, Nr.5, 2015. p.1-11, <http://www.institutuldefilosofie.ro> (vizitat 14.05.2017).
12. Rougemont D. Elveția sau istoria unui popor fericit.- București: Editura "Univers",1996. 254 p.
13. Sava I.N. Democrația politică, între modelul majoritar și participarea directă. Cazul elvețian. // Revista de Științe Politice și Relații Internaționale, 2012, IX, p.51-64.
14. Știrbu E. Importanța referendumului ca instrument al democrației. Practica organizării referendumurilor în țările CSI. Raport la Conferința Internațională Științifico-practică „Referendumul ca forma supremă a democrației directe”. - Chișinău, 2016. 177 p.
15. Beigbeder Y. Le controle interantional des Elections. Collection Axes Savoir, Bruylant-Bruxelles, L.G.D.J. – Paris, 1994
16. Мандрыка Е.В. Конституционно-правовое регулирование референдумов в постсоциалистических государствах: общее и особенное, <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (vizitat 19.05.2017)

ТРАНСФОРМАЦИЯ БРАЧНОЙ ЭМИГРАЦИИ ЖЕНЩИН ИЗ РОССИИ²⁰

Светлана Ю. СИВОПЛЯSOBA

Россия, Москва, Институт социально-политических исследований Российской Академии наук, ведущий научный сотрудник;

Московский авиационный институт (национальный исследовательский университет), доцент

Кандидат экономических наук, доцент

E-mail: svetlankamos84@rambler.ru

This article is devoted to transformation of the marriage emigration of women from Russia in post-Soviet period. There are two vectors of transformation: a geography of female migration and its reasons. It is established that migration flows of women from the country shifts at present towards Asia (particularly Korea and China). The economic factors of migration are not so important. It connects with the stabilization of the socio-economic situation in the country and implementation of demographic policy measures aimed at supporting families with children and promote fertility. The psychological factors of migration became prevalent. Women usually plan carefully their movement. Therefore, at present the decision to migrate is most likely a conscious choice, rather than adherence to impulsive desires.

Key words: marriage migration, female migration, geography of migration, causes of migration, transformation, Russia

Статья посвящена исследованию трансформации брачной эмиграции женщин из России в постсоветский период. Выделяются два вектора трансформации: география женской миграции и её причины. Установлено, что в настоящее время миграционные потоки женщин из страны всё больше смещаются в сторону азиатских направлений (в частности, Кореи и Китая). Кроме того, всё меньшее значение имеют экономические факторы миграции, что связано со стабилизацией социально-экономической ситуации в стране и реализацией мер демографической политики, направленной на поддержку семей с детьми и стимулирование рождаемости. Превалирующими же становятся морально-психологические факторы миграции. Женщины, как правило, тщательно планируют свой переезд. Поэтому в настоящее время решение о миграции – это, скорее всего, осознанный выбор, нежели следование импульсивным желаниям.

²⁰ Исследование проведено при поддержке Совета по грантам Президента Российской Федерации (проект № МК-2984.2017.6)

Ключевые слова: брачная миграция, женская миграция, география миграции, причины миграции, трансформация, Россия

Брачная миграция как социальное явление, представляющее собой перемещение людей с целью заключения брака, создания семьи, появилась очень давно. Ещё с незапамятных времён девушки из одного племени или селения направлялись в другие места для заключения брака с местными жителями. При этом брачная миграция была характерна и для племён, ведущих оседлый образ жизни. Такая практика была «медицински» обоснована. Пришедшая «со стороны» девушка как бы «обновляла» кровь. Тем самым снижалась вероятность мутации генов и сокращалась заболеваемость наследственными болезнями.

Позже брачная миграция стала распространённым явлением среди царствующих семей. Но в этом случае к «медицинским» причинам брачной миграции прибавились и политические. Заключение брака между представителями властвующих фамилий укрепляли отношения между государствами.

Подобная практика просуществовала довольно долго, до XX века, который ознаменовался, во-первых, резким ростом численности населения мира; во-вторых, повышением мобильности людей; в-третьих, развитием медицины, снижением заболеваемости и увеличением продолжительности жизни. Как следствие, отмечался рост брачной миграции, но побуждающие её причины существенно изменились.

Россия активно включилась в миграционные процессы в конце XX века, после распада СССР. В миграционных потоках отмечался интенсивный рост доли женщин (Рисунок 1).

Рисунок 1. Доли женщин и мужчин в миграционном обороте России в 1997-2016 гг., %

Источник: Данные Федеральной службы государственной статистики Российской Федерации

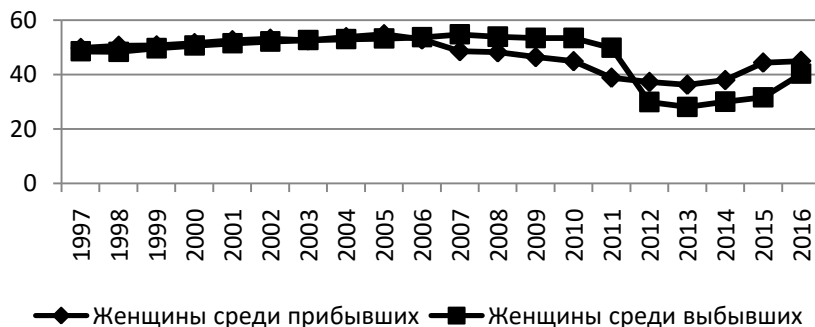
Так, если в 1997 г. доля женщин в миграционном обороте составляла 49%, то к 2005 г. она увеличилась до 54%. В 2006 г. миграционная активность женщин в России существенно сократилась, а с началом глобально-экономического кризиса и вовсе доля женщин в миграционном обороте стала ниже доли мужчин. Рост доли женщин в миграционных потоках возобновился только в 2013 г., что, вероятнее всего, связано с изменениями в экономической жизни страны. В настоящее время доля женщин в миграционном обороте составляет 43% [10].

Рассматривая эмиграционный и иммиграционный потоки отдельно, необходимо отметить, что за последние двадцать лет показатель доли женщин среди выбывших, в целом, имел положительную динамику (Рисунок 2). Резкое падение значения данного показателя отмечалось в 2012 г., что связано с изменением правил статистического учёта в России.

Доля женщин среди иммигрантов не имела такой стабильной динамики. Рост показателя отмечался только до 2005 г., после чего началось сокращение. Увеличение доли женщин среди прибывших в 2012-2016 гг. также объясняется изменением правил статистического учёта.

При этом, если с 1997 г. до 2005 г. доля женщин среди прибывших превышала долю женщин среди выбывших, то есть Россия фактически накапливала женское население, то с 2006 г. ситуация изменилась на противоположную. Доля женщин среди выбывших превысила долю женщин среди прибывших, что свидетельствует о том, что страна быстрее теряла женское население, чем накапливала [8].

Рисунок 2. Доля женщин среди прибывших и среди выбывших в 1997-2016 гг., %

Источник: Данные Федеральной службы государственной статистики Российской Федерации

Следует отметить, что статистический учёт в стране имеет ряд особенностей, которые сказываются на конечном значении статистических данных. Одной из них является тесная связь статистического учёта с регистрационным. Эмигранты, покидая страну, не обязаны сниматься с регистрационного учёта по месту жительства, а, следовательно, они не «видны» статистике. Поэтому реальные масштабы эмиграции, в частности эмиграции женщин, оценить крайне сложно.

Одной из распространённых форм женской эмиграции из России является брачная эмиграция. Она стала «популярной» с начала 1990-х гг. Однако за прошедшие 25 лет претерпела существенные изменения. Трансформация, прежде всего, коснулась причин брачной эмиграции из страны и географии выезда женщин.

В начале 1990-х гг. женщины выезжали из страны с целью создания семьи за рубежом главным образом по экономическим причинам. Сложная социально-экономическая ситуация, сложившаяся после распада СССР, экономическая несостоятельность российских мужчин в совокупности с их социальной деградацией стали выталкивающими факторами для молодых девушек и женщин. Они направлялись в другие страны за лучшими условиями жизни, любовью, заботой и верностью заморских женихов. Основными направлениями брачной миграции данного периода стали США, Германия, Израиль, Турция.

Вместе с тем, довольно быстро стало понятно, что брачная эмиграция сопряжена с рядом трудностей. К ним относятся, прежде всего, незнание языка, местных законов и традиций.

Рост масштабов брачной миграции стимулировали возникновение своеобразной «брачной индустрии». Довольно быстро стали появляться профессиональные свахи и брачные агентства. Некоторые из них работают до сих пор.

Брачный бизнес является весьма прибыльным. Агентства получают доход за размещение анкет потенциальных женихов и невест в специальной базе (некоторые базы содержат более 3-4 тыс. анкет), предоставление информации своим клиентам о возможных партнёрах и организацию их встречи. Позже важными статьями дохода стало оказание «сопутствующих» услуг, в частности, консультации психологов, астрологов, нумерологов и так далее, а также предоставление клиенту VIP-статуса, предполагающего индивидуальную работу сотрудника агентства с ним и подбор самых привлекательных вариантов партнёров [4].

Важной особенностью работы некоторых российских брачных агентств является то, что они размещают анкеты только иностранных женихов, то есть мужчины – граждане России - в базе отсутствуют. Зачастую такие агентства не взимают плату с российских девушек, но иностранные кавалеры оплачивают все услуги. Такая модель хозяйственной деятельности, во-первых, свидетельствует о ярко выраженной ориентации на зарубежные страны, а, во-вторых, косвенно стимулирует брачную эмиграцию российских женщин из страны, что оказывает крайне негативное влияние на государство: происходит как прямое сокращение численности населения (выезд людей из страны), так и косвенное (женщины рожают детей не в России); кроме того, страна теряет свой генофонд, так как уезжают молодые красивые девушки.

В конце 1990-х - начале 2000-х гг. рост масштабов брачной эмиграции и развитие «брачной инфраструктуры» породили ряд негативных последствий. Во-первых, заключение фиктивных браков. В подавляющем большинстве стран мира супруги граждан имеют право получить гражданство по упрощённой процедуре (требуется меньший срок проживания в стране, иной набор документов, чем, например, для трудовых мигрантов). Поэтому заключение фиктивного, без фактических семейных отношений, брака стало привлекательным способом легализоваться в иностранном государстве. На сегодняшний день страны предпринимают шаги по сокращению числа фиктивных браков. Например, специальная комиссия может прийти в дом к супругам без предупреждения с целью проверки действительности их совместного проживания.

Во-вторых, под брачные агентства начали «маскироваться» траффикеры (преступные группы, занимающиеся торговлей людьми, трудовой и сексуальной эксплуатацией женщин, мужчин и детей). Такое легальное прикрытие нелегальной деятельности стало возможным потому, что работа брачных агентств не подлежит обязательному лицензированию. Поэтому под предлогом встречи с женихом молодые девушки могли направляться в другие страны, далее они попадали в бордели, вовлекались в занятие проституцией, подвергались сексуальной эксплуатации [11].

С середины 2000-х гг. российских женщин можно было встретить практически во всех странах мира. Причём, такая широкая география проживания зачастую объясняется нарастанием «вторичной миграции». Нередко семейная жизнь российских женщин с иностранцем заканчивалась разводом. Но, представительницы прекрасного пола не торопились возвращаться на родину. Напротив, они продолжали поиски спутника жизни среди граждан других стран. И находили своё счастье с представителями третьих государств.

Такая модель поведения свидетельствует об устойчивой ориентации на миграцию и проживание за рубежом. Данные установки российских женщин, вероятнее всего, сложились под влиянием, во-первых, экономических причин, во-вторых, психологических, (свобода перемещения, расширение географии туристических поездок, знакомство с иностранной культурой и т.д. породили желание сменить место жительства и побудили россиянок к переезду), в-третьих, природно-климатических факторов (женщина стала привлекать возможность проживания в более комфортных климатических условиях).

В этот же период наиболее широко стал проявляться ещё один риск, с которым связана брачная миграция, - риск отъёма детей и проблема определения места их проживания после развода родителей. В случае развода российские женщины закономерно хотят забрать детей с собой. Однако, суды в подавляющем большинстве случаев встают на сторону отца, определяя место проживания детей именно с ним. Такие случаи происходили в США, Финляндии, Франции, Италии и других странах.

Например, 29 сентября 2017 года в США была задержана россиянка по обвинению в похищении своих детей. Ранее она состояла в браке с гражданином США, имела двоих детей, рождённых в России от предыдущих браков. Третьего (совместного) ребёнка она родила уже после развода также в России. Однако после развода с мужем-иностранцем суд определил место проживания детей с отцом. В связи с неисполнением решения суда женщина была задержана, ей было отказано в освобождении под залог [7].

Более того, в ряде ближневосточных стран вопрос определения места проживания детей после развода родителей до суда даже не доходит. Закон прямо предписывает оставлять ребёнка в семье отца. Поэтому женщина в этих странах вряд ли сможет забрать ребёнка. Часто под вопросом находится даже просто возможность физически встретиться с ним.

В настоящее время брачная эмиграция из России остаётся распространённым явлением. Однако достоверно оценить её масштабы крайне сложно. Это связано с тем, что, с одной стороны, разработка статистических данных по данному виду миграции в стране не ведётся, а с другой, часто иные формы миграции, например, трудовая, образовательная, лечебная, могут переходить в брачную. Поэтому можно представить лишь косвенные оценки, основанные на данных зарубежной статистики и экспертных оценках.

Так, экспертный опрос показывает, что приблизительно треть всех эмигрировавших из страны женщин имеют то или иное отношение к брачной миграции. Таким образом, за 24 года с 1993 г. по 2016 г. по каналу брачной миграции страна потеряла около 300 тыс. женщин. Причём, из них более 15 тыс. переехали в страны ОЭСР с 2011 г. по 2015 г. [4].

Анализ статистических данных показывает, что в настоящее время наиболее популярными странами среди женщин-мигранток, в том числе для женщин, переезжающих с целью создания семьи за рубежом, являются как ставшие традиционными США и Германия, так и вновь открывшиеся направления: Испания, Корея, Китай.

США являются страной-лидером по числу иностранных мигрантов. Хотя в общем иммиграционном потоке в эту страну доля россиян относительно невелика, в эмиграционном потоке из России данное направление находится среди наиболее популярных. При этом миграционный поток в данную страну характеризуется не только высокими показателями миграционного оборота, но и отрицательным сальдо миграции.

Привлекательность США для российских женщин основана на убеждении об экономическом и социальном благополучии этой страны, надёжности и тотальной состоятельности американских мужчин.

Одним из самых простых способов переехать в страну является получение специальной «визы невесты». Данный тип виз выдаётся лицам, планирующим заключение брака с гражданином США. Для её получения необходимо предоставить в посольство доказательства знакомства и наличия отношений между женихом и невестой. Более того, в период действия данной визы (в течение трёх месяцев) на территории США необходимо заключить брак.

За последние двадцать лет с 1997 г. россиянам (главным образом женщинам) было выдано более 20,5 тыс. виз данного типа (Рисунок 3).

Пиковое значение числа выданных виз приходилось на 2000-е гг. С 1999 г. по 2007 г. выдавалось более 1 тыс. «виз невест» ежегодно. К 2015 г. число «виз невест», выданных в России сократилось до 577, что составляет около 2% от общего числа «виз невест», выданных посольствами и консульствами США во всем мире [5]. Такое сокращение, вероятнее всего, можно объяснить стабилизацией социально-экономической ситуации в России, реализацией мер демографической политики, направленной на поддержку семей с детьми, и осложнением политических отношений между Россией и США.

Рисунок 3. Число «виз невест», выданных посольствами и консульствами США россиянкам и их доля в общем числе «виз невест»

Источник: Сайт Государственного департамента США

Ещё одним популярным направлением женской брачной эмиграции из России является Германия. Ежегодно в эту страну въезжает более 15 тыс. человек из России, около 60% их них – женщины. Значительную долю среди иммигрантов составляют лица, переезжающие по семейным причинам: воссоединение семей и заключение брака. В 2016 г. эти причины указали 4,3 тыс. мигрантов из России (20% от общего числа мигрантов из нашей страны). Из них около 56% составляли женщины, переезжающие с целью заключения брака с гражданами Германии. При этом, отмечается увеличение числа брачных мигрантов: если в 2010 г. «визы невест» получили около 1,5 тыс. россиянок, то в 2016 г. их число превысило 2 тыс. человек [4].

Новым популярным европейским направлением миграции среди россиян является Испания. Показатели миграции из России остаются устойчиво высокими, начиная с середины 2000-х гг. В 2015 г. в страну переехали 7 тыс. человек, 61% из которых – женщины [9]. Общая же численность россиян, проживающих в Испании в настоящее время, превышает 30 тыс. человек. Для сравнения, в конце 1996 г. их число составляло 820 человек.

Особенностями эмиграционного потока россиян в Испанию является, во-первых, значительная доля женщин, а во-вторых, нетрудовой характер миграции. Согласно данным Национального института статистики Испании, в настоящее время среди россиян, проживающих в стране, более

65% составляют женщины. Около 10 лет назад эта доля была ещё выше – 70% [3].

Важно отметить, что люди, переехавшие в Испанию, часто не планируют вести трудовую деятельность в стране. Это, как правило, представители творческой интеллигенции или специалисты, которые приобрели недвижимость и относятся к ней «как к даче», маргинальные слои общества, которые занимаются противоправной деятельностью, а также россиянки, вышедшие замуж за испанцев (российских мужчин, переехавших в страну по каналам брачной миграции, несопоставимо меньше).

Популярность Испании в качестве направления брачной эмиграции российских женщин обусловлена рядом причин. Во-первых, социально-экономическое развитие страны является весьма высоким. Во-вторых, будучи супругой гражданина страны можно довольно быстро получить гражданство этого европейского государства. Кроме того, оформление «визы невесты» не требует значимых затрат (в отличие от других типов виз). В-третьих, испанские мужчины представляются весьма привлекательными для российских женщин. Существует убеждение, что они сильные и темпераментные молодые люди, надёжные мужья, заботливые отцы. Муж-испанец – это предмет гордости российской девушки. В-четвёртых, низкие языковые барьеры и схожесть менталитетов. Будучи европейским языком, испанский язык довольно легко даётся для изучения. А открытость и эмоциональность, как национальные черты характера, представляются схожими с российской ментальностью. В-пятых, страна обладает удобным географическим положением. Благоприятный климат и относительно близкое расположение к Родине влияет на рост масштабов миграции между странами.

Новым популярным направлением миграции из России, в частности брачной миграции, стал Китай. Высокие темпы социально-экономического развития страны, общие границы и геополитические трансформации последних лет обусловили значительный масштаб миграции между странами.

Достоверно оценить численность мигрантов переезжающих из страны в страну довольно сложно. Однако, по некоторым оценкам в настоящее время в Китае проживает около 15 тыс. россиян. Из них 1,0-1,5 тыс. человек – девушки и женщины, которые связали свою жизнь с гражданами Поднебесной [1].

Россиянок привлекает в китайцах доброта, ответственность, заботливое отношение к жене и детям, отсутствие пристрастия к алкоголю. Большинство китайских мужей оказываются любящими и внимательными семьянинами. В то же время российские невесты также весьма востребованы на брачном рынке Китая. Это объясняется несколькими причинами. Во-первых, особенности демографического развития страны, обусловлен-

ные проводимой государственной политикой, направленной на снижение темпов прироста численности населения. Политика, которую можно назвать «Одна семья – один ребёнок», привела к гендерному дисбалансу структуры населения. Семейная пара, которой разрешалось иметь только одного ребёнка, узнав во время беременности, что у них ожидается рождение девочки, часто избавлялась от ребёнка. В итоге это привело к тому, что на 100 девочек рождалось 120 мальчиков. В дальнейшем, к настоящему времени, достигнув брачного возраста, молодые люди не имеют возможности найти жену на национальном брачном рынке и вынуждены искать жён среди иностранок.

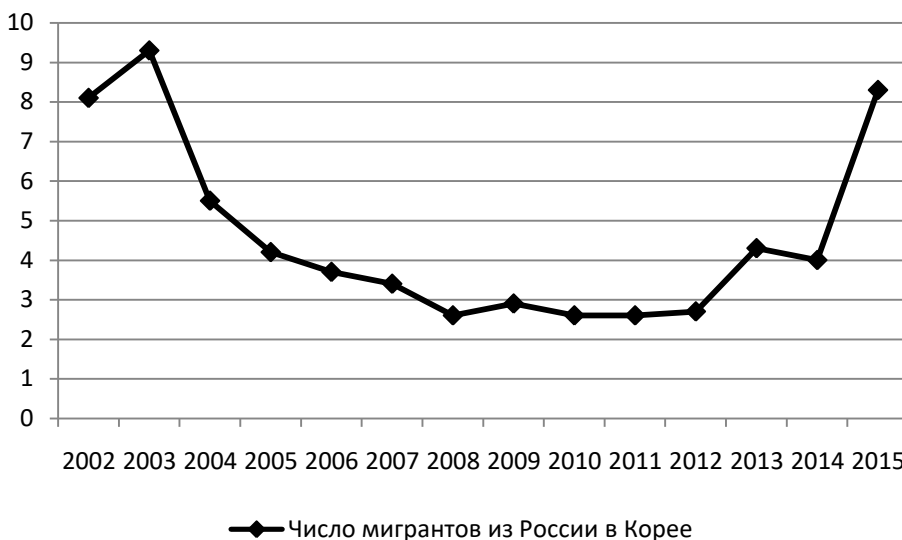
Во-вторых, в Китае высоко ценится славянская внешность. Русские девушки считаются очень привлекательными, поэтому среди китайских женихов очень престижно иметь русскую жену. Она является предметом гордости мужчины и зависти окружающих [6].

Ещё одним новым устойчивым направлением эмиграции из России является Корея. Интересно отметить, что динамика миграционных потоков в эту страну подвержена сильным колебаниям. Так, по данным ОЭСР число мигрантов из России в Корею колебалось от 2,6 тыс. человек в 2008, 2010 и 2011 гг. до 9,3 тыс. человек в 2003 г. (Рисунок 4). Доля женщин в данном миграционном потоке составляет около 50% [9].

Очевидно, что далеко не все из них заключили брак с гражданами Кореи. Однако, возможно предположить, что доля российских мигранток, переехавших в страну с целью создания семьи, довольно велика. Данный вывод основан на том факте, что доля интернациональных браков в Корее одна из самых высоких в мире. Около 10% от общего числа браков заключаются между корейцами и иностранными гражданами. В 1990-е гг. эта доля была ещё выше – 30-40%. В подавляющем большинстве случаев это браки, в которых иностранка – невеста.

Чаще всего на международном брачном рынке жену ищут корейцы, проживающие в сельской местности. Это обусловлено высоким уровнем миграции корейских женщин из сёл в города. Ещё одной особенностью интернациональных браков в Корее является значительный разрыв в возрасте жениха и невесты. Мужчины, вступающие в брак, как правило, заметно старше женщин.

Рисунок 4. Численность мигрантов из России в Корею, тыс. человек

Источник: International Migration Outlook 2017

Популярность корейских мужчин среди российских женщин обусловлена их морально-личностными качествами и экономической состоятельностью. Высокий спрос на российских невест среди корейских женихов связан, прежде всего, с их внешней привлекательностью. Однако такие интернациональные браки часто сталкиваются в рядом трудностей и проблем. Во-первых, языковой барьер. Корейский язык довольно труден, поэтому далеко не все российские невесты знают его на достаточном уровне. Во-вторых, различия в менталитете. В-третьих, чрезвычайно высокие запросы со стороны жён-россиянок [6].

Таким образом, трансформация географии брачной эмиграции российских женщин происходит в сторону усиления азиатского вектора.

В последнее время отмечается трансформация причин брачной эмиграции из страны. В частности, сложности экономического характера все в меньшей степени оказывают влияние на решение женщины искать брачного партнёра за рубежом. Так, по утверждению О.Маховской «женская брачная эмиграция в страны дальнего зарубежья больше не имеет “колбасной”²¹, то есть экономической подоплёки. Основная причина стремления

²¹ Термин “колбасная” эмиграция происходит из популярной в 1990-е годы песни российской женской музыкальной группы “Комбинация” “Два кусочка колбаски” (слова - А.Шишиной, музыка - В.Огорокова). В песне пелось о том, как мужчина покори сердце российской женщины, угостив ее колбасой. В данном случае колбаса выступала атрибутом экономической состоятельности и благополучия жениха.

россиянок выйти замуж за границей – это кризис отечественной модели семьи» [2].

В настоящее время накоплен уже довольно богатый опыт брачной эмиграции. Женщины и девушки, как правило, осведомлены о тех рисках, с которыми сопряжены поиски жениха за рубежом. Они чаще всего осмысленно подходят к выбору страны эмиграции. Поэтому, на сегодняшний день, переезд россиянки в другую страну с целью заключения брака и создания семьи – это, как правило, осознанный выбор, нежели импульсивное решение.

Библиография:

1. Грибин С. Русские в Китае. Какая она, русская диаспора Харбина? [Электронный ресурс] // Школа жизни.ру. Познавательный журнал. Режим доступа: <https://shkolazhizni.ru/world/articles/67220/> (Дата обращения: 17.08.2017)
2. Коныгина Н. Замуж за иностранцев выходят не из-за денег. Режим доступа: <https://iz.ru/news/272196> (Дата обращения: 02.01.2018)
3. «Русская Испания» в цифрах [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.russianspain.com/blog/diaspora/5853.html> (Дата обращения: 29.01.2018)
4. Рязанцев С.В., Сивоплясова С.Ю. Брачная эмиграция женщин из России: причины, особенности, последствия. // Научное обозрение. Серия 1. Экономика и право, 2017. №4-5. с.5-12.
5. Сайт Государственного департамента США. Режим доступа: <https://travel.state.gov/content/visas/en/law-and-policy/statistics/non-immigrant-visas.html> (Дата обращения: 10.11.2017).
6. Сивоплясова С.Ю. Российские женщины на брачных рынках Японии, Кореи и Китая. // Миграционные мосты в Евразии: модели эффективного управления миграцией в условиях развития евразийского интеграционного проекта: Материалы IX международного научно-практического Форума (Москва, 28-29 ноября 2017 года). В двух томах. – Т. 1./ Под науч. ред. чл.-корр. С.В.Рязанцева, М.Н.Храмовой. – Москва: Экономическое образование, 2017. с.169-173.
7. Суд США не выпустил под залог обвиняемую в похищении своих детей россиянку. Режим доступа: <http://rvs.su/novosti/2017/sud-ssha-ne-vypustil-pod-zalog-obvinyayemyu-v-pohishchenii-svoih-detey-rossiyanku#hcq=nRowczq> (Дата обращения: 1.11.2017)
8. Численность и миграция населения в Российской Федерации (Статистический бюллетень). / Федеральная служба государственной статистики. – Москва, 2017.

9. International Migration Outlook 2017. Режим доступа: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/international-migration-outlook-2017_migr_outlook-2017-en#page341 (Дата обращения: 1.11.2017).
10. Ryazantsev S., Sivoplyasova S. Womens Emigration from Russia Factors, Trends, Geography. // The Social Sciences, 2016, #11: pp.5643-5647. DOI: 10.3923/sscience.2016.5643.5647
11. Sivoplyasova S. Russia in the system of international trafficking in women. // *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica)*, 2017, nr.4 (LXXXIX), pp.152-159

30.01.2018

COMPARTIMENTUL
RELAȚIINTERNATIONALE

SECURITATEA REPUBLICII MOLDOVA ÎN CONTEXTUL
UNUI EVENTUAL PROIECT “NOVOROSIA”

Sergiu PLOP

Republica Moldova, Chișinău, Academia Militară „Alexandru cel Bun”
Comandant (rector), colonel

Svetlana CEBOTARI

Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea
Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații
Internaționale; Academia Militară „Alexandru cel Bun”
Doctor habilitat, conferențiar universitar

The periphery of the USSR especially that of the Black Sea, has become the intersection of geopolitical contradictions and competition over the last two decades. Lately, many actors with interests in the political, economic and, energy sphere have focused their attention on this area. The events that took place in Ukraine are a continuous concern not only for regional actors, but also for the world ones, which radically change the geostrategic landscape in Eastern Europe. With the collapse of the Soviet Union, Eastern Europe has become the main scene of the struggle for world supremacy between the US and the Russian Federation. The competition between the two great powers was felt in several areas, but its military aspect played the important role.

This article analyzes the impact of the Russian-Ukrainian crisis on the security of the Republic of Moldova. Also, the security of the Republic of Moldova is analyzed through the prism of possible strategies of the Russian Federation in the Eastern European area, such as the possible scenario for the realization of the "novorossia" project.

Keywords: security, Republic of Moldova, Russian-Ukrainian crisis, strategy, East-European area.

Conceptul "Novorossia" se referă la proiectul istoric destinat spațiului sud-est ucrainean. În secolul XVIII în imperiul rus a fost creată gubernia Novorossia. Hotarele acestei gubernii pe parcursul anilor au fost în permanentă modificare, dar care nu pot fi considerate drept suport pentru actualul proiect "Novorossia" a președintelui rus V.V.Putin. Astfel, din perspectivă istorică, regiunile Harikov, cât și raioanele nordice ale regiunii Lugansk pot fi considerate teritorii care făceau parte din proiectul "Novorossia". Pe de altă parte, "Novoro-

siei”, istorice i se atribuiu regiunile Crimeea și Taganrog. Adepții renașterii proiectului ”Novorossia” au apărut la începutul anilor 90, dar până în 2014 acest curent a rămas marginal. Argumentarea rezidă în aceea că colonizarea zonelor de stepă, crearea și dezvoltarea orașelor este meritul imperiului Rus, iar conform acestui argument, ”Novorossia” trebuie să aparțină Federației Ruse și nu Ucrainei.

Un nou impuls acestui proiect politic a fost dat de către președintele rus V.Putin, care în cadrul conferinței de presă din 17 aprilie 2014 a afirmat că Harikov, Donețk, Lugansk, Herson, Nikolaev și Odesa sunt zone care constituie ”Novorossia”, zone care din punct de vedere istoric nu au aparținut Ucrainei. Din afirmațiile președintelui Putin, ”Novorossia” a fost inclusă în componența Ucrainei de către bolșevici ca rezultat al revoluției din 1917. În vara anului 2014 a fost formulată concepția confederației ”Novorossia” care trebuia să includă 8 republici populare, create în baza regiunilor sudice și estice ale Ucrainei: Odesa, Herson, Nikolaev, Dnepropetrovsk, Zaporojie, Harikov, Donețk și Lugansk. De facto, ca rezultat al crizei ruso-ucrainene, practic au fost create doar republicile populare Lugansk și Donețk [9, p.29-30].

Actualmente, în opinia unor specialiști, proiectul ”Novorossia” poate fi considerat un subiect epuizat. Eșecul acestui proiect se datorează contramăsurilor luate de către Occident ca reacție la acțiunile Federației Ruse în Ucraina [7]. Astfel, conform opiniei lui M.Emerson, politolog britanic, specialist în problemele spațiului postsovietic, contramăsurile luate de către Occident împotriva Federației Ruse au fost un pas important în modificarea intențiilor strategice ale Rusiei în relațiile cu Ucraina [14]. Deși este considerat eșuat, nu este exclus că acest proiect să fie reactivat de către Federația Rusă. Astfel, pentru a determina care ar fi impactul unei eventuale reactivări a proiectului ”Novorossia” asupra securității Republicii Moldova, apare necesitatea de a supune examinării condițiile și factorii care ar putea contribui la o eventuală extindere a acestuia. Pentru o mai bună comprehensiune a situației create în regiune, apare necesitatea de a examina factorii care ar duce la destabilizarea situației și care ar constitui amenințări la adresa securității regionale.

Un prim factor care ar putea să ducă la reactivarea proiectului „Novorossia” este prezența forțelor militare și a armamentului rus în zona Donbas. Conform datelor, în Donbas sunt prezenți militari a 45 unități a Federației Ruse implicate în evenimentele și acțiunile militare din zonă. Aici sunt incluse unitățile motorizate, unitățile de artilerie, de infanterie, unități ale forțelor antiaeriene (SAR), aparate de zbor fără pilot. În conflictul din Donbas, majoritatea forțelor Grupării Tactice Militare au fost formate ca rezultat al comansării forțelor militare a brigăzilor poziționate în regiunea sudică: 136, 18, 17, 8, 19, 205, 33, brigada 34motorizată, brigada 291de artilerie și, inclusiv, baza militară 7 [9, p.68].

De asemenea, în zona Donbas sunt prezente 12 unități de militari, utilizați cu scopul de a reacționa operativ în situații critice și în cazul amenințării obiectelor strategice ca: Ilovaisk, Debalițevo, aeroportul Donețk. În zona Donbas sunt prezente unitățile speciale a Comandamentului General de Cercetare. Au fost depistate 7 subdiviziuni ale Comandamentului General de Cercetare al Federației Ruse care activează cu scop diversionist și cercetare. Aceste forțe ocupă clădirile administrative, atacând forțele ucrainene, care, fiind integrate sub acoperirea documentelor false, ocupă funcții înalte de răspundere - de la locțiitor comandant până la comandanți inferiori și specialiști, care deservește tehnica contemporană și înarmarea [9, p.68].

În zonă mai sunt prezenți reprezentanții a 4 unități a forțelor maritime. Militarii brigăzii 61 infanterie marină și reprezentanții brigăzii 200 cu destinație specială a flotei maritime de nord care, în perioada 2014-2015 au fost activate în Lugansk. Din 2015, în zonă Donețk este prezent gruparea tactică 99 a flotei Nord. Militarii brigăzii 810 infanterie marină a flotei Mării Negre dislocați în Crimeea au fost observați în 2016 pe direcția Mariupol. Armata națională „Rosgvardia” este și ea prezentă în zonă. Astfel, au fost identificate 5 subunități - cu militari angajați în bază de contract cu experiență militară în Caucazul de Nord. În Donbas mai sunt prezente brigăzile operative cu destinație specială numărul 46 și 451, detașamentul 15 cu destinație specială „Veatici” [9, p.69].

Pe lângă acest potențial militar, au mai fost descoperite în zona Donbas forțe militare ale apărării antirachetă și tehnică radio care fac parte din structura forțelor militar-cosmice ale Federației Ruse. În primăvara anului 2015 au fost prezente unități ale subdiviziunii 338 a Regimentului 4 al armatei, în competența căruia se află controlul spațiului aerian (Stații de radiolocație de tip „Kast” și „Nebo”). De asemenea, au fost fixate ZRPK „Panțiri”, ZRK „Buk” implicat în doborârea „Boingului cursei MH17”. În zonă vin militari din unitățile dislocate în Orientul Apropiat, în Arctica, Tadjikistan. De asemenea, în operațiunile militare din Donbas sunt atrași militarii prezenți în unitățile dislocate în teritoriile ocupate de către Federația Rusă - Abhazia, Crimeea, și chiar zona transnistreană a Republicii Moldova [9, p.69-70].

O componentă a agresiunii Federației Ruse în Donbas este înarmarea militarilor cu armament și tehnică. Astfel, în baza observațiilor efectuate de către Agenția de Cercetare Inform Napalm, în zona de conflict a Ucrainei au fost identificate peste 40 de tipuri de tehnică militară a Federației Ruse. O bună parte din tehnică prezentă au fost dislocată în perioada anilor 2004-2015 se referă la cele mai noi modele. De asemenea, în scopul mânăuirii acestei tehnici este nevoie de personal cu pregătire specială (lucru care demonstrează că în zona Donbas activează cadre militare ruse).

În zona estică a Ucrainei mai este prezentă și următoarea tehnică militară rusă: automobile blindate GAZ-233014 „Tigr”, GAZ-39371 „Vodnik”,

KamAZ-43269 „Vîstrel”, TAB 82 A, tancuri T-72 (model 1989), T-72BA (model 1999), T-72B3 (model 2011), T-90A (model 2006), T-72 C1, camioane model KamAZ-5350 „Mustang”, „Ural-632301”, „Ural-43206”, RSZO 2B26, 9K58 „Smerci”, CHAP1 RL232-2M, ZRK9K330 „Tor”, 9K331 „Tor M-1” și 9K332 „Tor M-2”, ZRPK 96K6 „Panțiri-C1”. Sunt prezente stații radio R-166-0,5, R-441-OB „Liveni”, KȘM R-149BMR „Kușetka-B”, REB RB-341B „Leer-3”, REB R-378b „Borisoglebsk-2”, REB R-934UM, REB R-330 J „Jiteli”, REB „Torn”, REB „Rtuti BM”, RB-636AM2, „Svet-KU”, BLLA „Granat-1”, „Granat-2”, „Forpost”, „Orlan-10”, „Eleron-3SB”, „Zastava” [17, p.68-80]. În zona Donbas, în operațiunile militare a fost utilizată tehnică de model sovetic cum ar fi: tancuri T-64, T-72B, instalații de artilerie 2C1 „Gvozdika”, complexul antiaerian „Strela-10”, mașini de luptă ale infanteriei „BMP-1”, „BMP-2”, tractoare blindate multifuncționale „MT-LB”, obuziere calibrul 122 mm „D-30” și calibrul 152 mm „Msta-B”, tunuri antitanc MT-12 „Rapira” [9, p.80-81].

În contextul evenimentelor din zona estică a Ucrainei, dar și în cazul unei eventuale reactivări a proiectului „Novorossia”, merită să se acorde atenție factorului social, care determină vectorii și interesele politicii externe ale unui stat, în cazul dat al Ucrainei. La un interval de 4 ani de la evenimentele din Kiev, populația ucraineană, în special cea din zonele sud-estice ale țării rămâne a fi sceptică cu referire la integrarea Ucrainei în UE. Astfel, conform sondajului efectuat de către grupul „Reiting”, populația orașelor Dnepr (49%), Zaporojie (35%), Harkov (32%), Mariupol (24%), Severodonețk (23%) s-au pronunțat pentru aderarea Ucrainei la UE. Adepți ai integrării Ucrainei în UE sunt în Lvov (86%), Ivano-Frankovsk (85%) și Ujgorod (82%). Pentru integrarea în spațiul Euroasiatic populația ucraineană s-a pronunțat în Mariupol (37%), Odessa (29%), Harkov (27%). Cel mai mic procentaj (2%) cu referire la aderarea Ucrainei la proiectul euroasiatic a fost obținut în zona vestică a țării [17].

Un alt factor care ar putea avea un impact asupra securității regionale, inclusiv asupra securității Republicii Moldova, poate fi considerată stabilitatea / instabilitatea regiunii Odessa. În ultimii ani 2016-2017 Odessa a devenit un oraș în care se observă creșterea criminalității și a numărului organizațiilor extremiste care au ieșit de sub controlul Kievului [12].

În perioada Rusiei țariste, Odessa ocupa locul 5 în imperiu privind gradul de criminalitate care se reducea la infracțiuni cum ar fi furturile. Actualmente, Odessa iese de sub controlul organelor de drept ale Ucrainei. Astfel, conform datelor statistice, în 2015, criminalitatea în regiunea Odessa a crescut cu 21%, față de anul 2014, iar în anul 2016 - cu 45%. Infracțiunile deosebit de grave au crescut de la 355 la 717 anual, iar infracțiunile grave au crescut de la 4397 la 6295. De asemenea, în perioada respectivă, se observă creșterea cu 76,0% a cazurilor de omor, cât și dublarea cazurilor de viol. În opinia lui V.Serdiuk, șeful Departamentului Național de Poliție, situația în Odessa în ultimii ani a devenit

critică. Cauzele creșterii criminalității în Odessa sunt - stagnarea economică, diminuarea veniturilor populației, pierderea locurilor de muncă, instabilitatea politică și socială, răspândirea ilegală a armamentului din zona estică a Ucrainei. Revenirea combatanților la baștină, care în lipsa unui serviciu, se implică în activități criminale. Un alt factor care a contribuit la creșterea criminalității în Odessa a fost adoptarea și aprobarea de către Rada Supremă a Ucrainei la data de 26 noiembrie 2015 (a intrat în vigoare la data de 24 decembrie 2015) a legii nr.838-VIII privind introducerea modificărilor în Codul Penal al Ucrainei cu referire la ordinea și termenul de detenție a deținuților [10]. Această lege a fost denumită legea lui Savcenko, conform căreia o zi de detenție se echivala cu 2 zile lucrătoare, fapt care a dus la diminuarea termenului de detenție în pușcării a deținuților. Deși, așa-numita lege a lui Savcenko a fost abrogată la data de 21 iunie 2017 [8; 13], mulți deținuți deja au fost eliberați, iar în prezent aceștia își continuă activitățile ilegale. Nu mai puțin impact asupra situației din Odessa o are și reforma Ministerului de Interne al Ucrainei care a dus la înlocuirea cadrelor profesionale cu personal necalificat/neprofesioniști. Un alt aspect care diminuează securitatea Odessei este lupta de interese a politicienilor Poroșenko, Kolomoiskii, Timoșenko pentru deținerea influenței în zonă, în special este lupta pentru a deține monopol asupra celor patru porturi, a vămii, a pieței “7 kilometr”, puncte care aduc venit și prin care are loc efectuarea celor mai mari infracțiuni.

Un alt aspect care vizează securitatea Odessei, inclusiv și securitatea regională este polarizarea orașului. Prezența “sectorului de dreapta-pravii sector” și a forțelor filoruse duc la destabilizarea situației, la creșterea criminalității [11]. Un alt factor care ar putea duce la destabilizarea situației în Odessa este aspectul multiethnic al populației. Astfel, conform recensământului general al populației, efectuat în 2001, în zona Odessa locuiesc peste 133 de etnii: ucraineni - 1542,3 mii (62,8%); ruși - 508 mii (20,7%); bulgari - 150,7 mii (6,1%); moldoveni - 123,8 mii (5%); găgăuzi - 27,6 mii (1,1%); evrei - 13,4 mii (0,6%); beloruși - 12,8 mii (0,5%); armeni - 7,4 mii (0,3%); romi - 4,0 mii (0,2%); polonezi - 3,2 mii (0,1%); nemți - 2,9 mii (0,1%); georgieni - 2,8 mii (0,1%); azeri - 2,7 mii (0,1%); tătari - 2,6 mii (0,1%); greci - 2,1 mii (0,1%); albanezi - 1,9 mii (0,1%); arabi - 1,3 mii (0,1%); alte etnii - 45,6 mii (1,9%) [18].

O amenințare directă la adresa securității Republicii Moldova este și Regiunea care pretinde a se constitui ca stat suveran și independent constituie teritoriul Republicii Moldova din partea stângă a râului Nistru, care ocupă o suprafață de 3,7 mii km², ceea ce reprezintă 11% din teritoriul Republicii, cu o populație de 730 mii din cei 4380 mii locuitori ai țării, adică 16,7% din totalul populației [5]. Vom menționa de la bun început că, nu există nici un fel de premise pentru autodeterminarea politică a acestui teritoriu. În primul rând, în această regiune după cum ne demonstrează datele statistice locuiesc: populația băștina-

șă, moldovenii, care constituie 38,5%, 29,5% - ucraineni, 25,3% - ruși, 1,6% - bulgari, 4,6% - alte naționalități [6]. Moldova, s-a transformat într-un adevărat focar de conflicte.

Din anul 1995 Rusia, pentru a-și menține prezența militară în Moldova, a luat calea transformării contingentului redus de trupe ruse în Transnistria în forțe de menținere a păcii. Intenția Federației Ruse de a transforma ex-Armata a 14^a în forță de pacificare nu este nouă. Rusia a făcut propuneri Moldovei în acest sens încă în timpul conflictului armat din vara anului 1992. La 22 noiembrie 1995 problema transformării contingentului redus de trupe ruse din Transnistria în forțe de menținere a păcii a fost discutată în cadrul Comisie Unificate de Control (CUC). Formațiunile militare ale Federației Ruse, dislocate în raioanele de est ale Republicii Moldova, includ unitățile și subunitățile fostei armate a 14-a, care din 1997 a început să fie denumită Grupul operativ al trupelor ruse (GOTR). Această transformare este explicată de Federația Rusă prin diminuarea considerabilă a prezenței militare în regiune și prin noile misiuni pacificatoare îndeplinite de trupele sale. Însă, explicația mai aproape de adevăr a acestor metamorfoze ar fi următoarea:

1. Utilizarea în continuare a sintagmei Armata a 14-a devenise prea incomodă pentru Moscova din motive că aceasta era asociată cu implicarea directă a Rusiei în conflictul militar de partea separatiștilor.

2. Schimbarea denumirii oferea posibilitatea de a sustrage atenția de la nedorința Rusiei de a îndeplini în continuare prevederile Acordului din 1992. Cu privire la principiile reglementării conflictului din regiunea Transnistreană a Republicii Moldova în conformitate cu care unitățile militare din regiune nu puteau fi utilizate în operațiunea de menținere a păcii.

3. În 1997 expira termenul de trei ani determinat pentru retragerea completă de pe teritoriul Republicii Moldova a trupelor ruse prin renumitul Acord semnat în 1994 și Federația Rusă era nevoită să creeze impresia că, chiar și dacă intrarea în vigoare a acordului în cauză fusese blocată de Duma rusească, totuși Rusia acționează, în măsura posibilităților obiective., în conformitate cu spiritul acestui acord. În realitate, nici un fel de noi misiuni. pentru trupele ruse n-au apărut și nici un fel de diminuare considerabilă a prezenței militare n-a avut loc. Către sfârșitul anului 1997 în Federația Rusă fusese retrase numai 377 vagoane cu tehnică și echipament militar din cele circa 10000 determinate înainte de semnarea acordului din 1994. În acești trei ani de pe teritoriul Republicii Moldova fusese retrasă numai tehnică de geniu, de transmisiuni, de luptă radioelectronică și echipament logistic, dar nu fusese retrase nici un tanc, nici o mașină blindată de luptă, nici o piesă de artilerie, sistemă antitanc sau antiaeriană, nici un vagon cu muniții, etc. Această tendință nu s-a schimbat nici în continuare. În anul 1998 de pe teritoriul Republicii Moldova n-au fost retrase nici un vagon cu echipament sau tehnică militară ale GOTR, în 1999 au fost retrase 122 vagoane cu au-

tomobile, tehnică de geniu și echipament de reparație, în 2000 din nou numai 40 vagoane cu automobile și echipament logistic. *(Astfel, până în prezent de pe teritoriul Republicii Moldova a fost retras echipament militar în volum ce nu depășește 5 la sută din volumul declarat spre evacuare în 1994).*

Din punct de vedere militar, abrogarea denumirii Armata a 14-a părea să fie logică dat fiind faptul că mai multe unități care au făcut parte din această structură către anul 1992 se aflau pe teritoriul Ucrainei și au trecut sub jurisdicția acesteia, două unități militare (din Parcani și Dubăsari) au trecut sub jurisdicția Tiraspolului, iar unitățile aflate în Tiraspol reprezentau în esență o divizie de infanterie cu câteva unități de întărire. În prezent, structura Grupului operativ a rămas practic similară cu cea a diviziei 59-a de infanterie motorizată și include o brigadă de infanterie (formată în baza celor 3 regimente de infanterie din divizia 59-a), un regiment de tancuri, un regiment de artilerie, un regiment de rachete antiaeriene, un divizion de artilerie antitanc, un batalion de recunoaștere, un battalion de transmisiuni, subunități de asigurare, depozite, etc. Înzestrarea trupelor ruse, pe parcursul a 6 ani, de asemenea, a rămas fără schimbări esențiale: 117 tancuri T64 în 2000 în comparație cu 120 în 1994, 130 mașini blindate de luptă în comparație cu 160 în 1994, 128 piese de artilerie în comparație cu 128 în 1994 și 180 în 1992. (Să amintim că diferența dintre cantitatea armamentului rus în 1992, 1994 și 2000 se explică destul de simplu prin transmiterea armamentului și tehnicii militare formațiunilor militare ale RMN). Cea mai stupefiantă concluzie, la care ajung analiștii militari în urma evaluării în timp a prezenței militare ruse pe teritoriul Republicii Moldova, este că potențialul total al forțelor militare de malul stâng al Nistrului a rămas practic același care a fost în 1992. Unitățile militare din categoria celor de rezervă în Armata a 14-a s-au transformat în unități militare semi-desfășurate. Forțe Armate ale RMN, diminuarea efectivului forțelor ruse a fost însoțită de creșterea efectivului militar al RMN în aceeași proporție, ofițerii și subofițerii din trupele ruse trec cu serviciul militar în unitățile militare transnistrene, iar armamentul și tehnica militară sunt pur și simplu transmise la înzestrarea celor din urmă. În asemenea mod, pe malul stâng al Nistrului a fost păstrat un potențial militar cu mult superior celui existent pe malul drept. Compararea potențialului a două forțe militare nu se bazează, în exclusivitate, pe cantitatea categoriilor de armament și tehnică militară dar, în primul rând, pe potențialul lor de luptă. Astfel, cantitatea unor sisteme de armament, cum ar fi de exemplu cele de artilerie, poate fi comparabilă, însă în cazul când o parte din aceste sisteme nu au muniții sau sunt într-o stare tehnică care nu mai permite folosirea lor, atunci la evaluarea potențialului militar real această categorie poate fi omisă în totalitate. De asemenea, să nu uităm că depozitele de la Colbasna sunt practic divizate în două, o parte aparținând Tiraspolului. În același timp către anul 1992 pe malul drept n-au existat stocuri importante de muniții iar condițiile de finanțare și activitate a Armatei Naționale a Re-

publicii Moldova de la momentul creării acesteia și până în prezent permit să estimăm că rezervele de muniții sau diminuat considerabil iar procurări n-au avut loc. Faptul că armata încearcă să vândă unele categorii de armament și tehnica din dotare este o mărturie tangențială că aceste categorii nu au o influență decisivă asupra potențialului militar. Astfel, modificările organizatorice din 1997, efectuând câteva schimbări în structura unităților militare ruse, n-au diminuat potențialul militar rus din regiune, înscriindu-se perfect în logica Cursului strategic al Federației Ruse cu statele-membre ale CSI aprobat de B.Elțin la 14 septembrie 1995, și care a declarat Comunitatea Statelor Independente drept zonă a intereselor vitale ale Federației Ruse și a oficializat implementarea mecanismului de păstrare a prezenței militare ruse în statele CSI pe principii și forme de baze militare. Acordul cu privire la principiile reglementării politice a conflictului transnistrean, semnat în iulie 1992, determina că unitățile militare ale Armatei a 14-a nu puteau fi folosite pentru îndeplinirea misiunilor de menținere a păcii, dat fiind faptul implicării active a acesteia în conflictul militar, precum și prin faptul că circa 50% din ofițeri și circa 80% din subofițerii acestor unități sunt semi-localnici și, de-facto, cetățeni ai RMN. În asemenea mod Moscova a impus aplicarea principiului neutralității și imparțialității trupelor de menținere a păcii în varianta de elaborare proprie. În noua formulă, după reorganizarea armatei a 14-a în GOTR, îndeplinirea misiunilor de menținere a păcii, deja nu mai este pusă pe seama unităților militare aduse în regiune din adâncurile Rusiei, dar pe seama trupelor locale. În realitate, însăși acceptarea de către Republica Moldova a forțelor militare ruse în calitate de forțe de menținere a păcii a fost cea mai mare greșeală de ordin politic care a condiționat blocarea întregului proces de soluționare a conflictului și este o profanare a însăși principiilor unui asemenea proces. De altfel, întreaga operațiune de menținere a păcii este, în realitate, o operațiune de conservare a conflictului și protejare a regimului separatist și procesului de consolidare a acestuia [2].

Rusia a încercat să motiveze propunerea sa de a acorda funcții pacificatoare trupelor din ex-Armata a 14^a prin dificultățile de ordin financiar cu care se confruntă în asigurarea cu mijloace a trupelor de menținere a păcii. În realitate, propunerea rusă a constituit o dovadă în plus a faptului că Moscova nu are intenții de a respecta Acordul de retragere a trupelor ruse, acord semnat cu Moldova în octombrie 1994, iar „transferul funcției de menținere a păcii a Armatei a 14^a va perpetua prezența acesteia în Moldova”. În opinia unor observatori propunerea rusă urmărea și un alt scop. Conform prevederilor Tratatului cu privire la armamentele convenționale în Europa, Federația Rusă se obligă să distrugă sau să retragă de pe teritoriul Republicii Moldova 5 tipuri de armament convențional (tancuri, vehicule blindate, piese de artilerie, elicoptere de luptă și avioane de atac). În cazul în care Republica Moldova ar accepta propunerea rusă, întreg armamentul, sau o parte din el, ar trece în dotarea forțelor de menținere a păcii”,

fapt care ar însemna scoaterea lui de sub incidența Tratatului FACE și prin urmare Rusia, în acest caz nu va putea fi acuzată de nerespectarea Tratatului menționat [4, pp.164-165]. Rusia ca succesor al Uniunii Sovietice, nu s-a împăcat și nu se împacă cu diminuarea rolului său în spațiul fostei URSS. Ea a fost cointeresată în stoparea tendințelor centrifuge și diminuării influenței sale în acest teritoriu.

În componența Forțele Armate ale RMN se află: unități și subunități de infanterie, artilerie, tancuri, apărare antiaeriană, transmisiuni, aviație, speciale, de asigurare și altele din cadrul Ministerului Apărării; trupele de interne în cadrul Ministerului Afacerilor Interne; trupele de grăniceri în cadrul Ministerului Securității de Stat; trupele de cazaci; statele majore și formațiuni de miliție popular; statele majore și formațiuni ale apărării civile. Efectivul formațiunilor militare din componența Ministerului apărării, trupelor de interne și trupelor de grăniceri la sfârșitul anului 2000 atinge cifra de 7200 de militari, dintre care circa 3000 sunt dislocați în zona de securitate. Trupele de cazaci (circa 3000 pers) și miliția populară (circa 3000 pers) sunt considerate unități de rezervă activă. În caz de pericol militar este preconizată creșterea efectivelor până la circa 25.000 persoane. Astfel, actualmente în zona estică se află următorul efectiv:

1. Ministerul apărării și Statul major, compania de pază or.Tiraspol c-ca 200

2. Brigada 1 infanterie moto or.Tiraspol 700

3. Brigada 2 infanterie moto (Centrul de instruire) or.Bender 600

4. Brigada 3 infanterie moto or.Rîbnița 420

5. Brigada 4 infanterie moto or.Dubăsari 450

6. Batalionul de tancuri independent staționat în s.Vladimirovca 120

7. Batalionul independent destinație specială or.Tiraspol 100

8. Regimentul de artilerie independent s.Parcani c-ca 200

9. Regimentul de artilerie antiaeriană or.Tiraspol c-ca 200

10. Detașamentul de aviație independent or.Tiraspol c-ca 150

11. Batalionul de transmisiuni independent or.Tiraspol c-ca 200

12. Batalionul de geniu independent s.Parcani c-ca 220

13. Bază tehnică de aviație or.Tiraspol

14. Bază de reparație or.Tiraspol

15. Batalionul de reparație independent or.Tiraspol

16. Centrul de instruire al Brigăzii 4 de infanterie s.Afanasievca c-ca 200

17. Forțele de menținere a păcii s.Vladimirovca 450.

Făcând un calcul, actualmente, în zona estică este prezent un potențial de circa 4500 unități tehnică militară [2].

În prezent formațiunile militare ale a.z. RMN sunt structurate în conformitate cu doctrina militară proprie nr.686 adoptată la data de 17 februarie 2016 [15], care prevede menținerea unităților cu efectiv redus, dar capabile să-și trip-

leze efectivul în caz de necesitate. Astfel, fiecare brigadă de infanterie include subunități de comandament, pază și asigurare desfășurate (care asigură activitatea cotidiană a unității), precum și câte un batalion desfășurat de infanterie (care asigură instruirea recruților și formarea permanentă a rezervei militare). În caz de pericol militar, se prevede desfășurarea unităților până la statele de război.

Baza materială ale formațiunilor militare a.z. RMN o constituie tehnica de luptă, armamentul, echipamentul, munițiile și alte surse materiale transmise de la unitățile militare ale Armatei a 14-a atât în timpul conflictului armat din anul 1992, cât și în perioada următoare. La înzestrarea formațiunilor militare ale Ministerului apărării se află: tancuri T-64 - 18 un.; mașini de luptă blindate 84 un.; BTR-60 - 24 un.; BTR-70 - 26 un.; BTR-80 - 11 un.; BTR-D - 12 un.; BRDM - 7 un.; BMP - 3 un.; MTLB - 1un. Piese de artilerie circa 10 un: obuziere autopropulsate 122-mm tip "Gvozdika" - 18 un.; tunuri antitanc 100-mm MT12 - 16 un.; tunuri 85-mm - 12 un.; aruncătoare de mine M120 - 45 un.; aruncătoare de mine 82-mm - 40 un; sisteme de lansare a proiectilelor reactive BM-21 "Grad" - 20 un. Tunuri antiaeriene - 49: de calibrul 100-mm tip AZP-100 - 10 un., de calibrul 57-mm tip C-60 - 12 un.; de calibrul 23mm tip ZU 23-2 - 24 un.; "Alazani" - 3 un.; sisteme de rachete antiaeriene complexe de apărare antiaeriană de rază medie (1-18 km) de tip Osa-2 complete; complexe de apărare antiaeriană de rază mică (0,3-5km) de tip Igla, circa 40 unități complexe de rachete antitanc de tip "FAGOT" circa 30 un.; armament cu glonț circa 20 000 un. Subunitățile de aviație au la înzestrare: 6 elicoptere - MI-8T; 2 elicoptere - MI; 1 avion - AN-26; 4 avioane - AN-2 (2 la conservare); 2 avioane - IAK-18 (50), 10 avioane IAK-52. Elicopterele MI-8T sunt dotate cu instalații pentru lansarea rachetelor de tip "NURS".

În gestiunea Ministerului Afacerilor Interne se află: trupele de interne sunt destinate pentru paza obiectelor de stat și îndeplinirea diferitor sarcini de serviciu și de luptă. În componența trupelor de interne sunt: Batalionul Destinație Specială «Dnestr» dislocate în orașul Tiraspol, 2 detașamente de patrulare Prevomaisk și Parcani, 7 secții de miliție de patrulare, Batalionul «Dnestr» este subordonat direct ministrului afacerilor interne al a.z. RMN. Efectivul dispune de circa 400 persoane. În zona estică a Republicii Moldova este prezent armament: aruncătoare de mine de calibrul 82mm, aruncătoare de grenade antitanc, mitraliere, pistoale-mitraliere, puști cu lunetă etc. Efectivul total al subunităților trupelor de interne are în subordine circa 700 persoane.

O altă instituție care dispune de forțe militare este Ministerul Securității de Stat al așa numitei „Republici Moldovenești Nistrene”. În componența acestei instituții sunt următoarele forțe care fac parte din Forțele armate ale “RMN”: batalionul cu destinație specială «Delta» (dislocat în orașul Tiraspol). Efectivul acestuia este de 150 de militari. De asemenea, în gestiunea Ministerului se află armament: mașini blindate, aruncătoare de grenade, arme ușoare, mijloacele

speciale. Componentă a forțelor Ministerului mai este și Regimentul căzăcesc de grăniceri independent (dislocat în orașul Tiraspol) cu un efectiv de 300 de militari. De asemenea, Regimentul este înzestrat cu armament de infanterie și circa 20 de transportoare blindate de tip BTR-60, BTR-70.

Alte forțe militare prezente în zona transnistreană sunt trupele de grăniceri formate dintr-un Detașament de instrucție (dislocate în orașul Tiraspol), 7 comenduri (Camenca, Rîbnița, Dubăsari, Grigoriopol, Bender, Tiraspol, Slobozia), 29 de pichete de grăniceri și 30 de posturi de control de frontieră. În zona transnistreană este prezent armament: mașini de luptă blindate, aruncătoare de mine, aruncătoare de grenade, arme ușoare și un efectiv militar de circa 1500 persoane [2].

De asemenea, în zona transnistreană sunt prezente trupele de cazaci din Regiunea mării Negre (ЧерноморскоеКазачьеВойско). Trupele de cazaci este rezerva principală a FA ale a.z.RMN. În organizația «Черноморскоеказачье-войско» intră 7 districte de cazaci, constituite după principiul teritorial și care întrunesc cazacii din localitățile (stanițele) apropiate. Componenta acestora este următoarea: districtul 1 de cazaci (orașul Camenca); districtul 2 de cazaci (orașul Rîbnița); districtul 3 de cazaci (orașul Dubăsari); districtul 4 de cazaci (orașul Grigoriopol (stanițele Grigoriopol, Crasnaia Gorca, Bîcioc); districtul 5 de cazaci (orașul Bender); districtul 6 de cazaci (orașul Tiraspol - stanițele: Centrală, de Vest, Balca); districtul 7 de cazaci (orașul Slobozia - stanițele: Sucleia, Slobozia, Glinoe, Dnestrovsk). Cazacii satisfac serviciul militar în: 1) regimentul căzăcesc de grăniceri din componența Ministerului securității de stat și 2) batalionul de infanterie motorizată al brigăzii 1 de infanterie moto a Ministerului apărării.

Numărul cazacilor, care pot fi mobilizați atinge cifra de 3000 oameni (numărul total al cazacilor și membrilor de familie constituie circa 10000 de oameni). Efectivul Comandamentului militar al trupelor de cazaci în număr de 30 de persoane îndeplinesc serviciul militar permanent. De asemenea, trupele de cazaci intră în componența uniunii ruse a Sovietului Cazacilor, la lucrările căreia atamanul cazacilor din regiune participă în permanență.

Corpul apărării teritoriale (miliția populară și apărarea civilă) (народное ополчение) (format în baza decretului lui I.Smirnov din 17 martie 1992) și apărarea civilă (formată în 1992) este rezerva Forțelor armate ale a.z. RMN și este structurată în batalioane teritoriale. Pe timp de pace miliția populară și apărarea civilă are state majore permanente dislocate în centrele raionale. Desfășurarea batalioanelor se efectuează în caz de pericol militar sau pentru concentrări și aplicații de instrucție. Statul major al batalionului este completat cu efectiv permanent de la comandant de batalion până la comandant de companie. Efectivul statului major este de circa 20 de persoane și dispune de armament de circa 150 de pistoale-mitraliere. De asemenea, efectivul statului major în permanență

desfășoară exerciții de pregătire de luptă cu comandanții de batalion, companie. Miliția populară și apărarea civilă dispune de o structură proprie: Statul major al Corpului de miliție populară (Tiraspol) și 5 state majore a batalioanelor teritoriale (Rîbnița, Dubăsari, Grigoriopol, Bender, Parcani), Efectivul permanent al Corpului apărării teritoriale (a.z. miliție populară și apărarea civilă) constituie până la 300 de persoane, majoritatea fiind ofițeri în rezervă. După completarea batalioanelor cu efectiv în caz de pericol militar Corpul apărării teritoriale poate atinge cifra de 2000 de persoane. De notat că Batalionul independent de tancuri din componența GOTR include 80 de tancuri. Aceasta este cantitatea care corespunde unui regiment atât după standardele ruse cât și după standardele europene. Concomitent, Batalionul independent de tancuri din componența FA RMN include 18 tancuri ce corespunde structurii a două companii [2, p.28-31].

Începând cu anul 1995, la întreprinderile din zona transnistreană se producea armament. Astfel, uzina mecanică din Bender producea în serie: sisteme de lansare a proiectilelor reactive BM-21, "Grad" cu 20 de țevi (montate pe caroserii de automobile ZIL-131); aruncătoare de grenade antitanc pe lafet SPG-9 (din anul 1995); aruncătoare de mine (de calibrul 82-mm, 120-mm) (din anul 1996); aruncătoare de grenade antitanc portative RPG-7 (din anul 1996); pistoale PSM de calibrul 5,45 mm. (numai în perioada 1995-99 au fost produse circa 2000 unități). Astfel, până la sfârșitul anului 1999 au fost produse 47 instalații de lansare a proiectilelor reactive de tip "Grad". Dintre acestea, 20 unități au fost transmise regimentului de artilerie a Forțelor Armate ale a.z. RMN. Celelalte sunt exportate. Astfel, 7 sisteme reactive BM-21 "Grad" au fost livrate în Abhazia prin Bulgaria, sub acoperirea unei firme rusești.

Ținând cont de dislocarea uzinei (malul drept al Nistrului, în interiorul zonei de securitate, regimul special al orașului Bender) liderii de la Tiraspol, în comun cu partea rusă, au promovat cu insistență și au reușit să obțină condițiile necesare pentru producerea și transportarea armamentului. Astfel a fost impusă condiția ca postul de control și trecere al Trupelor de menținere a păcii de pe podul de la Bender să fie completat numai din militar ruși și transnistreni (în 1992 prin decizia Comisiei Unificate de Control pe toate podurile de pe Nistru au fost instalate posturi tripartite de control. Din componența lor făceau parte reprezentanții forțelor de menținere a păcii ale Republicii Moldova, Federației Ruse și RMN).

Toate tentativele ulterioare ale reprezentanților Chișinăului în Comisia Unificată de Control de a restabili statutul acestui post ca tripartit și de a efectua o vizită de inspecție la uzină în conformitate cu prevederile Acordului din 1992 și statutul CUC au fost respinse.

Din primăvara anului 1997, la uzina metalurgică din Rîbnița, a fost lansată producerea aruncătoarelor de mine de calibrul 82-mm. Utilajul de producere a aruncătoarelor de mine a fost achiziționată în 1995 din Federația Rusă și per-

mite de asemenea producerea aruncătoarelor de mine de calibrul 120-mm. Testarea primelor aruncătoare și tragerile de control au fost efectuate la 17 mai 1997 în prezența reprezentanților din Rusia. Capacitatea de producție - 5-6 unități pe săptămână. Majoritatea aruncătoarelor este livrată formațiunilor militare ale a.z.RMN. Tot în primăvara anului 1997 la uzină a fost produsă prima partidă experimental (100) de mine antipersonal în carcasă de lemn (de tipul PMD). Ulterior a fost constatată și producerea minelor antitanc. La uzina de pompe se produc aruncătoare de grenade antipersonal (cu fixare sub țevă) GP-25 de calibrul 40-mm. O parte din subansambluri pentru aceste aruncătoare se produc la uzina "Selihoztehnica" din orașul Camenca.

Din primăvara anului 1996 uzina a început să primească sistematic vagoane și camioane cu bombe și proiectile de la depozitul din Colbasna. Aceste livrări erau acoperite de procesul de distrugere a munițiilor netransportabile de la depozitul în cauză. Vecinătatea nemijlocită a depozitului și uzinei (aproximativ de 10 km), precum și blocarea permanentă a accesului în zona respectivă a reprezentanților Chișinăului sau organizațiilor internaționale fac destul de dificile estimările privind volumul livrărilor atât pentru producția armamentului și munițiilor cât și pentru comercializare (numai 4 vagoane livrate uzinei în primăvara anului 1997 conțineau circa 200 tone de bombe și proiectile). Diferite surse confirmă faptul că, cu ajutorul specialiștilor din Federația Rusă, a fost lansat procesul tehnologic pentru extragerea materialului exploziv și producerea munițiilor, iar comercializarea diferitor tipuri de armament, atât din arsenalul GOTR, cât și de producție proprie este efectuată sub acoperirea prin contracte de export cu metal.

Astfel, la uzina "Electromaș" din orașul Tiraspol se producea în serie: pistoale mitralieră 9-mm; pistoale Macarov PM9-mm; pistoale PSM5,45-mm; arme de vânătoare și arme de luptă speciale fabricate în baza acestora. Subansamblurile (inclusiv amortizoare de zgomot) sunt primite din Federația Rusă. Concomitent, uzina "Electromaș" și uzina "Electroaparat" (orașul Tiraspol) produc subansambluri și blocuri de aparataj pentru diferite sisteme de armament asamblarea căruia se efectuează în Federația Rusă. În cele mai dese cazuri Tiraspolul realizează contractele de export al armamentului cu concursul Rusiei și, în special, a concernului "Rosvoorujenie" reprezentanții căruia se află în regiune cu titlu permanent [2, p.33-34]. Reieșind din faptul că situația din Ucraina are un caracter complex, la randul lor și implicațiile crizei din Ucraina asupra sistemului de securitate a Republicii Moldova sunt complexe [1, p.30].

Criza din Ucraina modifică în mod esențial felul în care Republica Moldova urmează să înțeleagă asigurarea propriei securități, amplificând exponențial amenințările și riscurile. Succesele Chișinăului - semnarea Acordului de Asociere în iunie 2014 și obținerea regimului liberalizat de vize în luna aprilie - pot fi văzute nu doar ca momente cruciale de intrare într-o lume liberă și mai si-

gură, ci și ca riscuri ce sporesc starea de insecuritate a țării. În același timp, în condițiile unei dependențe mari a Moldovei de factorul extern, aceste decizii au fost luate prin conștientizarea faptului că orice soluție alternativă prezintă riscuri cel puțin la fel de mari.

Prin urmare, criza din Ucraina a conturat o serie de tendințe îngrijorătoare pentru Republica Moldova, ale căror principali parametri sunt următorii:

- Moldova a intrat pe făgașul logicii geopolitice a lui „ori, ori”, fiind silită să aleagă între două proiecte divergente de integrare - fie Uniunea Europeană, fie Uniunea Eurasiatică. Aceste două mari proiecte, cu ideologii și principii distincte, au renunțat la concurența loială și s-au transformat în niște generatoare de confruntare geopolitică directă, linia frontului trecând prin Ucraina. Rusia și Occidentul tind să-și consolideze pozițiile în spațiul est-european, iar tentativele de găsire a numitorului sunt motivate de dorința de minimizare a riscurilor, nu de revenire la ideea „spațiilor comune”.

- Moldova pierde progresiv capacitatea de a influența evenimentele ce se desfășoară pe propriul său teritoriu și în imediata lui apropiere, intrând în „**haosul controlat**”. Statul devine vulnerabil în fața unor provocări venite din afară, asupra cărora nu exercită controlul și care pot produce consecințe devastatoare. Această senzație de permanentă expunere la pericole difuze, vagi, nedefinite poate fi ilustrată prin impactul pe care l-au avut asupra oamenilor din Moldova evenimentele din 2 mai 2014 de la Odessa, pe care ei le-au perceput ca pe o amenințare directă. Totodată, actorii externi sunt tot mai tentați să folosească instrumentele „haosului controlat” pentru a crea spații pasibile de intruziune.

Referendumul cu privire la vectorul de dezvoltare al Republicii Moldova, organizat în Unitatea Teritorial-Administrativă Gagauz-Yeri la 2 februarie 2014 și declarat ulterior neconstituțional, a deformat modelul de colaborare dintre Chișinău și Comrat. Mai mult, el a pus Guvernul în situația de a reacționa *ad hoc*, prin acțiuni deseori la limita acceptabilului. În același timp, deși stagnează și nu abordează chestiunile legate de statutul Transnistriei, formatul de negocieri 5+2 este permanent pus în discuție de către unii garanți și obligă Chișinăul și Tiraspolul să se gândească la salvarea (conservarea) lui, chiar dacă pentru moment el este condamnat la ineficiență.

- Are loc **degradarea mecanismelor soft de asigurare a securității care**, în condițiile unei polarizări acute a vectorilor de integrare, sunt văzute drept principalul mijloc de menținere a echilibrului. Acordul de Asociere, de la care se aștepta să consolideze societatea moldovenească, a generat o divizare și mai profundă a ei, creând focare de instabilitate în diferite regiuni ale țării - Tiraspol, Comrat, Bălți, Taraclia, Ocnița etc. De asemenea, euro-integrarea Moldovei - deși este considerată o modalitate *soft* de atragere, prin ridicarea standardelor de viață, a Transnistriei în câmpul legal al Chișinăului, n-a reușit să diminueze tensiunea dintre cele două maluri. Astfel, potrivit unor analize, integrarea

europăeană intră în contradicție cu procesul de reintegrare a țării. Diminuarea rolului mecanismelor *soft* de asigurare a securității și revenirea la dimensiunea politico-militară poate fi dedusă și din scăderea, în percepția publică, a importanței factorului corupției la definirea amenințărilor la adresa securității Moldovei. Același lucru poate fi constatat și în cazul influenței mass-media – sistarea transmisiunii unor posturi TV nu reprezintă neapărat o replică adecvată la adresa unor amenințări politico-militare. Pentru Moldova, aceste tendințe ridică problema strategică de asigurare a securității, respectiv a ralierii la una dintre cele două opțiuni alternative enunțate mai sus – coevoluția și coexistența cu Rusia sau izolarea și îngrădirea ei. Ambele opțiuni sunt luate în calcul și nu există, deocamdată, o decizie tranșantă în acest sens.

După declanșarea ostilităților în Ucraina, importanța țării noastre a fost în continuare scădere, atenția comunității internaționale fiind în întregime acaparată de evenimentele din Luhansk și Donețk. Moldova a coborât considerabil în lista de priorități a Rusiei și UE. Problema transnistreană nu mai este privită ca o șansă de reglementare pașnică, ci este plasată în registrul disputelor geopolitice în care dictează echilibrul de putere și conflictul de interese. Concomitent, deși neglijată, Moldova devine pentru Rusia un poligon convenabil de aplicare a diferitelor strategii distructive (sancțiuni, provocări în zona de securitate etc.). Astfel, interesul scăzut pentru Moldova nu înseamnă neapărat și neglijarea ei, dimpotrivă, aceasta ar putea antrena o creștere a provocărilor la adresa securității țării noastre. Rolul crescând, în contextul crizei din Ucraina, al dimensiunii politico-militare a securității ne obligă să revenim la riscurile fundamentale ce amenință securitatea Republicii Moldova. Sunt riscuri ce ating însăși esența existenței Republicii Moldova ca stat, care este periclitată ca rezultat al acțiunilor militare ale Rusiei în regiune.

Principalele domenii în care aceste riscuri se manifestă țin de procesul de reglementare a conflictului transnistrean, de încercările de diminuare a atitudinilor „anti-Chișinău” în diverse raioane ale țării și de activitățile de descurajare a acțiunilor subversive în politica internă a statului. Respectivele temeri sunt întărite și de discuțiile purtate cu diverși experți și analiști din Federația Rusă – discuții din care transpare probabilitatea utilizării unor scenarii de destabilizare a situației din Republica Moldova. Aceste scenarii pot fi de natură militară, însă ar putea să cuprindă și alte elemente *hard* în măsură să evite o intervenție militară directă. Capabilitatea unor scenarii de forță majoră merită o analiză mai atentă, în situația în care șansa ca ele să se întâmple crește proporțional cu capacitatea Ucrainei de a menține situația sub control și de a nu permite dezvoltarea proiectului Novorossia. În continuare, vom trece în revistă elementele posibile ale unor asemenea scenarii de forță majoră, ce nu cuprind dimensiunea pur militară, ci implică un set de acțiuni de constrângere și destabilizare agresivă a Republicii Moldova, fără ca să aibă loc intervenții directe.

Manifestarea atitudinilor „anti-Chișinău” în diverse raioane ale Republicii Moldova - Găgăuzia, Bălți, Taraclia de asemenea prezintă amenințări la adresa securității statului. Desfășurarea, la 2 februarie 2014, a celor două referendumuri din regiunea autonomă găgăuză a constituit pentru societatea moldovenească un prilej de dezbateri aprinse referitoare la felul în care Centrul comunică cu regiunile. În cadrul unei discuții la Institutul Rus pentru Cercetări Strategice, experții acestei cunoscute instituții au confirmat posibilitatea recurgerii de către Moscova la scenarii militare sau de forță majoră. Argumentul principal ținea de faptul că, după cele întâmplate în Ucraina, regulile de joc existente anterior au dispărut, ceea ce deschide „fereastra de oportunitate” pentru o multitudine de scenarii.

Potrivit unor experți din domeniul de securitate, există o serie de analize confidențiale care confirmă slaba capacitate a Republicii Moldova de a face față unei agresiuni militare directe. Și în municipiul Bălți există o problemă similară. În vara anului 2012, consilierii din Bălți au decis că vor organiza un referendum pentru extinderea autonomiei municipiului. Plebiscitul urma să aibă loc pe 9 septembrie 2012, dar nu a fost organizat, deoarece Guvernul ajunsese la o înțelegere cu autoritățile locale. Municipiul Bălți urma să primească statut de unitate administrativ-teritorială de nivelul II, la fel ca și Chișinăul. Înțelegerea, însă, nu a fost respectată. În iunie 2014, consilierii din Bălți au cerut din nou să fie adoptată o lege prin care Bălțiul să primească un statut special, în caz contrar, au amenințat că vor organiza un referendum pentru crearea unei autonomii. Două elemente explică atenția publicului față de acest subiect. În primul caz este vorba de faptul că, deși instanța de judecată le-a declarat ilegale, elita politică de la Comrat a insistat asupra organizării plebiscitelor, ceea ce a constituit un afront politic la adresa autorităților centrale. A doua problemă ține de lovitura de imagine aplicată cursului politicii externe a Republicii Moldova, desfășurarea și rezultatele referendumurilor arătând că există contestatari solizi ai ideii de integrare europeană a țării [3].

În primul rând, este vorba despre vizitele pe care bașcanul (gubernatorul) autonomiei găgăuze, Mihail Formuzal, le-a întreprins cu regularitate în Federația Rusă – în special, întâlnirea sa din octombrie 2013 cu vicepremierul Dmitri Rogozin, cunoscut drept un critic dur al politicii externe a Chișinăului. În al doilea rând, finanțarea celor două plebiscite de către un milionar rus, originar din regiunea autonomă - Iuri Iakubov, care din noiembrie 2012, la inițiativa aceluiași bașcan Formuzal, deține titlul de „Cetățean de onoare al Găgăuziei”. În al treilea rând, se face remarcată prezența lui Roman Hudiakov, deputat în Duma de Stat a Federației Ruse, la evenimentele din 2 februarie. În sfârșit, ultimul argument este legat de declarațiile Ambasadorului rus în Republica Moldova, care a afirmat că Federația Rusă va acorda o atenție specială raionului Taraclia, populat de etnici bulgari, și autonomiei găgăuze. Acțiunile lui Iakubov, născut în

Ceadir-Lunga și Hudiakov, născut la Tiraspol, considerați prieteni mai vechi cu liderii găgăuzi, creează impresia că aceștia nu au reprezentat poziția oficială a Rusiei. La fel, declarația Ambasadorului Muhametșin precum că va acorda mai multă atenția vorbitorilor de limbă rusă din Taraclia sau UTA Gagauz-Yeri ar putea fi tratată drept o platformă de susținere culturală a vorbitorilor de limbă rusă din localitățile menționate. Așadar, instabilitatea creată în regiunile de sud ale Moldovei a fost potențată de evenimentele din Ucraina și de implicarea politică a Rusiei, dar și de cauzele interne. O nouă piatră de incercare pentru stabilitatea din zonă o va constitui discutarea Pachetului de Legi cu privire la Statutul Special al Autonomiei Găgăuze, care așa și nu a fost aprobat de Parlament [3].

Astfel, supunând analizei impactul crizei-ruso-ucrainene, cât și impactul proiectului rusesc "Novorossia", proiect care, deși este epuizat, nu este exclusă reactivarea acestuia, este de menționat, că toți acești factori au un impact direct asupra securității Republicii Moldova. În contextul evenimentelor din Ucraina, cât și a unei eventuale reactivări a proiectului "Novorossia", o amenințare direct la adresa securității statului poate fi pierderea teritoriilor populația cărora este preponderent filorusă. În acest context merită să fie acordată atenție zonei estice a țării, Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia, dar și zonei nordice - Bălți. Astfel, în condițiile prezenței amenințărilor interne la adresa securității statului, consolidarea clase politice de la Chișinău, a societății civile devine un imperativ al timpului. De asemenea, în condițiile actuale nu poate fi neglijat rolul Ministerului Apărării căruia îi revine sarcina de a elabora strategii privind asigurarea Republicii Moldova cât și consolidarea cooperării cu toate instituțiile statale responsabile de asigurarea securității și integrității statului.

Bibliografie:

1. Albu N. Influența crizei din Ucraina asupra securității Republicii Moldova. // Revista Militară, 2015, nr.2(14)
2. Aspectul militar în soluționarea conflictului din zona de est a Republicii Moldova. - Chișinău, Institutul de Politici Publice. 2001.
3. Ciurea C. Criza din Ucraina și impactul ei asupra sistemului de securitate al Republicii Moldova. Asociația pentru Politică Externă. - Chisinau, 2016
4. Gribincea M. Politica rusă a bazelor militare. Moldova și Georgia. – Chișinău: Ed. „Civitas”, 1999.
5. Nantoi O. Cu privire la situația în raioanele de Est ale Republicii Moldova (1992-2000). // Aspecte ale conflictului transnistrean. - Chișinău: Institutul de Politici Publice, Ed. „Știința”, 2001.
6. Serebrian O. Politosfera. – Chișinău: Ed. „Cartier”, 2001.
7. В ЕС объяснили, почему Путин отказался от "Новороссии" и не пошел на Мариуполь и Одессу. <http://sprotyv.info/ru/news/kiyv/v-es->

- obyasnili-pochemu-putin-otkazalsya-ot-novorossii-i-ne-poshel-na-mariupol-i-odessu
8. Верховная рада Украины отменила «закон Савченко», сокращавший сроки уголовникам. <http://www.mk.ru/social/2017/05/18/verkhovnaya-rada-ukrainy-otmenila-zakon-savchenko-sokrashhavshiy-sroki-ugolovnikam.html>
 9. Донбас в огне. Путеводитель по зоне конфликта. - Львов: Прометей. 2017
 10. Закон Украины «О внесении изменения в Уголовный кодекс Украины относительно усовершенствования порядка зачисления судом срока предварительного заключения в срок наказания. <http://pravoved.in.ua/section-law/243-zuomp/2249-raz-3.html>
 11. ОганджановИ.Беспредел у моря: как Одесса превратилась в криминальную столицу Украины, [tps://russian.rt.com/article/311089-bespredel-u-morya-kak-odessa-prevratilas-v](https://russian.rt.com/article/311089-bespredel-u-morya-kak-odessa-prevratilas-v).
 12. «Правый сектор» и криминал делят Одессу на сферы влияния, <https://vz.ru/world/2015/3/5/732919.html>
 13. Рада и «закон Савченко»: отмена ошибки? <https://ru.krymr.com/a/28499518.html>
 14. Санкции заставили Путина отказаться от «Новороссии», <http://pl.com.ua/sanktsii-zastavili-putina-otkazatsya-ot-novorossii/>
 15. Указ об утверждении Военной доктрины Приднестровской Молдавской Республики №636, 17 февраля 2016 г., <http://pravo.pmr-online.com/View.aspx?id=uEP%2FDPSm6uysITsr0AwjzQ%3D%3D>
 16. Украина и Черноморский регион. Агрессия России заставляет действовать, <https://ru.krymr.com/a/27637064.html>
 17. Феномен Новороссии по-прежнему присутствует в политическом поле Украины, <http://rebels-herald.ru/fenomen-novorossii-po-prezhnemu-prisutstvuet-v-politicheskom-pole-ukrainy/>
 18. Численность и состав населения Одесской области по итогам раинской переписи населения 2001 года. Государственный комитет статистики Украины. <http://2001.ukrcensus.gov.ua/rus/results/general/nationality/odesa/>

20.05.2018

О КОНЦЕПЦИИ МОДЕРНИЗАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Наталья СТЕРКУЛ

Республика Молдова, Кишинэу, Молдавский Государственный Университет, Факультет Международных Отношений, Политических и Административных наук, департамент Международных отношений
Кандидат политических наук, доцент

In article is examined the role and place of modernization theory in contemporary political discourse. Modernization is a socio-philosophical category, which is characterized as a structural organization of society. Modernization and development are closely interrelated. It examines the theories and views of such famous western scientists as N.Smelser, G.Spenser, S.Huntington, S.Eisenstadt, E.Gellner. The Russian researches – Cozhemiakin, Gavrov, Linnik = analyze the risks of modernization processes. The democratic reforms, difficulties of transition period and radical transformation in the countries became the subject of discussions in post-soviet state in the framework of modernization theory. Political development established the theoretical link between the level of countries development. Modernization can be distinguished from political development. The author is paid attention to the contours and dynamics of political modernization in contemporary world. The main directions of the political modernization processes are: the changes of the political system, stabilization of political relations, institutional adaptation to the current realities and modern challenges, sustainable economic growth and democracy. Political modernization becomes one of the most effective ways for the development of society and the state.

În prezentul articol este examinat rolul și locul teoriei modernizării în activitatea politică contemporană. Modernizarea este o concepție socio-filosofică, caracterizată ca o organizare structurală a societății. Modernizarea și dezvoltarea sunt într-o strânsă conexiune. Autorul examinează teoriile și punctele de vedere ale cercetătorilor occidentali precum N.Smelser, G.Spenser, S.Huntington, S.Eisenstadt, E.Gellner. De asemenea, sunt prezentate viziunile cercetătorilor ruși printre care Cozhemiakin, Gavrov, Linnik ce analizează riscurile proceselor de modernizare. Reformele democratice, dificultățile perioadei de tranziție și transformarea radicală a statelor a devenit subiectul discuțiilor în spațiul post-sovietic în cadrul teoriei modernizării Dezvoltarea politică a stabilit legătura teoretică dintre nivelul de dezvoltare a țărilor. Modernizarea poate fi deosebită de dezvoltarea politică. Autorul acordă atenție caracteristicilor și dinamicii modernizării politice în lumea contemporană. Principalele direcții

ale proceselor de modernizare politică sunt: schimbările sistemului politic, stabilizarea relațiilor politice, adaptarea instituțională la realitățile actuale și provocările moderne, creșterea economică durabilă și democrația. Modernizarea politică devine una dintre cele mai eficiente modalități de dezvoltare a societății și a statului.

Модернизация как социально-философская категория, представляет собой процесс прогрессивных изменений и развития политической системы, социальных институтов и структур общества. Зародившись на Европейском континенте, модернизация получила широкое распространение, приобрела всеобщий характер и постепенно стала рассматриваться как глобальный процесс. По своему содержанию она характеризуется как структурная организация социума посредством поступательного внедрения государствами позитивных политико-социальных, экономических и культурных изменений, основывающихся на аккумуляции опыта развитых стран, которым удалось добиться значительных достижений в своем развитии.

Концепция модернизации в современном политическом дискурсе становится все более широко используемой и обсуждаемой. Это особенно отчетливо проявляется в странах так называемого «переходного периода», где происходят трансформационные процессы, проводятся реформы и преобразования, направленные на повсеместное установление и распространение демократических ценностей [14, с.8].

В этом контексте важным видится обратиться к рассмотрению процессов политической модернизации, которые направлены на изменение политической системы, стабилизацию политических отношений, разрешение политических кризисов и адаптацию институтов и структур социально-политической сферы общества к нынешним реалиям и современным вызовам. Политическая модернизация носит структурный характер и характеризуется комплексностью и взаимозависимостью, поскольку обуславливает преобразования во всех сферах жизнедеятельности.

Процессы модернизации весьма обстоятельно изучены с помощью исследовательского инструментария, использовавшегося западными политологами в XX веке. Это способствовало выработке теорий модернизации в зарубежной историографии данного периода. В них модернизация предстает как комплексная категория, использовавшаяся с целью глубинного анализа социально-политических изменений и динамики общественного развития.

Ярким примером может явиться социологическая теория одного из широкого известных западных социологов Н.Смелзера [11], в которой автор предпринял попытку комплексного описания сущности модернизаци-

онных процессов. Согласно его воззрениям под модернизацией можно понимать сложную совокупность перемен, происходящих в обществе в ходе его индустриализации. При этом в каждом государстве данный процесс имеет свои особенности в зависимости от исторического прошлого.

Сложно не согласиться с автором, процесс индустриализации радикально изменил не только уклад жизни в государствах, но и оказал влияние на прогресс человеческой цивилизации в целом. Кроме того, переход к индустриальной фазе развития рассматривается как один из этапов в исследовании модернизации в исторической ретроспективе. В данном контексте особое внимание уделяется социальным изменениям, поскольку, происходящие преобразования оказывают влияние на социальные институты, которые обретают новые формы, увеличивается их взаимозависимость. Это отражается на составе населения, изменении социальной структуры и культурных моделей. Совокупность этих факторов позволяет рассматривать модернизацию в динамике, с учетом произошедших перемен в экономике, политике, образовании, в сфере традиций и религиозной жизни общества.

В определенном смысле при переносе идеологических постулатов, выдвинутых автором в нынешние реалии и адаптации их к современным условиям, можно заключить, что политическая модернизация включает в себя совокупность процессов, тенденций, факторов и аспектов как социально-экономического, так и культурного характера, которые позволяют рассматривать модернизацию с точки зрения движущей силы, обуславливающей прогресс.

Интересной и масштабной работой по своему содержанию является труд английского мыслителя Г.Спенсера [12], являющегося родоначальником позитивизма. В основу его исследований положена эволюционная точка зрения развития общества. Автор обращает внимание на постепенность социальных изменений, прогрессивно-позитивные результаты самого процесса эволюции, на динамичный характер модернизационных процессов, который характеризуется однолинейностью. Г.Спенсер обращал внимание на причины данных трансформаций и описывал движущие силы изменений терминами «структурная» и «функциональная дифференциация», «адаптивное совершенствование» и аналогичными эволюционистскими понятиями. В последующем, когда его теории получили развитие в работах последователей-эволюционистов, было сформулировано положение о том, что менее развитые страны должны пройти по тому же пути, по которому уже прошли развитые страны модерности. Происходящие эволюционные изменения характеризуются постепенным, накопительным и мирным характером. Анализируя работу Г.Спенсера, мы приходим к мнению, что эволюция является связующим звеном модернизации, высту-

пая одновременно и ее причиной, и ее следствием. Кроме того, модернизация есть конструктивный, созидательный процесс.

Поиск причин, обуславливающих трансформационные процессы заслуживает особого внимания, однако, не менее важным видится то, что в конце XX века модернизационные процессы становятся предметом обстоятельного исследования и анализа с целью выработки теоретических обоснований происходящих процессов и прогнозов, которые позволят предвидеть новый виток развития на глобальном уровне. Исследователи не замыкаются более на изучении и анализе эволюции конкретного общества и государства, они все чаще начинают мыслить глобальными категориями.

Американский исследователь С.Хантингтон уделял внимание изучению модернизационных процессов [16]. Согласно его точке зрения, в ситуациях общественного кризиса особую роль приобретают политические решения. Устойчивый политический порядок является основной предпосылкой успешной демократизации общества. Однако, большинство политических режимов в странах так называемого третьего мира не добились успеха в процессе строительства демократического общества, причиной чему является слабость политической воли. Успешная демократизация предполагает устойчивую политическую организацию, на первый план при этом С.Хантингтоном выдвигаются такие критерии как легитимность и уровень институционализации. Развитость политической системы С.Хантингтон тесно связывает с политической модернизацией.

Модернизирующиеся общества очень часто сталкиваются с социальными издержками и нестабильностью. После слома традиционной политической системы не всегда и не сразу наблюдается формирование новой, ввиду отсутствия активности масс, и необходимости времени, сил и воли для формирования сложной политической структуры. Так, модернизация создает конфликт между старыми и новыми ценностями и может характеризоваться как болезненный процесс, требующий продуманной политики и последовательных мер.

Именно поэтому, принимаемые политические решения должны быть подкреплены сильной политической волей, которая позволит адаптировать к новым условиям и преобразованиям политическую систему. Особая роль отводится гражданскому обществу, степени его включенности и активности в политическую жизнь. Следует заметить, что идеи С.Хантингтона о модернизации и условиях в которых она виделась возможной как результативный процесс, многие исследователи подвергали критике. В частности, это касалось его убежденности, что на стадии преобразований только жесткий авторитарный режим способен контролировать порядок и обеспечить трансформацию к условиям рынка, сохраняя при этом национальное единство. В теории, предложенной С.Хантингтоном предпосылка-

ми успешной модернизации являются стабильная политическая система и сильная государственная власть. Желательна в этом процессе традиционная преемственность. В целом, можно заключить, что модернизация во многом зависит от эффективности социально-политических механизмов и не терпит несвоевременности и стратегических просчетов.

Особый интерес представляют исследования израильского ученого, Ш.Эйзенштадта, которого по праву именуют классиком не только израильской, но и мировой политической науки. Проблемы модернизации автор раскрывает в труде «Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций» [17]. Согласно его убеждению, эволюция цивилизаций стала последовательной сменой нескольких типов обществ, каждое из которых было сложнее предыдущего и обладало принципиально новыми качествами и характеристиками. Модернизация способствовала географической институционализации, явившейся толчком для последующих волн и колебаний, которые способствовали созданию условий для перехода государственных образований на новый качественный уровень – модернизации национального государства.

Одним из ярких представителей и теоретиков социокультурного модернизма был британский социолог Э.Гэллнер [3], который связывал сложные модернизационные процессы с развитием национализма, являющегося, по его мнению, следствием новой формы социальной организации и представляет собой соединение государства с национальной культурой. Национализм в его работах рассматривается как мощный канал политической, культурной модернизации и трансформации сложившихся ценностей и институтов. Нации и национализм для Э.Гэллнера это непрерывно изменяющиеся феномены. На разных этапах своей исторической эволюции европейский мир нуждался в волнах модернизации и по мере своего развития пришло осознание необходимости и стремление изжить крайности национализма. Подтверждением тому служат реальные исторические процессы в Восточной и Центральной Европе в период между завершением Второй мировой войны и крушением коммунизма. Кроме того, Гэллнер формулирует мнение, что Европе не нужен националистический миф, она устала от национализмов и модернизаций. Европа конца XX века стала постнациональным и постсовременным регионом.

Проведенный анализ позволяет заключить, что идеи Э.Гэллнера вполне можно применить и к странам Юго-Восточной Европы, в которых в XXI веке наблюдаются явные преобразовательные процессы. Политическая модернизация становится преобладающей во многих из них, вопросы национализма продолжают оставаться проблемными, однако, все более очевидным становится отход от сугубо националистических разделений в пользу консолидации общественного развития и модернизации государств

в соответствии с европейскими стандартами и ценностями. Следует отметить, что Европейский Союз прилагает немало усилий, направленных на смягчение националистических тенденций и их проявлений, имеющих место в странах Юго-Восточной Европы, опираясь на категории гуманности и сплоченности населения.

Согласно взглядам американского социолога Р.Нисбета, модернизация представляет собой проявление парадигмы прогресса. Эта идея прослеживается во многих его трудах, в которых он обосновывал теории социального изменения. Среди них «Традиция и восстание» (1968), «Социальное изменение и история» (1969), «История социологического анализа» (1980) и многие другие. В своих трудах он показывает развитие идеи прогресса, не выходя за пределы консервативной школы американской социологии. Автор доказывает, что сама идея прогресса в значительной степени определила облик западной цивилизации. Первоначально она была вариацией линейного представления об истории. Постепенно происходило ее отделение от религиозных корней и все большее «сращивание» с понятием науки. Постепенно трактовка прогресса как расширения человеческой свободы сменилась пониманием его как расширения «управляемости».

Социально-экономическое развитие ведет к системным изменениям в политической и культурной жизни. Это убедительно свидетельствует о том, что ранние версии теории модернизации нуждаются в пересмотре и корректировках. Анализируя труды западных авторов, нам удалось отчетливо проследить отражение в их работах различных аспектов, которые оказывают непосредственное влияние на ход модернизационных преобразований. Речь идет о научно-техническом прогрессе, обусловившем выход на индустриальный уровень развития многих государств, занявших лидирующие позиции в системе международных отношений и мировой политике. Расширение человеческих знаний и возможностей, развитие науки, технический прогресс сделали возможным масштабный сдвиг в эволюции многих государств и человеческой цивилизации в целом. Идейные обоснования ученых все чаще содержали постулаты о повышении уровня экономического развития государств и создании конкурентоспособной экономики. Качественные преобразования системы организации труда и производства привели к активизации роли экономического фактора, который по мере нарастания модернизационных преобразований становится одним из доминирующих.

Постепенно, историческая эволюция модернизации начинает рассматриваться с точки зрения структурной модернизации социума, обосновывается необходимость социальной и политической составляющих. Выдвигаются положения о роли культурного фактора в процессе модернизации.

ции, который рассматривается с двух кардинально противоположных точек зрения. Однако такое разделение и дифференциация мнений все больше делают очевидной неоспоримую роль культуры и традиций в условиях глобализации. Некоторые исследователи связывают его с вопросами национальной культуры, нациями и проблемами национализма, которые были характерны, в том числе, и для европейских государств.

В современных условиях для стран, находящихся в начальной стадии трансформационного пути, т.е., фактически, для всех государств постсоветского пространства политическая модернизация приобретает все большее значение. Строительство демократии и формирование конкурентоспособной рыночной экономики требуют, прежде всего, внутренних институциональных преобразований, обеспечивающих устойчивую политическую организацию и эффективную деятельность властных структур.

Концепция модернизации достаточно обстоятельно представлена и в российской научной литературе. Выделяются различные подходы к анализу преобразований в государственном развитии, рассматриваются условия, в которых проводятся реформы, выделяются факторы, оказывающие конструктивное и деструктивное влияние на модернизационные процессы, а также основные трудности, с которыми приходится сталкиваться государству на этом пути. Оценка критериев модернизации представляет особую важность, поскольку в основу легла западноевропейская система как конкретный ориентир для многих стран постсоветского пространства, которые существенно отстают на пути модернизации.

Так, в частности известный российский философ и социолог Е.Осипова обосновывает роль государства в процессе модернизации, опираясь на теоретические постулаты феномена модернизации, представленные в западной политологии и социологии. В своем исследовании она интерпретирует модернизационный процесс одновременно и как переход к постиндустриальному обществу и как процесс эпохальных цивилизационных изменений. Определяя модернизацию как «сложный, целостный, глобальный процесс постоянной перемены и обновления» [8, с.91], она формулирует мнение о том, что переход общества на современный высокий уровень технико-экономического и культурного развития предполагает наличие определенных политических условий, а именно широкое участие населения в политическом процессе. Обобщая исследования западных авторов, Е.Осипова приходит к выводу о новой, более гибкой и целенаправленной роли государства в условиях модернизации и аргументирует данный тезис постулатами о политико-экономическом контексте современного государства как основополагающего выразителя общенационального интереса и интегратора интересов различных социальных слоев. В свою очередь, эффективность государственного регулирования, способность от-

вечать вызовам времени прямым образом связаны со способностью государства мобилизовать человеческий, экономический и технический потенциал и успешно реализовывать национальные интересы с помощью властных и административных институциональных структур.

Сложно не согласиться с точкой зрения российского социолога Е.Осиповой, однако нам представляется необходимым дополнить воззрения автора тезисом о том, что мобилизация человеческих ресурсов, экономики и научно-технического потенциала для решения стратегических задач в условиях введенных санкций Западом в определенном смысле тормотит модернизационные процессы в России. В большей степени эти меры связаны не столько с реализацией национальных интересов России, сколько с их защитой.

Модернизация является следствием перехода от традиционных норм, обычаев и институтов к инновациям и переменам, которые приходят из внешней среды. Именно поэтому модернизация и традиция нередко рассматриваются в качестве исторических конкурентов. При этом модернизация не предполагает исключительно позитивные характеристики, поскольку замена одних форм другими сопровождается целой чередой деструктивных, кризисных явлений. Вместе с тем это является мощнейшим стимулом для интеллектуальных движений, которые выстраивают ментальное пространство, исходя из новых потребностей обществ и государств. Ломка политико-социальных традиций нередко обуславливает модернизационные процессы, способные изменить политическую карту мира.

Среди трудов российских авторов, посвященных модернизационным процессам, следует выделить монографию, изданную под редакцией И.Бусыгиной и М.Филиппова [9], в которой обстоятельно анализируются возможности адаптации России к мировым вызовам через политическую модернизацию, рассматриваются издержки и риски данного процесса, а также условия, которые позволят государству стать более привлекательным как для потенциальных союзников в глобальном мире, так и для внешних и внутренних инвесторов. Основное внимание уделяется новому качеству государственного управления, в частности, увеличению его дееспособности, эффективности, прозрачности и подотчетности. Ставятся вопросы о необходимости, целях и формате модернизации, при этом подчеркивается, что усилия сторонников такого рода перемен, должны быть направлены в первую очередь на формулировку убедительных доводов для граждан и элиты для их осознанной поддержки модернизационных изменений. Перспектива радикальных преобразований вызывает страх у многих жителей России, которые пережили 90-е годы XX века. Политическим реформаторам, по мнению авторов, следует обстоятельно подходить к вопросам важ-

ности преобразования политической системы, динамике реформирования и последствиям, к которым они могут привести.

Весьма интересными видятся выводы авторов об издержках и рисках реформ. Они приходят к выводу, что реформы трудно начать, но еще сложнее завершить, кроме того, положительный результат реформ не возможен до тех пор, пока не будет выстроена системная модель институционального перехода к новой эффективной модели государства. Именно поэтому в данном труде особая роль отводится современной мировой политологической и политэкономической литературе, в которой отражены основные проблемы проведения политических реформ.

Реформа российского государства одна из трудных, но неизбежных задач в условиях обострения вызовов глобального мира. Это во многом определяет контекст необходимых политических условий для успеха экономической модернизации. Претендуя на успех в глобальной экономике, Россия нуждается в инвестициях, ввиду этого, следует повысить позитивные характеристики национальной политической системы с целью повышения доверия к российскому государству [9, с.17]. Однако, нынешняя реальность такова, что политическая элита не заинтересована в переменах, поскольку опасается собственного ослабления и полной потери власти. Потеря «статуса» преследует Россию в условиях глобализации. Это объясняется ими тем, что экономическая конкуренция выходит на принципиально новый уровень, увеличивается разрыв между лидерами рынка и так называемыми «среднячками», нарастает необходимость в тесном сотрудничестве с мировыми лидерами, возрастает важность открытости для инвесторов. Однако, автору обращают внимание, что «незаконченный характер процессов демократизации в России является одним из важнейших ограничителей с точки зрения признания Западом интересов России в мире, поскольку основой для признания может быть только качество политических, экономических и социальных институтов и степень их «демократичности»» [9, с.80].

Однако, стратегия России в отношении Запада – прежде всего США и стран Евросоюза – декларирует идеи суверенности и равенства с другими «великими державами». В то же время в отношении постсоветского пространства политика России принципиально иная. Она характеризуется сочетанием двух компонентов: через «принуждение к партнерству», здесь решаются традиционные геополитические задачи создания и поддержания российской сферы интересов; постсоветское пространство одновременно выступает как объект «виртуального конфликта» с Западом. В результате, политический режим в России затрудняет любые попытки повысить ее международный статус как великой мировой державы и создает существенные ограничения негативного характера для выбора внешнеполитических

стратегий. Внутренняя и внешняя политика государства начинает все сильнее расходиться со стратегией, отвечающей долгосрочным интересам великой державы в системе международных отношений. Именно поэтому российская политическая элита избрала курс на евразийство как основу проекта изоляции. Базисом долгосрочной государственной стратегии она видит в позиционировании России как равноудаленной от Запада и Востока самостоятельной и самодостаточной системы с задачей «собираания земель» в евразийскую цивилизацию. Все это заставляет заключить, что российская политическая элита не настроена на проведение радикальных преобразований [9, с.80].

Необходимым видится обратиться и к научным исследовательским работам российских специалистов в области политических наук и международных отношений, которые рассматривают модернизацию как фактор глобализации и дают общенаучное объяснение системного развития общества и государства в результате модернизационных преобразований, предполагающих практическую реализацию стратегии устойчивого развития с целью управления последствиями глобализации.

Так, Е.Линник формулирует мнение о том, что интернациональный характер модернизации позволяет определить ее как фактор глобализации [6]. При этом автор отмечает, что глобализация представляет собой фундаментальную характеристику мирового развития. В свою очередь модернизация выступает в качестве доминирующей тенденции общественного развития, как системный процесс выравнивания неравномерно развивающегося мира и трансформации существующей мировой системы. Для того, чтобы избежать глобального кризиса цивилизации, автор предлагает пересмотреть саму парадигму развития человеческой цивилизации и преобразовать существующую систему ценностей и практик. Свою теорию Е.Линник строит на идеи усиления взаимосвязи модернизации и глобализации, что позволяет рассматривать глобализацию как стратегию модернизации, предполагающую процесс интеграции. Объединение людей в масштабах планеты и духовная революция должны стать одним из определяющих этапов в выработке новой глобальной этики человечества. Межкультурная коммуникация, стратегия ненасилия и толерантность способны оказать конструктивную роль в процессе реформирования всех сфер общества.

Следует отметить и научные исследования С.Кожемякина [5], в котором автор обобщает некоторые характеристики, которые сопровождают процесс модернизации. В сфере политики автор выделяет расширение функций государства и реформирование традиционных властных структур. В экономике – индустриализацию и внедрение достижений науки. В социальной сфере, исследователь отмечает рост социальной мобильности, дифференциацию социальных групп и урбанизацию. Не обходит С.Кожемя-

кин и духовную сферу, в которой определяющими считает секуляризацию и рационализацию, возрастание автономии личности и внедрение всеобщего стандартизированного образования.

Заслуживает внимания точка зрения С.Гаврова, который в работе «Модернизация России: постимперский транзит» [2] формулирует мнение, о том, что фактически все ученые, которые тяготели к классическим теориям модернизации, сходились в том, что идеология прогресса в течение всего периода модерности определяла европоцентризм исторического процесса. Приобретая все более секулярное наполнение данная идеология прогресса предполагая движение различных народов по восходящей лестнице к рационализму и экономическому центризму. Взаимодействие, происходящее между развитыми, уже модернизированными и менее развитыми государствами, только, находящимися в процессе динамических преобразований является определяющим фактором модернизации. В трансформирующихся странах в качестве примера желаемой цели модернизации, выступают развитые государства Запада.

Политическая модернизация становится одним из самых эффективных способов развития общества и государства. Совершенствование политических отношений предполагает разрешение существующих противоречий и разрешение политических кризисов. Вектор развития политических систем базируется на приспособлении институциональных структур государства к вызовам времени. Все это нашло отражение в научной литературе большинства постсоветских государств.

В исторической науке Республики Молдова концепция модернизации стала осваиваться после обретения страной независимости. Однако, мощны толчком к ее активному использованию на практике явилось участие Республики Молдова в проекте Восточного партнерства в рамках Европейской Политики Соседства, инициированной Европейским союзом. Основной целью являлось сближение стран ЕС с шестью постсоветскими государствами. Речь идет об Украине, Республике Молдова, Грузии, Азербайджане, Армении и Беларуси, которым предстояло проводить глубокие внутренние реформы и преобразования согласно европейским стандартам и нормам. Это активизировало усилия научного сообщества данных государств по применению теорий модернизации применительно к своим странам и аккумуляции европейского опыта в этом направлении. Политической модернизации стран Восточного партнерства в этой связи отводится особое внимание потому как основными являются вопросы политических преобразований и демократического транзита. В данных государствах обстоятельно подходили к рассмотрению сущности реформ, их содержанию и тем выгодам, которые они способны привести. Грузия, Украина и Республика Молдова оказались заинтересованы в большей степе-

ни в модернизации своих государств по европейскому образцу, тогда как Азербайджан, Армения и Беларусь не проявили рвения и активности в преобразовательных процессах, ставя под сомнение результативность модернизационных преобразований и выгоды, к которым они способны привести.

Среди представителей научного сообщества Республики Молдова фактически не уделялось внимание политической модернизации, изучались только лишь отдельные аспекты модернизационных процессов. Так, следует выделить работы А.Рошки [10], В.Аникина [1], В.Теосы [13], В.Мошняги [7], Т.Турко [15] и других молдавских ученых. В большинстве своем авторы обращают внимание на трудности проведения реформ, отмечается важность качественных преобразований с целью улучшения условий жизни населения.

Будучи заинтересованной в подписании Соглашения об Ассоциации с ЕС, Республике Молдова удалось добиться значительного прогресса в развитии потенциала по подготовке и проведению реформ. Были использованы предложенные ЕС современные практики, обусловившие применение новаторских подходов к решению имеющихся проблем. Несмотря на достигнутый прогресс, добиться прозрачного, ответственного и эффективного государственного управления все же не удалось. Коррупционность высших эшелонов власти и кража миллиарда долларов из банковской системы Республики Молдова создали беспрецедентную ситуацию, к которой не были готовы международные партнеры. Молдавские власти дискредитировали себя, в результате чего популярность европейского внешнеполитического вектора развития страны была существенно снижена. Это послужило толчком к еще большему размежеванию молдавского общества по геополитическому принципу Восток – Запад.

Политическая модернизация предполагает качественное развитие политических институтов, правовой системы и судебных инстанций, экономического и банковского секторов, повышение уровня научно-культурного потенциала. Выход из кризиса, в котором оказалась страна, представляется возможным только при масштабных политических изменениях. Тем самым, в условиях молдавской действительности политическая модернизация должна носить антикризисный характер и отразить прогрессивные социальные изменения, обеспечивающие повышение качества жизни общества. Наличие стабильных и функциональных демократических институтов, а также рыночной экономики, способной выдержать конкуренцию в том числе и на внутреннем рынке ЕС, преодоление сложностей в обеспечении постоянного диалога между властными структурами и гражданским обществом в реализации демократических реформ, позволят ста-

билизовать положение Республики Молдова и вывести ее на качественно новый уровень своего развития.

Таким образом, поиск путей решения проблем в социально-политическом развитии государств характерен для многих научных исследований, что свидетельствует о необходимости системного анализа выработанных научных теорий и подходов. Это позволит дополнить и доработать категориальный аппарат исходя из нынешних реалий и изменений, произошедших в развитии государств в условиях глобализации. Актуализация роли политики привела к ее отражению в основных характеристиках модернизационных процессов многих западных исследователей. В их работах обращается внимание на целевое назначение модернизации, способной привести к политической стабильности в результате изменения политической системы, разрешению внутренних и внешних политических кризисов, развитию институциональных структур государств. Концепция модернизации в современном политическом дискурсе находит все более отчетливые проявления и требует детального анализа с учетом основных изменений, которые имеют в современных условиях.

Литература

1. Аникин В.И. Общественные организации в гражданском обществе: интересы, потребности, самооценка. // Organizatiile nonguvernamentale și impactul lor asupra proceselor de transformare. - Chișinău: Business Elita, 2004, с.34-39.
2. Гавров С.Н. Модернизация России: постимперский транзит. - Москва: МГУДТ. 2010.
3. Геллнер Э. Нации и национализм. – Москва: Прогресс. 1991.
4. Кирчанов М.В. Проблемы теории и опыт модернизации внутренней российской периферии. – Воронеж: Воронежский Государственный университет. 2008.
5. Кожемякин С.В. Особенности модернизации традиционных обществ в условиях глобализации. Диссертация. – Бишкек: Кыргызско-Российский Славянский университет. 2009.
6. Линник Е.В. Модернизация общества как фактор глобализации: сравнительный анализ и типологизация. Диссертация. – Ростов-на-Дону: Донской Государственный Технический Университет. 2005.
7. Мошняга В., Цуркан В., Байор П. Общественное мнение населения Республики Молдова о внешней политике страны. // Байор П. (ред.) Детерминанты и перспективы политики европейской интеграции Республики Молдова. - Krakow, Rsiegarnia Academicka, 2015, с.119-133.
8. Осипова Е.В. Роль государства в процессе модернизации. // Экономические модели модернизации. – Москва: ИФРАН. 2002.

9. Политическая модернизация государства в России: необходимость, направления, издержки и риски. – Москва: Фонд «Либеральная миссия». 2012.
10. Рошка А., Завтур А. Политические реформы: условие утверждения государственности и сплочения общества. // Социоанализ. 1996, №1, с.13-21.
11. Смелзер Н. Социология. – Москва: Феникс. 1994.
12. Спенсер Г. Опыты научные, политические и философские. – Москва: Современный литератор. 1998.
13. Теоса В. Республика Молдова: практические социальные политики в контексте глобализации труда. – Кишинэу: USM. 2006.
14. Травин Д. Модернизация. – Москва: Норма. 2016.
15. Турко Т., Светличный Р. Состояние гражданского общества в странах «Восточного Партнерства»: общее и особенное (на примере Молдовы и Грузии). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). - 2016. №3 (LXXIV), с.126-145.
16. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. – Москва: Прогресс - Традиция, 2004.
17. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций. – Москва: Аспект Пресс, 1999.

05.02.2018

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Nr.2(LXXXI), 2018

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 25.05.2018. Formatul 70x100¹/₁₆.

Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 13,6.

Tirajul 200 ex.